

YİRMİNCİ YÜZYILDA

BM GÜVENLİK KONSEYİ DAİMİ TEMSİLCİSİ 5 DEVLETİN İŞLEDİĞİ

SOYKIRIM ve KATLIAMLAR

YİRMİNCİ YÜZYILDA

BM GÜVENLİK KONSEYİ DAIMİ TEMSİLCİSİ 5 DEVLETİN İŞLEDİĞİ

SOYKIRIM ve KATLIAMLAR

YAYIN EDITÖRÜ

Hüseyin TÜRKAN

YAYINA HAZIRLAYANLAR

Fadime TÜRKÖLMEZ

Hüseyin TÜRKAN

1. BASKI Temmuz 2012

2. BASKI Ekim 2014

HAZIRLIK M. Ediz ALTINDIŞ

KAPAK TASARIMI M. Ediz ALTINDIŞ

BASKI/CİLT

ULUSLARARASI HAK İHLALLERİ İZLEME MERKEZİ (UHİM)

Selman-i Pak Cd. Şeyh Yokuşu Sk.

No: 6/4 Üsküdar / İstanbul

Tel: 0 216 341 15 88

Faks: 0 216 495 29 63

web: www.uhim.org – e-mail: info@uhim.org

facebook.com/uhimtr – twitter.com/uhimorg

© Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi

YİRMİNCİ YÜZYILDA

BM GÜVENLİK KONSEYİ DAİMİ TEMSİLCİSİ 5 DEVLETİN İŞLEDİĞİ

SOYKIRIM ve KATLIAMLAR

İÇİNDEKİLER

Sunuş... 7

ABD'nin Vietnam İşgali.....	11
ABD'nin Guantanamo Toplama Kampı.....	25
ABD ve İngiltere'nin Afganistan İşgali.....	43
ABD ve İngiltere'nin Irak İşgali.....	57
Fransa'nın Cezayir İşgali ve Soykırımı.....	75
Fransa'nın Tunus ve Çad'daki Sömürgecilği.....	89
Fransa'nın Zemin Hazırladığı Ruanda Soykırımı.....	107
Fransa ve ABD'nin Libya İşgali.....	121
Rusya'nın Kırım Sürgünü.....	137
Rusya'nın Afganistan İşgali.....	155
Rusya'nın Çeçenistan İşgali ve Soykırımı.....	173
Çin'in Tibet İşgali.....	193
Çin'in Doğu Türkistan'da Sürdürdüğü Asimilasyon ve Soykırım.....	205
BM ve NATO'nun Göz Yumduğu	
Bosna-Hersek İşgali ve Srebrenica Soykırımı.....	221
Küresel Sistemin Yeni Stratejisi “Neoemperyalizm”	241

SUNUŞ

Dünyada barışın teminatı olduğu iddiasındaki Birleşmiş Milletler Teşkilatı (BM), “adalet ve güvenliği, ekonomik kalkınma ve sosyal eşitliği, uluslararasıda tüm ülkelere sağlamak” amacıyla 1945 yılında kurulmuştu. Ancak dünya, mutlak veto yetkisine sahip Güvenlik Konseyi Daimi Temsilcisi konumundaki beş ülke, ABD, İngiltere, Fransa, Çin ve Rusya’nın, bugüne kadar sayısız işgal, katliam ve soykırım gerçekleştirdiğine şahit oldu.

Bu beş ‘adalet dağıtıcısı’ ve ‘demokrasi aşığı’ devlet, dünyaya ahkâm kesip insan haklarını ihlal ettikleri gerekçesiyle bazı ülkeleri ‘cezalandırırken’; bir taraftan da milyonlarca masum sivilin yaşamını yitirmesine sebep oldukları işgal ve soykırımları gerçekleştirdiler ve gerçekleştirmeye devam ediyorlar. Sürdürdükleri bu işgal, soykırım ve ambargoların yanı sıra, kendi politikalarını gerçekleştirebilmek adına devletlerin içişlerine karışıyor, din, dil, etnik köken ve mezhep farklılıklarını körükleyerek çatışma ortamı yaratıyor, ardından bu bölgelere milyarlarca Dolar’lık silah satışı yaparak içsavaşları körüklüyorlar.

İnsanlık tarihinin en vahşi uygulamalarının altında imzası olan ABD; Vietnam’dan Afganistan’a, Irak’tan Güney Amerika ülkelerine kadar dünyanın her bölgesinde sayısız işgal ve askerî müdahale gerçekleştirdi. Bu işgaller sonucunda milyonlarca insan hayatını kaybederken, kat be kat fazlası da vatanını terk etmek zorunda kaldı.

Çarlık döneminde başlattığı katliam ve soykırımları Sovyet rejimi sırasında da sürdüren Rusya; hakimiyeti altındaki coğrafyada yaşayan milyonlarca insanı vatanlarından çıkartarak sürgüne maruz bıraktı. Kırım'dan Çeçenistan'a, Ahıska'dan Volga Almanlarına kadar onlarca halk, toplu katliamlar ve soykırımlarla yok edilmeye çalışıldı.

Asya ve Afrika'da işgal ettiği toprakların tüm kaynaklarına el koyarak birer sömürge imparatorluğuna dönüşen Fransa ve İngiltere; bu iki kıtanın neredeyse tamamında yüzyıllarca süren ve milyonlarca insanın katledildiği soykırımlar gerçekleştirdi. 2. Dünya Savaşı sonrasında sömürgelerinden çekiliyormuş imajı oluştururken, yerlerine bıraktıkları kukla yönetimler ve bağlayıcı antlaşmalarla çıkarlarını muhafaza eden Fransa ve İngiltere, bugün Asya ve Afrika kıtasındaki pek çok bölgeyi emperyalist politikalarla kontrol altında tutmaya devam ediyor.

Son yıllarda dünya siyaset ve ekonomisindeki etkinliğini giderek arttıran ve yeni bir 'süper güç' olma yolunda hızla ilerleyen Çin de, bu hızlı yükselişini, doğal kaynaklar bakımından dünyanın en zengin iki bölgesi, Doğu Türkistan ve Tibet'i sömürerek gerçekleştiriyor. Yüzyıllardır işgal altında tuttuğu bu bölgelerde akıl almaz asimilasyon ve soykırım politikalarına imza atan Çin, uyguladığı karartmayla, bu vahşeti dünya gündeminin dışında tutmayı başarıyor.

Bu beş devlet, insanlık dışı politikalarını hayata geçirirken, başta BM olmak üzere NATO, AİHM, UCM, IMF, Dünya Bankası gibi tüm insanlığın ortak faydası için faaliyet gösterdiği iddiasındaki uluslararası kurum ve kuruluşların desteğini de arkasına alıyor. Böylece ülkelerin bölünmesine ve siyasî istikrarsızlıkların derinleşmesine zemin hazırlıyor, küresel finans kurumları eliyle dayattıkları politikalarla ülkeleri ekonomik çıkmazlara sürüklüyor, halkların demokratik tercihlerini hiçe sayarak statükocu işbirlikçileri eliyle darbe yapılmasını sağlıyor ve bütün bu uygulamaları sözkonusu devletlere yardım etmek, oraya demokrasi götürmek, barış ve huzuru sağlamak adına gerçekleştirdiklerini iddia ediyorlar.

Türkiye Cumhuriyeti tarihine baktığımızda, bu uygulamaların sayısız örneği olduğunu rahatlıkla görebiliriz. Başta 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül ve 28 Şubat darbeleri olmak üzere ülke tarihimizdeki belli başlı kırılma noktalarının tamamında sözkonusu devletlerin etkisi göz ardı edilemez.

Öte yandan son dönemdeki uygulamalarına bakıldığında, bu beş devletin artık uzun yıllar devam eden işgal politikalarından ziyade, neo-emperyal yöntemleri tercih ettikleri görülüyor. Özellikle “Arap Baharı” olarak adlandırılan süreç sonrasında Ortadoğu ve Afrika kıtasında yaşanan gelişmeler küresel sistemin ülkeleri siyasi kaosa sürüklemek, din, mezhep, etnik köken ve aşiret farklılıklarını körükleyerek çatışma ve içsavaş ortamına zemin hazırlamak, kısa süreli askeri operasyonlarla ülkeyi talan etmek gibi yöntemlere yöneldiğini gösteriyor. Başta Suriye olmak üzere, Mısır, Tunus, Libya, Sudan, Mali, Orta Afrika Cumhuriyeti, Somali gibi ülkelerde yaşananlar bunun en açık kanıtı olarak duruyor.

Bütün dünyayı tehdit eden bu uygulamalar, uluslararası hukuk mercileri, sivil yapılanmalar ve dünya devletleri tarafından sorgulanmalı ve sorumlular yargılanmalıdır. Hepsinden önemlisi, insanlığı uçuruma sürükleyen bu uygulamaların sorumlularının vicdanlarda yargılanması ve cezalandırılmasıdır.

UHİM tarafından hazırlanan ve bu beş ülkenin 20. yüzyılda gerçekleştirdiği katliam ve soykırımları konu alan elinizdeki bu çalışma, sözkonusu bilincin toplumsal zemine yayılmasına ve etkin bir hesap sorma hareketinin başlatılmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

UHİM
Temmuz 2012

ABD’NİN VIETNAM İŞGALİ

*Sömürgeci güçlerin Güneydoğu Asya’daki planlarından nasip-
lenen Vietnam, güçlü bir Avrupa’nın teminatı olması için yıl-
larca Fransa’nın sömürgesi olmaya mahkûm edilmiş ve buna
bizzat Batılı güçler imkân tanımışlardır. Vietnamlılar ülkelerini
savunma yoluna gittiklerindeyse ağır şiddetle karşılaşmış, sö-
mürgeye karşı direnen unsurlar 1930’larda tamamen ortadan
kaldırılmıştır. Ülke Batı’nın ‘komünist tehlike söylemi ve ‘do-
mino etkisi’ teorisi nedeniyle, yeni bir işgal ve daha büyük bir
savaşın içine çekilirken, Vietnam, Amerika’nın aynı zamanda
Çin’e karşı açık bir mesajı, Çin’i içine çekmek istediği bir savaş
olarak da görülebilir. Ancak asıl dikkat çeken, 3 milyondan
fazla insanın ölümüne sebep olan bu işgalin, kullanılan kimya-
sallarla bir soykırıma dönüştüğüdür.*

Yer	Vietnam
Tarih	1955-1973
Fail	ABD
Ölü Sayısı	3 milyondan fazla insan

KOMÜNİZME SÜRÜKLENEN BİR MİLLİYETÇİLİK

Avrupa'nın Hammadde Kaynağı

Vietnam, uzun yıllar Çin hâkimiyetinde kaldıktan sonra bağımsızlığına kavuşmuş, ancak 17. yüzyıldan itibaren başlayan misyonerlik çalışmalarıyla Fransızlar tarafından hammadde kaynağı olarak sömürülmeye başlanmış bir Güneydoğu Asya ülkesidir. Misyonerlik faaliyetlerinin işgale dönüşmesinde İngiltere ile Fransa arasındaki sömürgecilik yarışı etkili olurken, II. Dünya Savaşı'na kadar devam eden Fransız işgali, Vietnam'ın klasik bir sömürgeye dönüşmesine neden olmuştur. Bu sömürgeci uygulamaların Avrupa'nın siyasî ve ekonomik gelişimi için kullanılması sebebiyle, Fransa sürekli destek bulmuş ve Vietnam'ın doğal kaynaklarını işleyerek Batı'ya taşımıştır. Afyon, tuz, tütün ve alkol satışını tekellerine alıp vasıtalı ağır vergiler koyan Fransa, en önemli geçim kaynağı pirinç olan köylülere ağır vergiler getirerek halkın alışılageldiği düzeni bozmuş ve yeni bir sınıfın doğmasına sebep olmuştur.¹ Halkı ucuz işgücü olarak kullanıp köleleştiren Fransa, yerli halktan gaspederek aldığı topraklarda ileri tarım teknikleri uygulayarak elde edilen pirinç Japonya ve Çin'e ihraç etmiş, ülkenin diğer bir zenginliği olan kauçuk için de benzer uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Bu sistemden dolayı ülkede insan avcılığı çoğalırken, Vietnam kauçuğunun bugün dünyanın en büyük lastik firmalarından Fransız menşeli Michelin'in ana kaynağı olduğu bilinmektedir.

Milliyetçilikten Komünizme

Halk, Fransızların ağır vergi politikası nedeniyle giderek fakirleşirken, ürettikleri pirincin sömürgeci Fransızları zenginleştirmekten başka bir şeye yaramadığı gerçeğiyle yüzleşmeye başlar. Bu süreçte sömürge yönetimine karşı başlayan Milliyetçi akımlar Fransa tarafından çok sert karşılık görerek dağıtılmış ve harekete mensup olanlar yargısız infaz edilmiştir.² Aynı dönemde Sovyetler Birliği ve Fransa'da bulunan genç Vietnamlılar aracılığıyla ülkeye özgürlük söylem-

- 1 I. Dünya Savaşı'na kadar sadece bu malların satışından elde edilen gelirin sömürge gelirlerinin yarısından fazla olduğu bilinmektedir.
- 2 Milliyetçi Vietnamlılar Partisi 1927'de kurulmuş 1930'daki ayaklanmalardan sonra ortadan kaldırılmıştır.

leriyle birlikte komünist akımlar da girmiştir. Milliyetçi akımın ortadan kaldırılması nedeniyle özgürlük ve eşitlik isteyen halk, bu yeni söylemlerin etrafında toplanmaya başlamış, ülkede sosyalist söylemler hızlı bir şekilde yaygınlaşmıştır. Sonuçta Rus Devrimi'nden oldukça etkilenen ve Vietnam usulü bir komünist sistem kurmak istediği bilinen Ho Chi Minh tarafından Vietnam Komünist Partisi kurulmuştur. II. Dünya Savaşı nedeniyle Fransızlar Vietnam'dan çekilirken, bölge bu kez Japonlar tarafından işgal edilmiş, ancak Vietminh gerilla grubu³ Japonlarla da mücadele etmiştir. Hiroşima ve Nagasaki'ye atılan atom bombalarıyla safdışı kalan Japonya'nın Vietnam'daki hâkimiyeti de sona ermiştir. Böylelikle 1945'te Ho Chi Minh başkanlığında Vietnam Demokratik Cumhuriyeti ilan edilmiştir.

'En Ucuz Yol' İçin Sömürgeye Devam

ABD, önceleri Vietnam'ın Fransızlara tekrar verilmesini istemese de Fransa'nın bir imparatorluk olarak kalması ve Avrupa'nın içinde bulunduğu durumundan dolayı Vietnam'ın ikinci kez işgaline göz yummuştur. Amerika ve İngiltere'nin desteğini alan Fransa, bölgenin Japonlardan temizlenmesi amacıyla 1945'te Vietnam'a girmiş, 1946'da bölgenin Fransız birliği kapsamında düşünülen Hindiçin Federasyonu'nun bir parçası olacağını açıklamıştır. Bu durumu kabul etmeyen Vietnam halkının, bütün Batılı güçlere karşı mücadele ettiği söylenebilir; zira giderek ağır darbeler alan Fransa'nın neredeyse tüm masraflarını Amerika'nın karşıladığı belirtilmiştir. ABD'nin Fransa üzerinden bölgeye dair emellerini dönemin ABD Başkanı Dwight Eisenhower şöyle açıklar: *"Şimdi Çin Hindi'nde kaybettiğimizi varsayalım. Çin Hindi elden giderse o kadar değer verdiğimiz kalay ve tungsten artık gelmez olur. Çin Hindi toprağının zenginliklerinden ve Güneydoğu Asya'dan istediğimizi alma kabiliyetimizi kaybetmek gibi korkunç bir şeyin meydana çıkmasını önlemek için en ucuz yolu tutmaya çalışıyoruz."*

Batılı sömürgeci güçler tarih boyunca olduğu gibi Vietnam'da da 'en ucuz yol' olarak yerli halkı katlederek onların sahip oldukları kaynakları zorla gasp etmeyi tercih ederken, Vietnam halkı dünyaya karşı verdikleri bu savaşta Fransızların tüm saldırılarını geri püskürtmeyi

³ 'Vietnam Birliği' adındaki bu oluşum Fransızlarla mücadele için kurulmuş, komünizmi benimsemeyenler de sadece sömürgecilığe karşı oldukları için bu oluşumun içinde yer almıştır.

başarmış ve nihayetinde onları barış istemeye mecbur bırakmıştır. Ancak masabaşı diplomasisini Avrupa çıkarlarına uydurmakta oldukça mahir olan Batılı güçlerin, Vietnamlıların kazandıkları savaşı Cenevre Antlaşması'yla yeni bir sömürü ve işgale dönüştürdüğü bir gerçektir. Zira Kanadalı bir gözlemcinin *“zamanımızın en berbat tasarlanmış antlaşması”* dediği Cenevre Antlaşması'yla bölgede Fransa'nın yerini ABD almıştır. Cenevre Antlaşması'na göre ikiye ayrılan Vietnam'da 2 yıl sonra bir seçim öngörülmüşse de ABD buna sıcak bakmayarak antlaşmaya onay vermemiştir.

Pentagon Belgelerindeki Gerçek

Bir barış antlaşmasıyla ikiye bölünen Vietnam'da, Kuzey bölgesi Çin ve Rusya ile müttefik olup komünist bir diktatörlük haline gelirken, Güney bölgesi ABD'nin müttefiki olan özel bir kapitalist diktatörlük haline dönüşmüştür. Bu yeni oluşuma dair en dikkat çekici gerçekleri daha sonraları yayımlanan Pentagon belgeleri ortaya koymuş Amerika'nın Cenevre Antlaşması'yla birlikte neden Vietnam'ın birleşmemesini istediğini gözler önüne sermiştir. Bu belgelerde de görüleceği üzere, aslında ABD'nin Vietnam işgalinin 1955 itibariyle başladığı söylenebilir; zira ABD, Fransa'nın ikinci işgalinde bir nevi ön araştırma yapmış, kendi işgali için zemin hazırlamıştır. Bu durumun en açık ifadesi olan sözkonusu belgelerde Güney Vietnam için 'ABD'nin yarattığı bir ülke' tanımlaması yapılırken Truman ve Eisenhower dönemlerinde bu ülkenin ortaya çıktığı dile getirilmiştir. Ayrıca 1954'te CIA'dan bir albayın bir ajan grubu ile birlikte yarı askerî harekât ve Kuzey'e karşı politik-psikolojik bir savaş için Saygon'a geldiği de vurgulanmıştır. Cenevre Antlaşması'nın en dikkat çekici özelliği, bu antlaşmayla birlikte ABD'nin Vietnam politikasının temelinin atılmış olmasıdır.

FİİLÎ SAVAŞ ÖNCESİ İŞGAL DÖNEMİ

Kalay, Kurşun, Kauçuk ve Pirinç Savaşı

Avrupa için ucuz işgücü ve hammadde kaynağı olan Hindişin'in komünist bir yönetime bırakılması, bölgede giderek güçlenen Çin tehlikesinden dolayı Avrupa için bir tehdit olarak algılanmıştır. Başta Amerika için ciddi bir siyasî ve ekonomik güç kaybı anlamına gelecek bu yeni yönetimin önüne geçilmesi için adım atılmış, Vietnam'ın ikiye

ayrılması ve Güney’de yeni bir devletin kurulması uygun bulunmuştur. Doğal zenginliklerden kaynaklanan bu yaklaşımdan ötürü bu savaşın bir kalay, kurşun, kauçuk, pirinç savaşı olduğu da dile getirilmiştir. Amerika’nın bu düşüncesini dönemin bürokratlarından biri şöyle dile getirir:

“Güneydoğu Asya’nın kaynaklarının ancak bir kısmını işletebilmiş bulunuyoruz. Bununla birlikte Güneydoğu Asya dünya ham kauçunun %90’ını, kalayının %60’ını, hindistancevizi koprasının ve hindistancevizi yağının %80’ini vermiştir...”

Bu sözler, Güneydoğu Asya’nın neden kaybedilmek istenmediğinin en büyük kanıtıdır. 1950’de New York Times bölgeyi ‘üzerinde kumar oynamaya değer’ şeklinde tanımlayarak Amerikan çıkarlarını gözler önüne sermiş, Fransa’nın bölgedeki yatırımlarından her yıl 250-300 milyon Dolar arasında kazanç elde ettiğini hatırlatarak bölgenin doğal zenginliklerine vurgu yapmıştır. Ayrıca ABD, bölgedeki işgal ve savaş sayesinde kendi ekonomisinde de ciddi kazançlar elde etmiş, özellikle sanayi sektöründe ciddi bir ilerleme kaydetmiştir. Savaş süresince ABD hava sanayisinin %1000’in üzerinde bir ilerlemeyle, en hızlı gelişen sektör olduğu bilinmektedir.

Çin Hedefli Savaşa Doğru

Çin tehdidi karşısında bir taraftan Japonya’yı güçlendirmeye çalışan ABD, bir taraftan da Vietnam’ın güneyinde Amerikanvâri bir yaşam ve ideoloji ile Kuzey’i etkilemek istemiştir. Bu nedenle Cenevre Antlaşması’ndan sonra seçim yanlısı olmayan Diem’i destekleyerek Güney’de yeni bir devletin oluşmasını sağlamış, daha önce Fransa’ya sağlanan desteğin Diem hükümetine aktarılacağı belirtilmiştir.⁴ Ancak Diem, ülkeyi kendisi ve ailesi adına bir krallık gibi yönetmeye başlayarak Amerika’dan aldığı desteği komünizm bahanesi ile halkı ve özellikle farklı inançları ortadan kaldırmak için kullanmıştır. Diem’in Vietnam kültürünü yok etmeye yönelik uygulamaları karşısında köylülerin giderek komünistlere destek olduğu, bir kez daha Vietnamlılara komünist destekçiliğinden başka yolun bırakılmadığı bir gerçektir. Böylelikle 1959’da Vietkong veya Ulusal Kurtuluş Cephesi olarak anılan bir oluşum giderek güçlenirken Amerika’nın bölgeye asker

4 Yapılan ekonomik yardımlar Amerika’nın çıkarları doğrultusunda kullanılmış, bölgede 6 büyük deniz üssü ve 106 havaalanı tesis edilerek savaş öncesi hazırlıklar tamamlanmıştır.

sevkiyatı yapması için zemin de hazırlanmış olur. Aynı yıl Eisenhower, '12 milyon nüfuslu Güney Vietnam'ın komünist kontrolü altına girmesinin, 150 milyonluk bir bölgeyi tehlikeye sokacağını' dile getirirken kullandığı klasik Amerikan söylemiyle dünya menfaatleri için bölgeye Amerikan askerlerinin girmesini zarurî göstermiştir. Bu açıklamadan sonra 'teknik eleman' ve 'askerî danışman' adı altında bölgeye ABD askeri sevkedilmeye başlanmış, bu durum 1960 yılında Eisenhower'ın yerine ABD Devlet Başkanı olan J. F. Kennedy döneminde de devam etmiş, Kennedy'nin ölümüne kadarki süreçte 'askerî danışman' sayısı 17 bine yükselmiştir. Bu yığılmaların başka bir sebebi olarak da Kuzey hedef alınarak Çin'in içine çekilmek istenen bir savaştan da bahsedilmiştir. Nitekim The New York Times Magazine'de Neil Sheehan, Amerika'nın Vietnam'da bir sosyal değişimden yana olmayan sınıfın mücadelesi için değil, kendi çıkarları için olduğunu belirtmiştir.⁵

Amerika Vietnam'da Ne Yapıyordu?

Amerika, Güney Vietnam'da bulunmasını SEATO Antlaşması'na⁶ bağlasa da, aslında hiçbir dayanağı olmayan bu işgalin Güney Vietnam'ı savunmakla açıklanması dünyaya karşı dezenformasyondan başka bir şey değildir. Zira baskılar karşısında halk ayaklanma yoluna giderken bunda en büyük neden Diem ve Amerika'nın gerillalarla köylülerin bağıni kesmek için uyguladıkları zorunlu kamplardır. Zira Diem döneminde 160 bin kişinin öldürüldüğü, 700 bin kişinin de sakat bırakıldığı, kurulan stratejik küçük köylerin birer hapishaneye dönüştüğü ve potansiyel suçlu olarak görülen halkın buralarda gözaltında tutulduğu bilinmektedir. Londra'da yayımlanan Observer gazetesi nüfusun %65'inin bu kamplarda tutulduğunu ve bu kampların kurulma kararının Amerikalılara ait olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca siyasî tutuklu sayısının 350 bini bulduğu Güney Vietnam'da Amerika'nın bilfiil savaşın içinde olduğunu The Nation dergisi, "Gerçek

5 1962 sonunda ABD'li askerî danışman sayısının 900'den 11 bine çıkarıldığı, 8 binden fazla Amerikalı askerin de Mekong Deltası'ndaki sel sularının kontrolü bahanesiyle Vietnam'a gönderildiği bilinmektedir.

6 1954'te imzalanan antlaşma, Fransa, İngiltere, Avustralya, Yeni Zelanda, Pakistan, Filipin ve Tayland'ın katılımıyla Hindin devletlerini korumak amacıyla imzalanmış, bu paktın imzalanmasından sonra Amerika, Güney Vietnam'a yardımda bulunmaya başlamıştır.

şudur ki Amerikan ordusu vatanından 20.000 kilometre uzakta, Amerikan Ulus Meclisi’nin onayından geçmemiş, ilan edilmemiş bir savaşta, zalim bir diktatörlüğü savunmak için savaşıyor....” diyerek dile getirmektedir. 7 Temmuz 1962 tarihli New York Times haberrinde ise, *“Napalm ve diğer bombalarla öldürülen insanların gerillacılar mı yoksa suçsuz köylüler mi olduğu kesinlikle anlaşılmamaktadır.”* denilerek Amerika’nın bölgede ne yaptığı, kiminle savaştığı sorgulanmaktadır.

Bir Amerikalı askerin eşine yazdığı mektupta: *“...Sizlere bizim eğitim gördüğümüzü söylüyorlar; bizi burada yetiştirme üssü olarak kullanıyorlar. Gerçekte ise bir savaş yapılıyor ve savaşanlar da biziz.”* ifadeleri yer alırken, bir başka mektupta pilotların yanına Vietnamlı bir öğrenci konulmasının asıl amacının, uçağın düşmesi halinde uçakta bir danışman ve bir öğrencinin bulunduğu imajını oluşturmak olduğu söylenmiştir. Ayrıca Amerika’nın Vietnam savaşıyla ilgili en korkutucu iddia da yine kendi askerlerinden gelmiş, bölgeyi laboratuvar olarak tanımlayan askerler bir deney alanına dönüşen Vietnam’daki gerçeği şöyle ifade etmişlerdir:

“Amerika neden Vietnam’dadır? Bana kalırsa bu bir deney! Hava saldırılarında, kara harekâtında ve klasik silahların kullanılmasında yeni yöntemlerin denenmesi burada bulunuşumuzun temel sebebi.”

Diem’in Sonu

Tüm bu oluşum ve Amerika’nın Güney üzerindeki planları bir taraftan da propaganda ve dezenformasyon olarak dikkat çekmektedir. Amerika bölgede yaşananlara dair Güney’i ‘komünizme karşı demokrasinin kalesi ve Uzakdoğu’da yükselen bir başarı hikayesi’ olarak tanımlarken, Kuzey’i de istikrarsız, savaş yanlısı, dünya için tehlikeli komünist bir güç olarak tanıtmaya devam etmiştir. Ancak gerçekte Diem gibi bir diktatörün elindeki Güney’de insanların durumlarından hiç de hoşnut olmadıkları, işlerin de anlatıldığı gibi iyi gitmediği bilinmektedir. Zira yönetimi elinde bulunduran Diem’in bir diktatör olması ve özellikle kültürel bir sömürgecilik anlayışına gitmesi ona karşı ayaklanmaların temel nedenini oluşturur. Katolik inancından başkasına fırsat vermeyen Diem’in katı politikası ve zulümleri özellikle Budist rahiplerin kendilerini yakmasıyla tüm dünyaya bölgede bir şeylerin ters gittiğini göstermiş, Budist rahipler ve onlara karşı Diem’in umursamaz açıklamaları Amerika’nın da imajının bozulma-

sına sebep olmuştur. Bu nedenle gözden düşen Diem, CIA'nın perde arkasından yönettiği bir darbe sonucu 1963'te öldürülmüştür. Ondan sonraki yönetimlerin Amerikan karşıtı olmaları ülkenin sürekli darbeler içinde bir karışıklığa sürüklenmesinde etkili olurken en son darbe 1965'teki 'Genç Türkler' adındaki Nguyen Cao Ky ve General Nguyen Van Theiu liderliğindedir.⁷ Bu darbe ve 1963'te dönemin ABD Başkanı Kennedy'nin öldürülmesi Vietnam'ın kaderini etkilemiş, başkanı öldürülen Amerika, yeni başkan L.B. Johnson döneminde imajını düzeltmek için yeni bir arayışın içine girmiştir. Amerikan halkına Vietnam'ı elinde tutacağına söz veren Johnson, Vietnam'da halkın giderek yönetimi ele geçirmesi ve Kuzey'le Güney'in birleşmesi tehdidi karşısında savaş için bir neden aramış ve sonunda 1964'te Vietnam'ın kuzeyindeki Tonkin Körfezi açıklarında Amerikan savaş gemilerine kuzeyden saldırıldığı iddiasıyla savaş için aradığı gerekçeyi bulmuştur.

ÖFKENİN SOYKIRIMA DÖNÜŞTÜĞÜ SAVAŞ

'Rolling Thunder' Operasyonları

Japonya deneyimi ile hava saldırısındaki gücüne güvenen Amerika, başlattığı 'Rolling Thunder' operasyonlarıyla şehirleşme ve sanayileşmenin yaygın olmadığı Vietnam'da, havadan, özellikle tarım arazilerine zarar vererek halkın direncini kırma yoluna gitmiştir. 1965'te başlayan bu bombardımanlarla Amerika psikolojik bir yıpratma hareketi başlatmış, hava saldırıları ile Güneyli gerillalar pasifize edilmeye Kuzeylilerinse direnci kırılmaya çalışılmış, ancak meydana gelen sivil katliamları daha fazla direncin oluşmasına yol açmıştır. Ayrıca bu hava saldırıları sayesinde bir gece/gündüzde binlerce insanın öldürülüyor olması da bu hava saldırılarının gerçekleşmesinde önemli bir etkidir. Ancak hava gücüne çok güvenmesine karşılık Kuzey'i ve Güney'deki gerillaları etkisiz hale getiremeyen ABD, bölgeye yaklaşık 500 bin askerden oluşan kara kuvveti de göndermiştir.⁸ 1965 başlarında hava personeli sayısı 6604'e uçak sayısı da 222'ye çıkarılmıştır.

---

7 Nguyen Van Theiu 1973'te ülkesinin tek lideri olmuştur. Genç Türk, Vietnam'da hürriyeti ve direnişi ifade etmektedir.

8 Kara kuvvetlerinin sayısının artırılması cepheden gelen ölü sayısı ile orantılı olarak savaş karşıtı söylemlerin de artmasına sebep olmuştur.

Amerika'nın 'Rolling Thunder' adını verdiği bu bombardıman süresince Kuzey'e 643 bin ton bomba atıldığı bilinirken Kuzey'de petrol depolama kapasitesinin % 65'i, elektrik üretiminin %59'u, köprülerin %55'i zarar görmüş, bombardıman süresince her 40 Vietnamlının payına bir ton bomba düştüğü belirtilmiştir. Hava saldırılarında bu yıpratma savaşının amacına uygun olarak köylülere tehdit eden propaganda içerikli broşürler atılmıştır.

Amerika devletler hukuku kurallarına aykırı olarak savaş teknolojisinde yasaklı pek çok silahı da bu operasyonlarda kullanmış; zehirli ilaçlarla ağaçlara zarar vermek, ekinleri yok etmek ve bazı bölgeleri 'serbest bölge' ilan ederek buralarda hareket eden her şeye ateş etmek suretiyle savaş suçu işlenmiştir.

Hiroşima'nın 640 Katı...

ABD Vietnam'da 8 milyon tondan fazla bomba kullanmıştır. Bu bombaların II. Dünya Savaşı'nda tüm ülkelerin kullandığının 3 katı ve ayrıca ABD'nin Hiroşima'ya attığı atom bombasının 640 katı büyüklüğünde olması nasıl bir soykırımın yaşandığının göstergesidir. Zira hava harekâtı ile sürdürülen ve tamamen yok etmeye yönelik operasyonlarda hiçbir insanî yaklaşımın olmadığı 3 milyon insanın acımasızca katledilmesiyle netleşmiştir. Amerika'nın 'Yıpratma Savaşı' olarak adlandırılan Vietnam Savaşı'nda uçakların yakın mesafe uçuşlarda yaşadıkları saldırılar nedeniyle çok yukardan uçtukları ve karargah olarak kullanılabilecek her hedefi vurmaları sivil ölümlerinin en büyük sebebidir. Uçakların bombalarını boşaltmadan inme izni olmaması nedeniyle rastgele bırakılan bombaların sağlık kurumlarından tarlasında çalışan köylülere kadar herkesi hedef aldığı bilinmektedir. Vietnam'da böyle bir hedef tahtasına dönüşen cüzzam tedavi merkezinin ilk anda tam 24 bomba ve 4 füzenin hedefi olduğu, kaçışmalar yaşanırken uçakların tekrar dönüp bombalamayı sürdürdüğü, böylelikle bu merkez tamamıyla yerle bir olana kadar 12-21 Haziran 1965 tarihleri arasında toplam 140 hastanın öldüğü bilinmektedir.

ABD'nin B-52'lerle gerçekleştirdiği bu bombardımanları yaşayanlar bu uçakların yarattığı korku ve zararlarla ilgili *"..... Bir kilometre öteden gelen B-52 patlamalarının ses dalgaları kulak zarlarını yırtıyor ve ormanda yaşayanları sağır ediyordu. Bir kilometre öteden şok dalgaları kurbanlarını hissiz bırakıyordu..."* demiştir. 1967 yılına kadar

bombardımanların yaşam alanlarından uzak olduğu ancak 1968'den itibaren köyleri hedef aldığı ve köylerde yaşam imkânının kalmadığı belirtilmiştir. Köylere yönelik bu bombardımanlarla pirinç üretimi baltalanmış böylelikle halk giderek açlığa ve yoksulluğa mahkum edilmiştir. Ayrıca bombardımanlar Kuzey'de zaman zaman durmasına karşın, Güney'de, Kamboçya'da ve Laos'ta aralıksız devam etmiştir.

"Görevimiz Sadece Öldürmektir"

Güney Vietnam'ı gerillalardan kurtarmak için bölgeye giden Amerikan askerlerinin kısa sürede nasıl bir ölüm makinesine dönüştüğü bölgeden yapılan haberlerle kısa sürede anlaşılmıştır. Bu savaşta su-bayların yüksek ölü sayısı elde etmek için işi bahse döken yaklaşımları da Vietnam halkının Amerika tarafından nasıl bir katliama tabi tutulduğunu göstermektedir. Ölü sayısı tabur komutanlığında toplandıktan sonra Washington'a iletilirken, Deniz Teğmeni Philip Caputo askerlerin nasıl yönlendirildiğini anlatmaktadır:

"...Görevimiz mevzi kazanmak veya yeni pozisyonlar ele geçirmek değil, sadece öldürmektir: Komünist öldürmek hem de mümkün olduğunca çok. Yüksek ölü sayısı zafer, düşük öldürme hızı yenilgiydi, savaş bir aritmetik sorundu..."

Bu anlayış sonucu öldürmeye programlanan askerlerin; *"Eğer ölüyseye ve Vietnamlıysa o vakit Vietkong'dur."* anlayışıyla hareket etmeleri bu savaşın bir soykırıma dönüşmesinde etkili olmuştur. Savaş sonrası pek çok kitaba konu olan Amerikan askerlerinin tutumundan en çok zarar gören kadın ve çocukların yaşadıklarıysa dile getirilmeyecek kadar vahşicedir.

İlk gittiklerinde bölgeyi özgürleştirmek inancına sahip olan askerlerin daha sonra halka karşı gerçekleştirdikleri acımasız uygulamaların en çarpıcı ifadesi şu örnektir:

"Bir başka eğlence de şuydu: Konserveyi veya şekerlemeyi kamyonun arkasına doğru atarsın ve çocuk fırlayıp şekerlemeyi aldığı zaman arkadan gelen kamyon ona çarpar."

Napalm Bombalarından 'Agent Orange' Zehirine...

Amerika bu savaşa Güney'e destek vermek amacıyla girdiğini iddia etmişse de, asıl amacının Vietnam üzerinden bölge hâkimiyetini ele geçirmek olduğu açıktır. Zira Çin'in yayılma politikasının bir sonucu olarak Güney'in düşmesi, Kamboçya ve Laos'un da düşmesi anlamına

gelecektir. Böyle bir kaybı yaşamak istemeyen ABD, savaşın başında hava bombardımanı ile kısa sürede ilerleyeceğini, Kuzey halkını ağır bombardıman ile bezdirip yönetimi barışa zorlayacağını düşünmüştü de, Vietkong gerillalarına karşı koymakta zorlanmış, daha önce Japonya’ya attığı Hiroşima ile elde ettiğinin benzerini bölgede uygulamak istemiştir. Ancak daha temkinli davranıp kullandığı kimyasalları bölge koşulları nedeniyle yabancı otların temizlenmesi için ve insan sağlığına zararı olmayan maddeler olarak göstermiştir. Ne var ki özellikle bu savaşla özdeşleşen napalm bombaları ve ‘Agent Orange’ zehiri insanların savaş sonrasında da mağduriyetlerinin devamına neden olmuştur. Pelteleşmiş benzinden yapılan ve uçaklardan atılan napalm bombaları çarptıkları yerde yanmaya başlamaları ve özellikle pelteleşmiş olması sebebiyle insan vücuduna yapışmalarından dolayı insanlara ciddi zararlar vermiştir. Bir Amerikalı pilot bu bombaların verdiği zararı şöyle anlatmıştır:

“Geride, Dow’da (kimya şirketi) çalışan çocukları gerçekten seviyoruz. Asıl ürün o kadar iyi değildi, eğer Gook’lar⁹ hızlı davranırlarsa vücutlarından sıyrıp atabiliyorlardı. Bunun üzerine bizim çocuklar karışma polistiren eklemeye başladılar, battaniyeye bulanarak bok gibi yapıyordu. Ama Gook’lar suya dalarsa yanma duruyordu, bunun üzerine Willie Peter (beyaz fosfor) eklemeye başladılar. Şimdi suyun altında dahi yanıyor. Ve tek bir damla bile yeterli oluyor; kemiğe ulaşmaya kadar yanıyor ve en kötü ihtimalle fosfor zehirlenmesinden ölüyorlar.”

Napalmin kimyasal reaksiyon nedeniyle eti erittiği bilinirken ‘Agent Orange’ diye bilinen zehirle de ormanlar imha edilmiştir. Bu zehirle hem gerilla sığınakları ortaya çıkarılmak, hem de köylüler göçe zorlanarak gerillalara verilen destek azaltılmak istenmiştir. Bu kimyasalların kullanımının radyoaktif döküntüden daha da etkili olabileceği J. F. Kennedy’nin bilimsel danışmanlarından Dr. Jerome Weisner tarafından açıklanmıştır.

My Lai Katliamı: “Ayakta Hiçbir Şey Kalmadı!”

18 Mart 1968’te meydana gelen katliamda Kuzey Vietnamlı 90 ile 130 kişinin haklı bir neden olmadığı halde öldürüldüğü bilinmektedir. Ancak yaşananlar Ronald Ridenhour adlı askerin durumu anlatan

---

9 Amerikalıların Vietnamlılar için kullandığı aşağılayacağı bir kelime.

mektupları sonrasında ortaya çıkmıştır. Tamamen sivilleri hedef alan bu katliamda askerlerin; ‘Ayaktaki her şeyi öldür!’ emriyle hareket ettiği yaşanan dehşetten anlaşılırken bir askerin bir kadını kucağında bebeğiyle öldürdükten sonra vahşi bir ölüm makinesine dönüşmesini kendisi şöyle anlatmaktadır: “... eğitimde öğrendiklerimi hatırlayarak herkesi öldürmeye başladım. Yaşlı adamlar, kadınlar, çocuklar, sığırlar, her şeyi öldürüyordum. Bize ayakta hiçbir şeyin kalmaması söylenmişti. Bize söyleneni yaptık, sivil olup olmamalarına hiç bakmadık. Onlar düşmandı. Öldür...” Bu katliamda gözü dönmüslük ölen insanların kafa derilerini yüzmeye kadar varırken Simpson adlı asker yaşadıklarını şu cümlelerle anlatmıştır: “Birkaç saat içinde beş yüz insan öldürmenin nasıl bir şey olduğunu biliyor musunuz? Hitler’in gaz odaları gibi. Kadın, erkek, çocuk, elli kişiyi yan yana diziyorsunuz ve sonra biçiyorsunuz. Ve işte böyle oldu; yirmi beş, elli, yüz kişi birden. Onları topluyorduk, ben ve birkaç kişi daha. M-16’ları otomatik getiriyorduk ve sonra onları biçiyorduk.” Kendi askerleri bile yaşananları Hitler’inkiyle bir tutarken, ABD bu soykırım karşısında hiçbir ceza almamış, hatta oluşturulan kültür emperyalizmi ve Hollywood aracılığıyla Amerika Vietnam’da kurtarıcı ve masum taraf olarak gösterilmiştir.

Tarihe Eklenen Yeni Bir Soykırım

Tet¹⁰ taarruzu (30 Ocak 1968) Vietnam Savaşı’nda bir dönüm noktası olmuştur. Kuzey’in ABD büyükelçiliğini hedef alan ve yılbaşında gerçekleşen baskını Amerika için altından kalkamadığı bir hezimete dönüşmüş, My Lai Katliamı’yla birlikte kendi halkının savaş karşıtı gösterilerinin artmasına sebep olmuştur. İçerde ve dışarda ciddi prestij kaybı yaşayan ABD, bu tarihten sonra Vietnam’dan kurtulabilmek için arayışlara girmiştir. Bu taarruz sonrası askerî durumdan çok savaşın ekonomik etkileri de tartışılır olmuştur. Başkan Johnson bir sonraki dönem için aday olmayacağını açıklarken, bir taraftan da Paris’te iki güç arasında barış antlaşmaları için görüşmelere başlanmıştır. Görüşmelerin uzamasına karşılık kesin bir çözüm bulunamazken araya Rusya girip her iki tarafın isteklerini birbirine iletmiş, fakat her iki tarafın Amerika’da yaşanan seçimleri kullanma isteği, görüşmelerin

10 Vietnam’da yılbaşına verilen isim.

sonuçsuz kalmasına sebep olmuştur. Seçimler sonucu yeni başkan Richard M. Nixon ‘Vietnamlılaştırma’ politikası izleyerek Güney’in kendi imkânlarıyla savaşı sürdürmesi için önlemler almıştır. Paris’teki barış görüşmeleri sonucunda 1973’te Kuzey’de ve Güney’de ateşkesin yürürlüğe girmesine karar verilmiştir. Amerikan askerlerinin çekilmemesinden sonra bir müddet Kuzey ve Güney arasındaki çatışmalar sürmüş, 1975’te ise Kuzey bölgesinin, Güney’i ele geçirmesiyle Vietnam komünist bir yönetimin altında birleşmiştir. Modern tarihin medyaya açık bu ilk savaşı dünyanın gözü önünde ABD’nin milyonlarca insanı öldürmesiyle sonuçlanırken, sömürgeci küresel güçlerin diğer soykırımları gibi Vietnam’da yaşanan soykırım da cezasız kalmıştır.

KAYNAKÇA

- Altuğ, Yılmaz; Çin, Vietnam, Çekoslovakya ve Orta Doğu Sorunları; İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü Yayınları; İstanbul; 1970.
- Atsız, Yağmur; Bir Hürriyet Havârisinin Sâbika Dosyası; Boyut Yayıncılık; İstanbul; 1998.
- Gürbüz, Vedat; Vietnam Savaşı; Yitik Hazine Yayınları; İstanbul; 2011.
- Mutlu, Mustafa; Vietnam’dan Körfez’e Savaşlarda Kamuoyu Oluşumu; Okumuş Adam Yayınları; İstanbul; 2003.
- Neale, Jonathan; Amerikan Savaşı Vietnam 1960-1975; Metis Yayınları; İstanbul; 2004.
- Russell, Bertrand & Stetler, Russell D.; Vietnam’da Savaş ve Zulüm; Sol Yayınları; Ankara; 1966.

ABD’NİN GUANTANAMO TOPLAMA KAMPI

*Sömürgeci güçlerin Güneydoğu Asya’daki planlarından nasip-
lenen Vietnam, güçlü bir Avrupa’nın teminatı olması için yıl-
larca Fransa’nın sömürgesi olmaya mahkûm edilmiş ve buna
bizzat Batılı güçler imkân tanımışlardır. Vietnamlılar ülkelerini
savunma yoluna gittiklerindeyse ağır şiddetle karşılaşmış, sö-
mürgeye karşı direnen unsurlar 1930’larda tamamen ortadan
kaldırılmıştır. Ülke Batı’nın ‘komünist tehlike söylemi ve ‘do-
mino etkisi’ teorisi nedeniyle, yeni bir işgal ve daha büyük bir
savaşın içine çekilirken, Vietnam, Amerika’nın aynı zamanda
Çin’e karşı açık bir mesajı, Çin’i içine çekmek istediği bir savaş
olarak da görülebilir. Ancak asıl dikkat çeken, 3 milyondan
fazla insanın ölümüne sebep olan bu işgalin, kullanılan kimya-
sallarla bir soykırıma dönüştüğüdür.*

Yer	Guantanamo/Küba
Tarih	2001-...
Fail	ABD
Ölü Sayısı	Bilinmiyor

Amerikan Paranoyasına Bırakılan İnsanlar

Üzeri açık ve dikenli tellerle çevrili bir düzine çelik parmaklıklı kafesten oluşan Guantanamo, 13 Kasım 2001’de dönemin ABD Başkanı George W. Bush’un ABD vatandaşı olmayan belli kişilerin ‘Teröre Karşı Savaş’ kapsamında tutulmalarına ve bu kişilere ilişkin yapılacak muamele ve yargılamalara dair verdiği emirle temelleri atılan bir merkezdir. Bush’un emriyle Amerikan güçleri uluslararası hukukun üstünde bir güç olarak şüpheli olma ihtimalindeki insanları toplayıp hapsedmeye ve asgarî insan haklarını dahî bu insanlardan uzak tutmaya karar vermişlerdir. Bunda da başkanın emriyle yakalananların ülke içinde ya da dışında bir yerde tutulabileceklerine dair verilen izin etkili olmuştur. 10 Ocak 2002’den başlayarak Afganistan’dan ve dünyanın pek çok yerinden getirilen 42 farklı devletin vatandaşı Guantanamo’ya gönderilirken bu insanların gerçekte kim oldukları, neyle suçlandıkları ve akıbetlerinin ne olacağı tamamen ABD insafına bırakılmıştır.

11 Eylül saldırılarının ardından terörizme karşı açılan savaşın aslında El-Kaide ve Ladin üzerinden ‘İslamî terör’le özdeşleşmesinde Guantanamo’nun etkisi yadsınamazken Amerikan paranoyasına göre suçlu olma ihtimali taşıyan herkes illegal yollarla ön sorgulamalarının ardından 27 saatlik bir uçuşla Küba’daki bu askerî üsse getirilmişlerdir. Uluslararası hukukun işlemeyeceği Guantanamo’ya getirilen bu tutukluların daha uçuş esnasında gördükleri muamele, onları bekleyen akıbetin habercisiyken uzun uçak yolculuğunu elleri kelepçeli olarak geçirmek zorunda olan tutuklular, tuvalet ihtiyaçlarını bile gidermekten mahrum edilerek daha ilk andan onurlarıyla oynanmaya başlanmıştır. Uçak yolculuğu sırasında tutuklulara camları karartılmış gözlükleri takmaları güvenlik gerekçesiyle zorlanmış yine ABD askerlerinin tüberküloza yakalanmalarını engellemek için tutuklulara cerrah maskesi taktırılmıştır. Ne olduğunu anlama fırsatı bulamadan bu zorunluluklarla ilk sarsıntıyı yaşayan insanlar, Guantanamo’ya vardıklarındaysa kurulu bir mahkeme ya da sıradan bir hapisane değil, bir tecrit ve işkence kampıyla karşılaşmışlardır. Uçaktan indikten sonra da elleri ve ayakları prangalı, turuncu tulumlar, siyah camlı gözlükler, cerrah maskeleri, kulaklıklar ve ellerine bantlanmış plastik eldivenlerle sıcak altında, başlarında her hareketleri karşısında müdahaleye hazır askerlerin tehdidinde bekletilmişlerdir.

Neden ve Niçin Guantanamo?

Rumsfeld’in ‘ehven-i şer’ olarak tanımladığı Guantanamo seçilirken Amerika’nın 4 seçenek üzerinde durduğu (bir başka ülke, ABD, bir başka Amerikan bölgesi ve Guantanamo), ancak Guantanamo dışındaki yerler federal mahkemelerin yetki alanında olduğundan ve tutukluların hak talebinde bulunma ve yargılanma bitmeden serbest kalma ihtimalinden dolayı, böyle bir ihtimalin söz konusu olmadığı Guantanamo’nun seçildiği bilinmektedir. Süresiz olarak ABD’ye bırakılmış olmasına karşılık Guantanamo’nun resmen Küba sınırlarda olması ve bu insanların Amerikan mahkemesine başvuramayacak olmaları da etkili olmuştur; zira daha sonra bazı tutuklular Amerikan mahkemelelerinden durumlarının incelenmesini istemiş, ancak mahkeme ABD sınırlarında olmadığı için bu taleplerle ilgili takipsizlik kararı vermiştir.

General James T.Hill’in, *“Guantanamo profesyonel ve insani bir alıkoyma ve sorgulama operasyonudur. Yasalara bağlıdır ve Amerikan ruhunun rehberliğindedir.”* demesine karşılık Fransız tutuklu Nizar Sassi ailesine gönderdiği bir kartpostalda Guantanamo’ya dair şu yorumu yapmıştır: *“Eğer buranın bir tanımını isterseniz, kısaca, haklara sahip olma hakkınız yok.”* Gerçekte de ABD, her türlü hukukî sınırlamanın dışında kalarak Guantanamo’yu istihbarat elde edebilmek için her yolun mubah olduğu bir yer haline dönüştürmüştür. Ancak elde edilen istihbaratın yetersizliği 2004 Haziranına kadar (kamp açıldıktan 2.5 yıl sonrası) 600 tutukludan sadece dördünün hüküm giymesiyle de anlaşılırken, hüküm giyenlerin terör eylemine katılmaktan değil, sadece destekçi ve propagandacı olmaktan dolayı suçlanması dikkat çekicidir. Sorguların ‘baraka’ denilen karavandan bozma yerlerde geceli gündüzlü devam ettiği Guantanamo’da tutuluların, burada bulunmaları için bir mahkemeye çıkarılmalarına ya da Taliban/El-Kaide bağlantılı olmalarına gerek duyulmamış, sadece savaş bölgesinde bulunmaları tutuklanmaları için yeterli sayılmıştır.

Amerika’nın Canavarları

Dünyanın en azılı katillerinin ve ahlaksızlarının, milletleri soykırımlara tâbi tutanların dahi özel hücrelerde her türlü haklar içinde olduğu modern cezaevlerinin aksine bu tutukluların neden böyle bir yerde

olduklarının cevabı, Amerikan paranoyasının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira dönemin ABD Genel Kurmay Başkanı E. Meyers; *“Bir C-17 uçağını düşürmek için arkasındaki hidrolik kabloları dişleriyle sökerlerdi”* diyerek bu kişilere genel bakışını açıklamıştır. Yine Amerika’nın en önemli isimlerinden dönemin Savunma Bakanı Rumsfeld, Amerikan önyargısının kesinleşmiş hüküm olduğunun bir göstergesi olarak *“Bu insanlar mahkum edilmiş teröristlerdir!”* demiş ve eklemiştir: *“Onları sokaklardan, hava yollarından, nükleer tesislerden ve bu ülkenin ve başka ülkelerin limanlarından uzak tutuyoruz. Onlar dünya üzerindeki en tehlikeli, en eğitilmiş ve en azılı katillerden bazılarıdır.”* Tüm bu sözler 11 Eylül sonrasında Amerika’nın tavrının göstergesiyken Rumsfeld ve tüm Amerikan yöneticileri bu insanların Afganistan’da eğitim aldıklarını ve insan öldürme konusunda son derece tecrübeli olduklarının altını çizerek dünya adına bu insanların Guantanamo’ya kapatılmasını, aslında Amerika’nın geleneksel dünya kurtarıcılığı ile ifade etmeye çalışmışlardır.

Gün geçtikçe ortaya çıkan veriler, bu dehşet verici açıklamaları yalanlamış, Amerika’nın insanlık dışı birer mahluk gibi göstermeye çalıştığı bu insanların sıradan insanlar olduğunu ortaya koymuştur. Ancak dönemin Başkan Yardımcısı Dick Cheney’nin *“...milyonlarca Amerikalıyı, öldürmeye ant içmişler ve bu uğurda ölmeye son derece hazırlıklılar.”* diyerek suçladığı insanlar hakkında Rumsfeld’in 2004’te hâlâ ısrarla *“Savaşa geri döner ve masum erkek, kadın ve çocukları öldürmeye devam ederler.”* demesi Amerika’nın oluşturduğu korku çemberiyle aslında dünya için en büyük tehdit olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Zira bu çok tehlikeli katillerden Guantanamo’dan çıkabilenlerin psikolojik ve biyolojik tedavilere muhtaç yaşamaya mecbur kaldıkları bir gerçektir.

Uluslararası Sözleşmelerin Geçerli Olmadığı Nokta

11 Eylül’den sonra Amerika bir savaş başlatmıştı; bugüne kadar herhangi bir tanımlamanın içinde yer almayan, terörizme karşı başlatıldığı söylenen ve kurallarını tek bir devletin kendi çıkarlarına göre oluşturduğu bir savaş... Amerika’ya göre savaşa dair bugüne kadarki düzenlemelerin hiçbirisi yaşananlar için geçerli değildi, zira bu savaş teröristlere karşıdır ve teröristlerin hakları yoktur. Doğal olarak bu yeni sa-

vaş, yeni kurallar gerektirmiş ve bu kuralların koyucusu olarak da Pentagon kendini vazifeli görmüştür. ABD’nin sıklıkla dile getirdiği ‘haritalarda adresi olmayan bir düşmanla savaş’ tanımlamasının altında ise 13 Kasım 2001’de Bush’un verdiği emirle El-Kaide ‘teröristler’in sivil mahkemelerce dayatılan sınırlamalara tâbî olmayan özel askerî kurallar tarafından yargılanabileceğini açıkladığında ortaya çıkmıştır. Zira bu saatten sonra tutuklular savaş esiri değil ‘yasadışı muhاریpler!’ olarak muamele görmüşlerdir. Taliban’ın normal bir ordu sayılmaması, yakalanan kişilerin rütbelerini ve aidiyetleri belirten herhangi bir nişan bulunmaması nedeniyle, Amerika savaşta olmasına rağmen yakaladıklarını savaş esiri kapsamından ve dolayısıyla da Cenevre Sözleşmesi’nin bağlayıcılığından çıkarmak için böyle bir tanımlamaya gitmiştir. Bush, tutukluların ‘harp esiri olamayacak katiller’ olduğunu söylemiş, bu durum 7 Şubat 2002’de ‘tutukluların yasal statüsü hakkında Başkanlık kararı’ olarak resmen ilan edilmiştir. Bundan sonra tutuklular ne şekilde ele geçirilirlerse geçirilsinler harp esiri sayılmamışlardır. Amerika bu kişileri ‘toplu katliam yapmaya hazırlanan kesin suçlular’ olarak görmekte ve Bush *“Onlar ülkemizi ve yaşam biçimimizi yok etmek isteyen yasadışı muhاریpler”* diyerek kimlerin yasadışı muhاریp sayılacağını da belirleme yetkisini kendinde görmüştür. Nitekim ‘Kamp X-Ray’ açıldığında bu kavramın içeriği genişletilmiş, Afganistan’da Taliban’la birlikte savaştığı düşünülen herhangi bir şüpheli de bu tanımın içine girmiştir.

Amerika, ‘yasadışı muhاریp’ tanımlamasını getirerek bu insanları Cenevre Sözleşmesi’nden muaf tutmaya çalışmış ve tüm bunları Beyaz Saray Başdanışmanı Alberto Gonzalez’in 2002’de yaptığı şu açıklamaya dayandırmıştır: *“Terörle savaş yeni bir savaş türü!”* Oysa uzmanlar teröre karşı savaşın insancıl hukuk açısından ayrı bir savaş türü olmadığını belirtirken bir kişinin III No’lu Cenevre Sözleşmesi’nin koruma kapsamına girip giremeyeceğinin başka bir ülkenin başkanı tarafından, onun emriyle belirlenemeyeceğinin altını çizmişlerdir. Amerika’nın dünya hâkimiyetini tekelinde bulundurma çabasının bir sonucu olarak kuralları kendi çıkarlarına göre yorumladığı, Guantanamo ile bir kez daha gün yüzüne çıkarken, III No’lu Sözleşme’nin Guantanamo’daki tutuklular üzerinde uygulanmamasına karşılık, yine de bu insanların her halükarda uluslararası hukukun koruması altında olduğu ve ilgili kuralların, bu insanların yargılanmadan yıllarca küçük hücrelerde tutulmasına izin vermediği bir

gerçekdir. Ayrıca III. Cenevre Sözleşmesi'nin 142. Maddesi'ne göre ABD'nin tavrı kuralları ihlal anlamına gelmektedir. Bu madde, antlaşmayı imzalayan devletlerin kuralları tek taraflı feshetme haklarının olmadığını, karara uymayacak ülkenin bunu İsveç Federal Konseyi'ne bir yıl önceden bildirilmesi gerektiğini ve o devlet eğer savaş içindeyse savaş bitimine kadar bu talebin değerlendirilmeyeceğini belirtmektedir. ABD'nin bu maddeye rağmen Guantanamo'da tutuklulara reva gördüğü uygulamayı 'açıkça uluslararası hukuka aykırıdır' diyerek belirten Oxford Uluslararası Hukuk Profesörü Vaughan Lowe ve İnsan Hakları Avukatı Guy Goodwin-Gill; 'bu kuralların sadece devletlerin çıkarlarını değil bazı insan gruplarını da korumayı amaçladığını ve 'ABD'nin uluslararası hukuku kendi çıkarları uğruna çiğnediğini' ifade etmişlerdir.

'Üç Parçalı Takım Elbise'

Guantanamo'da tutukluların hiçbir ilke gözetilmeden yeni ve özel kurallar, muamelelerle tutuldukları bilinmekte, tutukluların 'üç parçalı takım elbise' olarak adlandırılan özel kıyafetleri bile işkence yöntemine dönüşmektedir. Kelepçelerin beldeki kemere ve ayak bileklerindeki prangalara zincirle bağlanmasıyla oluşturulan bir düzenek şeklindeki bu kıyafetlerde iplerinin sıkıştırılması suretiyle esirin her anlamda kıpırdamasının önüne geçilerek daha sonra yere zincirlenmiştir. Guantanamo'da akıllara kazınan turuncu tulumlar ve zincirli tutuklu görüntülerinin altında yatansa bir esire göre şu sözlerle ifade edilmiştir: *"Bir süre sonra sadece acı çekmeye başlıyorsunuz. Aynanın arkasında muhafızların şakalaştıklarını, yiyip içtiklerini ve duvarlara vurduklarını duyabiliyordunuz. Bunun bilgi edinmekle alakası yoktu. Sadece sizi kırmaya çalışıyorlardı."*

Gerçekten Amerikan paranoyasının sonucunda esirleri kırmaya yönelik işkence yöntemlerine sahne olan Guantanamo'da tutulunanların çoğunun herhangi bir terör faaliyetine katılmamış olmasına karşılık gördükleri muameleler oldukça düşündürücüdür. Tutuklulara uygulanan en hafif işkence Rumsfeld'in 'uykunun düzenlenmesi' olarak yorumladığı gece-gündüz kavramının kaybettirilmesidir. Zira kesinleşmiş kararlarla tutuklananların bile yaklaşık dörder saat güneş altında ve dizleri üzerinde işlemleri bitene kadar bekletildiği başka bir yer yoktur.

Kendine özgü kuralların yeri olan Guantanamo'da Britanyalı tutuklu-

lardan Şefik Resul'e göre; “*ABD personeli sana ne yapmanı söylerse, itaat etmek zorundasın. İtaatsizliğin bedeli yüksek olurdu.*” Kamp Delta'daki kurallar listesinin altındaki daimî kural bunu kanıtlamaktadır: “*ABD Güvenlik Güçleri, Gerektiğinde Bu Standartları Değiştirme Veya Ortadan Kaldırma Hakkına Sahiptir.*”

Kanıtlar halen orada tutulan yüzlerce kişiden çoğunun ‘terörist faaliyet’ olarak tanımlanabilecek hiçbir eylemle ilgili olmadığını göstermesine, çoğunun yetersiz tercümanlardan ve yanlış askerî istihbarattan dolayı kendilerini Guantanamo’da bulmalarına rağmen, insanlar Guantanamo’da işkencenin her türlüünü görmeye devam etmektedirler.

Guantanamo’nun Tek Hâkimi: Sorgulamacılar

Guantanamo’nun ABD için bir istihbarat bankası anlamına geldiği iddia edilirken kampın açılmasına rağmen Tuğgeneral Rick Baccus döneminde istenilen düzeyde istihbarat elde edilememiş, bu nedenle onun yerine Tümgeneral Geoffrey D. Miller getirilerek Guantanamo’da şartlar daha da ağırlaştırılmıştır. Esirlerin ‘üstüne titremek’le suçlanan Baccus’un sorgulamalar sırasında esirler üzerinde yasadışı uygulamalara izin vermediği bilinirken, Miller döneminde sorgulamalar ve sorgucular içerik değiştirip Guantanamo’da tek yetkili organ haline gelmiştir.¹ Guantanamo’da sorgulama tekniklerinin ağırlaşmasında, o çok değerli (!) istihbaratın ortaya çıkmasında Tümgeneral Geoffrey D. Miller isminin etkisi tartışılmazken daha önce Ebu Gureyb’te görev yapan Miller; “*Guantanamo’yu terörle mücadelede bir muharebe laboratuvarı olarak görüyorum.*” sözleri eşliğinde çalışmalarına başlayarak her bir tutuklu üzerinden doktorlardan alınan raporlar da dâhil olmak üzere her türlü işkence yöntemini deneyerek gerçek bir laboratuvar ortamı oluşturmuştur. Esirlerin bezmesi hedeflenerek istihbarat toplama yönteminin uygulandığı Guantanamo’da bu yöntemle istihbaratın %600 arttığı gözlemlenmiştir. Her türlü şiddete ek olarak Miller’ın getirdiği kademeli bir ceza ve ödül sistemiyle işbirliği

---

1 Bir esirin yemek sırasında kaçınıcı olacağı, duşta onu kimin gözetleyeceği ve çamaşırlarının kirli olup olmadığına dahi sorgulamacıların karar verdiği bilinmektedir. David Rose’un Guantanamo’dan çıkan esirlerle yaptığı görüşmelerden öğrenilenlere göre, bu kişilerin ‘Afganistan’da bulunan herkes -ki bunlara ABD bombardımanında ölen kadın ve çocuklar da dâhildir-, 11 Eylül katliamından sorumludur.’ mantığıyla hareket ettikleri belirtilmiştir.

yapan tutukluların yaşam koşullarının daha rahat olduğu ‘Kamp 4’e geçme şansı da bu artan istihbaratta etkilidir. Kamp 4’ün eve gitme yoluna girmek anlamına geldiği Guantanamo’da hiçbir ümidi olmayan tutuklulardan bazıları sırf buraya geçebilmek için kendine dayatılanı kabul etmiş ya da başkaları hakkında iftirada bulunmuştur. Bu nedenle tutuklular Guantanamo’dan kurtulmak için gerçek dışı pek çok aktarımda bulunmuşlardır.

Miller ise tüm uygulamalarının esirler üzerinde çok olumlu tesirler yarattığını, bazılarının inançlarını ve düşüncelerini değiştirdiklerini iddia etmiştir.

“Hiç İşe Yaramıyor”

Miller’ın laboratuara dönuştürdüğü Guantanamo’dan elde edilen bu istihbaratla ilgili Yarbay Cristino; *“Genel nitelikte çıkan bilgiler o kadar genel ki hiç işe yaramıyor.”* yorumunu yapmıştır. Öte yandan bazı esirlerin belirttiğine göre ‘radikal İslamcı’ diye tutulanların çoğunun namaz kılmayı dahi bilmemesi de ayrı bir çelişkidir. Cristino’nun bu kanaate 2003 Nisan-Eylöl arasında Gitmo’da gözlem subayı olarak görev yaptığı sırada vardığı bilinirken aynı dönemi Miller’ın; *“Çok verimli istihbarat elde edildi!”* şeklindeki açıklaması da alınan istihbarat açısından bir başka çelişkiyi oluşturur. Zira Cristino’ya göre Miller, yarattığı sistemle ve sorgulama tekniklerinden ötürü elde edilen bilginin güvenilirliğini yitirmesine sebep olmuştur. Nitekim David Rose’un görüştüğü Şefik Resul, Asif İkbal ve Rhuhel Ahmet’in ele geçirilen bir videoda Ladin’in arkasında duran kimliği belirsiz kişiler olarak ihbar edilmesiyle Kamp Delta’nın tecrit bloğunda 3 ay hücre cezasına çarptırıldıkları bilinmektedir. Şefik Resul, iddia edilen tarihlerde İngiltere’de çalıştığı mağazadan durumu kanıtlayan evrakı temin etmesine karşılık hakkında üretilen komplolar ve devam eden işkence sonrası dayanamayarak *“Evet, o benim. Haydi, buyurun, beni dava edin.”* dediğini dile getirmiştir.²

---

2 İngiltere’nin haklarında ikna edici delilleri sunması sonrasında tecrit bloğundan çıkan bu üç esirin, ‘aşk kulübü’ adı verilen film izlemek ve hamburger yemek gibi lükslerin olduğu binaya geçmelerine izin verilmiştir. Bu üç adam da Guantanamo’dan çıkmayı başarmışlar, ancak kendilerine suç isnat edilen tarihlerde nerede olduklarını ispat edemeyenler için işkence Guantanamo’da devam etmektedir.

İşkenceyle Gelen İtirafılar

Guantanamo’da insanların hayalî ve ihtimal dâhilindeki istihbarat bilgileri için tutulduğu artık herkesçe bilinirken Amerikalıların elde ettikleri o çok değerli istihbaratın (!) işkenceler sonucunda alındığı da bir gerçektir. Zira tutukluların kesinleşmiş bir karar olmaksızın tutuklu oldukları Guantanamo’da sorgucuların sıklıkla, ‘işbirliği yapmaları halinde durumlarının iyileştirileceğini’ vaat etmeleri buradan çıkmaya hiçbir şekilde ümidi olmayan esirler üzerinde etkili olmuştur. Pentagon yetkililerinin; “*Salverilmek için çok tehlikeliler!*” sözleriyle tanımladığı insanların asla salverilmeyecekleri bilincinin etkisi, işkence ve psikolojik bitmişlikle kendilerinden söylemeleri istenen şeyi, doğru olsun ya da olmasın, söyledikleri gözlemlenmiştir. Buna bir örnek olarak Dergoul adlı tutuklunun yaşadıkları gösterilebilir. El-Kaide ile beraber savaşmakla suçlanan esir, sayısız sorgulamaların ardından kendisine eğer Tora-Bora Dağları’nda bulunduğunu itiraf ederse serbest bırakılacağına vaat edilmesi üzerine hiç tanımadığı Ladin ve hiç bulunmadığı Tora-Bora Dağları’yla ilgili ifadesini nasıl değiştirdiğini şöyle anlatmaktadır:

“Dondurucu soğuk ve diğer yaralarımın dolayısı korkunç acı içindeydim ve öyle takatten düşmüştüm ki ayakta zor duruyordum. Hava çok soğuktu, bir çamaşır makinesi gibi sallanıyor ve titriyordum. Sonunda çaresizlik içinde Tora-Bora’da bulunmuş olduğumu söyledim, fakat yine de bin Ladin’le hiç tanışmadığım konusunda ısrar ettim.”

İşkenceyi aynı zamanda esirin ‘işbirlikçilerini’ bulmak için de kullanan sorgucuların bir nevi yazdıkları senaryoyu tutuklulara oynattıkları gözlemlenmiştir. Zira uzmanlar, işkenceden dolayı kendi hakkında gerçek olmayanları kabul eden birinin bir başkasını çok rahatlıkla suçlayabileceğini belirtmişlerdir. Profesör Gisli Gudjons, işkencenin masum birisinin yalancı tanıklık yapmasına neden olabileceğini belirtirken işkence ile doğru bilgi alınabildiğine dair herhangi bir kanıtın olmadığını da altını çizmiş, Guantanamo’da esirlerin yaşadıkları ve şu ana kadar oradan elde edilen sonuçlar da bunun göstergesi olmuştur. Kızılhaç yetkilileri de bu muameleden dolayı Miller’a tavsiyelerde bulunmuş, ancak Miller, ısrarla tutukluların Cenevre Sözleşmesi’nin gerektirdiği temel unsurlara sahip olduğunu savunmuştur.

İşkence'nin Son Noktasında...

Neyin işkence olduğu sunî bir tartışma olarak devam ederken Guantanamo'da artan baskıyla belki de işkencenin tanımı bir kez daha genişletilmektedir. Bedensel acıya ek olarak ruhsal acı ve aşağılanmayı hedefleyen işkence yöntemlerinin içinde tutukluların başına kadın iç çamaşırı geçirmekten, onları herkes içinde soyunmaya zorlamak ve cinsel tacize mahkûm etmek, bir ellerinin zincirli tutulması şartıyla tuvalete gidebilmelerine rağmen kapının açık bırakılması, duşta bir gözetmen bulunması ve ihtiyaçlarının karşılanmasında hep mahrumiyet ve benzer aşağılanmalar dikkat çekmektedir. İnsan onurunu zedeleyen bu uygulamalar karşısında Batılı devletler ve BM'nin müdahalesizliği, ABD'nin vahşice hareket etmesini kolaylaştırmaktadır. Böylelikle 'Hiçbir şey Amerikalıların hayatı için önemli olan istihbaratı edinmekten daha önemli değildir!' ilkesiyle hareket eden ABD, he ne kadar tutuklulara insanca davrandığını iddia etse de, esirlerin hayatlarını zorlaştırarak onların en temel yaşamsal haklarını ellerinden almıştır.

"Yan hücredeki kişiyle bile konuşmanıza izin verilmiyordu. Namaz zamanı Mekke'ye dönemiýordunuz. Ve yemek kesinlikle berbattı: Büyük bir tabağın ortasında ufak bir pirinç yığını ve birkaç fasulye..." Asif İkbâl adlı tutuklunun anlattıkları Guantanamo'daki özgürlüklerin ne denli sahici olduğunu ortaya koyarken ABD'nin İslam'ı hedef alan uygulamaları sadece bununla da sınırlı değildir. Tutuklular üzerinde her türlü yıpratma ve şiddetin gerçekleştiği, askerlerin buldukları Kuran sayfalarını yerlere atarak ayaklarıyla ezdikleri hattâ bir seferinde tuvalet kovasının içine bu sayfaları attıkları da dile getirilmiştir. Mekke'nin ne kadar uzağında bulunulduğunun oklarla hatırlatıldığı kampta inanca yönelik şiddeti bir tutuklunun şu sözleri anlatıyor: *"Ezan okumamız veya hücrede namaz kılmamıza izin vermiyorlardı. Namaz kılmayı denediğimde, dört veya beş komando gelip beni dövüyorlardı. Biri ezan okumaya kalktığında, onu dövüp ağzını kapatıyorlardı."*

Her sorgulamanın tutukluların dizleri üzerinde, zincirle bağlı, şakaklarına silah doğrultulmuş vaziyette ve sık sık tekmeleme eşliğinde yapıldığı Guantanamo'da işkencenin sıradanlaştığı şu ifadelerden anlaşılmaktadır:

"Kafamın üzerine kum torbası gibi bir şey yerleştirdiler, bu yüzden

hiçbir şey göremiyordum. Daha sonra bizi bir kamyona attılar. Nefes almayı güçleştirecek şekilde, torbayı çenelerimizin altından bantladılar. Gelişi güzel yapılan vahşilik, artık kurallı bir hale gelmişti. Kafamı hafifçe kaldırdım, çünkü gerçekten acı içindeydim, (...) çavuş arkamdan yaklaştı, bacaklarımı tekmeledi, daha sonra sırtıma bindi. Beni dışarıya çıkardılar ve bir kişi üzerimde otururken, tekmeleyip yumruklayarak üzerimi aradılar.”

Romeo Bloğu

Kampta sıklıkla yabanî hayvanlar tarafından ziyaret edilen tutukluların mataralarının içine kurbaga girmemesi için havlularla içlerini doldurdukları, ikinci yağmurlarıyla ıslanmalarına karşılık saatlerce yakıcı güneş ışınlarına da tahammül etmek zorunda olmaları iklim şartlarının bile işkence unsuruna dönüştürüldüğünün göstergesidir. Tutukluların geceleri parlak elektrik ışıklarının altında, elleri battaniyelerin dışında kalacak şekilde uyumaları gerekirken bir gece elleri battaniyenin altında uyuyan Şefik Resul *“kafesime taş atmaya başladılar”* diyerek bunun ne denli önemli olduğunu ifade etmektedir. Zira dokunması yasak olan bir ipe dokunan bir tutuklunun da zorla dışarı çıkarılarak yere çivilendiği de anlatılmıştır. Guantanamo’da herbir işkence yönteminin ayrı bir adla ifade edilmesine karşılık sonucun insanlık ötesi olduğu gerçeği değişmezken tutukluların farklı bir cezalandırma yöntemi olarak ‘Romeo Bloğu’nda yarı çıplak olarak bazen günler boyu tecrit edildikleri de anlatılanlar arasında yer almaktadır:

“Romeo bloğu denen yerde (...) onları tamamen soyarlardı. Üç gün sonra iç çamaşırı verilirdi. Bir üç gün daha sonra, üstlerine giyebilecekleri bir şey verilirdi ve üç gün sonra da pantolon verilirdi. Bazı insanlara sadece iç çamaşırı verilirdi. Bunun tutuklunun ‘uygunsuz hareketleri’ için yapıldığı söyleniyordu.”

İşkence tekniklerinin giderek ağırlaştırıldığı ve açıkça ABD’nin yasaları çiğnediği artık saklanmazken kendisine hiçbir uluslararası kuruluş dur demediğinden, ABD, Rumsfeld’in emriyle işkencede ikinci ve üçüncü kategori denilen yöntemleri de uygulamıştır. Bu aşamada tutukluların kendisi ve ailesinin sonlarının çok kötü olacağı imasıyla bir yıpratma, aşırı sıcak ve soğuğa maruz bırakma dışında en korkunç işkence yöntemlerinden biri olan ve ‘boğulma yansıması’ adı verilen

ıslak havlu ve akan su kullanımıyla yapılan bir işkence de bulunmaktadır. Rumsfeld'in ikinci kategori olarak adlandırılan bu işkence yöntemleri için; *"Ben sekiz-on saat ayakta duruyorum. Neden ayakta durma dört saatle sınırlanmış?"* dediği belirtilirken izin verilen üçüncü kategoride de sarsmak, göğsü parmaklamak ve itmek gibi yöntemlerin kullanıldığı bilinmektedir. Altı hafta sonra Rumsfeld'in bu tekniklerin kullanımına dair emrini geri çektiği ancak uygulamaların devam ettiği belirtilmiştir.

ERF ERF ERF...

"...Bir gardiyanın telsizine 'ERF! ERF! ERF!' dediğini duyduğumda, başıma gelecekleri anlamıştım. Beş korkak, ben onlara öyle diyordum, koruyucu zırhlı beş adam, koşarak hücreye girdi. Yüzüme biber gazı sıktıklarında kusmaya başladım; toplam beş bardak dolusu kusmuşumdur. Beni yere yatırdılar ve saldırdılar, parmaklarını gözlerime sokuyorlardı; kafamı tuvalete sokup sifonu çektiler..."

Bu, Guantanamo'da 'ERF'lenen bir tutuklunun anlattıkları... Her türlü işkencenin yasal olduğu tek yer olan Guantanamo'da esirlerin artık alışılagelmiş olduğu işkence türlerinden biri olan ERF'lenmek; 'Extreme Reaction Force' yani Ani Müdahale Kuvveti olarak bilinen özel bir ekip tarafından; tutuklular üzerinde aşırı şiddet uygulamasını ifade ediyor. Küçük bir kural ihlalinin bu cezalandırma için yeterli olduğu uygulamada hücreye girerek tutuklunun etkisiz hale getirilmesini amaçlayan bu timi Guantanamo'nun Britanyalı tutuklularından Şefik Resul, *"kalkan taşıyan bir asker tarafından duvara yapıştırılmak ve sonra yere yatırılıp beş zırhlı adam tarafından dövülmek"* olarak tanımlamıştır.

Pek çok kez başlarına gelen bu şiddeti anlatan tutukluları yalanlayan ve Guantanamo'da dayak iddialarını inandırıcı bulmayan Pentagon'u yalanlama ise içerden gelmiştir. Gitmo askerî inzibatı ve muhafızı olan Uzman Çavuş Sean Baker, bir ERF tatbikatı sırasında sakatlanması sonucu 2004'te terhis edilmesinin ardından başından geçenleri anlatarak ERF timinin nasıl bir ölüm makinesi olduğunu ortaya çıkarmıştır. Baker'a tatbikat için bir hücreye girmesi söylenmiş time de bunun gerçek bir tutuklu olduğu ve çavuşa saldırdığı anlatılmıştır. Baker birkaç saniye içinde üzerine hücum eden askerlerin elinde boğulmaya başladığını hissederek panik içinde şifreyi söylemesine karşılık asker-

lerin durmadığını anlatırken bu sadece planlı bir tatbikatta gözlemlenmiş bir şiddet olarak dikkat çekmektedir. Gerçekte esirlerin şifreleri olmadığı düşünüldüğünde nasıl bir şiddete maruz kaldıkları gerçekten ortaya korkunç bir tablo çıkarmaktadır. Bu ABD askeri yediği darbelerden sonra tedavi olmasına karşılık travmatik beyin zedelenmesi geçirerek terhis edilmek zorunda kalmıştır. Baker’la ilgili 29 Eylül 2003 tarihli şu belge ise ERF timlerinin ve şiddetin resmî belgesi olmuştur:

“Travmatik beyin zedelenmesi, Küba’daki Guanatanamo Körfezi’nde gerçekleştirilen eğitim tatbikatı sırasında, bir askerin işbirliği yapmayan ve hücrelerinden çıkarılan tutuklu rolü oynaması sonucu oluşmuştur.”

Doktorların Bakış Açısı

Gitmo’da kurulan hastaneler ve doktorlar hakkında verilen bilgilerse esirlerin her anlamda kuşatılmışlığının bir göstergesidir. Zira doktorların tutuklulara bakış açısı da sorgulamacılar ve diğer askerlerle paralellik göstermiştir. Guantanamo’da doktorlar en çok psikolojik hastalıklarla uğraşmış, en çok da moral yükseltici ilaçlar vermiştir. Ancak bu denli psikolojik sıkıntılara rağmen doktorların hastalara bakış açısı şımarık bir çocuk hakkında söylenen sözlerle eşdeğer olmuştur. Zira art arda 148 öğün yemek yemeyen ve sonunda tüple beslenmesine karşılık yatağında zincirle tutulan bir hasta hakkında Doktor Louk, *“Bana sorarsanız, o şımarık veledin teki, kendi isteği olmayınca ayaklarını yere vuran bir çocuk gibi.”* demiş, neden zincirle tutulduğunu da; *“Çalışanlarımın saldırıya uğramasını ya da incinmesini istemiyorum.”* sözleriyle açıklayarak esirler üzerindeki genel kanının hasta-doktor ilişkilerinde de devam ettiğini göstermiştir. Tutukluların zihinsel sağlığına dair raporların sorgulama planlarının geliştirilebilmesi için kullanıldığı, böylelikle hasta-doktor arasındaki gizliliğin de ihlal edildiği bir gerçekken Guantanamo’da doktorlar eliyle sorunların artması sağlanmıştır. Artan intihar eylemleri bunu doğrularken aralarında Kızılhaç’ın yetkililerinin de olduğu uzmanlar, her tutuklunun normal cezaevlerinde birtakım hakları olduğunu ve en önemlisi neyle suçlandığını, aldığı cezayı bildiğini; ancak buradakilerin hiçbir şey bilmeden tutulduğunu ve en iyi ihtimalle işbirliği yapanların ‘Kamp 4’ e geçirildiğine dikkat çekerek asıl soruna işaret etmişlerdir. Bilinmezliğin esirler üzerindeki etkisine ek olarak normal hapisanelerde tu-

tuklular ve gardiyanlar arasındaki bağ ile tekrar kazandırılmaya gidilmesine karşılık burada tam tersi bir uygulamanın olması da artan psikolojik sıkıntılarda etkili olmuştur. Bunu Başçavuş Anthony Men-
dez, *“Herhangi sıradan bir hapishanede hapishane personeli; mah-
kumlar ve gardiyanlar arasında ilişki kurmak için büyük çaba gösterir.
Fakat Kamp Delta’da bunu önliyoruz...”* diyerek doğrulamaktadır.

Uzman görüşlerinin aksine Guantanamo doktorlarıysa intiharları ‘manipülatif kendine zarar verme eylemi’ olarak yorumlayarak amacın aslında kendine zarar vermek değil sadece ‘boynuna bir ip bağlayarak yaşam şartlarında iyileştirmeyi hedeflemek’ olduğunu belirtmişlerdir. Haftada iki kere benzer vakaların yaşandığı Gitmo’da esirlerin bu denli ruhsal sıkıntıda olmalarına Dr. Stephen Edmonson ise Guanta-
namo’daki şartları gözardı ederek ve esirlerin buraya getirilmeden önce böyle problemleri olabileceğinden yola çıkarak farklı bir açıkla-
ma getirmiştir. Onun esirlere bakış açısının en net ifadesi ise David Rose’un bu kişilere moral olması ve psikolojilerinin düzelmesi adına aileleri ile telefon görüşmeleri yapmalarına dair izin verilmesi hakkın-
daki tavrıdır. Zira Edmonson; *“Onlara telefonu kullandırtmam!”* diyerek kesin kararlılığını ortaya koymuş, esirlerin ruhsal yönden ufak bir takviye almalarının bile imkânsızlığının altını çizmiştir.

Terörist Şüphelileri İçin Standart Fiyat: 5.000 Dolar

Amerika’nın bir ayırım operasyonu yaptığı ve bu nedenle hukukî iş-
lemlerin gereksizliği en yetkili ağızlardan dile getirilmesine karşı Gu-
antanamo’daki tutukluları sorguya çeken kişilerin yetersizliği ve özel-
likle tercüman sıkıntısı işleri daha da karıştırmıştır. Uzmanların en iyi
sorgulamanın şüphelinin kendi dilinde yapılacağını belirtmesine karşı-
lık Guantanamo’da işin ehli olmayan kişiler tercümanlık yapmıştır.
Pentagon’un bu durum karşısında tecrübesiz olmadığı Ladin’in en
yakın dostlarından biri olduğu iddia edilen Ebu Zübeyde’nin yaka-
lanmasında Kuveyt’ten bir CIA ajanı getirdiği ve sorgulamanın yerel
şiveye kadar hakim bir kişi tarafından yapıldığı dikkatlerden kaçmaz-
ken, kim oldukları ve haklarında kesin bilgi olmayan Guantanamo
tutuklularına ise, tecrübesi olmayan, kimi zaman taksi şoförü gibi
kişiler üzerinden sorgulamanın yapılması dikkat çekmiştir. Ebu Zü-
beyde’nin 11 Eylül’ün beyni olduğu iddiasına karşılık Guantana-
mo’da tutulmaması ise akıllara buranın El-Kaide’nin dikkatini dağıt-
mak için hazırlandığı iddiasını getirmektedir. El-Kaide’nin diğer üst

düzey tutukluların da Pakistan, Ürdün ve Hint Okyanusu’nda ‘yüzen sorgu hücreleri’ diye adlandırılan yerlerde olması bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. ABD’nin Guantanamo’yu aynı zamanda dünyanın dikkatini dağıtarak ‘büyük balıkların tutulduğu’ yerlerden gözleri uzak tutmak için böyle gizemli tuttuğu da dile getirilen başka bir iddiadır.

Bunlara ek olarak Guantanamo’daki tutukluların, gelir elde etmek için ihbar edilerek adeta buraya satılan kişiler olduğu iddiası da ABD ve Guantanamo’ya dair soruları artırmaktadır. ABD’li bir subayın ‘X kadar tutukluyu sorguya çekmesinin ardından Y kadarının Guantanamo’ya gitmesi’ onun kariyeri açısından bir terfiye imkan sağlarken, tutukluların kişisel menfaatler uğruna ihbar edilmelerine, şiddet ve işkence ile zorla itirafa maruz kalmalarına neden olmuştur. Serbest bırakılan Britanya vatandaşı Tarık Dergould, Pakistan’a gittiğinde isimlerini dahi bilmediği Taliban, El-Kaide ve Ladin isimlerinden dolayı başına gelecekleri bilmezken bölgede bir yatırım yaparak savaş sonrası kâr elde etme fikri sonucu kendisini Guantanamo’da bulmuştur. Kaldığı evin bombalanması ve arkadaşının öldürülmesinden sonra çok zor bir hafta geçiren Dergould, kendisini bulan Kuzey Birliği’nin askerlerince iyi muamele gördüğünü, ancak 5 bin Dolar’lık şüpheli ikramiyesi nedeniyle adeta Guantanamo’ya satıldığını anlatmıştır. ‘Hatalı kimlik teşhisi’ sonucu bu standart ikramiyenin etkisiyle pek çok kişinin benzer şekilde Guantanamo’ya geldiğini söyleyen Tarık, ticarî anlaşmazlık yaşayan insanların da ihbarlarla buraya geldiğini, geride bıraktığı mülkününse yağmalandığını anlatmıştır.³

Bush’un Misyonu

11 Eylül sonrası Bush başkanlığındaki ABD çok farklı bir söylemin içine girerken, bu söylem ve tavırlarda Bush’un Hristiyan alemi için bir kurtarıcı kisvesine dönüştürülmesi oldukça dikkat çekicidir. Zira Guantanamo için ‘yasal bir kara delik’ tanımlamasının yapılmasında da yürütülen her türlü işkence ve yasalara aykırı uygulamalarda ABD Başkanı’nın emirleri etkili olmuştur. Tutuklularla ilgili her türlü muamelenin Bush’un isteğine göre şekillendiği bilinirken, buradaki kişi-

---

3 Kuzey İttifakı’yla çalışan hazine avcılarının paralarını alabilmek için çeşitli iddialarla pek çok toprak sahibi masum insan benzer uygulamalara maruz kalmıştır.

lerin azılı bir insanlık düşmanı olarak gösterilmesine karşılık politik nedenlerle Avustralyalı David Hicks'e tanınan ayrıcalık Guantanamo'daki tek kural koyucunun Bush olduğu gerçeğini bir kez daha göstermiştir.⁴

“Verilen mesaj şu: Emir üst taraftan geliyor, Başkomutan için yaptığın her şey, ne olursa olsun DOĞRUDUR.” CIA görevlisi gazi Milton Bearden'a ait bu sözlerden de anlaşılacağı üzere Bush zamanında temelleri atılan Guantanamo'nun Bush'un ABD için ifade ettiği anlamla özdeşleştiği ve Bush'a bir kurtarıcı olarak bakıldığı gözükmektedir. Guantanamo'nun giderek Amerika'nın imajını sarsması bile bu misyondan dolayı arkaya atılmıştır. Zira Bush yeni bir savaş türüne karşı yeni kurallar belirlemektedir ve o adeta 'Hristiyanlığın dünya-daki düşmanlarına karşı kutsanmış bir savaşçıydı.' Bush ve onun içinde bulunduğu savaş, halka bu kutsanmışlık içinde gösterilemeye çalışılmıştır.⁵ Bunda Bush'un 'Teksas Cumhuriyetçiliği'nin Mesih'in 20. Yüzyıldaki ideolojileri arasında olduğunun öne sürülmesi etkili olmuştur.

Amerikan Askerleri

Amerika, Guantanamo'da sadece tutuklulara değil kendi askerlerine de inanılmaz bir baskı uygulamıştır. Askerler terörle tüm dünya adına mücadele ettikleri bilincinde şartlandırılmış, sivil hayattan tecrit edilmiş, Guantanamo, kendi içinde kuralları olan bir bölge, küçük bir devlet olarak konumlandırılmıştır. Askerlerin sürekli psikolojik baskı altında tutulduğu Guantanamo'da e-postaların dünya ticaret merkezi ve ikiz kulelerin görüntüleri eşliğinde “...Bilgi sızdırma!- düşmanımız ABD askerlerini veya daha fazla masum insanı öldürmek için kullanılabilir!” sözlerinin bulunduğu posterlerle gönderilmesi ve kampın her yerinde 11 Eylül'e ait fotoğrafların olması dikkat çekicidir.

“Burada oluşumuzun nedeni –ÖZGÜRLÜĞÜ korumak” Amerikan askerleri bu sloganlarla motive edilmeye çalışılmış, iki askerın karşılaştıklarında selamlaşmaları, birinin “şeref sözü” dediği, diğerinse “özgürlüğü korumak için” diye cevap verdiği mizansen uygulamalara dönüştürülerek askerlerin motivasyonu üst düzeyde tutulmaya çalışılmıştır.

4 Avustralya Devlet Başkanı'nın ricası üzerine bu tutukluğa yabancı bir avukat tutma ve ailesiyle görüşme izni bizzat Bush tarafından verilmiştir.

5 Maryland'da bir kilisede Bush'un tanrı tarafından kutsandığı anlatılmıştır.

şılmıştır. Ancak kampta askerlerin tutuklularla temasa geçmeleri kesinlikle engellenmiştir. Uzmanlar normal hapisanelerde rehabilitasyon amaçlı olarak tutuklu ve gardiyan arasında iletişimin sağlandığını, burada askerler ve tutuklular arasında yasaklanan bu uygulamanın her iki tarafı da kötü yönde etkilediğini ifade etmişlerdir. Kampta özellikle bir askerin esirle yakınlaşmasını engellenmek için sürekli değişimler yapılmış ve kimi zaman onların da insan olduğuna dair düşüncelerin harekete geçmesi *“Her gün onların terörist olduğu fikriyle oraya gitmelisin!”* mantığıyla dağıtılmış ve *“Burada olmalarının bir sebebi var!”* düşüncesi askerlere aşılanmıştır.

“Bizim İyi Adamlar Olmamız Gerekliyordu”

İngiliz hukukçu Lord Steyn, daha Kasım 2003’te *“akıl almaz bir adalet başarısızlığı”* olarak Guantanamo’yu yorumlarken Amerika’nın içinden bir ses, Deniz Binbaşı Swift: *“... Bizim iyi adamlar olmamız gerekiyordu. Ama Gitmo’da öyle değildik. Guantanamo Amerika’yı taktik ve stratejik olarak zedeledi. Oradan bazı önemli istihbarat geldiyse de buna değmezdi. Ve diyelim ki, o 600 tutuklunun arasında gerçekten çok kötü adamlar vardı. Şimdi en büyük olasılık, bu insanların sonunda serbest bırakılacağı. Eğer bu durumu farklı şekilde ele alsaydık, böyle bir şey sözkonusu olmazdı.”* diyerek Amerika’nın gözü dönmüş bir politikayla hareket ederek aslında kendi imajını büyük zarara uğrattığını gözler önüne sermiştir. Amerika, terörizme karşı başlattığı savaşta hiçbir kuralı tanımadan insan haklarını hiçe saymıştır. Neticede olan masum insanlara olmuş, Guantanamo ile dünya tekrar İslam-Hristiyanlık çatışmasının konuşulmasına sahne olmuştur. ‘Yasal bir kara delik’ olan Guantanamo, Bush’tan sonra göreve gelen ABD Başkanı Barack Obama’nın vaatlerine rağmen kapatılmazken, üzerinden geçen onca yıl sonunda ABD’yi kendi kara deliğine çekmeye devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- Altıparmak, Kerem; “Irak’tan Guantanamo’ya Savaş esirleri”; Ankara Üniversitesi SBF Dergisi; Sayı: 58(2); Sayfa: 221-231.
- Rose, David; Guantanamo Amerika’nın İnsan Haklarına Karşı Savaşı; 1001 Kitap Yayınları; İstanbul; 2005.
- Sakıncı, Mustafa Erdem (Haz.); 11 Eylül’den Afganistan’a ABD İmparatorluğu; Ütopya Yayınevi; Ankara; 2004.
- <http://akademikmakalem.com/2011/04/26/guantanamo-ve-uluslararası-hukuk-ihlalleri/>
- <http://www.amnesty.org.tr/ai/node/1829>
- <http://yenisafak.com.tr/diziler/guantanamo/index.html>
- <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1228357&title=abdnin-guantanamo-cikmazi&haberSayfa=2>

ABD ve İNGİLTERE’NİN AFGANİSTAN İŞGALİ

11 Eylül dünyaya ‘terörle mücadele’ olarak lanse edilen Afganistan işgali, İngiltere’nin de desteği ile 7 Ekim 2001 tarihinde gerçekleşmiş, amaç Usame Bin Ladin’i ele geçirmek ve Afgan halkını demokratik düzene kavuşturmak olarak dünya kamuoyuna sunulmuştur. Ancak bu operasyonun halka yönelik olduğunun ilk kanıtı 3 yıldır kuraklık ve açlıkla mücadele eden insanlara gelen yardım konvoylarının Amerika tarafından engellenmesidir. Pakistan’a yapılan baskı sonucu halk yardım alamazken işgalin söylentisi bile ülkede tedirginliğe yol açarak dış destekli yardımların önünü kesmiş, sivil halkın ölümüne sebep olmuştur. Sovyetler’in yaşadığı hüsrana yaşamak istemeyen ABD’nin hava harekâtı ile başlattığı bombardıman ise sivil halkı hedef alarak hayatları bir savaş arenasına dönüşen Afgan halkının tekrar zulme uğramasına neden olmuştur. Kısacası Afganistan; önce İngiltere, ardından Rusya ve sonunda İngiltere’nin büyük desteği ile ABD tarafından işgal edilmiştir.

Yer	Afganistan
Tarih	2001-...
Fail	ABD ve İngiltere
Ölü Sayısı	Bilinmiyor

İŞGALDEN ÖNCE

Taliban, Kuzey İttifakı ve Amerika'nın Stratejisi

Stratejik konumu itibarıyla tarih boyunca işgallere maruz kalan Afganistan, 10 yıllık Sovyet işgaline karşı gösterdiği üstün dirençten sonra, etnik yapısındaki farklılıklar ve mezhepsel ayrılıklar nedeniyle tam bir kargaşanın ve içsavaşın içine sürüklenmiştir. Nüfusun %40'ını oluşturan Peştunların desteğini alan Taliban hareketi ise Sovyet işgalinden sonra yaşanan bu kargaşada öncelikle halkın aradığı huzuru ve emniyeti sağlamışsa da, daha sonraki uygulamaları nedeniyle tepkiler almıştır. Taliban hareketinin ardında Pakistan ve onun müttefiki olarak ABD'nin olması ise bölgede Rusya, Çin, İran gibi devletleri tedirgin etmiş, ayrıca Taliban, uyguladığı katı yönetim ve diğer etnik gruplara karşı yürüttüğü infazlarla dünya kamuoyunda farklı amaçlar için kullanılmıştır.

Taliban'ın ülkenin güneyinde kesin bir hâkimiyet sağlamasına rağmen tarımsal kaynakların %60'ına sahip olan kuzey bölgesinde hâkimiyet Kuzey İttifakı adı altında Peştun olmayan grupların elinde bulunmuş, kuzey ve güney olarak ayırım yaşayan ülke bir tarafta ABD ve Pakistan, diğer yanda İran, Rusya gibi bölgesel güçlerin çıkarları uğruna, giderek artan bir kaosu içine sürüklenmiş, binlerce masum insan bu dönemde hayatını kaybetmiştir. 1996'da Kabil'in Taliban'ın eline geçmesinden sonra ülkede 2000'lere kadar yaşanan tüm kargaşa; Amerikalı dış politika analisti Strobe Talbott'un *"Ülkeler içindeki ve sınırlarındaki çatışmalar kızıltırılıp alevlendirilirse, bölge terörizm için bereketli bir toprak, dini ve siyasal aşırı uçlar için de harika bir muharebe alanına döner!"* sözleri ile anlam kazanırken; bu sözler ABD'nin stratejisini de yansıtmıştır.

Kıscası Afganistan kendi sorunlarına Afgan halkı olarak çözüm üretme fırsatı bulamamış, sürekli kışkırtma ve dış destekler ile giderek artan bir istikrarsızlığın içine sürüklenmiştir. 1997'de dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın yaptığı açıklama her ne kadar sadece Pakistan ve İran'ı hedef alıyor olsa da, Pakistan'ın ardında ABD desteği olduğu ve ABD'nin ülkeyi doğalgaz ve petrol boru hattı nedeniyle kendi çıkarları uğruna çatışmaya sürüklediği bilinmektedir. Taliban karşıtı olarak Kuzey İttifakı'nı destekleyen İran ve Rusya ise bölgedeki istikrarsızlığı devam ettirerek ABD'nin boru hattı planlarının başariya ulaşmasını engellemeye çalışmıştır.

‘Petrol Savaşı’na Doğru

Taliban’ın Kabil’i ele geçirmesinin ABD ve Pakistan tarafından desteklenmesindeki en önemli etken, Türkmen doğalgazı ve Kazak petrol rollerinin Afganistan üzerinden Pakistan’ın Karaçi Limanı’na ulaşabilmesinin sağlanması olmuştur. Ancak Taliban, kendilerine verilen destekle onları boyunduruk altına almaya çalışan dış güçlerin beklemediği şekilde hareket etmiştir. Taliban’ın kendi düzenini kurma çabası ve doğal zenginlikler üzerinden ülke menfaatlerine uygun arayışlar içerisine girmesi, ABD için büyük bir tehdit olarak algılanmış, yaşanan süreçte ABD Taliban’dan kurtulma arayışına gitmiştir. Zira ABD’nin bölgedeki çıkarları, Çin’e verilmesi gereken gözdağı, bir tehdit olan İran ve Irak’ın kontrolü ve hattâ gerektiğinde askerî bir müdahale, ancak Afganistan’da güçlü bir hâkimiyetin kurulmasıyla mümkün olacaktır.

1995’ten itibaren bölgede çalışmalar yapan Amerikalı şirket Unocal’ın yetkilileri bile 1996’da Kabil’in Taliban eline geçmesiyle kesin gözüyle baktıkları boru hattı antlaşmasında yaşanan sıkıntıları ve Taliban’ın giderek bağımsızlaşmasını şaşkınlıkla izlemiştir. Ayrıca Arjantinli bir şirket olan Bidas’ın da ülke içinde çalışmalar yapması rekabet ortamını doğurmuş, Unocal ile yapılacak bir anlaşmada Taliban’ın resmî bir hükümet olarak tanınma şartı söz konusuysen Bidas’ın böyle bir ihtiyacının olmaması da şirkete avantaj sağlamıştır. Sonuçta Afganistan’da yaşanan boru hattı savaşları fiilî işgalden çok önce başlayarak BM Alt Genel Sekreteri Yasuşi Akaşi’nin ifadesine yansımıştır:

“Afganistan’a dış müdahaleler artık tamamıyla petrol ve doğalgaz boru hatları kavgasıyla ilintili. Bizim korkumuz, bu şirketlerin ve bölge devletlerinin Taliban’ı kendi amaçları doğrultusunda kullanmaya çalışmaları...” Yaşananları anlatan CSIS, Enerji ve Ulusal Güvenlik Programı üst düzey danışmanlarından Robert Ebel’in ise *“Boru hattı politikası oyunundaki aktörler, kendilerine barışın bir boru hattını getirebileceğini, ama boru hattının bir barış getiremeyeceğini hatırlatmalılar.”* şeklinde bir açıklama yapmıştır.

Taliban’dan istediğini bulamayan ABD, giderek artan gerilim ve özellikle El-Kaide örgütünün sorumlu tutulduğu büyükelçiliklere bombalı saldırılardan sonra Afganistan stratejisinde kesin bir çözüm arayışına, giderek hazırlandığı işgal için en doğru zamanı beklemeye çekilmiştir. 1998’de Ladin’in kamplarını bombalaması ve ABD’de

özellikle feministlerin yaptığı Taliban karşıtı eylemler de bahane edilerek Unocal şirketi Afganistan'dan ayrılmıştır.

Abdullah Azzam'ın Öldürülmesi ve El-Kaide'nin Oluşumu

Afganistan'ın ABD işgaline hazır hale getirilmesinde failimeçhuller de önemli yer tutmaktadır. Bu suikastlerden biri olarak dikkat çeken Abdullah Azzam'ın öldürülmesi olayı 1989'dan itibaren bu ülkenin bir içsavaşa çekilmesinde ve El-Kaide örgütünün oluşmasında etkili olmuştur. Özellikle Sovyet işgali sırasında Arap dünyasında bir cihad anlayışının oluşmasında oldukça önemli bir pozisyonda olan Abdullah Azzam, aslen Filistinli olup 1984'te Kral Abdülaziz Üniversitesi'nde öğretim görevlisiyken Afgan cihadına destek vermek amacıyla görevinden ayrılmış ve uzun yıllar dış dünyadan gelen desteklerin organize edilmesinde oldukça aktif bir rol oynamıştır. Sovyet işgalinden sonra da çıkan iç karışıklıkları önlemek için çaba sarfeden, kardeşlik bilinci ile yaşanan katliamlar önünde durabilecek etkili isimlerden olan Azzam'ın öldürülmesinden birkaç saat öncesine kadar başta Tahhar katliamı olmak üzere çalışmalar yaptığı, mücahidler arasındaki ayrılıkları gidermeye çalıştığı bilinmektedir. Onun öldürülmesinin ardından kurmuş olduğu Mekteb el-Hidmar (Hizmet Merkezi)¹ ise 10 yıl sonra El-Kaide'nin altyapısı haline dönüşmüştür. Bunda Usame Bin Ladin'in üniversitedeyken öğrencisi olduğu Azzam'ın çalışmalarına verdiği maddi destek ile Afganistan'da kendi güçlerini kurmasına kadar giden yol etkili olmuştur.

Abdullah Azzam vasıtasıyla mücahidlere Afgan direnişinde sağladığı ekonomik güç ile dikkat çeken Ladin, 1986'da kendi kişisel kamplarını kurarken Abdullah Azzam ile Şah Mesud'dan dolayı bir ayrılık yaşadığı, Azzam'ın Şah Mesud'u desteklerken Ladin'in Hikmetyar'ı desteklediği belirtilmiştir. Neticede Abdullah Azzam ve onun güçlü konumu, Azzam'ın ortadan kaldırılması ile bir miras gibi senelerce dava birliği yaptıkları ve ekonomik anlamda büyük bir güç olan Usame Bin Ladin'e geçerken, Azzam döneminde kontrol altındaki bu ekonomik güç kontrolsüzleşmiş ve daha sonra Suudi Arabistan'dan

---

1 Hem dünyanın dört bir köşesinden cihada destek veren talebeler hem de ekonomik katkıların organize edildiği bir teşkilat.

ayrılmak zorunda kalan Ladin’e, Taliban’ın Afganistan kapılarını açması Afganistan işgalinin meşruiyet zemininin hazırlanmasında kullanılmıştır.²

Ahmed Şah Mesud’un Öldürülmesi

Afganistan en büyük askerî gücünün basındaki ismi olarak hem Sovyet işgalinde hem de iç karışıklıklar sırasında dikkat çeken Ahmet Şah Mesud, ülkenin istikrara kavuşmasında kilit isimlerden biri olmuştur. Tacik asıllı Kuzey İttifakı’nın lideri, Taliban karşısında giderek güçlenmesinden ve Batı’dan aldığı destekten ötürü bazı çevrelerin dikkatinden kaçmamış ve açık hedef haline gelmiştir. Ölümünden kısa bir süre önce yapmış olduğu görüşmelerle Afganistan’ı yeni bir oluşum sürecine hazırlayan Şah Mesud, aynı zamanda ABD emellerinin önündeki en büyük engel olarak algılanmıştır. Şah Mesud’un AB tarafından Strazburg’a davet edilmesi, Fransa Dışişleri Bakanı ile yaptığı görüşmeler sonrası Yeni Delhi’de Taliban’ı devirmek için yapılan toplantılar ve Rusya’nın Mesud’a destek vermesi ve Şah Mesud önderliğinde yeni bir Tacik-İran eksenli Afganistan yönetimi anlamı taşıması da bölgedeki dengeler açısından önemlidir. Tüm bu sebepler ve Taliban ile iplerin kopma noktasına gelmesi ABD’nin bir anlamda ihtiyaç duyduğu Kuzey İttifakı’nın Şah Mesud’dan bağımsız hale getirilmesine yol açmıştır. Çünkü Şah Mesud’un hayatta olması durumunda ne işgal ne de ABD’nin ekonomik ve siyasî çıkarları gerçekleşme imkanı bulacaktır.

Gazeteci / yazar İbrahim Karagül’ün ‘11 Eylül’ü haber veren suikast’ olarak nitelediği Ahmet Şah Mesud suikasti, Taliban tarafından gerçekleştirilmiş gibi gösterilmişse de 11 Eylül’den iki gün önce Avrupa’dan Şah Mesud’a pek çok desteğin verildiği bir dönemde, 9 Eylül 2001 tarihinde suikastın gerçekleşmesi bölgede istikrar istemeyen güçlerin bu suikastte parmağı olduğu kuşkusunu uyandırmıştır. Bu suikastten sonra ABD’nin işgaline Kuzey İttifakı yardım etmiş ve Şah Mesud’un intikamı bahanesi ile Taliban güçleri arasında inanılmaz katliamlar yaşanmıştır. İşgal sonrası oluşan toplu mezarlar ve toplu

---

2 Taliban’ın Usame Bin Ladin’e kucak açmasında onun büyük gücünü kontrol altında tutma çabası etkili olmuştur. Ancak Ladin’in gücünün giderek Taliban’ın söylemi haline dönüştüğü gözlenmiştir.

katliamlar da ABD'nin işine gelmiştir. Özellikle Pakistan'ın yeni hükümetin Kuzey İttifakı'na verilmesini reddetmesi üzerine, Karzai Hükümeti'nin kurulmasında da Şah Mesud'un öldürülmüş olması etkili olmuştur; zira onun yönetimindeki bir Kuzey İttifakı'nın böyle bir hükümete izin vermeyeceği düşünülmektedir.

Ve 11 Eylül...

Clinton hükümeti döneminde Usame Bin Ladin ile ABD arasındaki gerginliğin tırmanmasında 1998'deki ABD'nin Kenya ve Tanzanya büyükelçiliklerinin bombalanması olayı gösterilirken bu olaydan sonra ABD, Ladin'in kamplarını bombalamış, Taliban'dan desteğini çekerek işgale hazırlık sürecine başlamıştır. Ancak Amerika'da başkan değişikliği politikada bir değişikliğe sebep olmazken Bush Hükümeti'nin yaşanan ekonomik sıkıntılardan dolayı işgali halkına anlatamama korkusu, 11 Eylül 2001'de yaşanan ve tüm dünyayı bir terörist saldırı ile karşı karşıya olunduğuna dair ikna eden görüntülerle ortadan kalkmıştır. Zira Amerikan halkı ciddi bir terörist eylemle karşı karşıya olduğu konusunda bu eylem sayesinde tüm dünya kamuoyu ile birlikte ikna olurken yeni bir yüzyılda Amerikan'ın masumiyeti ve tüm dünyanda barışın teminatı olması sebebiyle terörist gruplarca hedef alındığı görüşü sünî bir gündem olarak yayılmaya başlamıştır.

Teröristlerce kaçırılan uçakların İkiz Kuleler'i hedef alan saldırıları 3 binin üzerinde kişinin hayatını kaybetmesine sebep olurken, bu eylem karşısında şoka uğrayan dünya, ABD'nin başlattığı intikam söyleminin yanında yer almıştır. Ancak bugün bile ABD'nin elindeki delilleri göstermeye yanaşmamasına rağmen olayın sorumluluğunun Ladin ve El-Kaide'ye yüklenmesi kuşkular oluşturmıştır. Bu konuda dile getirilen tüm iddialar ve sunulan belgeler de dikkate alındığında ABD'nin sadece Ladin ve onu teslim etmeye yanaşmayan Taliban üzerinden Afganistan'ı işgale hazırlanması beraberinde ciddi soru işaretlerini getirmiştir. Zira terörü ve teröristleri destekleyenleri hedef alan ABD'nin neden Almanya'da yetişen teröristler konusunda bir adım atmadığı şüpheleri körüklerken, 11 Eylül saldırıları konusunda MOSSAD'ın da aralarında olduğu pek çok gizli teşkilat hâlâ şüpheliler arasında yer almaktadır. Ancak bu saldırılar ve peşinden gelen işgal için dünyanın nasıl bir terörist saldırıya muhatap olduğunu gösteren en dikkat çekici iddia bu eylemin Amerika kaynaklı olmasıdır ki

bunun temelinde Bush’un da söylediği gibi bir haçlı zihniyeti, yüzyıl savaşları ve medeniyetler çatışması iddiaları bulunmaktadır.

İŞGAL SIRASINDA

İşgallin İlk Hedefi Sivil Halk

11 Eylül’ün hemen ardından işgal harekâtına hazırlanan ABD, ilk olarak Pakistan hükümetinden sivil halk için yiyecek ve diğer gereksinimleri sağlayan kamyon konvoylarının durdurulmasını talep ederek, aslında sivil Afgan halkının kıyımına başlamış ve rotasının terörden çok bir halkın yok edilmesi olduğunu ortaya koymuştur. Bombaların tehdidi altındaki bölgeden kuraklık ve açlık nedeniyle yardım çalışmalarında bulunan grupların neredeyse tamamı çekilirken, bu dönemde ülke içinde BM tahminlerine göre 7-8 milyon insan açlık tehdidi altındadır. Bir askerî harekâtın olacağı söylentisi bile bu insanlara verilen sınırlı desteği kesmiş, işgal sırasında havadan gelen yardımlar ise propagandadan öteye geçememiştir.

Bir ABD klişesine dönüşen *“Halk düşmanımız değil!”* söylemi Afgan işgalinde de yaşanırken, daha işgal başlamadan Afganistan’ın gıda yardımı sekteye uğramıştır. Bir taraftan sivil halk bombalanırken, bir taraftan uçaklardan yardım malzemelerinin atılması ise tam bir tiyatrodur. Bir insanlık zafiyetinin, bir propagandanın, reklam menşesine dayanan bir politikanın sonucu olarak gelişen olay, dünyanın hiçbir yerinde inandırıcı bulunmazken İngiliz gazeteci-yazar Robert Fisk’in *“Bombalarımızın yanında kaç somun ekmek atıldığı değil mesele, acaba saldırılardan sonra gerçekten bu ekmekleri toplayabilecek Afgan kalacak mı ortada?”* sorusu işgalin başında dile getirilerek ne kadar süreceği belli olmayan bu işgalin, aslında halkın kıyımına yönelik olduğunu ortaya koymuştur.

Karzai Hükümeti ve UGYK/ISAF’ın Kurulması

7 Ekim 2001’de başlayan işgalin ardından ABD-İngiliz bombardımanı ve Kuzey İttifakı’nın karadan birlikleri sayesinde Taliban etkisiz hale getirildikten sonra 22 Aralık’ta Bonn’da yapılan antlaşma gereği Hamid Karzai’nin Afganistan Cumhurbaşkanı olduğu geçici hükümetin 6 ay için göreve başlaması sağlanmıştır. Ancak kurulan bu hükümet, Afganistan’daki tüm etnik grupları temsilden uzak olmuş,

ABD menfaatleri doğrultusunda yürüttüğü politikadan dolayı benimsememiştir. Bonn'da oluşturulan 58 bakanlı kabinesinin en az 10 tane-sinin ABD uyruklu olması da bunda etkilidir. Bu yüzden Afganistan'ın ABD'nin 53. eyaleti haline dönüştüğü dile getirilmiştir. Karzai, Taliban tarafından 'kukla' olarak görülmüştür. 2002'de görev süresi-nin dolmasından sonra Loya Jirga (Büyük Konsey) tarafından devlet başkanlığına seçilen Karzai ve hükümeti günümüze kadar ABD poli-tikasını takip etmiş, ülkenin genel bir istikrara kavuşmasında başarılı olamamıştır. ABD'nin emellerine ulaşabilmek adına ülkeyi kuzey ve güney olarak ikiye bölmeye sonucu kuzey bölgesinin yönetimi ISAF'a bırakılırken güneyi alan ABD, bu bölgede güvenliği sağlamak adına doğalgaz ve petrol rezervlerini kontrol etmeyi hedeflemiştir. Aynı zamanda İran'ı da kontrol altında tutarak gerektiğinde bir müdahale için hazırlanmaktadır.

5 Aralık 2001 Bonn Antlaşması ile Afganistan'ın güvenliğinin sağ-lanması için kurulan Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti (UGYK/ISAF) 11 yıllık süreçte uygulamaları ile çokça tartışılmıştır. ISAF'ın büyük çoğunluğunun ABD askerlerinden oluşmasının bir sonucu olarak ülkedeki katliamlarda bir aracı görevi görmesi hattâ bazı katliamların üstünü örtme görevini üstlenmesi de bu tartışmalar-ın ana nedenidir. 11 yıllık işgal sürecinde çokça tekrar edilen bu iddiayı son olarak 12 Şubat 2010'da yaşananlar tekrar gündeme taşır-ken Afganistan'ın doğusundaki Paktiya vilayetinde ABD ve Afgan askerlerinin gece operasyonunda ikisi hamile üç kadının öldürülme-si olayı benzer diğer örneklerde olduğu gibi NATO tarafından ört-bas edilmiştir. Sivil ölümlerini azaltmakla görevli bir gücün masum insanların canına kasteden uygulamaları tepkiler alsa da, veriler, Af-ganistan'da BM'nin hazırladığı rapora göre, sivil ölümlerin 2010 yılında 2009'a göre % 15 arttığını göstermektedir. Her sivil katlia-mından sonra Taliban'ı sorumlu tutan güçlere, Taliban tarafından sivil ölümlerinin araştırılması için bir komisyon kurulması teklifine NATO'nun verdiği "*Lüzumu yok!*" yanıtı ise aslında Afganistan'da yaşananların sorumlularını açıkça ele vermektedir.

Sivil Katili İnsansız Hava Uçakları

1 Temmuz 2002'de bir düğün evini vuran ABD uçakları 50'den fazla sivilin ölümüne neden olurken bu olayla ilgili hazırlanan BM rapo-runda delillerin yok edildiği iddia edilmiş ve bu türden uygulamalar

11 yıllık işgal süresince sıkça tekrar edilmiştir. İngiltere Sosyalist İşçi Gazetesi Editörü Judith Orr’un; *“Sözüm ona siviller tarafından desteklenen bu ‘haklı savaş’, Afganlar için özgürleşme değil, kâbus getirdi.”* diyerek dile getirdiği bu gerçekte Obama Hükümeti’nin gözde silahı haline dönüşen insansız hava uçaklarının da çok büyük etkisi olmuştur. Barışçıl bir politika sergileyeceğine dair bir imaj çizmesine karşılık Afganistan işgalini sonlandırmayan, aksine 53 bin askerlik bir çıkarma ile Bush dönemine göre asker sayısını artıran Obama hayal kırıklığına yol açarken, onun döneminde insansız uçak kullanımının 4 kat artarak 220’ye yükseldiği bilinmektedir. Bu uçaklarının kullanımı nedeniyle 3 bine yakın insanın hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir. Obama hükümetinin bu işgalde ısrarcı olması ABD’nin bölge üzerindeki siyasi ve ekonomik çıkarlarının büyüklüğüne işaret etmektedir.

2010 yılında katliamların sayısının artması sonucu ABD ordusunun Ocak-Mayıs 2010 arasında Kandahar’da işlenen katliamlara dair açılan soruşturmayla bir kez daha insanlık dışı uygulamalar belgelenmiştir. Calvin Gibbs, Andrew Holmes, Michael Wagnon, Jeremy Morlock ve Adam Winfield adlı askerlerin, öldürdükleri sivillerle çektiği yüzlerce fotoğraf ve soruşturmada verdikleri ifadeler, ‘Ölüm Timi’nin Afganistan’da herkesin bilgisi dâhilinde, adeta dokunulmazlık altında hareket ettiğini ortaya koyarken öldürdükleri sivillerin yanına silah koyarak bu katliamların savunma amaçlı ve Taliban’a karşı olduğu izlenimini uyandırmaya çalıştıklarını hedefledikleri belirtilmiştir. Öldürdükleri insanların parmaklarını ve kafatası kemiklerini hatıra olarak saklayan ABD’li askerlerin itirafları yaşananları gözler önüne sermiştir. Girdikleri köylerde adeta öldürmek için birini arayan askerlerin, engelli insanları, kadınları, çocukları ve yaşlıları hiçbir ayrıma tabi tutmadan öldürdüğü de yine bu raporla kanıtlanmıştır.

Yüzyıllık İşkenceler

ABD’nin Afganistan işgalinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve insanlık tarihine kara birer leke olarak geçen işkence merkezleri; Ortaçağ Avrupa’sındaki işkencehaneleri hatırlatırken, Bagram ve Guantánamo, binlerce insanın ortadan kayboldukları bilinen ama uluslararası hukukun geçerli olmadığı merkezler olarak yüzyılımızdaki yerlerini almışlardır. Bu işgal sırasında işkencehaneler ‘modern’ sorgulama tekniklerinin uygulandığı yerler olarak tanıtılırken tutuklu ama hakla-

rında herhangi kesinleşmiş bir hüküm bulunmayan insanlara giydiren tek tip kıyafetler, basına açılan bazı kısımlar ile ABD'nin şeffaflığı gösterilmeye çalışılmıştır. Ancak işgal süresince işkenceye 'geliştirilmiş sorgulama teknikleri' adını veren ABD, uyguladığı her vahşeti ustaca örtbas etme yoluna gitmiş, öldürülen binlerce masum için 'Sivil Zaiyat' tanımlaması kullanılmıştır.

21. yüzyılın ilk savaşı olarak nitelenen Amerikan işgali, ekonomik ve siyasal gerekçelerle başlayıp bir insan kıyımına dönüşmüştür. Böylece dünya, kapitalist düzenin yeni yüzyılda yeni ve modern yüzüyle, bir halkı nasıl soykırıma uğrattığına şahit olmuştur. Bu soykırımın en bariz yaşandığı işkence merkezleri ise, *"CIA'nın sorgu teknikleri ile dünyanın diğer gizli merkezlerinde neler yaşanıyor?"* sorusunu gündeme taşımıştır. Zira Bagram ve Guantanamo'da suçları kesinleşmediği halde tutulan siviller, hem bir askerî mahkemede yargılanmakta, hem de savaş esiri olarak bile görülmemektedir. Buradaki kişilerin %10'unun hiçbir suçu olmadığı bilinmesine rağmen şüpheli olarak gözaltına alınanların çok farklı işkence yöntemlerinden geçirildiği ve hiçbir hukukî haklarının olmadığı belirtilmiştir.

Petrol Boru Hattı

İşgalin asıl amacının ekonomik anlamda zor günlerin eşliğindeki ABD'nin ekonomik ve siyasî gücünü perçinlemek olduğu işgalin 11 yıldır devam etmesinden ve Washington yönetiminin işgalin üzerinden geçen onca yıla rağmen halen Ladin hakkında kesin bir kanıtı dünyaya sunmamasından da anlaşılmaktadır. Ladin bahanesiyle zaten iç karışıklık yaşayan Afganistan, bir kez daha tarihindeki kaçınılmaz sonuç olan işgalle karşılaşmış, hayatları savaş içinde geçen Afgan halkı topraklarının stratejik kıymetinden dolayı yüzyıllardır süregelen işgal senaryosunu bir kez daha yaşamıştır.

Zira Orta Asya petrol ve doğalgazının geçeceği bir alanın kontrol edilebilmesi ancak Afganistan'ın işgaliyle mümkündür. Aynı zamanda bu işgal ile Kazakistan ve Özbekistan'da Rusya'dan bağımsız bir ABD varlığı da hedeflenmiştir. Enerji kaynaklı yapılan bu operasyon ile kendi enerji kaynaklarını güvenceye alma çabasının ötesinde rakipleri için de hayatî bir önem taşıyan enerji kaynaklarını kontrol edilebilme, böylelikle coğrafi anlamda kendisine uzak olan bölgede Rusya, Çin ve İran gibi devletleri gözönünde tutabilmek hedeflenmiştir.

Rusya’nın ABD’yi desteklemesiyle birlikte bu işgal aynı zamanda Çin’e karşı bir gözdağı olarak da yorumlanmış, Çin’in Rusya topraklarına yapabileceği herhangi bir genişlemede ABD’nin Rusya’nın yanında olacağı izlenimi verilmiştir. ‘Trans-Afganistan Boru Hattı’ kaynaklı işgalde pek çok siyasî çıkar gözetilirken 2003’te Orta Asya cumhuriyetleri ile Afganistan-Pakistan arasında Orta Asya’nın petrol ve doğalgazını Arap Denizi’ne ulaştıracak boru hattının yapımı ile ilgili bir antlaşma yapılmış olması işgal ile birlikte ABD’nin maksadına ulaştığı yorumlarının yapılmasına sebep olmuştur. Ayrıca son zamanlarda Pentagon ekiplerinin Afganistan’ı dünyanın en karlı madencilik merkezi haline getirebilecek büyüklükte bir maden zenginliği keşfettikleri de bilinmektedir. 1 trilyon Dolar değerindeki maden kaynağının kullanımı ve kime faydalı olacağını tahmin etmek ise o kadar da zor değil!

İşgalde Uyuşturucu Faktörü!

ABD’nin Taliban’ı hükümetten uzaklaştırmasının ardından ülkeyi demokratikleştirme, bir ulus kurma ve modernleştirme çalışmaları adı altında işgal uzatılmış ve Taliban Hükümeti’nin sıklıkla suçlandığı uyuşturucu kaçakçılığını engelleme politikası bahanesiyle uzayan işgale meşruiyet kazandırılmaya çalışılmıştır. Sovyet işgali sırasında tarımın bitme noktasına gelmesiyle yetiştirmesi daha kolay ve kârlı olan haşhaş ekimine geçen Afganlılar önceleri bu ekimden mücahid gruplara finans desteği sağlamışlarsa da daha sonra Taliban Hükümeti’nin giderek artan ekimin ve kaçakçılığın önüne geçebilmek için yasaklama getirdiği bilinmektedir. 2001’de getirilen yasakla 1990-1999 arasında 2.500 ton civarında üretilen afyonun 185 tona gerilediği bilinmektedir. Ancak ABD işgalinden sonra tekrar artan üretim özellikle de dünya uyuşturucu merkezi haline gelen Afganistan’da ABD eliyle getirilen Karzai Hükümeti tarafından idare edildiği iddiası ile kuşku uyandırırken ülkenin yoksullukla mücadele edilen ve dünyanın çirkin yüzü olarak tanımlanmasında uyuşturucunun büyük etkisi bulunmaktadır.³

---

3 Afganistan’da üretilen afyon, dünyadaki tüm afyon üretiminin 2002’de %41’i, 2003’de %47’si, 2004’de %67’si, 2005’de %69’u, 2006 ve 2007’de %82’si, 2008’de %79’udur.

Artan İslam Düşmanlığı

Emperyalist politikanın devamı olarak ilerleyen işgal, kimi zaman bariz bir soykırımı andıran acı katliamlara neden olurken Afgan halkına verdiği tahribatın dışında yeni yüzyıla ‘İslamî terör’ kavramının yerleşmesine de yol açmıştır. Terörle mücadeleyi, bir halkı yok etmek, Usame bin Ladin ve El-Kaide üzerinden Taliban rejimini devirerek bir ülkeyi istikrarsızlaştırmak ve ekonomik anlamda stratejik önemi olan bir bölgeyi kontrol altında tutmak için kullanan ABD’nin işgal politikasında, işgalin başında Bush’un dile getirdiği ‘Haçlı Seferi’ mantığı ağırlıklı olarak hissedilmiş ve oluşan yeni ‘İslamî Terör’ kavramı ile müslümanlar üzerinden yeni bir psikolojik savaş başlamıştır.

İtalyan bilimsanı ve dünyaca tanınan bir düşünür olarak Umberto Eco’nun şu yorumu dünya genelinde oluşturulan ‘Müslüman Terörist’ olgusunun geldiği noktayı göstermektedir: *“Bu sabah Viyana’dan uçağa bindiğimde yanımda Arap’a benzeyen bir beyefendi oturuyordu; siyah saçlı, uzun sakallı birisi. Bir an için gözlerimi ona diktim ve kafam karıştı. Ama neticede bir filozof ve demokrat olduğumdan kendi kendime şöyle dedim: ‘Bu dünya düzgün Arap insanlarla dolu.’ ... Milano havaalanında peçeli bir grup kadın gördüm. Büyük insan gruplarından bilerek uzak duruyorlardı. Sanki kendilerini gözlemliyorlarmış gibi hissediyorlardı. Öyle görünüyor ki bütün dünyada birbirimizle olan münasebetlerimiz değişti.”*

11 Eylül’den sonra dünyanın pek çok yerinde Müslümanlara karşı can ve mal kaybına yönelik saldırılar olmuştur. Eğitim merkezleri, yaşam alanları ve ibadethaneler hedef alınırken tehdidin geldiği boyutu Washington’da Kuveytli öğrencilere söylenen *“Hepinizin ölmesi lazım”* sözleri göstermektedir. ‘Müslüman Terörist’ kavramı yeni yüzyılın en çok başvurduğu bir dinsel suçlama olarak bu işgalle birlikte kendine meşru bir zemin bulmuştur.

KAYNAKÇA

- Afganistan Taliban ve Ladin; Birey Yayıncılık; İstanbul; 2001.
- Ahmetbeyoğlu, Ali; Afganistan Üzerine Araştırmalar; Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları; İstanbul; 2002.
- Akkurt, Mehmet; Afganistan'ın Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler; IQ Kültür Sanat Yayıncılık; İstanbul; 2004.
- Artan, Şahin; Maymunlar Demokrasisi İkiz Kulelerden Büyük Ortadoğu'ya; Karakutu Yayınları; İstanbul; 2004.
- Ataöv, Türkkaya; 11 Eylül Terörle Savaş mı Bahane mi; Alkım Yayınevi; İstanbul; 2004.
- Sever Metin & Kılıç Ebru (Der.); Düşmanını Arayan Savaş; Everest Yayınları; İstanbul; 2001,
- Mohammad Ebrahim M. Esmail; Komünist İşgalinden Liberal İstilaya Trajik Afganistan; Tarih Düşünce Kitapları; İstanbul
- Mutanoğlu, Metin; Moğol İstilasından Amerikan İşgaline; İlke Yayıncılık; İstanbul; 2006
- Osmanoğlu, Mahmud; Afganistan Cihadın 10 Yılı; Rehber Yayıncılık; Ankara; 1990.
- Raşid, Ahmed; Taliban, İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun; Everest Yayınları; İstanbul; 2001.
- Sakıncı, Mustafa Erdem; 11 Eylül'den Afganistan'a ABD İmparatorluğu; Ütopya Yayınları; Ankara; 2004.

ABD ve İNGİLTERE’NİN IRAK İŞGALİ

Soğuk Savaş sonrasında kurmayı planladığı ‘Yeni Dünya Düzeni’nde, yeni bir tehdit algılaması oluşturmak isteyen ABD, çok geçmeden bu yeni düşmanı ‘terörist İslam’ olarak belirledi. 11 Eylül’e kadar siyaset, medya ve kültür-sanat alanında uygulanan politikalarla bu algıyı dünya kamuoyunda yaygınlaştırmayı başaran ABD, 11 Eylül’le birlikte Orta Asya ve Ortadoğu’ya yeniden yerleşmek için aradığı işgal zeminini bulmuş oldu. Böylece önce Afganistan, ardından Irak işgal edilerek küresel hegemonik düzen için son derece stratejik öneme sahip iki bölgedeki ABD varlığı güçlü bir şekilde tesis edilmiş oldu.

Körfez Savaşı sonrasında sürdürülen ambargolarla zaten tükenme noktasına gelen, açlık ve salgın hastalıklar sebebiyle 1 milyondan fazla insanını kaybeden Irak’ta, işgalle birlikte sadece birkaç yıl içinde yine 1 milyona yakın insan hayatını kaybetti. İşgal, ülkedeki alt ve üstyapıyı kullanılmaz hale getirirken, 4 milyon insan hayatta kalabilmek için göç etti, 5 milyon çocuk yetim kaldı. Ayrıca işgal güçlerinin Irak’taki etnik-sekter zenginliği ayrışma ve çatıştırmaya dönüştüren politikaları, ülkede bir içsavaş ve kaos ortamının oluşmasına yol açtı. Ekilen kin ve nefret tohumlarıyla amaçlanan ‘bölünme’nin, bugün geline nokta da çok da uzak bir ihtimal olmadığı açıktır.

Yer	Irak
Tarih	2003-2011
Fail	ABD ve İngiltere
Ölü Sayısı	1 Milyon
Mülteci Sayısı	4 Milyon

İŞGAL ÖNCESİ

Soğuk Savaş Sonrası Yeni Dünya Düzeni

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra ABD; Sovyetler Birliği/Komünizm yerine yeni bir tehdit algısı oluşturma ve artık önemini yitireceği varsayılan NATO'nun misyonunu yeniden tanımlama çalışmalarına başladı. 90'lı yıllarda özellikle Bosna-Hersek, Çeçenistan, Sudan, Cezayir gibi pek çok bölge üzerinden İslam dünyasının yeni tehdit unsuru olarak algılanması için etkin bir kamuoyu oluşturulurken, 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD söylemini daha da belirginleştirerek küresel hegemonik düzenin yeni düşmanının adını 'terörist İslam' olarak açıkladı. Bu süreç önce Afganistan'ın, ardından Irak'ın işgaliyle sonuçlandı.

Ambargo ile İşgale Hazır Hale Getirilen Bir Ülke

Saddam Hüseyin rejiminin Kuveyt'i işgal etmesi üzerine 6 Ağustos 1990'da BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan ambargo kararı, ilk etapta Irak'ın Kuveyt'ten çıkmasını sağlayacak bir yaptırım olarak görüldü. Fakat süreç ilerledikçe durumun hiç de öyle olmadığı anlaşıldı. Ambargo bir ülkeyi topyekün yok etmeyi amaçlıyordu. Zaten I. Körfez Savaşı esnasında Irak'taki fabrikalar, elektrik santralleri, su şebekeleri ve kanalizasyonlardan oluşan alt ve üstyapının büyük bölümü bombardımanlar sebebiyle kullanılamaz hale gelmişti. BM'nin izni olmaksızın hiçbir şeyin alınıp satılmadığı Irak'ta, temel gıda malzemelerinin ve savaşın etkileriyle oluşan sağlık sorunlarının çözümü için gerekli ilaç ve aşıların ülkeye sokulmasına izin verilmemesi sebebiyle, yaklaşık 1 milyon kişi hayatını kaybetti¹, Irak ekonomisi çöktü ve halk yoksulluğa terk edildi. Pek çok malzeme 'çifte kullanım' gerekçesiyle ambargo listesine dâhil edildi. Bunun yol açtığı sonuçlardan biri de daha önce ortadan kalkan tifo, kolera, difteri, dizanteri ve hepatit gibi salgın hastalıkların yeniden başgöstermesi oldu.

---

1 BM'ye bağlı Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) 1995'te yaptığı bir incelemesinde, yarım milyondan fazla Iraklı çocuğun ambargo nedeniyle öldüğünü ileri sürdü.

Bu süreçten olumsuz etkilenen yalnızca Irak olmadı. Ambargo, sonuçları itibariyle Irak kadar olmasa da içlerinde Türkiye'nin de yeraldığı 20'den fazla ülkeye büyük zararlar verdi. Dolayısıyla Irak, 2003'teki işgale gelindiğinde zaten tükenmiş bir ülke konumundaydı.

11 Eylül'den Sonra

ABD'nin 90'lı yıllarda takip ettiği bu politika, 'terörist İslam' algısını dünya kamuoyunda yavaş yavaş oluştururken, 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de 'İkiz Kuleler' olarak bilinen Dünya Ticaret Merkezi'ne ve ABD Savunma Bakanlığı binası Pentagon'a yapılan uçak saldırıları, 'terörist İslam' adı verilen şer örgütünün ABD'ye ne büyük zararlar verebileceğini ispatlayan en önemli kanıt' oluyordu.

11 Eylül sonrasında ABD'nin takındığı tavır, dünya üzerindeki jeopolitik, jeostratejik ve jeoekonomik açıdan öncelikli bölgelerde kendisinden başka kimseyi görmek istemediğini ortaya koyuyordu. ABD, bu tavrını askerî gücüyle desteklerken, her platformda bu politikasını deklare etmekten çekinmedi. Bu açıdan bakıldığında Soğuk Savaş döneminde kurulmuş olan BM'nin işlevini yitirdiği ve 2. Dünya Savaşı'ndan önceki muadili Milletler Cemiyeti'nin pozisyonuna düştüğü görülmüyordu. BM'nin; Soğuk Savaş sonrası dönemdeki politikalarına bakıldığında, ABD'nin –kimi zaman da diğer küresel güçlerin– hegemonik politikalarına meşruiyet kazandırmak için çalışan bir kuruma dönüştüğü görülebilir.

Ortadoğu uzmanı gazeteci İbrahim Karagül, 11 Eylül sonrası süreçte dünyada yaşanan süreci şöyle yorumluyor:

“Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra başlayan yeni küresel sistem arayışı, 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra küresel iktidarın, kaynakların ve pazarların paylaşılmasına yönelik açık savaşa dönüştürüldü. (...) Yeni küresel sistemi belirleyecek güçler, kendi aralarında keskin bir paylaşım mücadelesi yürütürken, İslam'ın ve İslam dünyasının yeni yüzyıla dönük bütün hesaplar için tehdit oluşturduğu konusunda hemfikir. Bu nedenle, 'terörizmle savaş' adı altında yürütülen ve asıl amacı hedef alınan bölgelerin direnç noktalarını kırmak olan operasyonlarda ortak hareket ediyorlar. (...) Müslüman coğrafya, Haçlı Savaşları, Moğol istilası ve Osmanlı siyasal otoritesini yokedip bütün bölgeyi sömürgeleştiren Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra dördüncü

şok dalgasıyla karşı karşıya. Yeni küresel sistem arayışında hiçbir temsil yetkisi tanınmayan bu coğrafya ve Müslümanlar, topyekün bir dönüştürme projesinin hedefi durumunda. Bu açıdan bakıldığında, Afganistan ve Irak'ın işgalinin, dönüştürme/denetleme yolunda sadece bir başlangıç olduğu söylenebilir. Fas'tan Endonezya'ya uzanan, yer-yüzünün enerji kaynaklarını, kara ve deniz ticaret yollarını ve dünya su yollarının büyük bölümünü barındıran Müslüman Orta Kuşak üzerinde bir dünya savaşı yaşanıyor.”

Bu süreçte siyaset, medya ve kültür-sanat kanalları aracılığıyla ‘Radikal İslam’, ‘Fundamentalist İslam’, ‘İslamcı Terör’ gibi söylemler sıklıkla işlendi, İslamofobyaya üretildi. Hollywood ‘dünyanın İslamcı teröristlerden kurtarıldığı’ filmlerle sürece destek verdi, bilgisayar oyunları dahi bu anlayışa hizmet etti ve terörist İslam algısı dünyanın her ülkesinde evlerin içine, çocukların zihinlerine kadar girdi.

Oluşturulan bu algıyla birlikte ABD işgalleri ABD’nin sunduğu gerekçeler çerçevesinde tartışıldı ve kabul gördü. Irak işgalinde de ‘Saddam yönetiminin zorbalığı’, ‘Baas yönetiminin yanlış uygulamaları’ ve ‘Irak’ın nükleer silaha sahip olduğu’ gibi gerekçeler ileri sürülecekti; fakat ABD’nin küresel ölçekte uygulamaya koyduğu plan gündeme getirilmedi, tartışılmadı.

İşgaller için istediği zemini oluşturan ABD, 11 Eylül sonrasında Orta Asya ve Ortadoğu’ya yöneldi. Çünkü bu bölgelerde uzun yıllardır sürdürdüğü politikalar sonuç vermiyordu ve küresel hegemonyasını sürdürmesi giderek zorlaşıyordu. Özellikle bu bölgelerde köklü değişikliklere ihtiyacı vardı. ABD, Afganistan ve Irak işgalleri ile yalnızca sözkonusu ülkelere değil bütün bir bölgeye de yerleşmiş oldu. Bu yerleşmenin, aslında küresel ölçekli bir planın başlangıcı olduğunu Karagül, şu cümlelerle dile getiriyor:

“Afganistan’da tezgahlanan oyunun sonra nerelere uzanacağı, dünyanın zengin enerji kaynaklarının haritasına bakılarak anlaşılabilirdi artık. Orta Asya’da başlayan süreç Ortadoğu’ya uzanacaktı. Irak ise öncelikli hedefti: ABD Irak petrollerini ele geçirmek için Saddam Hüseyin’i devirmenin hesaplarını yapıyordu. Türkiye bu savaşta en fazla istismar edilen ülke olacak. İran hedefti: Zengin petrol ve doğal gaz yatakları ile nükleer gücü vardı. İsrail’in güvenliğini tehdit eden Suriye, Lübnan, Hizbullah, Filistin’de Hamas ve İslami Cihad hedefti. Bunlar hem İsrail’in güvenliğini tehdit ediyor hem de Batı sö-

mürge savaşına karşı dikkatli yapıyordu. Sudan hedefti: Zengin enerji kaynakları toprak altında bekliyordu. Somali hedefti: Orta Afrika’yı, özellikle de Nijerya gibi ülkelerdeki zengin enerji kaynaklarını kontrol edecek bir askeri üs olarak önemliydi. Malezya hedefti: Zengin enerji kaynakları ve Batı’nın oyunlarına karşı uyanık bir siyasal sistemi vardı. Endonezya hedefti: Açe Sumatra petrol ve doğalgaz deniziydi. Borneo adası keşfedilmemiş enerji kaynaklarına sahipti. Terörizm, şiddet, otorite boşluğu, demokrasi, özgürlük, refah, insan hakları, İslam’ın Taliban yorumu... Bunların hepsi kirli ve kanlı savaş gizlemek için uydurulan saçmalıklardı. 15. yüzyıldan beri devam eden sömürge savaşı 21. yüzyılda yepyeni bir çehreye bürünerek sürüyordu.”

Neden Irak?

Irak işgali, ABD için pek çok açıdan büyük önem taşımaktadır. Ortadoğu, dünyanın petrol rezervlerinin 2/3’üne sahip olması, dünya ticareti açısından son derece önemli bir konumda olması, önümüzdeki süreçte önemi daha da artacak olan su yollarını kontrol etmesi, enerji kaynaklarının aktarıldığı boru hatlarının geçiş yolu üzerinde olması, Akdeniz’i kontrol etmek için son derece stratejik bir konuma sahip olması, İslam dünyasının kalbi sayılabilecek bir konumda olması, Basra Körfezi ve Süveyş Kanalı gibi jeopolitik, jeostratejik ve jeoekonomik açıdan son derece önemli kilit noktalara sahip olması, dünya ticaret, enerji ve hammadde sevkiyatının geçiş noktası olması gibi siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan dünyanın belki de en önemli bölgesidir. Böylesine önemli bir bölgeye yerleşmek, ABD’nin ‘Yeni Dünya Düzeni’ planlarında listenin başında yer almaktadır.

Nitekim dönemin ABD Başkanı George W. Bush, Ocak 2002’de yaptığı bir açıklamada Kuzey Kore, Irak ve İran’ı ‘Şer Eksenî’ olarak tanımlamış ve hedefini belli etmişti. Zira ABD’nin Ortadoğu’daki hedefleri arasında İran’daki mevcut rejimi yıkmak, bunun için Irak’ta oluşturulacak siyasî istikrarsızlıkla İran’ı zor durumda bırakmak da vardı.

ABD, Ortadoğu’ya yerleşme planları içerisinde Türkiye’ye de büyük önem vermiştir. Bölgesel güç olan iki ülkeden İran anti-Amerikancı siyaseti sebebiyle ABD için her zaman tehdit unsuru olurken, Türkiye ABD için mutlaka desteği alınması gereken bir devlet olarak görül-

müştür. Bu bağlamda Irak işgali sürecinde ABD, Irak'ta ciddi bir askerî mukavemetle karşılaşmayacağını bildiği halde kamuoyu oluşturarak abartılı bir askerî hazırlık sürecine girmiş ve bu yöntemle Türkiye'ye asker yığmak ve bölgeye tam anlamıyla yerleşmek istemiştir. TBMM'nin '1 Mart Tezkeresi' olarak tarihe geçen ve ABD'nin bu talebini reddeden kararı, ABD açısından planları bozan bir hüviyete sahiptir.

Serhat Erkmen, ABD'nin 90'ların başından itibaren Ortadoğu'da sürdürdüğü politikalarından istediği neticeyi alamadığı ve etkinliğini yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını söyleyerek, işgali şöyle yorumluyor:

“Körfez Savaşı'ndan sonra ABD tarafından yürürlüğe konulan stratejiler bu devlet açısından istenilen sonuçları vermemiş, üstelik politikalarda yapılan hatalar ve bu politikaların sonucu olarak ortaya çıkan gelişmeler mevcut yapı içinde yeni stratejiler uygulama olanağını da büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Sonuçta, ABD, dünyanın en stratejik bölgelerinden Orta Doğu'daki egemenliğini yitirebileceğini görmüştür. Bu nedenle, Irak meselesi, ABD'nin küresel rolü ve arzuları, bölgesel amaçları ve Irak'taki çıkarları şeklinde genelden özele gidilerek incelendiğinde ortaya çıkan tablo, ABD'nin Irak'taki saldırgan ve Orta Doğu'daki revizyonist politikalarını açıklamaktadır.”

Prof. Dr. Türkkaya Ataöv, ABD'nin Irak işgalinin, tarihte daha önce de yaşanmış bir sürecin tekrarı niteliğinde olduğunu ve ABD hegemonyasını hedeflediğini şöyle dile getiriyor:

“Öyle gözüküyor ki, Afganistan ve Irak savaşları 9/11 saldırılarından bağımsız olarak düşünülmüş, ama bu saldırı askeri işgalleri mazur göstermek için bir fırsat yaratmıştır. Ondokuzuncu yüzyılda da oynanmış olan, siyasi tarihte 'Büyük Oyun' (Great Game) diye bilinen ve Avrasya'nın ortasını ele geçirmeyi amaçlayan diplomasi ve savaş eylemleri, bu kez, Amerika'nın güdümünde yinelenmektedir. Günümüz dünyası, Amerikan 'önderliğinde' örgütlenen bir yapı değil, saldırganca kullanılan askeri güçle zorla kabul ettirilen bir üstünlük, bir hegemonyadır.”

Çağımızın en önemli düşünürlerinden Roger Garaudy, 'Amerikan Efsanesi ve 11 Eylül Komposu' adlı eserinde, ABD'nin Irak işgalinin, temelde, dünya ekonomisini elinde bulunduran büyük sermaye gruplarının isteğiyle gerçekleştiğini iddia ediyor ve en önemli gerekçenin

çökmek üzere olan ABD ekonomisini canlandırmak ve büyük sermaye gruplarının sorunlarını çözmek olduğunu dile getiriyor:

“Amerikan ekonomisi koyu bir krizin kenarındaydı. ‘İşaret lambaları’ kırmızı ışıktaydı, çünkü senelerden beri borç ve ticari açık habire artıyordu.”

Garaudy 2000 yılına gelindiğinde ABD’nin borcunun 26 trilyon Dolar’a ulaştığını ve ticaret dengesi açığının 450 milyar Dolar’ı bulduğunu aktardıktan sonra şöyle devam ediyor:

“Bu resmi rakamlar, ABD’nin devletle ilgili hususlarda (bir taraftan silahlanmada, diğer taraftan da kendi suç ortaklarına, bilhassa da İsrail ve Mısır’a verdiği baştan çıkarıcı yardımlarda) dizginsiz bir harcamanın yapıldığını ve bu arada ailelerin borçlarının ve çılgıncasına kredi kullanmalarının sürekli olarak arttığını gözler önüne sermektedir.

Öte yandan, işten çıkarılanların sayısı giderek fazlalaşmakta ve ekonomik faaliyetlerin ana göstergeleri 1962’den beri en alt düzeyde bulunmaktadır. (...)

Seçim kampanyası sırasında ve ilk aldığı kararlarda bir çeşit izolasyonizmi yani ‘Amerika kendi işine bakar, Avrupa’dan ona ne?’ politikasını andırır bir tavırla ‘füze kalkanlarından’ ve ‘Orta Doğu’dan sıyrılma ihtimalinden’ söz etmiş olan oğul Bush’un politikası açısından bu durumlar büyük sıkıntılar doğuruyordu.

Tabi Bush’un bu politikasına karşı da Amerika Birleşik Devletleri’nin gerçek siyasi güçleri olan büyük sanayi ve finans lobilerinin, bankaların, petrolcülerin, uçak yapımcılarının (Boeing, Lockheed), genel olarak silah sanayi ile Amerikan politikasına bir başka istikamet vermek isteyen askeri lobinin endişeleri giderek artıyordu.

‘Asker ve sanayi lobisi’ İkinci Dünya Savaşı’nın sağladığı mali rahatlığın ardından, Kore Savaşı’nın Amerika Birleşik Devletleri’ni savaş sonrasının ilk krizinden esirgeyen bir ‘ekonomik büyüme’yi nasıl sağlamış olduğunu unutmuyordu.

Ancak o büyüklükteki bir savaş, hâlihazırdaki ekonomik dar boğazları aşma imkanı verebilirdi.

Hepsi de Amerika’yı ekonomik durgunluktan yine ancak çok büyük çaplı bir savaşın selamete erdirebileceğini düşünüyordu.”

Öte yandan Saddam yönetiminin 2000 yılından itibaren Euro’yu kullanmaya başlaması da ABD açısından ciddi sıkıntılar doğurmuştu.

Hatırlanacağı üzere, benzer bir durum Libya'da da yaşanmış ve Kadafi yönetimi 'Arap Baharı' sürecinde tasfiye edilmiştir. Öte yandan bugün İran da özellikle petrol ticaretinde Euro'yu kullanmayı düşündüğünü açıklamış ve bu durum iki ülke arasındaki gerilimi arttırmıştır.

ABD'nin Irak işgali ile ilgili araştırma ve yorumların büyük çoğunluğu, işgalin en önemli nedenleri arasında Irak'ın sahip olduğu zengin petrol rezervlerini işaret ediyor. Ayrıca işgalde petrolün rolü yalnızca ABD'nin enerji ihtiyacını karşılamayı öngörmüyor, aynı zamanda dünya ekonomisinin, ABD'nin kontrolü altında tuttuğu petrole olan bağımlılığını da sürdürmeyi hedefliyor.

Dünya kamuoyunda işgalin, bir ülkeyi yok eden, 'Körfez Savaşı' ile başlayan süreçten bu yana milyonlarca insanın ölümüne sebep olan vahşi yönü bir kenara bırakılarak, ABD ve İngiltere için oldukça masraflı olduğu tartışılıyor. Ancak, Irak sahip olduğu 100 milyar varilin üzerinde kanıtlanmış petrol rezervleriyle dünyanın en önemli petrol ülkelerinden biri konumunda. Bu rezervlerin kontrol altına alınarak sömürülmesi ve Irak petrollerinin ele geçirilmesiyle Suudi Arabistan gibi büyük petrol üreticilerinin elinin zayıflatılması gibi çıktılar hesaplanırsa, ABD'nin bu işgalde yalnızca petrolden elde edeceği kazancın bile trilyon Dolar'larla ifade edilebileceği açıktır.

İşgal İçin Üretilen Gerekçeler

ABD, dünya kamuoyunda Irak işgalini meşrulaştırmak için pek çok gerekçe öne sürdü. Bu gerekçelerin en önplanda olanı, kuşkusuz Soğuk Savaş sonrası dönemde üretilen politikalara uygun olarak 'terörist İslam' söylemiydi. Nitekim 11 Eylül olaylarının sorumlusu olarak gösterilen El-Kaide adlı örgüt, hem Afganistan işgalinde hem de Irak işgalinde gerekçe olarak kullanıldı.

Bir diğer gerekçe olarak Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesi gerektiği söylemi kullanıldı. Bu gerekçe Saddam Hüseyin rejiminin anti-demokratik yollarla yönetimi elinde bulundurduğu, halkına karşı acımasız uygulamalarda bulunduğu ve kitle imha silahlarına sahip olduğu iddialarıyla temellendiriliyordu. Saddam Hüseyin 1988'de kendi vatandaşlarına karşı Halepçe'de kimyasal silah kullanırken sesini çıkartmayan, İran-Irak Savaşı'nın son yıllarında sinir gazı başta olmak üzere kimyasal silah kullanırken destek veren ABD ve İngiltere-

re, 11 Eylül sonrasında Irak’ı işgal ederken kitle imha silahı bahanesinin arkasına sığınmakta bir beis görmüyordu. ABD’nin 80’li yıllarda Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak’a yaptığı yardım malzemeleri arasında kimyasal ve biyolojik silah yapımında kullanılabilecek malzemeler bulunuyordu.

İnsan hakları alanı da işgal sürecinde etkin bir biçimde kullanıldı. Saddam rejiminin keyfi gözaltılar, yargısız infazlar, âdil olmayan yargılamalar gerçekleştirdiği tekrar edildi ve işgalin meşruiyet zeminini oluşturmada insan hakları söylemi üzerinden politika geliştirildi. Oysa aynı devletler Saddam rejimi tarafından yıllardır uygulanagelen bu hukuksuzluklara sürekli sırtını dönüyor ve görmezden geliyorlardı.

Öte yandan Körfez Savaşı sonrasında yıllarca devam eden ambargolar neticesinde beslenme, sağlık ve eğitim imkanlarından yoksun kalan, can güvenliği tehlikeye giren Irak halkına karşı girişilen imha hareketinin failleri de aynı ülkelerdi. BM Güvenlik Konseyi, 90’lı yıllarda Irak’a uygulanan acımasız ambargonun kaldırılması yönündeki talepleri ABD’nin baskısıyla geri çeviriyordu.

ABD ve İngiltere, üst düzey yöneticilerinin ağzından yapılan açıklamalarla dünyayı Irak işgaline adım adım hazırlarken hep bu bahaneler etrafında bir söylem geliştiriliyordu.

30 Ocak 2002’de dönemin ABD Başkanı George W. Bush; *“Irak şarbon, sinir gazı, nükleer silah yapıyor.”* şeklinde bir açıklamada bulundu. Bu açıklamadan hemen bir hafta sonra dönemin ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell: *“İstihbarat raporları, kamyon, vagon gibi seyyar laboratuvarlarda kimyasal silah yapıldığını ortaya koydu. Son birkaç ay içinde biyolojik gazın miktarı, Körfez Savaşı’ndan önce üretilenin tümüne denk. Irak’ın kimyasal silah stokunu 100-500 ton olarak tahmin ediyoruz. Bu 16 bin roketlik bir kapasite ve Manhattan adasının 5 katı bir alanda masum insanların ölümü demektir.”* diyerek Irak’ı potansiyel bir düşman olarak algıladıklarını ortaya koyuyordu.

Benzer açıklamalar devam etti. George Bush 27 Şubat’ta; *“Irak diktatörü Ortadoğu’ya egemen olacak boyutta silah üretim gizliyor”,* 18 Mart’ta ise; *“Irak rejiminin ölümcül silah saklamayı sürdürdüğünü kendimizin ve dost ülkelerin istihbaratıyla saptadık. Tehlike açıktır. Teröristler günün birinde Irak’ın yaptığı kimyasal, biyolojik, nükleer silahları bizim ülkemizde ya da başka ülkelerde masum insanlara karşı kullanacaklardır.”* şeklinde açıklamalarda bulundu.

İngiltere cephesinde de bu söylem paylaşıldı. 2 Nisan 2002’de dönemin ABD Dışişleri Bakanı Jack Straw; *“KİS’leri yok etmenin yolu Saddam rejimini ortadan kaldırmaktan geçer.”* şeklinde iddialı ve niyetini belli eden bir açıklama yaparken, 28 Nisan’da dönemin İngiltere Başbakanı Tony Blair; *“KİS’lerin saklanması altı ay sürdü. KİS’lerin olmadığını haykırınlara biraz daha beklemelerini öneririm.”* diyordu.

Ancak çok geçmeden bu gerekçelerin büyük oranda işgali gerçekleştirmek için üretilmiş bahaneler olduğu ortaya çıktı. Hatta dönemin ABD Savunma Bakanı Yardımcısı Paul Wolfowitz 30 Mayıs 2002’de yaptığı bir açıklamada; *“Bürokratik nedenlerle KİS gerekçesinde uzlaştık. Çünkü herkes ancak bu konuda uzlaşmaya yanaşıyordu.”* diyerek KİS bahanesinin üretilmiş bir gerekçe olduğunu bizzat ortaya koymuş oldu.

İşgal sonrasında bu gerekçelerle ilgili olarak ilginç açıklamalar yapılmaya devam etti. Tony Blair, ABD Kongresi’ndeki konuşmasında, ‘Irak’ta KİS’ler bulunamasa da en azından Saddam rejimini devirdiklerini’ söyledi. George Bush ise, daha önceki açıklamalarında kullandığı ‘Irak’ın kitle imha silahı vardı’ ifadesi yerine ‘Irak’ın kitle imha silahları programı vardı’ ifadesini tercih etti. İlerleyen dönemde ortaya çıkan istihbarat raporlarıysa, Bush yönetiminin Irak’ta kitle imha silahı olmadığını zaten bildiğini ortaya koyuyordu.

ABD, ürettiği ve dillendirdiği bütün gerekçeleri siyaset ve medya kanalları aracılığıyla etkin bir biçimde kullanırken, aynı zamanda işgalin uluslararası hukuk açısından uygun olmadığı gerçeğini de örtbas etmeyi başarıyordu. Zira ABD’nin Irak işgalinin uluslararası hukuka uygunluğu açısından yapılan değerlendirmeler, işgalin hukuکی dayanaklarının ikna edici olmadığını ve meşruiyet temelinden uzak olduğunu ortaya koyuyor. Nitekim uluslararası hukukta bir ülkeye askerî müdahale için karşı bir saldırının gerçekleşmesi gerektiği ve meşrumüdafaa hakkının bu şekilde anlam kazanacağı yahut BM Güvenlik Konseyi tarafından alınmış bir karar olması gerektiği açıktır. Ancak ABD bu konuda herhangi bir kritere göre hareket etmedi ve Irak’ın 1991 yılında Körfez Savaşı sonrası yapılan ateşkesin gerekçelerini yerine getirmediğini ileri sürerek BM kararı olmaksızın askerî müdahalede bulunabileceğini iddia ederek Irak’ı işgal etti. ABD, 11 Eylül sonrasındaki işgallerini meşrulaştırmak için ‘Önleyici Saldırı’

söylemini benimsedi ve meşrumüdafaa hakkını kullandığını iddia etti. Nitekim 11 Eylül olaylarından sonra BM, ABD'ye 'meşrumüdafaa' hakkı tanıyarak aslında işgallere çanak tutmuş oldu.

İŞGAL SÜRECİ

Kronolojik Süreç

Ocak 2003'te İngiltere, Polonya, İtalya gibi ülkelerin de içinde bulunduğu 8 Avrupa ülkesi ortak bir bildiri yayınlarak, ülkeleri ABD'ye destek vermeye çağırdılar.

Mart ayı başında ABD, 230 bin askerinin Irak sınırına dayandığını ve 60 bin askerinin de bu rakama ekleneceğini açıkladı. 17 Mart 2003'te Bush, diplomatik sürenin dolduğunu belirterek Saddam Hüseyin ve oğullarına Irak'ı terk etmek için 48 saat süre verdiklerini söyledi, Saddam Hüseyin bu ultimatomu reddedince 20 Mart 2003'te ABD, Irak'ta hava harekatı gerçekleştirdi. Ertesi gün de İngiltere ile birlikte Irak işgali başladı.

9 Nisan'a gelindiğinde işgal birlikleri Bağdat'ı ele geçirdi. Ertesi gün Kürt kuvvetlerinin yardımıyla Musul ve Kerkük'ün kontrolü de işgal kuvvetlerinin eline geçti. Böylece Irak'ın büyük bölümü işgal edilmiş oldu. 1 Mayıs 2003'te ABD Başkanı Bush, Irak'ta çatışmaların resmen bittiğini ilan etti. 9 Mayıs'ta ABD ve İngiltere, savaş sonrasında Irak petrollerinin kontrolünün kendilerine verilmesi için BM Güvenlik Konseyi'ne öneri sundular.

16 Mayıs'ta Bush tarafından Irak'ta oluşturulacak sivil yönetimin başına atanan Paul Bremer, Baas Partisi yöneticilerini kamu görevinden uzaklaştırdı. Kamu görevlerinin büyük bölümü Baas tarafından sürdürüldüğü için aslında bu karar kamu düzeninin çökmesi demek oluyordu. Bir hafta sonra da güvenlik organları lağvedilerek ülkedeki kaos ortamı derinleştirildi.

22 Temmuz'da Saddam Hüseyin'in oğulları Uday ve Kusay, Musul'da ABD askerleri tarafından öldürüldü. Bu olay Mahir Kaynak tarafından şöyle yorumlamıştır: ABD, işgal sürecinde Irak'taki rejimin devrilmesi gerekliliğini öne sürmüş ve hazırlık sürecinde bu gerekçe dünya kamuoyuna abartılarak sunulmuş, böylece işgalin meşruiyeti sağlanmak amaçlanmıştı. Ancak işgal karşısında çok zayıf ve

birkaç gün süren bir direniş sözkonusu olunca, dünya kamuoyuna sunulması gereken bir kurban vardı. Eğer Saddam Hüseyin hemen ele geçirilirse işgalin gerekçesi ortadan kalkacaktı. Bu yüzden Saddam Hüseyin'in oğulları ele geçirilerek öldürüldü.

Saddam Hüseyin, işgal güçlerinin Irak'a girmesinden sonra ortadan kaybolmuştu. Eylül ayı başında Saddam Hüseyin sonrası ilk hükümet kuruldu. 2 Ekim'de Irak Teftiş Grubu, yaptığı aramalardan sonra Irak'ta kitle imha silahı bulunmadığını ilan etti. Ekim ayı sonunda BM Irak'tan çekildi. 13 Aralık'ta Saddam Hüseyin Tikrit'te yakalandı.

8 Mart 2004'te geçici anayasa yürürlüğe kondu. Bu tarihten itibaren içsavaş süreci başladı ve şiddet olayları tüm ülkeye yayıldı. 8 Haziran 2004'te BM Güvenlik Konseyi, Irak'taki işgalin 30 Haziran'da sona ermesi ve egemenliğin Geçici Irak Yönetimi'ne bırakılması yönünde görüş bildirdi. 28 Haziran'da ABD, geçici hükümetin başına İyad Allavi'yi getirdi.

30 Ocak 2005'te işgalin gölgesinde yapılan seçimlere %58 oranında bir katılım gerçekleşti ve etnik-sekter yapının iyice ayrıştırıldığı ülkede oyların dağılımı da bu yönde oldu. Nisan ayında Kürdistan Yurtseverler Birliği Lideri Celal Talabani devlet başkanlığına getirildi. Şii kökenli İbrahim Caferi de başbakan oldu. Haziran ayında Mesud Barzani Irak Kürdistan özerk bölgesinin başkanlığına seçildi.

15 Ekim 2005'te yeni anayasa referandumu gerçekleştirildi. Sünni Arapların muhalefetine rağmen anayasa kabul edildi. 15 Aralık 2005'te yeniden seçime gidildi ve Şii bloğu ikinci kez seçimden galip ayrıldı. Birkaç ay sonra Kürt lider Celal Talabani yeniden devlet başkanlığına seçildi ve Şii kökenli Nuri el-Maliki'yi hükümeti kurmakla görevlendirdi.

Saddam Hüseyin 5 Kasım 2006'da idam cezasına çarptırıldı ve infazı 30 Aralık'ta gerçekleştirildi.

Irak Hükümeti, BM kararı uyarınca Irak'taki kalış süresi 31 Aralık 2008'de dolacak olan ABD'nin 3 yıl daha Irak'ta kalmasını öngören antlaşmayı Kasım 2008'de onayladı. Antlaşma daha sonra Irak Parlamentosu tarafından da kabul edildi. Böylece ABD, Irak'taki işgalini resmi düzeyde 2011 yılı sonuna kadar sürdürdü.

Ülkenin Kaosa Sürüklenmesi ve Etnik-Sekter Ayrışmanın Kırılması

İşgalle birlikte Irak’ta ortaya çıkan en önemli sorunlardan biri güvenliğin kaybolması ve buna bağlı olarak şiddet olaylarının tırmanışa geçmesi oldu. Dönemin ABD Başkanı George W. Bush, ABD ve müttefiklerinin zafer kazandığını ilan etti, fakat Irak’ta başlayan direnişler karşısında ABD güçleri önemli kayıplar verdi. Saldırıları önceleri ABD ve işgal güçlerini, kimi zaman BM ve Kızılhaç gibi uluslararası kurumları hedef alırken, ABD’nin yavaş yavaş üslerine çekilmesinin ardından içsavaşı andıracak bir tablo ortaya çıktı. Bu süreçte ABD’nin siyasi istikrarsızlığa ve çatışma ortamına zemin hazırlayacak ‘az sayıda askerle işgal’ stratejisi, işgal sonrasında ülkede güvenliği sağlayacak birimlerin lağvedilmesi, büyük oranda Baasçı kadrolardan oluşan ve kamu hizmetlerini sürdüren kadroların işten çıkarılarak günlük hayatta bir kaos ortamının oluşmasına zemin hazırlanması, etnisite ve mezhep farklılıklarının işgal şartlarının da etkisiyle ayrışma ve çatışmaya dönüşmesi, serbest bırakılan onbinlerce mahkumun içinde yeralan azınlık suçluların oluşan güvenlik zafiyetinden faydalanan kurdukları organize suç çetelerinin eylemleri ve hepsinden önemlisi ABD işgal kuvvetlerinin vahşi uygulamaları karşısında halkın direnişe geçmesi; ülkedeki kaosu derinleşmesine, şiddetin tırmanmasına ve can kayıplarının artmasına sebep oldu.

Irak’ın İslam medeniyeti açısından önemli bir zenginlik anlamına gelen kozmopolit yapısı, işgal sürecinde ABD tarafından uygulanan politikalarla ayrışmaya ve çatışmaya dönüştürüldü. Irak’ın bu ilginç konumunu Prof. Dr. Gökhan Çetinsaya şöyle özetliyor:

“Kuzey Irak’taki Kürtlerin, Suriye, Türkiye ve İran’daki Kürtlerle; Şii Arapların, İran, Kuveyt, Bahreyn ve Suudi Arabistan’daki Arap ve Arap olmayan Şii’lerle; Sünni Arapların, Suriye ve Ürdün’deki Arap Sünnilerle ve Arap dünyasındaki İslami akımlarla ve nihayet Türkmenlerin Türkiye’yle ilişkileri mevcuttur. Bu bakımdan Irak’taki gelişmeler komşuları etkilerken, komşuların izleyeceği politikaların da Irak’ı doğrudan etkilemesi kaçınılmaz görülmektedir.”

Şubat 2006’da Şii dünyasının en kutsal mekanlarından biri kabul edilen el-Askeriye Camii’nin bombalanmasından sonra Irak’ta yaşanan süreç kanlı bir içsavaşa dönüştü. Bu tarihten itibaren her ay birkaç bin sivil, mezhep çatışmaları sonucunda hayatını kaybetti. İnsanlar bu kaos ortamında can güvenliğini sağlayabilmek için çareyi göç etmekte buldu. Irak işgali sonrasında göç edenlerin sayısının 4 milyona

na ulaştığı, bunların 2 milyonunun Irak içerisinde kendi mezhebine mensup insanların yaşadığı bölgelere, 2 milyon kadarının da Suriye ve Ürdün başta olmak üzere çevre ülkelere göç ettiği tahmin edilmektedir.

Etnik-Sekter Çatışmanın Tetiklenmesi: 2005 Anayasası

Ekim 2005'te yapılan anayasa referandumuyla birlikte, ABD dünya kamuoyunda Irak'a demokrasi götürdüğü ve çekilme süreci için işlerin yolunda gittiği imajı uyandırmayı amaçladı. Anayasa çalışması tarafların mutabakatı sağlanmadan bitirilmiş, metin eksik bırakılmış, gevşek bir federasyon modeli ve adem-i merkeziyetçilik anlayışı benimsenmiş ve federasyonlara geniş bir idârî ve mâlî özerklik tanınmıştı.

Yeni anayasa etnik-sekter çatışma ortamını derinleştirecek ve ayrışmayı körükleyecek bir muhtevaya sahipti. Kürt Federal Bölgesi ile ilgili ayrıntılar yeni anayasada yerilirken, diğer federal bölgelerle ilgili ayrıntılar yeni kurulacak meclisin basit çoğunlukla çıkaracağı kanunlara bırakılmıştı.

Prof. Dr. Gökhan Çetinsaya, ABD kontrolünde oluşturulan bu anayasa ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Yeni Irak anayasası, hem Arap dünyasının ‘en modern’ anayasası olarak, hem de iç savaşı ve parçalanmayı kolaylaştırıcı bir metin olarak okunabilir. Irak’ın geleceğini belirleyecek olan anayasada göze çarpan bu temel hususlar üzerinde uzlaşamaması, olumsuz senaryoların gerçekleşme ihtimalini arttıracaktır. Etnik-sekter ayrımları derinleştiren yeni anayasada buna zemin hazırlayacak hükümler mevcut bulunmaktadır.”

2005 yılından bu yana yürürlükte olan anayasanın, ülke çapında bir bütünlüşmeyi imkansız kıldığı ve Irak’ı adım adım parçalanmaya götürdüğü bugün artık iddia olmaktan çıkmış ve fiilî durum haline gelmeye başlamıştır.

İşgalin Yarattığı Tahribat

Yapılan araştırmalar, Irak’ta son 30 yıl içinde Saddam rejimi, savaşlar ve ambargolar sebebiyle yaklaşık 3 milyon insanın hayatını kaybettiğini ortaya koyuyor. Uluslararası Engelliler Örgütü (NIO) ile Irak Sağlık Bakanlığı’nın yaptığı araştırmalara göre ise; ABD’nin 2003

yılında başlayan Irak işgali ülkede 1 milyondan fazla kişinin sakat kalmasına yol açtı. İngiliz araştırma şirketi Opinion Research Business (ORB) tarafından 2008 yılında yapılan bir araştırmaya göre Irak'ta 5 milyon çocuk ise yetim kaldı. BM Yüksek Komiserliği de işgal sebebiyle ülkeyi terk etmek zorunda kalanların sayısının 4 milyon olduğunu açıklamıştı.

Ülkede Körfez Savaşı sürecinde ve sonrasında devam eden ambargolarla zaten altyapı ve üstyapıda büyük tahribat yaratılmıştı. Bu durum 2003'te başlayan işgalle daha da vahim bir hal aldı. Temel su ihtiyacı karşılanamadığı, su kaynakları özellikle Körfez Savaşı'ndan bu yana zehirli maddeler ihtiva ediyor olduğundan, salgın hastalıklar her geçen gün artıyor ve hastalıklara bağlı ölümler korkutucu boyutlara ulaşıyor.

İşgal belki de en köklü zararı kültür ve medeniyeti yok ederek veriyor. İşgal esnasında kutsal mekanlar, eğitim kurumları, kültür varlıkları, kütüphaneler ve müzelerin de içinde olduğu binlerce kültür varlığı yıkıldı, yağmalandı ve kullanılamaz hale getirildi. Bunun en tipik örneği dünyanın en önemli müzelerinden biri olan Bağdat Müzesi'nin yağmalanması ve insanlığın ortak mirası olan objelerin talan edilmesi ya da çalınmasıydı. Ayrıca, özellikle Bağdat'ta işgalle birlikte sokak, cadde ve meydan isimlerinin değiştirilerek yerlerine İngilizce isimlerin kullanılmaya başlandığı biliniyor.

İŞGAL SONRASI IRAK

Ortadoğu ve Orta Asya Üzerinde Kurulan ABD Hegemonyası

ABD'nin 11 Eylül sonrasında Orta Asya ve Ortadoğu'ya yerleşme siyasetinin bir gereği olarak Afganistan ve Irak işgallerinin etkisi, beklendiği üzere yalnızca bu iki ülke ile sınırlı kalmadı. Afganistan işgali ile birlikte ABD, işgale kadar Rusya'nın SSCB sonrası süreçte yeniden etkinliğini hissettirmeye başladığı Orta Asya'da hakimiyeti ele geçirirken, Afganistan'ı çevreleyen ülkelerde açtığı pek çok askerî üsle Orta Asya'yı kontrolü altına aldı. Bu süreçte özellikle Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan'la yapılan askerî, siyasî ve ekonomik anlaşmalar çerçevesinde ABD, bölgedeki Rusya egemenliğini büyük ölçüde lehine çevirmeyi başardı. Irak işgali de Ortadoğu coğrafyasında benzer bir işlev gördü ve bölgedeki pek çok ülkede ABD hegemonyası tahsis edilmiş oldu.

Taha Özhan bu konuda şunları söylüyor:

“Amerika adeta işgal ettiği Irak’ta kendi vazgeçilmezliğini inşa etmiş durumdadır. Var olduğu veya olmadığı senaryolarda Irak’a ve bölge-sine benzer maliyetler üretmektedir. Böylelikle ABD, işgalle ortaya çıkan sorunları zayıf Irak hükümetinin ve bölge güçlerinin sorumlu-luğuna bırakmaktadır. Bu ise Irak merkezli çatışma ve gerilimlerin uzun yıllar sürebileceğinin işaretidir.”

ABD’nin Irak’tan çekilme söylemi bu açıdan değerlendirildiğinde anlamını yitiriyor. Nitekim ABD, Irak’ta istediği kaos ortamını oluşturmuş, siyasî istikrarsızlığı garanti altına almış olarak ayrılıyor. Ayrıca, ‘çekilme’ söyleminin de gerçeği yansıtmadığı ve ABD’nin aslında Irak işgaliyle Irak ve Ortadoğu’ya tam anlamıyla yerleştiği dillendirilmiyor. Zira, işgal sonrasında Bağdat’ta kurulan dev ABD büyükelçiliği, dünyadaki en büyük büyükelçilik binası hüviyetine sahip ve içinde 15 bin personel çalışıyor. Öte yandan ABD, ‘çekilme’ sonrası için kimi kaynaklara göre 20-25 bin, Irak resmî organlarının açıklamalarına göre 3 bin civarında ABD askerini Irak’ta bırakıyor. CIA ve özel güvenlik şirketlerinin bölgedeki varlığı da hesaba katıldığında Irak’ın farklı bir işgal politikasıyla karşı karşıya olduğu söylenebilir.

ABD’nin Irak işgali ile birlikte Ortadoğu’ya yerleşme planları da başarıyla sonuçlandı. Bu süreçte ABD; Kuveyt, Ürdün, Bahreyn ve Katar’daki askerî üslerini ve asker sayısını kademeli olarak arttırdı ve Ortadoğu’yu tam anlamıyla kuşatmış oldu.

İşgalin Mirası: Nefret Tohumları ve Siyasi İstikrarsızlık

İşgal sürecinde hazırlanan anayasa ve oluşturulan kaos ortamı Irak’ın yakın gelecekte yaşayacağı sorunları işaret ediyor. ABD eliyle hazırlanan ve bugün hâlâ yürürlükte olan anayasa, etnik-sekter farklılıkları baz alıyor ve Irak’ı, ‘Şii Araplar’, ‘Sünni Araplar’, ‘Kürtler’ ve ‘Türkmenler’ olarak dörde bölüyor. Bu anlayış ülke çapında bir bütünleşmeyi imkansız kılıyor ve Kürt bölgesinde olduğu gibi ülkenin gevşek federasyon sistemiyle yakın zamanda parçalanmasını öngörüyor.

ABD’nin bu politikalarına karşı bir tutum sergileyemeyen Irak hızla parçalanmaya doğru gidiyor. İşgal sürecinden bu yana yapılan seçimler, dünya kamuoyunda ‘ABD’nin Irak’a demokrasi götürdüğü’ şeklinde yorumlansa da, seçim sonuçları da etnik-sekter bölünmeyi gözler önüne seriyor. Her grup, koalisyon hükümetlerinde varolmak

adına savaş verirken, ‘iktidarı paylaşma’ anlayışıyla kurulan hükümetler, enerjilerini ülkeye hizmet etmek, sosyal-kültürel-ekonomik politikalar üretmekten çok çatışmaya ve güç devşirmeye ayırıyorlar.

Mete Çubukçu ve Taha Özhan tarafından hazırlanan bir raporda ise şu cümlelere yer veriliyor:

“Ne yazık ki, Irak’ın işgaliyle birlikte ortaya çıkan bölgesel çıkar tablosu, ortak bir barışa hizmet etmekten ziyade çatışmaları besleyen Amerikan planlarına hizmet etmektedir. Böylesine bir acziyet tablosu içerisinde Amerika’nın Irak’ta batağa saplandığını iddia etmek kolaycılık olacaktır. Amerika ister Irak işgalini kendisi için bir askeri yeniliğe dönüştürsün, isterse de Irak işgalini arzuladığı bir istikamete soksun, bölge halkları arasında ekilen kin ve nefret tohumları ortadan kalkmayacaktır.”

Parsayı Batılı Küresel Şirketler Topluyor

İşgal sonrası süreçte milyarlarca Dolar’lık ihalelerle Batılı küresel şirketler bölgeye yerleştiler ve büyük kârlar elde ettiler. Petrol üzerinde özellikle BP şirketinin önplanda olduğu büyük anlaşmalar yapılarak Irak halkına ait olan ve milyonlarca Iraklının refahı için kullanılması gereken petrol gelirleri ABD ve Avrupalı şirketlerin kasasına girdi. İşgal yalnızca petrol sahasında değil, aynı zamanda su, iletişim, ulaşım, gıda, teknoloji, liman ticareti, uyuşturucu gibi pek çok alanda yüz milyarlarca Dolar’lık yeni bir pazar oluşturdu. Tüm kaynakları kurutulan, alt ve üstyapısı kullanılamaz hale getirilen Irak, yeni dönemde yine Irak halkına maledilecek yüzmilyarlarca Dolar’lık ödemelerle yeniden inşa edilecek. Yıllarca devam edecek bu süreçte Irak halkı günlük hayatlarının en temel ihtiyaçlarını karşılayacak imkanlara dahî sahip olamayacaklar.

KAYNAKÇA

- Akbaş, Zafer; Irak Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye; Barış Kitap; Ankara; 2011.
- Ataöv, Türkkaya; 11 Eylül: Terörle Savaş Mı, Bahane Mi; Alkım Yayınevi; İstanbul; 2004.
- Çetinsaya, Gökhan & Özhan, Taha; İşgalin 6. Yılında Irak; SETA Yayınları; Ankara; 2009.
- Çubukçu, Mete & Özhan, Taha; İşgal Altında İstikrar Arayışları: Irak Seçimleri; SETA Analiz; Sayı: 20; Nisan 2010.
- Ertuğrul, Ümit; Irak Türkleri ve Türkiye; Kerkük Vakfı; İstanbul; 2006.
- Garaudy, Roger; Amerikan Efsanesi ve 11 Eylül Komplosu / ABD'nin Dünyayı Yönetme Felsefesi; Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları; İstanbul; 2003.
- Karagül, İbrahim; Yüzyıllık Kuşatma Hıristiyan Siyonistler Kutsal Savaş ve İslam Dünyası; Fide Yayınları; İstanbul, 2005.
- Kaynak, Mahir, Prof. Dr.; Amerika 11 Eylül Afganistan Irak; İlk Yayınları; İstanbul; 2003.
- Kıyıcı, Hakan; Irak Ülke Raporu Irak'ın Yeniden Yapılandırılması ve Türkiye'nin Rolü; MÜSİAD; İstanbul; 2004.
- Özdağ, Ümit & Laçiner, Sedat & Erkmen, Serhat (Der.); Irak Krizi (2002-2003); ASAM Yayınları; Ankara; 2003.
- Sarı, Cahide (Haz.); ABD Saldırganlığı: Irak ve Ötesi; Ütopya Yayınları; Ankara; 2004.
- Ulutaş, Ufuk & Torlak, Furkan; Çekilme Sonrasında Irak'ta Düzen Arayışı; SETA Analiz; Sayı: 49; Aralık 2011.
- <http://ihh.org.tr>

FRANSA’NIN CEZAYİR İŞGALİ ve SOYKIRIMI

1830 yılında işgal ettiği Cezayir topraklarını tam 132 yıl boyunca sömüren ve insanlık tarihinin en büyük soykırımlarından birini gerçekleştiren Fransa, Cezayir halkının 1954 yılında bağımsızlık mücadelesini başlatması üzerine 8 yıl içerisinde 1.5 milyon insanı katletti. Cezayir’in tüm yeraltı ve yerüstü kaynaklarını gaspederek zenginleşen Fransa, 1962 yılında bu topraklardan ayrılırken geriye 132 yıllık işgal sürecinde katlettiği 5 milyon masum insan ve harap olmuş bir ülke bıraktı. Bağımsızlık kazanıldığında 2 milyon insan toplama kamplarında bulunuyordu, yarım milyon insan komşu ülkelere sığınmıştı, ekonomi çökmüştü ve halkın % 80’i okuma-yazma bilmiyordu.

Yer	Cezayir
Tarih	1830-1962
Fail	Fransa
Ölü Sayısı	8 Yıllık Bağımsızlık Savaşında 1.5, 132 Yıllık İşgal Sürecinde 5 Milyon İnsan

132 YILLIK İŞGAL ve SOYKIRIM

Osmanlı Hakimiyetinden Fransız İşgaline

1514 yılında Osmanlı hakimiyetine giren Cezayir, 300 yıl barış ve huzur içinde yaşadıkdan sonra, sömürgeci güçlerin dünyanın dört bir yanında sürdürdükleri işgal hareketinde Fransa tarafından 1830 yılında işgal edildi. Bu tarihten itibaren 1962 yılına kadar devam eden sömürge döneminde Cezayir halkı sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik açıdan yok edilmeye çalışıldı.

19. yüzyılın başlarından itibaren Cezayir'i sömürgeleştirmek için fırsat kollayan Fransa, aradığı bahaneyi 1827 yılında buldu. Cezayirli Dayı Hüseyin Paşa'nın, bir görüşme esnasında Fransa'nın Cezayir Konso-losu General De Faulle'e elindeki yelpazeyle vurarak kovmasını, ülkesinin şahs-ı manevisine yapılmış bir hakaret kabul eden Fransa, Cezayir'i denizden kuşattı ve 3 yıl süren çatışmaların ardından 5 Temmuz 1830'da Cezayir Limanı'na asker çıkardı. Kısa bir süre sonra da Osmanlı bayrakları indirilerek yerlerine Fransız bayrakları asıldı. Fransa bu süreçte bazı bölgeleri kolayca ele geçirirken, bazılarında ise direnişle karşılaştı ve uzun yıllar devam eden çatışmalar yaşandı.

1830 yılından itibaren Fransa'nın kendi içişlerindeki sıkıntılar ve Cezayir topraklarındaki direniş nedeniyle ağır ilerleyen işgal, özellikle Osmanlı'nın bölgedeki hakimiyetinin sona ermesinden sonra öne çıkan ve Fransız işgal kuvvetlerine karşı direnişi yöneten Emir Abdülkadir ve Emir Ahmed'in mücadelesi sebebiyle uzun yıllar tamamlanamadı. Emir Abdülkadir'in 1847 yılında Fransız güçleri tarafından ele geçirilmesinden sonra, Cezayir'deki direniş de neredeyse tamamen son buldu. Bu tarihten sonra işgali ülke çapına yayan Fransa, 1857 yılında tüm Cezayir'in kontrolünü ele geçirdi. Yaklaşık 30 yıl süren bu çatışmalarda pek çok yerleşim birimi yok edilirken binlerce masum sivil de acımasızca katledildi.

'Arap Büroları' ve 'Yerli Kanunu' ile Yönetilen Cezayir

Fransa, Cezayir'i 1830-1870 yılları arasında 'Arap Büroları' adı verilen teşkilatla, halkı baskı altında tutarak Fransa'nın sömürgeci politikalarını uygulamaya koyan askerî bir idare ile yönetti. Daha sonra Cezayir, Paris'teki İçişleri Bakanlığı'na bağlandı. Askerî idarenin kalkmasının ardından, 1871'de 200'e yakın kabile, ülkenin tamamına

yayılan bir isyan hareketi başlattı. 1881'de Sidi Şeyh liderliğinde kabileler ayaklandılar. İşgalci Fransa bu isyan hareketlerini kanla ve şiddetle bastırma yoluna gitti. 1884'te bastırılabilen isyanlar esnasında yine yerli sivil halktan binlerce kişi öldürüldü. Bu süreçte yargı organları lağvedildi, zaten işlemeyen temel hak ve hürriyetler tamamen yürürlükten kaldırıldı ve 'Yerli Kanunu' (Code de L'indigénat) adı verilen zulüm kanunları resmî olarak yürürlüğe koyuldu. 1919 yılına kadar devam eden bu süreçte Fransızlar, çoğunluğu Fransız kökenli Avrupalı göçmenler lehine gelişecek bir toplumsal yapı kurmak için çalıştılar. Sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik alanlardaki tüm gelişmeler Cezayir halkının aleyhine gelişti. Bu sebeple halkın bir kısmı çareyi Cezayir'den ayrılmakta buldu. Bu şekilde vatanlarından ayrılanların sayısı 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde yarım milyona ulaştı.¹

Bağımsızlık Hareketinin İlk Nüveleri

Fransa'nın sömürge politikalarından iyice bunalan Cezayir halkı, 1. Dünya Savaşı'nın hemen ardından, 1919'da millî bağımsızlık hareketinin ilk nüvelerini verdi. İşgalin ilk yıllarında Fransızlara karşı başanlı bir mücadele veren Emir Abdülkadir'in torunu Emir Halid'in öncülüğünde 1920 yılında kurulan 'Jeune Afrique' teşkilatı, hak ve özgürlükler konusunda eşitliğin sağlanması, İslamî kimliğin yeniden kazandırılması, halkın seçimlere katılabilmesi ve Fransa parlamentosuna temsilci gönderebilmesi için mücadele etti; ancak Emir Halid'in 1923 yılında Cezayir'den sürgün edilmesi ile hareket dağıldı. Ancak bu hareket daha sonra sürdürülecek bağımsızlık mücadelesi için atılan önemli bir adım oldu. 1926 yılında Mesâli el-Hâc'ın başkanlığında kurulan ve Cezayir halkının taleplerini dile getiren 'Necmetü's-Şimâli İfrıkiyye' de faaliyetlerine ancak üç yıl devam edebildi ve 1929 yılında kapatıldı. Onun yerine aynı yıl kurulan 'el-İttihadü'l-Vatan li-Müslimi Şimali İfrıkiyye', 1937 yılında 'Hizbü's-Şabi'l Cezairi'ye dönüştü; fakat bu parti de İkinci Dünya Savaşı sırasında dağıldı. 1920'li ve 30'lu yıllarda mücadele veren benzer hareketlerin en önemlisi, hiç kuşkusuz, aynı zamanda 'Cemiyetü'l-Ulemai'l-Müslimin'in

---

1 Cezayir halkının sömürge döneminde aldığı eğitim ve Fransa'nın hayatın her alanına nüfuz eden sömürgeci uygulamaları neticesinde, göç edenlerin büyük bir kısmının Fransa'ya gitmesi/götürülmesi de oldukça trajiktir.

de kurucusu ve başkanı olan Abdülhamid b. Badis'in başlattığı güçlü harekettir. Ülke çapında kabul gören ve oldukça etkili olan bu hareket, Badis'in 1940 yılındaki vefatı nedeniyle sonuçsuz kalmışsa da, Cezayir halkının uyanışında Abdullah Bin Badis'in yanısıra, eserleri ve düşünceleriyle Malik Bin Nebi'nin büyük katkısı olmuştur.

Bu süreçte daha ılımlı bir çizgide yer alan Ferhad Abbas, 28 müslüman temsilci ile birlikte imzaladığı 'Beyanü'l-Cezairi' (Cezayir Bildirisi) ile Cezayir halkının Avrupalı azınlıklar karşısında eşit haklara sahip olması ve temel hak ve hürriyetlerin iade edilmesi noktasında önemli rol oynadı. 1946'da 'İttihadü Ensari'l-Beyani'l-Cezairi'yi kuran Ferhad Abbas, bu süreçte etkili oldu.

Setif ve Guelma Katliamı

Fransa, İkinci Dünya Savaşı sırasında, diğer sömürgelerinde yaptığı gibi Cezayirli onbinlerce insanı da zorla cephelere sürdü ve hiçbir alakalarının olmadığı bir savaşta onbinlerce Cezayirli hayatını kaybetti. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Cezayir halkında giderek daha baskın biçimde hissedilmeye başlayan bağımsızlık düşüncesi, Fransa'nın savaştan büyük yaralar da alması sebebiyle günyüzüne çıktı. 8 Mayıs 1945'te, Fransa yüzünden içine sürüklendikleri İkinci Dünya Savaşı'nın bitişini kutlayan Cezayir halkının, 'Müslümanlar Uyanın!' pankartları ve Cezayir bayrakları taşıması üzerine, Fransız sömürge güçleri yine şiddete başvurdu. 8 Mayıs 1945'te gerçekleşen Setif ve Guelma Katliamı'nda, halkın üzerine ateş açıldı ve 45 bin kişi katledildi. Bu katliam sırasında Fransız kuvvetleri, savaş uçakları ve tank gibi ağır silahlar kullandı. Önceleri ölü sayısının 1.500 olduğunu iddia eden Fransa, katliamın boyutlarının netleşmeye başlaması üzerine rakamı 20 bine kadar arttırdı. Bu katliam sırasında Fransız askerler dışında, Fransa'nın Afrika kıtasındaki sömürgelerinden topladığı kıta yerlisi Fransa askerleri de yeraldı. Günlerce devam eden bu katliam sırasında, Fransız sömürge kuvvetleri tarafından oluşturulan 'İnfaz Timleri', insanları toplu halde kurşuna dizdi ve katledilen binlerce insan bizzat halka kazdırılan toplu mezarlara atıldı. İkinci Dünya Savaşı boyunca Almanya'ya karşı Fransa kuvvetlerinin safında savaşmak zorunda bırakılan Cezayirli, savaşın bittiği gün başlayan bu katliamla 'ödüllerini' almış oldular. Aralarında bağımsızlık mücadelesinin önemli isimlerinden Mesâî el-Hâc'ın da bulunduğu binler-

ce kişi de tutuklanarak hapse atıldı, siyasi örgütler kapatıldı. Bu olaylar halkın öfkesinin artmasını ve bağımsızlık mücadelesinin hızlanmasını sağladı.²

Milli Mücadele ve Bağımsızlığa Giden Yol

Fransa'nın 1948 yılında Marshall Planı'nı kabul etmesi ve bir yıl sonra da NATO'ya üye olması Cezayir'deki şartları daha da kötüleştirdi. Özellikle ABD şirketlerinin Cezayir'de petrol ve diğer yeraltı kaynaklarını arama yetkisi almasıyla birlikte ülkede Amerikan sermayesi artmaya başladı. Bir taraftan Fransa'dan ithal edilen mallar nedeniyle zorlanan yerli ekonomi, ABD'nin bölgeye el atmasıyla birlikte iyice çıkmaza girdi.

Fransa'nın Cezayir'den vazgeçmeyeceğini ortaya koyan politikalarını devam ettirmesi üzerine halk 1954 sonlarında silahlı mücadeleye başladı. Bu tarihten itibaren farklı örgütlerle, farklı isimlerin önderliğinde ülke sathına yayılan bağımsızlık mücadelesi 1962 yılına kadar devam etti. Bu süreç, Fransız sömürge güçlerinin barbarca uygulamalarına ve 1.5 milyon insanın ölümüne sebep oldu. Halkın silahlı mücadele başlatması üzerine Ağustos 1955'te olağanüstü hal ilan eden Fransa, bölgeye yüzbinlerce asker yığdı ve tam bir tecrit uyguladı. Fransa'nın yaptığı soykırım tüm dünyada halklar nezdinde büyük tepkiyle karşılanırken, devletler nezdinde Fransa ile ilişkilerini bozmak istemeyen pek çok ülke Cezayir'de yaşananları görmezden gelmeyi tercih etti. Hava, kara ve deniz sahasını kontrol ederek, 2000'li yıllarda İsrail'in Gazze'de uyguladığı ablukaya benzer bir politika izleyen Fransa, Cezayir'e temel ihtiyaç malzemelerinin girmesine dahi izin vermedi. Fransa bütün bu acımasız uygulamalarını hayata geçirirken kendi askerî kuvvetlerinin yanısıra NATO birliklerini de kullandı. Ayrıca Vietnam'da görev alan Fransız paraşütçüler bölgeye sevk edildi ve bütün Cezayir kana bulandı; binlerce insan uçaklardan aşağıya atılarak katledildi. Tarihin pek az döneminde görülen bu vahşi uygulama-

---

2 Bu katliam sırasındaki en büyük toplu kıyım, 5 bin kadar Cezayirlinin, Chaabet el-Akhira'daki Kherata Boğazı'nda bulunan bir köprüden nehre atılmasıyla gerçekleştirilir. Olayın üzerinden uzun yıllar geçmesine rağmen köprünün yamaçlarında ve nehrin akıntı yönünde hala insan kemiklerine rastlanmaktadır.

larla, Fransa'nın Cezayir topraklarındaki bağımsızlık mücadelesini engellemek adına giriştiği soykırım sürecinde sadece birkaç yıl içinde 1.5 milyon insan hayatını kaybetti.

Fransa, Cezayir halkının bağımsızlık mücadelesini önceleri küçümse-di ve direnişçileri 'bir avuç asi' olarak tanımladı. Ancak bağımsızlık mücadelesinin başarılı sonuçlar alması üzerine, 1955 yılında 200 bin olan Cezayir'deki Fransız askeri sayısı, birkaç yıl sonra 800 bine ka-dar çıktı. Bağımsızlık mücadelesinin sürdüğü yıllarda Fransa, silahlı mücadele sürdüren direnişçilerle işbirliği yaptığı gerekçesiyle yüzlerce köyü bombaladı, onbinlerce insanı toplama kamplarına mahkum etti. Bu kamplarda binlerce insan hayatını kaybederken yüzbinlerce insan canını kurtarmak için Fas ve Tunus'a göç etmek zorunda kaldı. Fran-sa, Cezayir'in Fas ve Tunus ile bağlantısını kesmek için sınırlara ma-yın döşedi. Bu mayınların sayısının 3 milyon civarında olduğu bilin-mektedir.

1.5 Milyon Cana Malolan Bağımsızlık

Cezayir direnişinin ileri gelenleri 19 Eylül 1958'de Kahire'de yaptık-ları toplantıda Cezayir Cumhuriyeti'ni ilan ettiler ve Ferhad Abbas'ın başkanlığında geçici bir hükümet kurdular. 1962'de ülkenin bağım-sızlığını kazandığı tarihe kadar önce Kahire'de ardından Tunus'ta faaliyetlerini sürdüren geçici hükümet, Avrupa ülkeleri ve NATO üyeleri tarafından tanınmadı.

2. Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra Afrika'daki klasik sömürge sistemi işlevini hızla yitirmeye başladı. Savaş sonrasında çöken Avrupa ekonomisi, sömürgeleri taşıyamaz hale geldi. Bu durumda Fransa, İngiltere gibi ülkeler, Afrika'daki sömürgelerinin siyasal bağımsızlığı-nı tanıyıp yerlerine kendi politikalarını sürdürebilecekleri kukla yö-ne-timler bırakmanın tek çıkar yol olduğuna kanaat getirdiler. Fransa'nın Cezayir'deki politikası da bu tarihten sonra bu doğrultuda devam etti. Zaten uzunca bir süredir Fransa halkının önemli bir kısmı da Ceza-yir'de sürdürülen politikalardan şikayet ediyor ve ülke yönetiminin karşısında yer alıyordu.

Fransa, 1960 yılında Cezayirli yetkililerle görüşmeyi kabul etti; ancak ilk görüşmeler sonuçsuz kaldı. Fransa, bir süre sonra yeniden masaya oturdu. Görüşmelerin yeniden başlamasının ardından, Cezayir'deki

Fransız göçmenler tarafından kurulan Gizli Ordu Örgütü (Organisation Armée Secrète-OAS) sivil halka yönelik acımasız eylemlere başladı ve pek çok masum insanı katletti. İki taraf arasında yapılan görüşmelerin ardından 18 Mart 1962'de imzalanan Evianles-Bains Antlaşması'na göre Fransa, Cezayir'de yapılacak referandumdan bağımsızlık yolunda bir görüş çıkması halinde bunu kabul edeceğini deklare etti. Antlaşma, sömürge döneminde Cezayir'e gelerek yerleşen Avrupalı göçmenlere de, isterlerse 3 yıl içinde bu ülkenin vatandaşlığına geçme hakkı veriyor, dinî ve kültürel haklarını güvence altına alıyordu. 1 Temmuz 1962'de yapılan referandumda halkın %91'i bağımsızlık yönünde görüş bildirdi. Böylece 132 yıl süren Fransa işgali, milyonlarca insanın hayatına malolan bir mücadeleyle sona ermiş oldu.

İşgalin Ardından: Harap Olmuş Bir Ülke!

Cezayir 1962'de imzalanan Evian Antlaşması ile Afrika'da bağımsızlığını savaşıarak kazanan tek ülke oldu. Ancak 132 yıl süren sömürge dönemi ve 7.5 yıl süren savaş geriye harap bir ülke bırakmıştı. Fransa 132 yıl süren işgal sürecinde 5, 7.5 yıl süren bu soykırım sürecinde de yaklaşık 1.5 milyon insanı acımasızca katletti. Ölü sayısının bu kadar korkunç boyutlara ulaşmasında kitlelerin hedef seçilmiş olması etkili oldu. Fransa, Cezayir nüfusunun artmasını engellemek için katliamlarda özellikle çocukları, genç kadın ve erkekleri hedef alıyordu. Bu sebeple, normal şartlarda 70-80 milyon civarında olması gereken Cezayir nüfusu bugün 35 milyon civarındadır. Bağımsızlık kazanıldığında 2 milyon insan toplama kamplarında bulunuyordu, yarım milyon Cezayirli de komşu ülkelere sığınmıştı. 2 milyon kişi işsizdi, açlık ve hastalık ülkeyi kasıp kavuruyordu.

Bu gelişmelerden hoşnut olmayan ve onlarca yıldır ülkenin her türlü imkanlarından faydalanan Avrupalı göçmenlerin hızlı bir şekilde başta Fransa olmak üzere Avrupa'daki ülkelere geri dönmesi üzerine, ülkede ciddi bir kaos yaşandı. Sömürge döneminde yerli halkın eğitim imkanlarının elinden alınması ve cahil bir toplumun oluşturulması sebebiyle, sömürge döneminde göçmenlerin sürdürdüğü pek çok idâfî görev sahipsiz kaldı ve üretim yapılan fabrikalar işlemez hale geldi. Böylece zaten uzun yıllar devam eden sömürge yönetimi sebebiyle ekonomik olarak da talan edilmiş olan Cezayir'de yaşamın normale dönmesi uzun yıllar alacaktı.

FRANSA'NIN CEZAYİR'DEKİ SÖMÜRGEÇİ UYGULAMALARI

Sömürgecilerin Değişmeyen Yöntemleri

1830 yılında başlayan ve 132 yıl süren Fransız işgalinde, Cezayir toplumunu daha kolay sömürebilmek için Fransa'nın yaptığı ilk şey, toplumu bir arada tutan temel dinamikleri ortadan kaldırmak oldu. Bu sebeple, halk dinî ve ahlâkî değerlerinden uzaklaştırılmaya çalışıldı. Camiler ve diğer dinî merkezler kapatıldı; bir kısmı da kiliseye çevrildi ya da sömürgeci güçlerin askerî karargahı olarak kullanıldı. Eğitimde müfredat değiştirilerek sömürgeci zihniyetin istediği bir eğitim anlayışı yerleştirildi. Arapça eğitim-öğretim yasaklandı. Fransızca eğitim-öğretim dili, resmî dil ve konuşma dili haline getirildi. Eğitim kurumları ve ibadethanelerin mâlî kaynağı konumundaki vakıflara da el konuldu. Bölge insanının kimliğini oluşturan iki baskın öğe konumundaki İslamiyet ve Araplık/Berberîlik unutturulmaya çalışıldı ve bunların yerine Hristiyan Fransız kültürü yaygınlaştırıldı.³

Dinî Değerlere Saldırı ve Körüklenen Etnik Ayrımcılık

Fransa 132 yıl süren Cezayir işgalinde öncelikle halkın dinini değiştirmeye ve Hristiyanlığı hakim din olarak ikame etmeye çalıştı. Bu politika çerçevesinde Fransa, 1830 yılında, Afrika'nın ve dünyanın en büyük misyonerlik merkezlerinden biri olan 'Beyaz Papalar Cemiyeti'ni açtı. Bu merkezin amacı, 50 yıl içerisinde Cezayir halkını Hristiyanlaştırmaktı. Bu kapsamda Cezayir'e gelen yüzlerce Hristiyan din adamı, Fransızların kendi ülkelerinde hayatın dışına ittikleri Hristiyanlığı Cezayir'de yaygınlaştırmak için çalışmalarına başladılar. Ancak Cezayir köklü bir İslâmî kültüre sahip olduğu için bu plan tutmadı. Bunun üzerine Cezayirli kadınlara yönelik misyonerler 'Beyaz Bacılar Cemiyeti'ni kurdular. Bu cemiyete bağlı olarak kurulan sağlık ve eğitim kurumlarıyla Cezayirli kadınlara ulaşmaya çalışan misyonerler, Cezayir'deki kadın nüfusa Batılı yaşam tarzını sevdirmek ve İslâmî

3 Sömürgeci Fransa buna benzer uygulamalarını yalnızca Cezayir'de değil Afrika'nın pek çok ülkesinde yüzyıllar boyunca sürdürdü. Nitekim bugün dahî pek çok Afrika ülkesinde Fransızca resmî dil olarak kullanılmakta, Fransız kültürü baskın kültür olarak varlığını devam ettirmekte, başta İslamiyet olmak üzere kıtada yüzlerce yıldır var olan diğer dinler yerine zorla yaygınlaştırılan Hristiyanlık varlığını sürdürmektedir.

yaşantıdan uzaklaştırmak için çaba harcadılar. Bütün bu çalışmalar, Fransız işgal kuvvetlerinin elkoyduğu Cezayir'in kendi vakıflarının maddî imkânları ile sürdürüldü.

Ardından bölgede yaşayan Araplarla Berberîleri birbirine düşürmek için olmadık yollar deneyen Fransızlar, Berberîlerin aslında Avrupa kökenli olduklarını, dil ve kültürlerinin korunmaya muhtaç olduğunu öne sürdüler.⁴

Dil ve Eğitim Kurumlarını Yıpratma Çalışmaları

Asimilasyon politikasını eğitim alanında da sürdüren Fransa, Arapça'yı pek çok yerde yasaklarken, bazı yerlerde de çeşitli engellemelerle kullanılmasını imkânsız hale getirdi. Eğitim dilini Fransızca'ya çeviren Fransızlar, Cezayir halkının eğitim imkânlarını ortadan kaldırarak cahil bir toplum oluşturmayı hedefledi ve uzun vadede bu hedefine ulaştı.

Sömürge döneminde ülkede tek bir üniversite bulunuyordu ve bu üniversite yalnızca sömürge yöneticilerini yetiştirmeye yarıyordu. Yerli dilde gazete yayınına izin verilmiyordu. Zaten uygulanan politikalar sonucunda ülke nüfusunun %80'i okuma-yazma bilmiyordu. Bu durum, Cezayir halkının bilinçlenmesini ve işgale karşı direnişe geçmesini zorlaştırdı.

Göçmen Politikası ve Sömürgecinin Ekonomik Boyutu

Fransızların işgal boyunca sürdürdüğü sömürge politikalarından biri de Cezayir'in ekonomik kaynaklarına elkoyarak halkı fakirleştirmek oldu. İşgal öncesinde oldukça varlıklı bir bölge olan Cezayir, işgal sürecinde Fransızların her türlü yeraltı ve yerüstü kaynağa elkoyması sebebiyle giderek fakirleşti ve savunmasız kaldı.

Bunların dışında Fransa sömürge kuvvetleri, işgalin ilk yıllarından itibaren, özellikle Akdeniz'in kıyı bölgelerindeki, verimli topraklara sahip olan ve insan yaşamına son derece uygun şehirlere çoğunluğu

---

4 Bu yöntem sömürgeci güçlerin dünyanın dört bir tarafındaki sömürgelerinde sıklıkla başvurdukları bir yöntemdir. Bunun son örneklerinden biri olan Ruanda'da, sömürgeci güçlerin ayrımcı politikaları sebebiyle birbirlerine düşman hale getirilen Hutu ve Tutsiler arasında 1994 yılında gerçekleşen olaylarda 1 milyondan fazla insan hayatını kaybetmiştir.

Fransızlardan oluşan Avrupalı göçmenleri doldurmaya başladılar. Böylece hem bölgedeki nüfus dengesi değişti, hem de bu durum Fransızların sömürge programının hayata geçirilmesine katkı sağlamış oldu. 1831’de ülkedeki Avrupalı sayısı 3 binken, bu rakam 1847’de 104 bine, 1872’de 245 bine, 1891’de 530 bine ve nihayet 1911’de 752 bine ulaştı. Bu rakam, kendilerine vatandaşlık hakkı tanınan Yahudilerle birlikte 1 milyonu aştı. Bu tablonun oluşmasında, Fransa’nın Cezayir halkının elindeki verimli toprakları zor kullanarak ele geçirip Avrupa’dan bölgeye gelen göçmenlere dağıtması önemli rol oynadı. 1841-1850 yılları arasında 115 bin hektar alan bu şekilde Avrupalı göçmenlere dağıtılırken, bu rakam 1860’ta 365 bin hektara, 1900’de 1 milyon 600 bin hektara, 1930’da ise 2 milyon 345 bin hektara ulaşmıştır. Nüfus kaydırma politikası izleyen Fransa, yüzbinlerce Cezayirliyi de Fransa’ya götürdü ve ağır yaşam koşulları altında ucuz işgücü olarak kullandı. 1930’lu yıllara gelindiğinde Fransa’da 300 bin Cezayirli yaşıyordu.

‘Medeniyet Götürme’ Kılıfıyla Örtülen Soygun

Müslüman toplumun inançlarıyla birlikte yaşam biçimleri de değiştirilmeye çalışıldı. Bu kapsamda Cezayir’e zorla dayatılan Medeni Kanun’un asıl amacı; kabile mülkiyetindeki kolektif anlayışın arazi alımlarında sorun teşkil etmesi ve spekülâtörlerin daha rahat toprak satın alabilmesi için bu kolektif yapının bozulması gerektiği gerçeğiydi. Fransa, Medeni Kanun hamlesiyle amacına ulaştı. 1873’te Fransa tarafından büyük ortak toprakları bireysel toprak parçalarına dönüştürmekle görevlendirilen ‘Araştırma Komiserleri’, yaptıkları düzenlemelerle gerekli ortamı sağladılar. Bu düzenlemenin ardından, çok ortaklı arazilerde hissedarlardan birkaçına küçük rüşvetler verilerek araziler değerinin çok altında satın alındı. Bütün bu sinsi planlara rağmen Fransa, Medeni Kanun örneğinde olduğu gibi, Cezayir toplumunu daha fazla sömürmek adına uyguladığı her politikayı ‘Fransız uygarlığının Cezayir’e armağanı’ olarak sunmaktan çekinmedi.

Tarım ve Hayvanalığa Vurulan Darbe

Fransa’nın Cezayir’deki sömürge politikasının temelini Fransa’nın ekonomik ihtiyaçları şekillendiriyordu. İşgalden kısa bir süre sonra yerli halkın elindeki arazilere elkoyan, ya da çok cüz’i miktarlar karşı-

lğında satın alan Fransa, yerli halkın tarım ve hayvancılıkla ilgili alışkanlıklarını da kökünden değıştirdi. Yüzyıllar içerisinde bölgenin doğal ihtiyaçları çerçevesinde şekillenen tarım ve hayvancılık, Fransa'nın baskılarıyla yavaş yavaş değışti. Önce geçimini çiftçilikle sağlayan yerli halk ülkenin kuzeyindeki verimli ovalardan, güneydeki çöl bölgesine doğru sürüldü ve böylece sulama ve gübreleme imkanları daraldı, verim düştü. Daha sonra Cezayirli çiftçiler, Fransız halkının ihtiyaçlarını karşılayacak ürünleri yetiştirmeye zorlandılar. Örneğin Fransa'daki şarap tüketimini karşılaması için Cezayir'de tahıl ekimi için kullanılan araziler bağ haline getirildi. Bu aynı zamanda Cezayir'in temel ihtiyaçlarını da zamanla karşılayamaz hale gelmesine yol açtı. 1871'de Cezayir'de hektar başına düşen tahıl miktarı 500 kg iken, bu rakam 1901'de 400 kg'ye, 1940'ta 250 kg'ye ve 1945'te 200 kg'ye düşmüştür. Fransa'nın hayvancılıkta da benzer politikalar uygulaması sebebiyle, 1914'te 9 milyon baş hayvana sahip olan Cezayir'de bu rakam 1950'de 4 milyona düşmüştür.

Fransa'nın Cezayir halkının elinden aldığı toprakların büyük kısmı bir grup zengin Fransız çiftlik sahibiyle, 'Compagnie Algerienne' ve 'Societe Genevoise' gibi şirketlerin elindeydi. 2. Dünya Savaşı'nın ardından ABD'li küresel şirketler de Cezayir üzerinde söz sahibi olmaya başladı.

'İnsan Haklarını İcat Eden Ülke'nin İşkence Uygulamaları

Cezayir halkının kurtuluş mücadelesini sürdürdüğü yıllarda her türlü vahşete başvurmaktan çekinmeyen Fransa, çeşitli işkence yöntemleriyle halkı bezdirmeye ve direnişten vazgeçirmeye çalışıyordu. Bu dönemde Cezayir'de görev alan pek çok Fransız subayının itiraf niteliğindeki aktarımları, insanın kanını donduracak örneklerle doludur. 1955-57 yılları arasında Cezayir'de görev yapan ve buradaki icraatları sebebiyle generalliğe terfi ettirilerek Fransa devletinin en büyük onur nişanı olan Legion D'honour ile ödüllendirilen Paul Aussaresses, Cezayir halkı üzerinde elektroşoktan tecavüze kadar her türlü işkence yöntemini uyguladıklarını itiraf etti. Bu 'tecrübelerini' ilerleyen yıllarda Vietnam halkı üzerinde uygulamaları için Pentagon subaylarıyla da paylaştı. Aussaresses, dünyanın pek çok bölgesinde işkence konusunda eğitim verdi.

Fransa'nın Cezayir'deki En Büyük Destekçisi: İsrail!

Fransa'nın Cezayir'de sürdürdüğü soykırım sürecinde, en büyük destekçisi İsrail oldu. 1948 yılında, işgal ettiği Filistin topraklarında bağımsızlığını ilan eden İsrail, Cezayir halkının bağımsızlık savaşını başlattığı 1954 yılına kadar bölgeyi yakından izliyor ve Fransa'ya destek veriyordu. İsrail, Cezayir'de bağımsızlık için silahlı mücadele-nin başlamasının ardından, gerilla savaşı konusunda deneyimsiz oldu-ğu için zor duruma düşen Fransa'yı eğitmek için özel destekler gön-derdi. Fransız birliklerini eğitmek üzere Cezayir'e gelen İsrail subay-ları arasında, ilerleyen yıllarda biri İsrail Başbakanı, diğeri İsrail Cumhurbaşkanı olarak görev yapacak olan İzhak Rabin ve Haim Herzog da vardı. İsrail ve MOSSAD'ın Fransa'ya desteği, bağımsız-lık mücadelesinin son safhasına kadar devam etti. Özellikle 1961-62 yıllarında Cezayir'deki Fransızlar tarafından kurulan kontr-gerilla örgütü OAS'ye büyük destekler sağlandı.⁵

Hastane Koridorlarındaki Vahşet

Fransa, soykırım hareketini sağlık alanındaki vahşi uygulamalarla da destekledi. Bağımsızlık mücadelesinin devam ettiği yıllarda, hastane koridorlarında kanlar içinde yatan Cezayirli, tedavi edilmek yerine ölüme terk edildi, binlerce hasta ölümle sonuçlanan deneylere maruz bırakıldı. Damarlarına kimyevî maddeler zerkedilen yaralıları teker teker ölürken, Fransa 'hakikat serumu' adı verilen bu uygulamayı yıllarca sürdürdü. Öte yandan yine bu süreçte, her türlü ağrıkeseici ve antibiyotik ilaç, serum, alkol, eter ve aşılardan toplatılmak suretiyle, Cezayir halkının gerek hastanelerde gerek kendi olanaklarıyla tedavi olma imkanları ortadan kaldırıldı.

Özgürlük Bahanesiyle Uygulanan Tecrit

2. Dünya Savaşı'ndan sonra Cezayir'de dillendirilmeye başlanan ba-ğımsızlık düşüncesini bir nebze olsun zayıflatmak için Cezayir'e yeni bir statü verildi. Bu statü kapsamında birtakım iyileştirmeler yapıldıy-

---

5 İsrail'in, Fransa'nın Cezayir'de sürdürdüğü bu soykırıma verdiği destekler, bugün çeşitli askerî raporlar ve o dönemde Cezayir'de görev yapmış Fransız subayların itiraflarıyla ortaya konmaktadır.

sa da, Cezayirliiler artık Fransız yurttaşını kabul edildiğinden Cezayirliilerin haklarından bahsetmek ‘Fransız topraklarının bütünlüğünü bozmak’ kabul ediliyor ve bu kimseler hapse atılıyordu. Bu şekilde yaklaşık 30 bin kişi bu süreçte hapse atılmıştı. Dolayısıyla ne siyasi partiler, ne sendikalar, ne de düşünürler halkın taleplerini dile getirebiliyorlardı.

Hitler’den 100 Yıl Önce Nazi Uygulamaları

Fransa’nın Cezayir’deki sömürü düzeninin komutanlarından General Bugeaud, Hitler’den yaklaşık 100 yıl önce insanların kollarına ‘itaat eden’ anlamına gelen işaretler taşımaları zorunluluğu getirmişti. Bir sömürge subayı olan Montagnac ise bir mektubunda şunları yazıyordu: *“Yakaladığımız Cezayirli kadınlara ne yaptığımızı soruyorsun: Bir kısmını rehine olarak elimizde tutuyor, geri kalanını arttırma usulüyle hayvanlar misali erkeklerimize veriyoruz. (...) Onbeş yaşın üstünde bütün erkekleri öldürüyor, kadın ve çocukları alıp Marquesas Adaları ya da başka bir yöne giden gemilere bindiriyoruz. Bir kelimayle; ayaklarımızın dibine köpekler gibi kapanmayanlara ölüm.”*

KAYNAKÇA

- Akın, Kenan; Avrupa'nın Öbür Yüzü / Cezayir'de Fransız Vahşeti ve Ötesi; Derin Yayınları; İstanbul; 2003.
- Ataöv, Türkkaya, Prof. Dr.; Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri; Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları; Ankara; 1977.
- “Cezayir”; TDV İslam Ansiklopedisi; Cilt: 7; Sayfa: 483-494; İstanbul; 1993.
- Danziger, Raphael; Bir Başkaldırının Anatomisi; Akabe Yayınları; İstanbul; 1988.
- Deniz, Ferhat; Cezayir'de İslami Hareket; Denge Yayınları; İstanbul; 1996.
- Fanon, Frantz; Cezayir Bağımsızlık Savaşının Anatomisi; Pınar Yayınları; İstanbul; 1983.
- Kavas, Ahmet; Geçmişten Günümüze Afrika; Kitabevi; İstanbul; 2005.
- Özkan, Abdullah; Sömürü Düzenine Asil Başkaldırı; Emre Yayınları; İstanbul; 1992.
- Sartre, Jean Paul; Hepimiz Katiliz / Sömürgecilik Bir Sistemdir; Belge Yayınları; İstanbul; 1995.
- Varol, Ahmet; “Batı'ya Parmak Isırtan İslam Ülkesi; Altınoluk; Sayı: 53 (Temmuz 1990); Sayfa: 13; İstanbul.
- http://www.bbc.co.uk/turkish/specials/1735_interrogationch/page3.shtml
- <http://www.vahdet.info.tr/>

FRANSA'NIN TUNUS ve ÇAD'DAKİ SÖMÜRGEÇİLİĞİ

Tunus ve Çad, Fransa'nın Afrika kıtasındaki sömürgeci uygulamalarına maruz kalmış pek çok ülkeden yalnızca ikisidir. Bölgedeki hakimiyetini 19. yüzyıldan bugüne kadar sürdüren Fransa; Tunus ve Çad'ın doğal kaynaklarını yüzyıldan fazla bir süre sömürmüş ve bu amaç uğrunda milyonlarca insanı katletmekten çekinmemiştir. 2. Dünya Savaşı sonrasında Tunus ve Çad'a sözde bağımsızlıklar verilmiş ve kukla yöneticiler eliyle Fransız sömürüsü devam etmiştir. 2011 yılında Ortadoğu'da başlayan 'Arap Baharı' sonrasında Tunus'taki diktatörlük rejimi sona ermiş gibi gözükse de, sürecin hangi sonuçları doğuracağı önümüzdeki yıllarda daha net görülecektir.

Yer	Tunus ve Çad
Tarih	19. ve 20. yüzyıllar
Fail	Fransa
Ölü Sayısı	Bilinmiyor

TUNUS

Fransız Sömürgeciliğinin Sonucu: Yasemin Devrimi

Avrupa, ticarî yolların Müslümanların elinde olması ve özellikle Afrika'da giderek artan İslamlaşmadan dolayı 'coğrafi keşifler'le kendine yeni zenginlik kaynakları aramış, aynı zamanda yeni bir sömürgecilik başlatma imkânı da bulmuştur. İşgal ettikleri topraklarda karşılaştıkları halkların zenginliklerini Avrupa'ya taşımak amacıyla öncelikle bölgede iş kargaşalıkları besleyen güçlerin daha sonraları bu toprakları kendi öz imkânları gibi kullandıkları ve halkları fakirliğe, kargaşaya mahkûm ettikleri de bir gerçektir. İngiltere ile birlikte en büyük iki sömürgeci devletten biri olan Fransa sömürgecilik anlayışını uzun vadeye yaymış ve halkları kimliksizleştirerek bir daha toparlanmalarını engellemiştir. Fransa halkı asimile eden, onları Fransızlaştıran bir anlayışla hareket etmiş ve bölgeden çekilmiş gibi yaparken kendi yetiştirdiği devlet adamları eliyle 'kukla hükümetler' kurdurarak sömürgecilik faaliyetlerine devam etmiştir. Fransa'nın uzun vadeli bu sömürgeciliğinin sonucunda 2011 yılında 'Yasemin Devrimi' ile halkın isyan ettiği Tunus'ta bu isyanın sadece diktatörlere ve fakirliğe bir tepki gibi gösterilmeye çalışıldığı gözlerden kaçmamaktadır. Ancak Tunus'un zengin ve gözde bir Akdeniz ülkesiyken bugün geldiği noktanın ardındaki temel etkenin sadece diktatörler değil, onları desteklerken Tunus'u sömürmeye devam eden Fransızlar olduğu unutulmamalıdır.

Akdeniz Kıyısında Bir İşgal Alanı

Hem denizden hem de karadan dış tehditlere açık bir bölgede yeralan Tunus, uzun süre işgaller altında kalmış ve bu hassas konumundan ötürü pek çok istilalar yaşamıştır. 16. yüzyıldan itibaren hem Osmanlı'nın hem de İspanyolların gözünü çevirdiği Tunus'ta yaklaşık 347 yıl sürecek bir Osmanlı egemenliği yaşanmış, bu dönemde halk refah içinde, özgür bir yaşam imkânına sahip olmuştur (1534-1881). Sahip olduğu konum ve zenginlikler sebebiyle Afrika üzerinde sömürgeciliğe başlayan Avrupalıların dikkatinden kaçmayan Tunus, Osmanlı'nın başka sorunlarla uğraştığı bir dönemde Fransızların işgaliyle bugünlere kadar uzanan bir esaretin altına girmiştir. Zira

Fransızların Cezayir'den sonraki ikinci sömürgesi olan Tunus, 1881'den itibaren Fransızların başlattıkları Fransızlaştırma politikasına maruz kalmış ve hızla özkaynaklarından ve kültüründen uzaklaştırılmaya başlanmıştır. Fransa'nın ve temelde Avrupa'nın sömürgecilik anlayışında en büyük tehdidi İslam olarak gördüğü bilinirken, nüfusunun %99'u Müslüman olan halk çeşitli dini baskılarla yıldırılmaya çalışılmıştır. Fransa bu baskıları özellikle perde arkasından yönettiği hükümetler eliyle de sürdürmeye devam etmiştir.

Fransız işgalinin ardından Tunus Beyi ve hükümetinin Fransız bir generale bağlanmasıyla içte ve dışta Fransa'ya bağlanan Tunus'ta, oluşturulan kabinede 3 Tunuslu bakana karşılık 11 Fransız bakan bulundurulmuş, 'Vali' adı verilen generaller aracılığıyla Tunus yönetilmiştir. 1883'teki La Marsa Antlaşması'nda Tunus'u 'egemen bir yabancı ülke' olarak tanımlayan Fransızlar, Tunus'u dışişleri bakanlığı tarafından idare edilen bir bölge olarak görmüşlerdir. Fransızlar, yönetimin tüm kadrolarını hâkimiyetlerine alırken ülkedeki Fransız Kuvvetleri Komutanı'nın 'Savaş Bakanı' olarak konumlandığı Tunus'ta, Fransız sömürgeçiliği yaklaşık 78 yıl boyunca 'Fransız Protektorası'¹ adıyla sürmüştür.

Herşey Ekonomiyi Çökertmek İçin

Fransızların Afrika'nın genelinde uyguladığı ekonomiyi tekele alma stratejisinden Tunus da nasiplenmiş, Fransız tröstleri ve bankaları kısa sürede ekonominin gerçek hâkimi olmuşlardır. Fransızların, özellikle Fransız memurların maaşlarına yaptıkları hesapsız zamlar ve bütçeyi dengelemek adına halka getirdikleri ağır vergiler, içte ekonomik olarak sarsılmalara yol açarken, Tunus'un dış ticaretine getirilen engellemelerle de bu dengesizlik körüklenmiştir. Tunus'u tamamen Fransa'ya bağlı kılmak için yürütülen ekonomik sömürgecinin içte ve dışta hâkim olması adına Müslüman ülkelerle yapılan ticarî alışverişlerde %1000 gümrük uygulanmasına karşılık Fransa'dan gelen ürünler için %1 gümrük vergisi konduğu bilinmektedir. Fransızların sömürgecilik anlayışının en belirgin özelliklerinden olan ve sömürgelelerini bir nevi kimliksizleştirmek adına yapılan bu uygulamalar sonucu Tunus halkının fakirleşmesi için her türlü çaba sarfedilmiştir.

1 Bir devletin diğer bir devletin hâkimiyeti altına girmesi.

Fransa, özellikle bu kimliksizleştirmenin bir sonucu olarak ülkenin özkaynaklarından Tunusluları koparmak için uğraşmış; ipekçilik, fesçilik, yün ipek mensucatı gibi sanatları ortadan kaldırarak onların yerine aynı ürünlerin Fransa'da işlenip daha ucuza Tunus'a sokulması sağlanmıştır. Bu çabanın sonucunda Tunus'ta işlenen bir fesin 6, Fransa'dan gelenin ise 1,5 Frank'a satıldığı bilinirken yaşam koşulları giderek ağırlaşan halk, doğal olarak ucuz olan Fransız mallarına yönelmiş, böylece hem kendi ürünlerinden hem de içteki ekonominin gelişmesinden mahrum olmuştur. Zanaatkârları ortadan kaldırmaya yönelik uygulamalar sonucundaysa 1950'lere kadar 150 bin civarında olan yerli zanaatkârın ülke ekonomisindeki etkinliği ortadan kaldırılmıştır. Bazı uzmanlar zanaatkârlar üzerinden yapılan bu yok etme ve dönüştürmeyi halkların zenginliklerini yok ederek onları sadece Batı için ucuz işgücüne dönüştürmeye yönelik bir çaba olarak yorumlamışlardır. Zira bu mantıkla hareket eden güçler, başta Fransa olmak üzere kendi ekonomileri ve sanayileri adına bu insanları köleleştirmiş ve karın tokluğuna çalışmaya zorladıkları bu insanları sömürmüşlerdir.

Bir Fransız'a Karşılık 4 Tunuslu

Ülke ekonomisini giderek bozan ve onu Fransa'ya bağımlı hale getiren Fransız sömürgeciliğinin sonucunda halkın giderek fakirleştiği, açlık sınırına dayandığı bilinirken bunda Fransızların en verimli toprakları gasp etmelerinin de etkisi büyüktür. Kısa sürede verimli toprakları başta Fransızlar olmak üzere Avrupalılara tahsis edilmiş ileri tarım teknolojileri ve uygulamalarıyla bu topraklardan elde edilen ürünlerin tamamı Avrupa'ya aktarılmıştır. 1912'de 1 milyon hektar toprak Avrupalıların elindeyken 1939'larda ülkede yaklaşık 135 bin Avrupalının yaşadığı ve bunlara ait toprakların 9/10'unun kıyılarda tarıma en elverişli yerlerde olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. Tarım üretiminin neredeyse tamamını meydana getiren tahıl, üzüm ve zeytinyağının modern tarım tekniklerini uygulayan Avrupalıların elinde olması da ülkedeki yerel halkın fakirleşmesinde etkili olmuştur. Çünkü artık Tunuslu köylülerin ya hiç toprağı kalmamış ya da ellerinde çok az toprakları kalmıştır. Köylüler, toprağı sahiplerinden kiralarak ürünün bir kısmını onlara verip yarı aç yarı tok yaşamışlardır. Fransızların ve Avrupa'nın menfaatleri uğruna sömürülen Tunus'un

tüm üretiminin ihraç edildiği Fransız mâlî çevrelerine büyük kârlar getirdiği, halkınsa giderek fakirleştiği gerçeğine ek olarak ülkenin maden zenginliklerinde de Avrupa'nın ihtiyacına göre bir yol izlendiği gözlemlenmiştir. Zira maden endüstrisinde demir cevherinin üretimindeki artışa rağmen kurşundaki azalma, fosforitteki değişkenlik tamamen Avrupa menfaatlerine göre düzenlenmiştir. Ulusal sermayenin ilerlemesinin önüne geçen Fransa, özellikle yerli halkın çalışma koşullarında hiçbir iyileştirme yapmamış, yerliler çok daha az ücretlerle çalıştırılmışlardır. Fransa, uyguladığı sömürgecilik anlayışıyla Hristiyan ve Batılı azınlığı öncelerken halkı açlığa mahkûm ederek ortadan kaldırmaya çalışmış, sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanmalarını da engellemiştir. En ufak bir ayaklanma ya da hoşnutsuzluk belirtisine bile tahammülün olmadığı, halkın polis baskısı altında yaşamaya zorlandığı da bir gerçektir. Hukuk kurallarının tek taraflı işlediği Tunus'ta bir Fransızın bedelinin 4 Tunuslu olduğu hukukî müeyyidelerle ortaya konmuştur. Zira bir Fransızın öldürülmesine karşılık 4 Tunuslunun idamının istendiği bu düzende hukukî anlamdaki eşitsizliklerden bir diğeri de bir kaza karşısında cezaya ek ödenen tazminatın bedeliyle ortaya çıkmıştır. Yaşanan bir tramvay kazası sonucu yaralanan kişinin kimliğine göre yapılan bu uygulamada bir Fransızın bedeli 3000, Yahudinin 1500 Tunuslununsa 500 Frank olarak tesbit edilmiştir.

'Genç Tunuslular'dan Düstur'a

Yaşanan baskı sonrası Fransızlara karşı ilk ayaklanma yerel aydınlar öncülüğünde I. Dünya Savaşı öncesi 'Genç Tunuslu Hareketi' ile başlamıştır. Ayaklanma Fransız işgaline karşı değil eşitsizliğe karşı yükselmiştir. Sosyalist bir hareket olarak yapılan eylemler 1920'lere gelindiğinde burjuva-milliyetçi bir örgüt kurularak 'Anayasa' anlamına gelen 'Düstur' ismiyle adlandırılmıştır. Abdulaziz Taalbi başkanlığındaki oluşumun Fransızlara eşit haklar için taleplerde bulunması sonucu Taalbi mahkûm edilmiş, ancak kısa süre sonra çıkan isyanlardan dolayı serbest bırakılmak zorunda kalmıştır. Fransızların resmen tanımayla mecbur oldukları 'Destur', Tunus'un bağımsızlığına giden yolda önemli bir adım olurken, bu oluşumun Tunus'u bağımsızlığa götürdüğü ancak sömürgeci kurtaramadığı da bir gerçektir. Zira Fransızlar bu tür ayaklanmalarda kısa sürede etkili isimleri Taalbi'de

olduğu gibi ya ‘vatana ihanet’ suçuyla tutuklanmışlar, ya hareketin içten bölünmesine zemin hazırlayarak ya da kendilerine yakın isimlerin öne çıkmasını sağlayarak Fransız çıkarlarına uygun hareket edilmesini sağlamışlardır. Nitekim Düstur’u desteklediği bilinen Tunus Beyi ortadan kaybolmuş, Fransızları sosyalist bir akım olarak zorlayan bu hareket de I. Dünya Savaşı sonrası kendi içinde önce ikiye ayrılmış Taalbi’nin sürgün edilmesinden sonra Fransızlar tarafından tanınmamıştır.

1934’te ise Habib Burgiba önderliğindeki Düstur’dan kopan gençler daha sonra Düstur Sosyalist Partisi adını alacak olan yeni bir oluşumla ortaya çıkarak kısa sürede halkın desteğini almışlardır. Ancak Fransızların bu oluşuma da müdahaleleri gecikmemiş, Burgiba tutuklanmıştır. 11 yıl kadar tutuklu kalan Burgiba, II. Dünya Savaşı sırasında Almanlar tarafından serbest bırakılmıştır. Savaş sonrası ülke içindeki ayaklanmalardan dolayı Burgiba’nın Tunus’a dönmesine izin verilirken 1951’de bir hükümet kurulmuştur. Ancak Fransız müdahaleleri nedeniyle siyasî çalkantılar devam etmiş kurulan bu hükümetin yetkilileri tutuklanmıştır. 1955’e gelindiğindeyse dış politikada, eğitim, savunma ve maliye alanlarında bazı haklar saklı tutularak Fransız protektora yönetimine son verilerek 1956’da bağımsızlık, 1957 de cumhuriyet ilan edilmiştir.

Cumhuriyet mi Protektoranın Devamı mı?

Önceleri halkın içinden biri ve Fransız sömürgesine karşı sürdürülen direnişin temsilcisi olarak görülen Burgiba, cumhurbaşkanı olduktan sonra Fransızlardan daha katı bir rejim kurarak özellikle Müslüman halkın inancının önünde çok büyük engellemeler çıkarmıştır. Burgiba’nın ilk olarak camileri sıkıyönetim altına aldığı, halkın camilerde toplanmasını engellediği, tam bir diktatör gibi hareket ederek namaz vakitlerinde azaltmaya gittiği bilinmektedir. Bu tarz inanca yönelik uygulamalarıyla halkı giderek sıkıştıran ve baskı altında tutan Burgiba’nın en çok tepki alan uygulaması ‘ülkenin ekonomik kalkınmasını ve çalışma temposunu yavaşlattığı’ gerekçesiyle oruç tutmayı yasaklamasıdır. Fransız sömürgecilğinde bile ‘Ez-Zitouna Teoloji Fakültesi’nin faaliyetleri durdurulmamışken Burgiba burada da ülke genelinde yaptığı gibi dinî eğitimi engellemek için her yolu denemiştir. Kız çocuklarının mecburî kıyafetlerle kamplara götürüldüğü, halkın hac

ibadetinin de Mekke yolculuğunun pahalı olmasından dolayı Mağrip'in kutsal kenti kabul edilen Kayravan'a yönlendirildiği bilinmektedir.

İnanca yönelik tam bir yok etmenin yaşandığı Tunus'ta aslında Fransız sömürgeciliğinin devam ettiğinin en büyük kanıtlarından biri de ekonomik anlamda Fransa'ya bağımlı oluşturmıştır. Yaptığı antlaşmalarla Fransa'nın bölge üzerinden kazancının devamını sağlayan Burgiba, kendisini de ölümüne kadar ülkenin cumhurbaşkanı ilan etmiştir. Ancak Fransızlarla olan ilişkisi ve desteği, yabancılar elindeki toprakların halka kazandırılması sırasında kaybolmuş, yabancıların elindeki toprakların para karşılığında alınıyor olması da içte tepkilere yol açmıştır. Nitekim Fransızlar Bizerte'de bıraktıkları üssü 1961'de bir askerî müdahalede kullanmışlardır. Bu konu BM'ye taşınmışsa da veto yetkisi olan ABD, İngiltere gibi güçler Tunus'un yanında olmamış, Fransız askerinin Bizerte'yi terk etmesi ancak 1963'ten sonra gerçekleşmiştir. Bir taraftan Mağrip Birliği² içinde yer alan Tunus'un Filistin konusunda diğer İslam ülkelerinden farklı olarak İsrail'e yakın duruşu da Burgiba Hükümeti'nin içte benimsenmemesinin sebebidir.

Tunus'ta reformlar yaparak adeta kafasındaki Tunus'u yaratabilmek adına halkın inancı ve kültürünü yok sayan Burgiba rejiminin artan baskıları rejime karşı muhalif cephenin daha sistemli bir oluşum içine girmesine sebep olurken Burgiba'nın 1981'de çokpartili sisteme geçmeyi düşünmesi muhaliflerin İslami Yöneliş Hareketi ile seslerini duyurmasını sağlamıştır. Ancak Burgiba muhalif cepheye karşı oldukça sert bir uygulamaya giderek parti mensuplarını tutuklatmış, bu kişiler çeşitli işkencelere maruz kalmış, aileleriye rehine muamelesi görmüştür. Burgiba yönetimi boyunca Fransızların öngördüğü bir İslam'ı ülkede kurmayı amaçlamış ve bu nedenle de her türlü İslamî söylemin karşısında olmuştur.

Zeynel Abidin Bin Ali'yle Devam Eden İşgal

Ülke içinde Burgiba'ya karşı oluşan hava, bir darbenin gerçekleşeceğine dair söylemleri güçlendirirken 1987'de Zeynel Abidin Bin Ali,

---

2 Kuzey Afrika'yı bir bütün olarak ele alan bugünkü dar anlamıyla Tunus, Cezayir, Fas ve Yeni Sahra'yı içeren bölge.

Burgiba'nın sağlık sorunları bahane edilerek yönetime geçirilmiştir. Zira giderek artan İslamî hareketlere karşı ciddi baskılar uygulayan Bin Ali, Tunus'un yeni diktatörü olmuştur. 2011'e kadar Tunus cumhurbaşkanlığını sürdüren Bin Ali de Burgiba gibi önceleri ılımlı bir yönetim sürdürecekmiş gibi gözükse de daha sonra Burgiba'nın kaldığı yerden İslam karşıtlığı ve halkın özünden koparılması çalışmalarını sürdürmüştür. 2011'e kadar devam eden yönetiminde muhalefetsiz bir diktatör olarak Fransız sömürgeciliğini devam ettiren Bin Ali, halkın inancına yönelik artan baskılarını Tunus'un ekonomisini etkileyecek derecede dış ülke Müslümanlarına kadar uzatmıştır. Zira Tunus'un ekonomisi için reformlar yaptığı bilinen Bin Ali, ekonomide büyük payı olan turizmde ülkenin dönüşümüne yönelik Batılı turistlere kucak açmışken Müslüman ülkelerden gelen ya da sakalları ve kıyafetleri bahane edilerek Batı'dan gelen Müslümanlara karşı katı bir politika uygulayarak onları rejimi için tehdit olarak görmüştür. Batılı turistlerin sakallı olmalarından dolayı yabancı konsolosluklara sığındıkları bilinirken Müslüman ülkelerden gelen aydınların da benzer uygulamalara maruz kaldığı bilinmektedir. Müslümanlara uygulanan bu yasaklamalara karşılık Tunus'ta Yahudi hahamların hiçbir kısıtlamaya maruz kalmadan bir kültürel çeşitlilik ve hoşgörü çerçevesinde istedikleri gibi dolaşabilmeleri ise rejimin Fransız bakışının bir göstergesidir.

Kocaman Bir Hapishane

Kendisi de polis teşkilatından gelen Bin Ali'nin yönetiminde polis gücüne ağırlık verdiği, döneminde her 100 kişiye 1 polisin düştüğü, büyük şehirlerin büyük hapishanelere dönüştüğü gözlemlenmiştir. Orduya güvenmeyen Bin Ali'yi Yasemin Devrimi'nde ona destek olmayan askerler haklı çıkarmıştır. Bin Ali döneminde devam eden Fransız egemenliği 2011'deki devrime kadarki süreçte etkili olurken halkın giderek artan rüşvet ve yolsuzluklar karşısında adaletsiz bir şekilde yükselen bir gruba karşın kendi fakirliğindeki artışa verdiği tepki, ülkede devam eden bu Fransız sömürgeciliğine karşı olmuştur. Zira ülkede 1300 civarındaki şirketiyle Fransa, Tunus ticaretinin %80'ini bugün hala elinde bulundurmaktadır. Bu ticarî gücü kaybetmek istemeyen Fransa'nın, Bin Ali yönetimine her türlü desteği vermesi ve yaşanan haksızlıklara göz yumması 2011'deki olayları hazırlamıştır.

Nitekim yeni dönemde Tunus'un üzerindeki Fransız baskısının kırılmaya çalışıldığı gözlemlenmektedir. Bin Ali'nin Tunus'tan kaçması sonucu Tunus yeni bir oluşumun içine girmiştir. Ekonomik ve siyasî anlamda pek çok yeniliğe ihtiyaç duyulan ülkede halkın yeni bir düzene kavuşabilmesi için başta Fransa olmak üzere son zamanlarda Tunus'a yakın ilgi gösteren Amerika'nın da bölgeden elini çekmesi gerekmektedir.

ÇAD

'Kara Kıtanın Kavşağı'

'Fransız Ekvator Afrika'sı' olarak bilinen bölgenin en kuzeyinde yer alan Çad, Afrika kıtasının en yoksul ülkelerindendir. 2004'ten itibaren petrol ihraç eden Çad'ın, 20. yüzyılın başında yaşadığı Fransız işgali bugün Fransız destekli bir rejimle sürdürülmektedir. Ülkede hala Fransız desteğinin devam ettiği bilinirken, direnişçilerden dolayı sıklıkla Sudan'la sorunlar yaşanmaktadır. Ayrıca direnişçilere karşı Fransa'nın açık desteği sürmekte, 2008'de bölgeye gönderilen BM Barış Gücü'nde Fransızların sayıca daha üstün olması da Fransa'nın bölgeye ilgisinin bir göstergesi olarak yorumlanmaktadır. Fransa'nın Lübnan'a da benzer yakınlıkta oluşu eski sömürgeleri üzerinde tekrar hâkimiyet kurma isteğini akıllara getirmektedir. 1900'lerin başından itibaren 'Kara Kıtanın Kavşağı' olarak tanımlanan Çad'a Fransızların yönelmesindeki en önemli neden tüm sömürgeleriyle bağlantısını Çad Gölü etrafında gerçekleştirme isteği olurken, Fransızlar 7 yıllık mücadelenin ardından 1913'te işgal ettikleri Çad'a Afrika'daki diğer sömürge bölgelerinden dolayı özel bir anlam yükleyerek stratejik açıdan Çad'ı bir denge unsuru olarak görmüşlerdir. II. Dünya Savaşı sırasında da Fransa için Afrika'da bir üs niteliği taşıyan Çad, kültürel ve sosyal olarak 'Kuzey' ve 'Güney' olmak üzere ikiye ayrılmış; dil, din ve adetleri birbirinden farklı olan bu iki bölgeden güneyde misyonerlik faaliyetleri sonucu Hristiyanlaşan halk yaşarken, bu kesim, verimli topraklara sahip olmalarından dolayı yönetimde etkili olmuştur. Kuzeyde yaşayan Müslümanlarsa hayvancılıkla uğraşıp çoğunluk olmalarına karşılık yönetimde hep isyancı ve direnişçi grup içinde yer alıp asimile edilme politikalarına maruz kalmışlardır.

Toplantı Tuzağı ile 400 Âlimin Katledilmesi

Fransızlar, Çad'da hâkimiyeti sağladıktan sonra ilk iş olarak İslam'ı hedef almış, 1917'den sonra kütüphaneler, camiler, dinî eğitim veren merkezler tamamen yıkılmış, buradaki öğrenci ve öğretmenler, imamlar öldürülmüş, hapsedilmiş ya da başka yerlere kaçmak zorunda bırakılmıştır. Fransızlar, sömürgecilik anlayışının ilk ayağı olarak halkı kimliksizleştirmeyi görürken bu amaca ulaşabilmek için din hedefli saldırılarını daha da genişletmek amacıyla Abeşe'de bir toplantı düzenlemişlerdir. O güne kadarki uygulamalarını 'din kisvesi altında kendilerine direnen direnişçilerle mücadele' olarak yorumlayan Fransızlar, din adamlarıyla biraraya gelip dinî hayatın düzenlenmesi için yeni bir program hazırlanacağı vaadinde bulunmuşsa da Abeşe'deki bu toplantı, 400 Müslüman âlimin Fransız askerleri tarafından öldürülmesiyle sonuçlanmıştır. Katliam sonrası misyonerlerin daha rahat çalışmasına imkân sağlanırken direnişçiler ve kaçan din adamlarının halka kötülenerek İslam'ın Çad'dan tamamen silinmesine yönelik propagandalar yapılmıştır. Bu kapsamda kültürel bir asimilasyon başlatan Fransa, halkı silah zoruyla verilen vaazları dinlemeye mecbur tutmuş; bütün okullar, camiler, medreseler ve toplantı yerleri kapatılarak her türlü ibadet ve dinî toplantı rejime karşı suç sayılmıştır. Yeni açılan okullardaysa sadece Fransızların çocuklarının okuyabilmesine izin verilmiştir. 1960 öncesi Çad'da 154 ilkokul ve 1 lise bulunurken, 1 öğretmene 467 öğrenci düştüğü öğrencilerin çoğunun Hristiyan olduğu ve eğitim sisteminin Fransız eğitim sisteminin aynısı olduğu da dikkatlerden kaçmamaktadır.

Halkın hiçbir ihtiyacını karşılamayan Fransa, getirdiği yasaklamalarla halkı bezdirirken kültürel asimilasyonun bir parçası olarak 'Moral Konseri' adı altında halkın inancına ters eğlencelerle gayrimeşrû yaşam ve alkol tüketimini teşvik etmiştir. Esrar ve içkinin bölgeye Fransızlarla girdiği de bilinirken namaz kılan bir Çadlının tuvalet temizlikçisi olarak bile iş bulamadığı Çad'da halkın refaha kavuştuğu propagandasının yapılması da Fransızların her yerde uyguladığı dezenformasyonun bir parçasıdır. Bu süreçte Fransızlar, İslam'ı bölgenin geri kalmasında asıl sebep olarak ve İslam'ı, halkın sonradan benimsediği aslı olmayan bir inanç gibi göstermeye çalıştıkları bilinmektedir.

Tarımı Yok Etmek İçin...

Fransız askerî gücünün İslam hedefli saldırılarıyla halk bezdirilmeye çalışılırken diğer yanda uzmanlar eliyle Çad'ın doğal zenginliklerine dair incelemeler başlatılmış, özellikle 1925'te botanik uzmanlarının Çad Gölü çevresinin pamuk yetiştiriciliği için uygun olduğunu açıklamasından sonra ülkenin fakirleşmesinde en büyük etken olan tarım politikası uygulanmaya başlamıştır. Halkı köle olarak gören sömürgeci anlayışla ellerindeki verimli topraklar alınırken 1927'de pamuk ekimi sonrası botanikçilerin açıklamalarının kanıtlanmasıyla tüm Çad topraklarında pamuk ekimine gidilmiş, böylece Çad'da Fransız pamuk üretim, ticaret ve pazarlama tekeli kurulmuştur. Bu uygulamanın Çad halkının sağlığı ile oynadığı bilinirken Fransızların pamuk yetiştiriciliği için birkaç imtiyazlı kişi üzerinden halkı yönetmeye gitmesi de yeni bir oluşuma neden olmuştur. Kurulan toprak ağalığı sistemiyle Çad kültüründeki dinî liderliğin Fransız kontrolündeki toprak ağalarına verildiği ve bu kişilerin gerektiğinde Fransız komiserliğini temsil etme yetkisine sahip olduğundan genellikle İslam ahlakından uzak, Fransa'ya yakın kişilerden seçildikleri gözlemlenmiştir. Eğitimin son derece kısıtlı olduğu Çad'da bu kişilerin çocuklarına Fransız okullarına girişte kolaylıklar sağlandığı bilinmektedir.

Klasik tarım alışkanlıkları ve sosyal yapısı değiştirilen Çad halkının Fransızlardan ve 'tarım ağaları'ndan dolayı işkence ve zulme dayanarak çöle, dağlara çekildikleri ve direnişçiler arasına katıldıkları bilinmektedir. Köylülerin saldırılar karşısında kaçmaları ve direnişçilere destek olmaları ise yine halkın cezalandırılmasına sebep olmuş bölge gıda yardımından muaf tutularak halka daha ağır vergiler getirilmiştir.

Ekonomi

Bir taraftan Müslümanları yıldırmaya yönelik baskılar artarken Fransızların egemenlikleri de artmaya başlamış, ancak Fransızlar bu mücadele sırasında faturayı yine yerel halka çıkarmış ve ağır vergiler getirmişlerdir. Yerel halkın kimliğini yok etmek için yapılan çalışmalar sonucu Müslümanlara iş verilmezken ülkede az sayıdaki putperest in resmî görevlere getirildiği, namaz kıldığı için kişilerin en küçük işlere dahî alınmadığı bilinmektedir. Açlığa mahkûm edilen yerel

halkın Fransa'nın ihtiyaç duyduğu işgücü için ihraç edilmesi de halkın Fransızlar için taşıdığı anlamı göstermektedir.

Fransız işadamlarının ekonominin egemen noktalarında olduğu Çad'da güneydeki tüccarların da Fransız olduğu, küçük dükkân sahiplerininse onlara bağlı olduğu bilinmektedir. Bağımsızlık sonrası hükümetin Fransızlarla işbirliği taraftarı olduğunu belirttiği Çad'da imzalanan çeşitli antlaşmalarla Fransa'nın bölgeyi kontrolü kolaylaştırılmıştır. Yapılan yatırımlarda da başkentteki (Fort-Lamy) bir Fransız havaalanının açılması ve yönetim mekanizmalarında Avrupalı memurların çalışmaya devam etmeleri şartında olduğu gibi Fransız ve Avrupa menşeli nüfusun Çad'daki konumunu güçlendirmeye yönelik uygulamalar hayata geçirilmiştir. Bağımsızlık sonrası hükümetin en çok uğraştığı ekonomik krizlerde de Fransızların işgal sırasındaki yakıp-yıkma eylemleri etkili olmuştur. Fransızlar, işgal süresince çöl bölgelerindeki kuyuları kapatarak, hurmalıkları ateşe vererek ve tüm tarım alanlarına pamuk ekimi yapılmasına sebep olarak Çad'ın dışa bağımlı bir hale gelmesine neden olmuştur. Bağımsızlık sonrası Çad'ın zenginliklerinin Fransa'ya akmaya devam etmesi de ülkenin yaşadığı krizlerde etkilidir. Öreğin 1982'de üretilen 80 bin ton pamuğun tamamının Fransa'ya gönderildiği bilinmektedir. Yeraltı zenginlikleri konusunda kesin veriler olmamakla birlikte, petrol ve uranyum bakımından zengin olan Çad, Fransız sömürgeciliğinin devam ettirilmesinden dolayı ekonomisi tamamen dışa bağımlı hale gelmiş, kendine yeten bir tarım ülkesiyken gıda maddesini dışarıdan ithal eden bir ülkeye dönüştürülmüştür.

Bağımsızlık mı?

1944'te Fransa, Çad için 'Fransa'ya bağlı denizaşırı ülke' şeklinde bir tanımlama getirirken 1945 sonrası Çad'da Fransa'nın öngördüğü siyasal hareketliliklerin başladığı bilinmektedir. 1947'de Fransız komiserlerden oluşan göstermelik bir parlamentonun kurulduğu Çad'da ilk hükümet ise 10 yıl sonra kurulabilmiştir. Parlamentonun icra yetkisinin Fransızlarda olduğu bilinirken 13 Mayıs 1957'deki hükümet, Batı Hindistan'dan gelen ve Fransız muhibbi olarak bilinen Gabriel Lisette'e kurdurtulmuş, ancak yine de tüm yetkiler Fransız valisinin elinde toplanmaya devam etmiştir. Gabriel Lisette'e kurdurulan Çad İlerleme Partisi ile 1958'den itibaren Çad, 'Fransız Birliği'nin üyesi

olmuş, bu üyelik nedeniyle Çad'a yarı-bağımsızlık tanınmıştır. Ancak valinin görevleri korunurken askerî ve ekonomik imtiyazların korunması da devam etmiştir. Bu dönemde genel valiliğe getirilen Francois Tombalbaye'ye de parti kurdurtularak siyasal bir hareketlilik olduğu imajı çizilmiştir. Tüm bu sunî oluşumlara ek olarak 1960'da Çad'ın bağımsızlığı ilan edilirken cumhurbaşkanlığına Tombalbaye'nin getirilmiş olması bile Çad'da Fransa'nın bir oyun oynadığının göstergesidir. Zira 21 Eylül 1960'ta da Birleşmiş Milletler üyesi olan Çad, Fransızlar tarafından görevlendirilen ve %95'i Müslüman bir ülkeye atanan Hristiyan cumhurbaşkanı nedeniyle sorunlar yaşamıştır. Yaşanan bu iç karışıklıklarsa Fransa'nın sömürgeciliğinin devamını sağlamıştır. Kurulan kabinenin 16 üyesinden sadece 8'i Müslümanlardan seçilirken ülke genelinin en fazla %10'luk bir kısmını kapsayan Hristiyan ve putperestlerin kabinde yarı yarıya temsili sorunların temelini oluşturmuştur. Ancak kabinedeki Müslüman bakanların varlığı Fransız-İsrail çizgisinde ilerleyen hükümet için problem olarak algılanmış ve İsrail elçisinin 1962'deki ziyaretindeki olaylar bahane edilerek hükümetten uzaklaştırılmışlardır. Bakanların uzaklaştırılması ve tutuklanmaları ülkede kargaşaya neden olurken, yaşanan olaylarda binlerce kişi hayatını kaybetmiştir. Tombalbaye'ye kurdurulan bu 'cumhuriyet'in Fransız emellerine hizmet ettiği ve İslam karşıtlığını Fransa'nın içte bir eli olarak sürdürdüğü gözlemlenmiştir. Bu hükümet süresince ülke nüfusunun yarısının Hristiyan olduğu propagandasının yapılması dikkatlerden kaçmazken 1962'de Tombalbaye kendisine muhalif olan tüm partileri de kapatarak Fransa'nın elçiliğini sürdürmüştür.

Frolinat'ın Kuruluşu

1964'te giderek artan vergiler ve yaşam koşulları nedeniyle başkent Fort Lamy'de halkın sokağa dökülmesi Fransız askerlerinden yardım istenmesinden dolayı tam bir katliama dönüşmüş 400 kişinin ölmesine neden olan olaylar halkın yönetime başkaldırabileceğinin göstergesi olarak algılanmıştır. Yüzlerce kişinin hapsedilmesine, sürgüne gönderilmesine, bazılarının da kurşuna dizilerek öldürülmüş olmalarına karşılık, bu ayaklanma halkın direnişini kırmamış, onların yönetime karşı başkaldırabileceğinin bir göstergesi olmuştur. Sonrasında yaşanan isyanlarda yönetime karşı ordudaki bazı subaylarla da temasa

geçen direnişçiler karşılarında Fransız askerlerinin olduğunu bilerek Tombalbaye'ye karşı bir darbeye hazırlanmışlardır. Ancak darbe teşebbüsünün öğrenilmesi elebaşı olarak 3 ilim adamının tutuklanması na neden olmuş, bu sırada çıkan olaylarda yüzlerce kişi öldürülmüş ve mahkûm edilmiştir. Hükümet, kuzeyli halkın direnişçilere verdiği desteği kesebilmek adına tek geçim kaynağı olan hayvancılık faaliyetlerine ağır vergiler getirmiştir.

Giderek artan bu baskılar 1966'da İbrahim Abatşa tarafından Çad Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (FROLİNAT) kurulmasını sağlamıştır. Bu oluşum Fransızların sömürge dönemindeki imtiyazlarını anlaşmalarla geri aldığını, İsraili şirketlerin ekonomiyi teslim aldıklarını ve ülkede çoğunluk olmalarına rağmen Müslümanlar üzerindeki baskının arttığına dikkat çekerek Çad'ın bağımsızlığını dile getirmelerinden dolayı kısa sürede taraftar bulmuş 1968'de ülkenin üçte ikisini kaplamıştır. Fransızlara karşı oluşturulan Frolinat Cephesi'nin tam ve gerçek bağımsızlık hedefli hareket ettiği ve söylemlerinin kuşatıcı olduğu, ırkçılık temelinde değil İslamî bir birlik adına hareket ettiği gözlemlenmiştir. Bu oluşum Tombalbaye'nin ülkede suç işlediğini ve Hristiyan uşaklığı yaptığını savunurken Tombalbaye Hükümeti'nin özellikle Müslüman köyleri yakması, dinî eğitim veren, Arapça öğretim yapan okulları kapatarak Arapça konuşmayı, dinî kitapları bulundurmaya suç sayıp hapis cezalarını uygulamış olması Frolinat Hareketi'nin oluşmasında etkili olmuştur.

Frolinat'ın kurulmasından sonra Fransızlar İslamî direnişin başarısına karşılık müdahale için beklerken, aradıkları fırsat, 1968'de Çad-Libya ve Çad-Sudan sınırında yaşanan büyük ayaklanmalar ve İsrail askerî hava üssünün tamamen tahrip edilmesi üzerine gelmiştir. 1960'da imzalanan 'Çad-Fransız Savunma İşbirliği Antlaşması' bahane edilerek Çad'a giren Fransızlar tam bir katliam başlatmış, hava akınları ile büyük şehirleri ve yerleşim merkezlerini top ateşine tutmuştur. Abatşa'nın da öldürüldüğü bu bombardıman sonrası Frolinat tamamen dağılmazken yeni bir yönetici kadro seçilmiştir. Bu isyanlar nedeniyle ülkeye gelen 3500 kişilik Fransız birliği tepkilere rağmen 1971'e kadar Çad'da kalmış ve ciddi zararlar vermiştir.

İsrail'in Çad Üzerinden Afrika Denemeleri

İsrail'in Afrika topraklarında Fransa'dan büyük destek gördüğü ve

bu destekle Afrika çöllerinde kimyasal denemeler yaptığı bilinmektedir. Hattâ Fransa'nın sömürge bölgelerinde Siyonistlerin emelleri uğruna çalıştıkları da bir gerçektir. Çad'daki Siyonist yayılmacılığının Fransız sömürgeciliğinin başlamasının ardından gerçekleştiği de bilinirken İsrail büyükelçisinin 1962'de Çad'ı ziyaret etmesi Müslüman bakanların tepkilerine yol açmıştır. Ancak elçi işlerinde kendisinin soğuk karşılandığından şikâyet ederek adeta Müslüman bakanların kaderini çizmiştir. Zira Tombalbaye, elçinin sitemi üzerine Müslüman bakanları görevden almış daha sonra çıkan ayaklanmalardan dolayı Müslüman liderler tutuklanarak 25 yıla mahkûm edilmişlerdir. Çıkan olaylar ve gerçekleşen tutuklamalarda Hristiyan olmasına karşılık Fransızlara karşı direniş içinde olanların da olduğu bilinmektedir. Tüm çıkan olaylara rağmen hükümet İsrail'le diplomatik ilişki kurulduğunu açıklamış, giderek artırılan ilişkiler sayesinde İsrail, Uganda ve Latin Amerika'daki tarım çiftliklerinin benzerlerini burada da kurmuştur. Çad'a gelen İsraili uzmanların sayısının giderek arttığı da bilinirken Fransız ve İsraililer için özel av bölgeleri açılmış ve 'vahşi insan avları' düzenlenmiştir. Açılan 'Gençlik Eğitim Merkezleri'yse Yahudiler tarafından yönetilmiştir. Yahudilere giderek önemli görevler verilirken halkın rahatsız olmasına karşılık özellikle Yahudi doktorların gönderildiği sağlık ocakları birer misyonerlik merkezlerine dönüşmüştür. Bu durumu protesto etmek için 1966'da Faye kentinde 10 yıl süreyle kimsenin sağlık ocaklarına gitmediği, buna karşılık sağlık ocağının kapatılarak halkın cezalandırıldığı da bir gerçektir.

Çad İstihbarat Örgütü'nün yönetimi ve Çad Hükümet Kuvvetleri Komutanlığı da bir Yahudi'ye bağlanarak İsrail vatandaşlarına serbest dolaşım hakkı sağlanmıştır. Bu hak sayesinde iç ve dış ticareti ellerine geçiren Yahudiler daha önce bu ticareti ellerinde bulunduran Libyalıların ülkelerine geri dönmelerine neden olmuşlardır.

Fransa'nın Habri ile Hedefleri

Hüseyin Habri, Tombalbaye yönetiminden itibaren Fransa'nın elinde Çad sömürgeciliğinin devamı için önemli bir isim olmuştur. Onun bir entrika sonucu Fransa'ya gitmesi, burada eğitim alıp çeşitli faaliyetlerde bulunması sırasında kendisi hakkında Fransa'nın planları olduğunu siyasi yorumcular *"Fransa başlangıçta Çad'ı Hüseyin Habri'nin aracılığıyla yönetmek istiyordu. Habri bunu beceremedi. Bu kez*

Fransa, Habri eli ile Çad'ı ikiye bölmeyi planladı, bu da olmadı. Bu arada Habri'nin maskesi düşünce, Çad'da Fransa ile birlikte Habri de ağır bir yenilgiye uğradı." sözleriyle ifade etmişlerdir. Gerçekten de Tombalbaye'nin çağrısıyla Çad'a gelen Habri, öncelikle ona karşı sinsi bir muhalefet yürütmüş ardından direnişçileri bölmeye yönelik eylemler içinde olmuştur. Fransa tarafından yönlendirilen Habri'nin Frolinat hareketi içinde dinsizlik cereyanı ile direnişi kırmaya çalıştığı, direnişçiler arasında istenmemesine karşılık eğitilmiş olmasından dolayı Çad için gerekli görüldüğü bilinmektedir. Ancak Habri, bir Fransız arkeolog grubunun kaçırılması ve fidye isteminde baş aktör olmasından dolayı direnişçiler arasından kovulmuştur.³

Tombalbaye'nin Sonu

Tombalbaye, Fransa'nın kendisine olan desteğini kesmesi ve Habri'yi daha fazla tanınması üzerine Müslümanları memnun etmek için çeşitli vaadlerde bulunmuştur. Özellikle 1969'da ikinci kez cumhurbaşkanlığına seçilmesinin ardından Müslümanlardan alınan ağır vergilerin kaldırılacağı ve bakanlıklarda yeni uygulamanın olacağını söyleyen Tombalbaye, 1974'te de Lahor'daki İslam Zirvesi'ne katılmıştır. Ancak Müslümanlar arasında ilgi görmemesinin sonucunda Çad'da Müslümanlara yönelik yeni bir kıyım başlatılmıştır. Giderek karışan Çad'daki olaylar karşısında Fransızların Tombalbaye'den ümitlerini kestikleri, bu nedenle daha fazla asker kaybetmemek için başka arayışlara girdikleri bilinmektedir. Tombalbaye'yi görevden almak isteyen Fransızlar'ın desteğiyle 1975'te gerçekleşen darbeyle Tombalbaye öldürülmüş ve yönetim Fransa'nın desteklediği General Felix Malloum'a bırakılmıştır. Ancak bu yeni yönetim de Çad'a huzur getirmemiştir. General Malloum, Habri'nin ülke içindeki konumundan dolayı öncelikle onunla bir anlaşmaya gitmişse de aralarının giderek açılması 1978'de Malloum'un görevi bırakmasına neden olmuştur. Çad'ın bir tarafta Frolinat'ın bölünen kolları diğer tarafta Habri ile yaşadığı sorunlar, araya komşu devletlerin girerek bir orta yol bulunmasını sağlamıştır. Bunun sonucunda 1979'da Lagos'ta Frolinat'ın

---

3 Tüm dünyanın gözünü Çad'a çevirmesine neden olan Claustre Olayı'nın Fransa tarafından Habri'ye silah desteği amacıyla hazırlandığı iddia edilmiştir.

tüm kollarının içinde yer aldığı bir hükümet kurulmuştur. Ancak 1980'de Habri Savaşı⁴ adıyla yaşanan sorunlar sonrasında başkentte Habri'nin yol açtığı çok büyük bir katliam yaşanmış, direnişçiler Libya'dan yardım istemek zorunda kalmıştır. Libya askerlerinin Çad'a gelmesiyle Habri kaçarken bu Fransa'nın ve Batının çıkarları için oldukça ters bir durum oluşturmıştır.

Libya-Çad Birleşmesi'ne Karşı 'Afrika Gücü'

Habri'nin isyanı karşısında Gukkoni'nin⁵ Libya'dan yardım istemesi ve ülkeye Libya askerlerinin girmesiyle Habri'nin kaçması Fransa'nın endişelerini artırmıştır. Zira iki Müslüman ülkenin sömürgeci güçlere karşı birleşme ihtimali Fransa başta olmak üzere İsrail ve bölge güçleri için bir tehdit olarak algılanmış, Fransızlar Libya'nın Çad'ı da içine alan büyük bir sahil devleti kurmak niyetinde olduğu iddiasıyla kamuoyu oluşturmaya çalışmışlardır. Libya ise emperyalistlerin Çad üzerinden tüm Afrika'yı hedefleyen emellerine dikkat çekerek bölgede kendilerinin de yaşadığı sömürgeciliğe karşı bir direnişten bahsetmiştir. Bu karşılıklı söylemler üzerine Çad'ın başka bir gücün işgali altında kalmasını istemeyen (!) Batılı güçler Fransa'nın emellerinden uzaklaşmaması için Afrika Barış Gücü adı altında bölgeye asker göndermişlerdir. Bu askerlerin Libya'yı Çad'dan uzaklaştırmayı amaçladığı Sudan üzerinden Habri kuvvetleriyle birleşerek Çad ve Libya'ya karşı mücadele etmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu mücadele sonunda Libya ve Fransa bölgeden askerlerini çekerken, Fransa, Habri'ye göstermelik bir hükümet kurdurarak menfaatlerini garanti altına almıştır. Halkının değil de kendinin menfaatleri için çalışan Habri'nin baskı dönemi ise Çad'da onun generali İdris Debi'nin 1990'daki darbesiyle son bulmuştur. Üstüste gerçekleşen darbelerden dolayı istikrarı yakalayamayan Çad'da 2001, 2005 ve 2006'da yapılan seçimleri de Debi kazanırken ülkede Fransız desteğiyle katı bir rejim halen uygulanmaktadır. Fransa'nın Orta Afrika'daki emelleri için Debi'ye ihtiyaç duyduğu, Debi'nin de koltuğu için Fransa'yla iyi ilişkiler yürüttüğü

---

4 Lagos'taki anlaşamaya göre başkentten askerlerini çekmesi istenmiş ancak buna yanaşmayarak bir savaş başlatmıştır. Habri'nin başkentten çıkmasından sonra işlediği katliamlar ortaya çıkmıştır.

5 Kuzeyli direnişçi lider.

gözlemlenirken 2011 yılında bölgeden çocuk kaçıran Fransız ‘hayır-severlerin’ yaptıkları karşısında Paris’in özür dilemesine karşılık Debi’nin olayı sadece eleştirmesi karşılıklı menfaatleri akıllara getirmiştir. Çad ordusunu İsraili uzmanların eğittiği, isyan bölgelerinde keşif uçaklarında Fransız askerlerin olduğu iddia edilirken gizli anlaşmalarla Çad ve Fransa arasındaki ilişkilerin sürdürülmesi Çad’ın geleceği açısından belirsizliğini korumaktadır.

KAYNAKÇA

- Ataöv, Türkkaya; Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri; Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları; Ankara; 1977.
- Dilipak, Abdurrahman; Orta Afrika Dosyası; Akabe Yayınları; İstanbul; 1985.
- Halil, İmaduddin; Afrika Dramı Sömürgecilik-Misyonerlik-Siyonizm; İnsan Yayınları; İstanbul; 1985.
- Kartaç, Kemal (Ter.); Tunus Faciası Nasıl Başladı Nasıl Devam Ediyor; Vakıf Matbaası; İstanbul; 1954.
- <http://www.cumhuriyet.com.tr/?im=yhs&hn=4264>
- <http://www.inisiyatif.org/son-sayi/item/128-tunusyasemin.html?tmpl=component&print=1>
- http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2011322_orsam_rapor.no.36.pdf.dosyasi.pdf

FRANSA'NIN ZEMİN HAZIRLADIĞI RUANDA SOYKIRIMI

1994'te Ruanda'da yaşananlar dünyaya 'vahşi Afrikalıların törensel bir kurban ayini' olarak sunulmaya çalışılırken, katliamın senelerdir bölgeyi sömüren güçlerin politikalarının, siyasi ve ekonomik çıkarların, bir sonucu olduğu her zamanki gibi görmezden gelindi. Özgürlüklerin teminatı oldukları iddiasındaki BM Güvenlik Konseyi Daimi Üyesi 5 devletin soykırım karşısında aldıkları vahşi tutum ve geleneksel Batı söylemleri ise Batılı devletlerin, sadece menfaatleri gerektirdiğinde demokrasi-den yana olduklarını ortaya koydu.

Yer	Ruanda
Tarih	1994
Fail	Hutu Milisleri ve Fransa
Ölü Sayısı	1 Milyon

SOYKIRIM ÖNCESİ SÖMÜRGEYLE GELEN ETNİK AYRIMCILIK

'Kara Afrika'nın Gözdesi Ruanda

Afrika göller bölgesinin en gelişmiş devleti olarak uluslararası kalkınma projelerinin 'Kara Afrika'daki gözdesi olan Ruanda; Hutu ve Tutsi olmak üzere iki farklı etnik yapıdan oluşmaktadır. Sömürge faaliyetleri öncesinde bağımsız bir devlet olan Ruanda'da yerli ve nüfusun çoğunluğunu oluşturan Hutular (%90), uzun yıllar azınlık olmalarına karşılık Tutsilerin (%10) yönetiminde kalmışlardır. Bu süreçte uygulanan politikaların bir sonucu olarak 1994'teki soykırım meydana gelirken aynı dili konuşmalarına rağmen Hutular ve Tutsiler arasındaki bu düşmanca yaklaşımın oluşmasında sömürge güçlerinin izlediği politika etkili olmuştur. Zira keşifler ile yeni yaşam alanlarına hükmetme azmindeki sömürgeci güçler Ruanda'ya ilk geldiklerinde buradaki kültür ve medeniyet karşısında şaşırılmışlar ve sömürge politikasının devamı için her yerde yaptıkları gibi önce bölgeye sonradan yerleşen halkı öne çıkararak, yönetimi onlara vermiş ardından bir azınlık eliyle çoğunluğa hükmetmişlerdir. Bu politika, öncelikle Ruanda'nın 1890 Brüksel Antlaşması'ndan sonra Almanlara bırakılmasıyla gerçekleşmiş Tutsiler desteklenerek gölge bir yönetim sağlanmıştır. Ancak bölgeden Almanların çekilmesinin ardından I. Dünya Savaşı sonrası sömürgeci güç olarak Ruanda'ya gelen Belçikalılar bu politikayı devam ettirmekle kalmayıp etnik ayrımı daha kalın çizgilerle belirlemiş, araya kin tohumlarını ekmışlerdir. Belçikalılar Almanların aksine ülke yönetimine doğrudan müdahil olmuş, halkı zorla kahve bahçelerinde çalıştırmış, çalışmayanları şiddetle cezalandırmıştır.

'Beyaz Olmayan Beyaz Afrikalılar'

Almanya'dan sonra bölgeye hâkim olan Belçikalıların Tutsileri desteklediği, onları Hutulara karşı daha özellikli ve ayrıcalıklı göstermeye çalıştığı bilinirken, Tutsileri 'beyaz olmayan beyaz Afrikalılar' olarak tanımlayan Belçikalılar, Tutsi ırkının; üstün, güçlü ve daha entelektüel olarak algılanmasını sağlamıştır. Belçikalıların nüfus sayımı bahanesiyle halkın kökenlerini belirleme yoluna gittikleri ve böylelikle kendi zihinlerine göre uydurma bir etnik kimlik oluşturdukları da tarihî gerçeklerdendir. Bu tanımlamaya göre hayvancılıkla uğraşanlar

Tutsi, tarımla uğraşanlar Hutu olarak sınıflandırılmış, resmî olarak da teyit edilen bu işlem sonrası kimliklere insanların etnik kökenleri yazılmıştır. Oluşturulan kimliklerin daha sonra idarî kadrolarda, vergi toplanmasında ve kilisede Tutsi üstünlüğünü sağlamak için yapıldığı belirtilirken Belçikalıların bu uygulaması 1994'teki soykırımda milislerin işini kolaylaştırmıştır.

Belçika'nın Tutsiler ve Hutular arasındaki uçurumu giderek açan politikası Tutsilerin ekonomik ve siyasî anlamda güçlenmesini sağlarken, Belçika'nın desteği, Tutsilerin Hutuları uzun yıllar yönetmelerini sağlamıştır. Tutsilerin giderek daha iyi bir yaşam seviyesine kavuşmaları karşısında Hutuların eğitim ve sosyal haklardan mahrum edildikleri de bir gerçektir. 1950'lere kadar devam eden bu politikanın işe alımlardan hastanelere kabule kadar uzanması ise ayrımcılık ve öfkelerin giderek çoğalmasına neden olmuştur.

Ruanda'da Sözde Bağımsızlık

Önce Almanya'nın, daha sonra Kongo ile birlikte Belçika'nın sömürgesi olan Ruanda, II. Dünya Savaşı sonrası özgürlük hareketleriyle bağımsızlığını ilan etmiştir. Ancak sömürgecilik boyunca Tutsilerin desteklendiği, Hutuların hiçbir Batılı devlet tarafından muhatap alınmadığı Ruanda'da bu bağımsızlık hareketleri sonrası Belçika saf değiştirip Hutuları desteklemeye başlamıştır. 1959'da Hutulara kendilerini yönetme hakkı verildikten sonra senelerdir görmezden gelinen çoğunluk, bu sefer dış güçlerin de yanında olmasıyla Tutsiler üzerinde baskı kurmaya, onları yıldırmaya başlamıştır. 1959 sonrasında 20 bin Tutsinin öldürüldüğü 200.000 bininin de göç etmek zorunda kaldığı bilinmektedir. Ancak çoğunluğun yönetimi ele geçirmesi ve bağımsızlığa rağmen Ruanda'da sömürünün devam ettiği bir gerçektir. Zira Belçika, 1962'de 'vesayet altında bir devrim' adıyla yönetimi kendisine yakın Gregoire Kayibanda'ya bırakmış, 1978'te kabul edilen anayasa bile sömürgecilik yönetiminin devamı mahiyetinde olmuştur. İktidarı ele geçiren Kayibanda'nın Hutu ırkçılığına dayalı bir siyaset gözettiği, bunun sonucunda 1962'den itibaren Tutsilerin 'düşman azınlık' ya da 'işgalci dış güçler' olarak kabul edildiği bilinmektedir. Bu dönemde Tutsiler, potansiyel suçlu olarak görülmüş, kamu hizmetinde belirli bir kotaya tâbî tutulup okullara %10'dan fazla Tutsi'nin alınması yasaklanmıştır. Hutu ırkçılığının geldiği son noktada

'kara böcek' olarak isimlendirilen Tutsilerin öldürülmesi durumunda cinayeti gerçekleştiren Hutu'ya herhangi bir müeyyide uygulanmamıştır. Bu uygulamalar yüzünden 60'lı yıllar boyunca yüzbinlerce Tutsinin yurtdışına kaçmak zorunda kaldığı bilinmektedir.

1973'te General Juvenal Habyarimana'nın yönetiminde de Tutsilere karşı uygulanan ayrımcı politika değişmemiş, hatta giderek artan bir seyir izlemiştir. Tüm bunların sonucu olarak göç etmeye zorlanan Tutsiler yönetime tekrar ortak olabilmek için bir gerilla birliği oluşturmuşlardır. Ruanda Yurtseverler Cephesi (RPF) adındaki bu oluşumun etnisizme karşı kurulduğu ve içerisinde sadece Tutsilerin değil Hutuların da bulunduğu bilinmektedir. Panafrikaizmi (Afrika Birliği) benimseyen oluşum, önce Belçikalıların¹ daha sonra Fransa'nın desteğindeki Hutu devleti karşısında başarı elde ederek 1993'te Aruşa Antlaşması'nın imzalanmasını sağlamıştır. Bu antlaşmadan sonra BM, süreci gözlemlemek için bölgeye barış gücü göndermiş, ancak bu geçiş sürecinde Hutuların Tutsiler üzerinden etnik ayrımcılık faaliyetlerini arttırdığı görmezden gelinmiştir. Bunu fırsat bilen yönetimin özellikle fişleme yöntemi ile Tutsi ve ılımlı Hutulardan bir liste oluşturması yaşanan katliamların bir habercisi niteliğindedir.²

Soykırımın Ayak Sesleri

1993'te imzalanan Aruşa Antlaşması'yla Ruanda Yurtseverler Cephesi güçlenirken Tutsilerle yönetimi paylaşmak istemeyen Hutu yönetimi yıllardır sahip olduğu ekonomik ve siyasî gücü kaybetme endişesi içerisine girmiştir. Zira ülkedeki olumlu göstergelere rağmen halkın içinde bulunduğu yoksulluk, bazı kesimlerin bunu sorgulamasına ve şikâyetlerini dile getirmesine sebep olmaktadır. Endişe içine giren Habyarimana yönetimi, çareyi sürgündeki Tutsilerin geri gelerek ülkede eski sömürgeciliğin tekrar yaşanacağına dair bir korku ortamı oluşturmakta bulur. *"Tutsiler gelip feodal sistemi tekrar kuracak ve Hutular'ı köle yapacak"* propagandası ülke çapında radyo ve TV ara-

1 Belçika, kamuoyunun baskısı nedeniyle 1990'da bölgeden çekilirken onun konumunu Fransızlar üstlenmiş, yaşanan içsavaşa ortak olarak Hutu yönetimini desteklemiştir.

2 İnnterahamwe adlı bir yarı-askerî, yarı-yerel ünite kurularak fişlemenin gerçekleştirildiği belirtilmiştir.

cılığı ile yaygınlaştırılmaya başlanarak özellikle radyolardan “*Kara Böcekleri Öldürün!*” sloganı ile Tutsilerin öldürülmesi için halk kışkırtılmıştır. Geçici hükümet silahlanmaya ve özellikle 1990’lardan itibaren gençleri silahlandırıp milis gücü olarak kullanmak için hazırlamaya başlamıştır.³ İşte, 6 Nisan 1994’te başlayan büyük katliamda bu güçler etkili olmuştur.

Ekonomik Çıkarlar Uğruna Göz Yumulan İrkçılık

1975’ten itibaren ‘Afrika’nın kalkınma yıldızı’ olarak nitelenen Ruanda, yaklaşık 15 yıl boyunca Dünya Bankası ve kredi kuruluşlarınca desteklenmiştir. Bütün açıklamalarda; Ruanda’nın giderek iyileşen bir seyir izlediği, eğitimden yaşam seviyesindeki beklentilerin yüksekliğine kadar her şeyin olumlu olduğu sürekli vurgulanmıştır. Ancak yaşanan iyileşmenin sadece belli bir kesimi kapsamı, halkın büyük çoğunluğunun hayat koşullarının giderek zorlaşması, ülke içindeki huzursuzlukların temel sebebini oluşturmuştur. Ne var ki ülkede görev yapan kredi kuruluşlarının, artan fakirlikten ve giderek tırmanan ırkçılıktan beslendiği, hattâ bunları körüklediği de bir gerçektir. Ruanda’da 1986’da 200 kredi kuruluşunun 500 kadar projeyi idare ettiği açıklanırken, 1990’a gelindiğinde ise sadece resmî kalkınma yardımlarının ülkenin gayrisâfî millî hasılasının %11.4’ünü oluşturduğu bilinmektedir. Ancak bunca proje ve kalkınma hamlesinin hayata geçirilme biçimleri bölgesel, sınıfsal ve bireysel eşitsizlikleri körükler nitelikte olmuştur. Bundan dolayı da hızla artan bir gerginlik, bir tarafta artan fakirlik, diğer yanda resmî kurumlara bağlı olan yapıların ve kişilerin yardım kuruluşları sayesinde zenginleşmesi gözlemlenmiştir. Ancak yaşanan sıkıntılar ve soykırıma hazırlanan ülkedeki gerçekler dile getirilmemiştir. Zira böyle bir olgudan bahsedilmesi bu kredi kuruluşlarının ve çalışanlarının ülke dışına çıkarılması, kredi musluklarının kesilmesi anlamına gelmektedir. Ülkeye yardım adı altında gelen paranın büyük kısmının da bu yardımı yapmak üzere gelen kişilerin yaşam alanları ve maaşları için kullanıldığı, bu nedenle halkın yaşam standartlarında yardıma bağlı bir iyileştirmenin olmadığı da bir gerçektir.

3 Bir Fransız şirketten alınan 12 milyon Dolar’lık silahın parasının Fransa’dan temin edildiği iddia edilmiştir.

SOYKIRIM, BM VE FRANSA'NIN ROLLERİ

Dakikada 6 Kişi...

Aruşa Ateşkes Antlaşması'ndan sonra kesin bir çözüm için iki taraf arasındaki görüşmeler sürerken 6 Nisan 1994'te devlet başkanı Habyarimana'nın uçağının düşürülmesi ülkedeki soykırımın başlaması için beklenen ortamı oluşturmuştur. Zira kazanın duyulmasının ardından çok planlı bir şekilde harekete geçen Hutu milisleri 15 dakika gibi kısa bir sürede organize olup ellerindeki listelere göre Tutsilere yönelik katliamlara başlamışlardır. Ayrıca kurulan kontrol noktalarında kadın ve çocuk ayrımı dahî yapmadan kimliklerinde Tutsi yazan herkesi öldürmeleri de bu katliamın bir soykırıma dönüşmesinde en büyük faktördür. Düşen uçakta her iki taraftan da yöneticilerin olmasına karşılık kazadan sorumlu tutulan Tutsilere yönelik bu soykırımda ılımlı Hutular ve ülkedeki fakirlikten şikâyet eden kişiler de öldürülürken, yaşanan olayların dış destekli geçici hükümetin bir planı olduğu, kazadan 36 saat sonra ülkenin reform yanlısı kadın başbakanının dahî öldürülmesiyle desteklenmiştir. Zaten soykırım sonrasında kurulan mahkeme de 1998'de geçici hükümetin başkanı Jean Kapmanda'yı mahkemenin en büyük cezası olarak hayat boyu hapisle cezalandırmıştır. Bu soykırım, Batılılarca etnik kinin sonucu oluşan histerik davranışlar olarak gösterilmeye çalışılmış, soykırım sırasında BM Güvenlik Konseyi'nin üyeleri arasında yeralan Ruanda'nın uyguladığı şiddet sorgulanmamıştır.

Dakikada 6 kişinin öldürüldüğü, toplu mezarlar, toplu ortadan kaybolmalar ve büyük ilticalardan dolayı kesin rakamların bilinemediği Ruanda'da, Hutu muhaliflerinin ve Tutsi aydınlarının hızla temizlenmesiyle birlikte gerçekleşen soykırımda 100 gün içinde yüzbinlerce Tutsi; ülkenin her köşesinde machete⁴ adı verilen, tarımda kullanılan kılıç türü bıçaklar, çekiçler, ateşli ve ateşsiz silahlarla katledilmiştir. Kızıl Haç'ın ölü sayısını 500 bin olarak açıklamasından sonra BM bölgeye 5.500 asker göndermiş 29 Nisan 1994'te de bir soykırım işlenmiş olabileceğine dair açıklamada bulunmuştur. Olaylar ancak Temmuz ortasında Ruanda Yurtsever Cephesi'nin Kigali'yi ele geçirmesiyle son bulmuştur.

4 Şubat ayında 'machete' alımının artması da bu soykırımın planlı bir şekilde yürütüldüğünü göstermektedir.

Kiliselerde Ölüm

Soykırım sırasında en dikkat çeken şey, bir anda oluşan bir organizasyonun insanları kuşatması ve katliamda ya katiller ya da katledilenler arasında kalmak mecburiyetidir. Aynı zamanda Tutsilerin sığınabilecekleri hiçbir alanın kalmaması için özen gösterildiği ve bu yaşananların özellikle Tutsi ırkını bitirmeye yönelik olduğu da dikkatlerden kaçmazken bunun en büyük kanıtı kiliselerde yaşanan katliamlardır. İsmail Örgen'in değindiği durum 'mezbahaya dönüşen kiliseler'de yaşananları gözler önüne sermektedir. Korku ve panik içindeki insanların bir sığınak olarak gördükleri mabedlerin Hutu milislerine açılması neticesinde çok sayıda insan yaşamını yitirirken Saint Benedictine Kilisesi'ne sığınan 7 bin Tutsinin katledildiği bilinmektedir. Bu katliamdan kurtulmayı başaran Emmanuel Murangira'nın yaşadıklarına dair anlattıkları, din görevlilerinin katliamlarda nasıl aktif olduklarını göstermektedir. Önce insanları, daha sonra da milisleri aynı yere yönlendiren piskopos, 40 bin kişinin ölümüne neden olurken, Mugunero Kilisesi'ne sığınmış yüzlerce Tutsi adına 7 Tutsi rahibin kilisenin başrahibinden istedikleri yardım da kiliselerin Hutu milislerinin emellerine uygun hareket ettiklerini göstermektedir. Zira ölümü bekleyen insanlara *"Sorununuzun çözümü çoktan bulundu; Tanrı artık sizi istemediği için öldürüleceksiniz"* şeklinde verilen cevap, Hutu soykırımının kabullenilmiş bir soykırım olduğunu göstermektedir. Christian Science Monitor muhabiri Mary Wiltenburg'un söyledikleri ise insanların bu soykırımda inançlarının da katledildiğini göstermektedir: *"Ruanda soykırımında büyük ölçekli katliamların neredeyse tamamı kiliselerde gerçekleşti. Üstelik, kimi durumlarda, kilise liderlerinin de suç ortaklığıyla. Rahiplerin ihaneti herkesçe bilinir hale geldiğinde, bu çok yoğun bir Hristiyan nüfus barındıran ülkede nice insan inancını kaybetti."*

Ruanda Mahkemesi

Yaşanan tüm katliamlara rağmen üzerine düşeni yapmayan BM ve uluslararası kamuoyu, dile getirilen pek çok iddia ve görgü tanıklarının ifadeleri nedeniyle Ruanda'da yaşananlarla ilgili ciddi bir prestij kaybına uğramıştır. Fransa'nın olaylarda baş sorumlu olması, BM'nin olaylara göz yumması ciddi eleştiriler alırken, BM 1994'te bir mahkeme kurarak Ruanda Soykırımı'nın sorumlularının yargılanmasına

karar vermiştir. Ancak kurulan mahkemenin alanları sınırlı tutularak (suç işleme tarihi, suçun işlendiği yer ve işlenen suçun tipi) failer hakkında yeterli ve kapsamlı bir müeyyide uygulanamamıştır. Özellikle idam cezalarının uygulanamayacak olması Ruanda'nın itirazına sebep olmuştur. İlk davanın Kasım 1995'te başladığı mahkemede 2005'e kadar hükme bağlanan dava sayısı sadece 27'dir. Mahkemenin yetersizliği tartışılırken 2005'te Fransa'yı soykırımla suçlayan bir grup Tutsinin mahkemeye başvurması, mahkemenin bir kez daha sorgulanmasına neden olmuştur. Mahkeme, Fransız ordusuna karşı açılan dava hakkında gerekli delil bulunamayacağı ve prosedürlerle ilgili sorunları bahane ederek davayı geri çevirmiştir.

Soykırım Sonrası...

Ruanda Yurtseverler Cephesi (RPF)'nin soykırımı sonlandırmasından sonra Hutu milislerinin kaçtığı kamplar ise çok daha farklı ama değişmeyen bir başlangıca sahne olmuştur. Kurulan mülteci kamplarına yerleşen milisler, soykırımdan kaçanların ülkeye dönerken durakladıkları ya da ülkede yerlerinden edilenlerin bulundukları kamplarda tekrar bir oluşum içine girmeye başlamışlardır. Bu oluşum, sıkıntıların Ruanda, Kongo ve Uganda gibi daha geniş alanlara sıçramasına neden olmuştur. 1996'da Kongo'daki mültecilerin dönmesi sırasında milislerin de döndüğü, bundan dolayı Ruanda hükümeti ve milisler arasında çatışmaların yaşandığı bilinmektedir. Zaireli direnişçiler Ruanda ve Uganda tarafından desteklenirken başkan Mabut'u deviren direnişçiler Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır. Ancak yeni başkanın Hutu fanatiklerini sınır dışı etmeyi başaramaması Ruanda'nın başkan Kabila karşıtı direnişi desteklemesine neden olmuş, bölgedeki karışıklıklar son bulmamıştır. Ruanda'da Temmuz'da sona eren soykırımın ardından çatışmaların 1,5 yıl daha devam ettiği bilinmektedir.

Tüm olaylarda başta Fransa olmak üzere olayları önleyebilecek olmalarına karşılık yaşananlar için zemin hazırlamayı seçen Batılı güçlerin etkisi tartışılmazken, bu soykırımın hazırlanmasında başrolde olan güçler, aslında Ruanda'da yaşananlar ve verilen demeçlerle Batı'nın ırkçı söyleminin değişmediğini ortaya koymuşlardır. Olayların başlamasından sonra BM'nin etkinliğini kısıtlayan ABD'nin birinci ağızdan yaptığı şu açıklama, çıkarları olmadan hiçbir şey yapmayan güçlerin bakış açısını yansıtmaktadır:

“Dünyanın herhangi bir yerinde etnik çatışmalara müdahale edip etmeyeceğimiz, son tahlilde, bu konunun Amerikan çıkarlarının bütünü içinde taşıdığı ağırlığa bağlı olmak zorundadır.” Clinton bu sözleri söylediğinde ölü sayısının 400 bini bulduğu bilinirken daha sonra Clinton’ın pişmanlık açıklamaları ülkesinin imajını düzeltemiştir.⁵ Bu soykırımda başlıca rolü BM’nin Güvenlik Konseyi üyeleri olan Fransa, Belçika ve ABD’nin oynaması dikkatleri bir kez daha bu yapının hüviyetine ve işlevine çekmiştir. Zira bu güçlerin etkisiyle BM’nin olaylar öncesinde elde ettiği istihbaratın değerlendirilmediği, hattâ yaşanan soykırımın önüne geçilebilecekken olayların seyredildiği en yetkili isimlerce teyit edilmiştir.

“Ruandalıların Hiçbir Önemi Yoktu”

Soykırımın başlamasından önce bölgede görev yapan BM birliklerinin olaylar hakkında dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan’ı bilgilendirdiği bilinirken BM’nin bölgedeki askerî komutanı Kanadalı General Dallaire, *“Soykırım başladı, durdurabiliriz, ne zaman müdahaleye başlayalım?”* sorusuna karşılık *“Size saldırılmadıkça hareket etmeyin!”* cevabını almıştır. BM güçlerinin bölgede pasif kalmasında ABD’nin baskısı ve konu hakkındaki suskunluğu etkili olmuştur. BM’nin bölgede pasif kalması can kaybının artmasında etkili olurken milisler kendilerine Fransız desteğinin yanında BM’nin de ses çıkarmamasıyla daha da rahat hareket etmişlerdir.

Olaylar sırasında 10 BM askerinin Hutular tarafından öldürülmesinden sonra BM güçleri askerlerini bölgeden çekerken halkı kendi ka-derine bırakmıştır. Dallaire; *“Ruandalıların hiçbir önemi yoktu”* diyerek soykırım sürecinde BM’nin bakış açısını yansıtmıştır.

“Burası Afrika!”

Tarihinde pek çok soykırımı gerçekleştirmiş ve pek çoğunun da gerçekleşmesine zemin hazırlamış olan Fransa, başta Cezayir olmak üzere henüz yüzleşmeyeyanaşmadığı pek çok soykırıma imzasını atmıştır.

---

5 1998’te hem ABD, hem de BM, olaylardaki sorumluluklarından dolayı özür dilemiştir. Belçika’nın da yaşananlara dair 2000’de özür dilediği bilinirken Fransa hiçbir şekilde sorumluluğunu da kabul etmemiş ve özür dilememiştir.

Son olarak Ruanda'da da yaşanan soykırımın hazırlayıcısı ve destekleyicisi olarak suçlanan Fransa'nın 1994'te, 3 ay gibi kısa bir sürede 1 milyona yakın kişinin ölümünden sorumlu olduğu bilinmektedir. Bu iddiaları hiçbir şekilde kabul etmeyen Fransa, Hutu milislerinin devlet desteği ve Fransa'nın eğitimi ile gerçekleştirdikleri katliamları da kabul etmemektedir. Ancak yaşananlar, veriler ve tanıklıklar Fransa'nın soykırımdaki rolünü ortaya koymaktadır. Eski sömürgelerinden dolayı bölgede etkisi bulunan Fransa'nın bağımsızlığından sonra Belçika'ya üstünlük sağlamak için Ruanda'ya duyduğu ilgi ve yakınlık Belçika'nın çekilmesinden sonra da devam etmiş, Fransa, bölgeyi özellikle siyasî çıkarları uğruna kullanmıştır. Ruandalı siyasetçi ve diplomatlarla alışılmışın dışında bir yakınlık kuran Fransa, 1990'dan soykırımın sonuna kadar Ruanda'da askerî, siyasî ve diplomatik anlamda etkili olmuştur. Ülkeye silah satan en büyük güç olan Fransa'nın bu kadar yakın ilişkilere karşın olayları önceden bilmemesinin mümkün olmadığı dile getirilmiştir. 1993'te uluslararası sivil toplum örgütlerinin hazırladıkları raporda Hutuların hükümet desteği ile Tutsileri katlettiklerinin ifade edilmesine karşılık Fransız yetkililerin; *"Burası Afrika, bu tür şeyler olabilir!"* sözleri de bunu pekiştirmektedir. 1992'deki büyük katliamdan sonra Avrupa temsilcilerinin Habayarimana hükümetine endişelerini dile getirmek için Ruanda'ya gitmelerine rağmen Fransa'nın onlara katılmaması katliama destek olarak yorumlanmıştır.

Fransa'nın bu soykırıma bir yardımcı güç olarak katıldığı, askerleri eğittiği, istihbarat bilgilerini sağladığı, aynı zamanda da Hutu güçlerinin yerini alıp soykırıma dâhil olduğu iddia edilirken Fransa'nın petrol ve madenler üzerinden yürüttüğü strateji sebebiyle olarak şirketlerin kontrolünün kendilerinin destekledikleri rejimlerde olmasını istemeleri, hükümeti desteklemelerinde önemli bir unsurdur. Ayrıca Tutsi ve Hutuların başka Afrika ülkelerinde de yaşıyor olması Fransa'nın Ruanda'da yaşananlar ile başta Kongo olmak üzere tüm Orta Afrika'daki konumu ve gücünü belirlemek istediğini göstermektedir.

Çatışmalarda Fransız Askerleri

1990'dan itibaren Ruanda ordusunu güçlendirmek için bölgede bulunan Fransa'nın, işgalci olarak gördüğü Tutsilere karşı hükümetin yanında olduğu ve yaşanan saldırıları Fransa'ya karşı algıladığı da dile

getirilmiştir. Kendi çıkarları için bölge halkı arasındaki etnik ayrımcılığı kullanan Fransa, Ruanda ordusundaki asker sayısının 3 yılda 6 binden 35 bine çıkmasını sağlamıştır. Bununla da kalmayıp Hab-yarimana'nın askerî danışmanlığını üstlenmiş, orduya danışmanlık yapmasının dışında; askerî suçların sorgulanması, istihbarat, isyanların bastırılma yöntemleri ve çoğu sonradan soykırımcı olan askerlerin eğitiminde de aktif rol almıştır. 1993'te Tutsilere karşı yaşanan katliamlar sırasında Fransa İşbirliği Başkanı, başkent Kigali'de bir konuşma yaparak halkı Tutsilere karşı hükümete destek vermeye çağırmıştır. Aynı yıl içinde katliamlar artarken Fransa'nın Ruanda ordusuna desteği de artmıştır. Çatışmalarda Fransız askerlerinin görev aldığı da iddia edilirken Hollandalı bir doktor Fransız askerlerinin sürekli pasaport ve kimlik kontrolü yaptıklarını söylemiştir.

Human Rights Watch Arms Project'in hazırladığı raporda da ülkeye silah sokulmasında Fransa'nın etkisi vurgulanırken bu silahlarla sivililerin silahlandırılması, yaşananlar için zemin hazırlamıştır. BM'nin Fransa desteği ile gerçekleşen silahlanmaya müdahale etmeme gerekçesi olarak bunu ülkenin içişleri olarak göstermesi ise BM'nin Fransa'ya, Fransa'nın Hutu milislerine verdiği açık destekle bu soykırımın gerçekleştiğini göstermektedir. Fransa'nın yalanlamasına karşılık 9 Nisan 1994'te Fransız uçaklarının Ruanda'ya 5 ton cephane bıraktığı iddia edilmiş, UNAMIR Kuvvet Komutanı Korgeneral Dallaire⁶ Fransa'yı silah taşımaya devam etmesi durumunda uçaklarını düşürmekle tehdit etmiştir.

Fransa'nın Güvenlik (!) Bölgesi

Fransa, özellikle 'Turquoise Operasyonu' sırasındaki tutumuyla çok açık bir şekilde soykırıma ortak olmuştur. Zira BM tarafından güvenli bölge oluşturmakla görevlendirilen Fransa, 22 Haziran 1994'te yerlerinden edilen ve güvenli alanlara taşınan sivil ve mültecilerin olduğu kampları Hutulara açmıştır. Kontrolündeki güvenli bölgeden çok sayıda Hutu askerinin silahlı olarak kaçması nedeniyle mülteci kamplarının güvensizleşmesine de sebep olan Fransa, katliamları

---

6 Romeo Dallaire, Ruanda'da yaşananları daha sonra 'Şeytanla El Sıkışmak' adlı bir kitapta anlatmış, kitaptan esinlenerek aynı adlı bir sinema filmi de çekmiştir.

gerçekleştirenlerin Zaire'ye kaçmalarına da yardım etmiştir. Soykırım öncesinde ve sırasında her türlü istihbarata sahip olmasına karşılık bu bilgileri uluslararası güçlerle paylaşmayan Fransa, oluşturulan güvenlik bölgesinde yaşananlara dair elinde kesin raporlar olmasına rağmen tarafsızlığının bozulmaması (!) için hiçbir uygulama yapmamıştır. Fransız büyükelçilisinin yaşananlara dair olayların 'bilinen sebepler nedeniyle dış tehdit' olarak gösterilmesi gerektiğine dair telgrafi Parlamento Komisyonu'nda 'basit bir değerlendirme hatası' olarak geçiştirilmiştir.

Ruanda Hükümeti tarafından da işlenen katliamlarda suç ortaklığı ile suçlanan Fransa, BM'nin de sıkıştırmalarının artması sonucu konunun araştırılması için meclisinde bir komisyon kurulmasına karar vermiş ancak rapor açık bir şekilde Afrika üzerinde Fransız çıkarlarını dile getirirken *"Fransa ne sorumludur ne de suçludur!"* sonucuna varmıştır (1998). 'Dezenfarmasyon Raporu' olarak yorumlanan raporun suçlu olarak soykırımı uğrayan Tutsileri göstermesi de raporun güvenilirliğini sorgulatmıştır. Rapora göre birtakım hataların olacağına dair ifadeler ise 'stratejik hata' yorumlamasıyla inandırıcılığını yitirmiştir.

Fransız Savunma Bakanı Michele Alliot-Marie, *"Fransız askerleri her ne kadar katliamların tamamını engelleyememiş olsa da, en azından tam bir soykırım olmasının önüne geçebilmiştir!"* şeklinde bir açıklama yaparken, soykırımı ve kendi sorumluluğunu her fırsatta reddeden Fransa ise kendilerinin olayları önlemeye çalıştığını hattâ soykırımı durdurmaya çalışan tek ülke olduklarını iddia etmektedir. Ancak ülkesinde soykırımı anmak isteyenlere izin vermeyen Fransa'nın soykırımın 10. yılında uçağı düşürülen Habyarimana için bir tören düzenlenmesini desteklemesi hâlâ ülkede yeni bir kaos için zemin hazırlığı olarak yorumlanmıştır.

Fransa'nın İmparatorluk Kurma Arzusu

Fransa'nın bu katliamdaki rolünden ötürü kendi içinde de eleştirildiği hattâ operasyonla ilgili pek çok asker, siyasetçi, gazeteci ve araştırmacının Fransa'nın hatalı olduğunu kabul ettiği bilinmektedir. Turquoise Operasyonu'nun komutanı General Jean-Claude Lafourcade'nın soykırımla suçlanan askerlerin savunmasını yaparken dahi hatalardan bahsetmesi, pek çok ölümün yardımların yetersiz kalmasından kay-

naklandığını söylemesi, aynı zamanda tehlikeden haberdar olduklarını itirafı da Fransa'yı yalanlamaktadır.⁷ En üst düzey ağızlardan bile katliamları önlemekte yetersizlikle suçlanan Fransa'nın tutumunu Medecins Sans Frontieres (Sınır Ötesi Doktorlar) 'utanç verici' olarak yorumlarken Patrick de Saint- Exupery, 'L'Inavouable, La France au Rwanda / İtiraf Edilemeyen: Ruanda'da Fransa' adlı kitabında, *"Bizim askerlerimiz, emir alarak Tutsi soykırımcılarına eğitim vermiştir."* demektedir. Kitabını Ruanda konusunda görev yapan görevliler ile olan görüşmelerinin sonucunda yazdığını söyleyen Saint-Exupery'nin verdiği bilgilere göre 1992'de yüzlerce Fransız askeri 50 bin Ruanda askerini eğitmiş, milyonlarca Euro değerinde silah bölgeye gönderilmiştir. En dikkat çeken açıklamaysa Fransa Eski Cumhurbaşkanı Mitterand'ın imparatorluk kurma arzusunun bir sonucu olarak Afrika'ya genel bakışın ifade eden sözleridir. *"Bu tür ülkeler için soykırımın önemi yoktur."* diyen Mitterand sömürgecilik mantığıyla hareket edildiğinin en büyük kanıtıdır. Ve Fransa'ya bu gücü veren de Ruanda'daki soykırımın sorumlularının da cezasız kalmasıdır.

KAYNAKÇA

- Altan, Özlem; "Ruanda ve Bumerang Öyküler: Bir Daha Asla?"; Birikim; Sayı: 175-176; Sayfa: 105-112.
- Altınbaş, Deniz; "Fransa'nın Ruanda Soykırımı"; Stratejik Analiz; Sayı: 75; Sayfa: 59-68.
- Çelik, Cemil; "Birleşmiş Milletler Yargısı ve Ruanda Mahkemesi"; KHUKA Kamu Hukuku Arşivi; Sayı: 62; Sayfa: 29-63.
- Savran, Sungur; "Ruanda 1994: Bir Avrupa Birliği Soykırımı"; İşçi Mücadelesi; Sayı: 12.
- <http://kirilmanoktasi.com.tr/Detay.aspx?c=10&ci=1391>
- <http://www.yorumla.net/dunya-tarihi/196764-ruanda-1994-bir-fransa-ab-soykirimi.html>
- <http://www.karakalem.net/?author=%DDsmail+%D6rgen&article=1262&backto=www.karakalem.net%2Fdefault.asp%3Farticle%3D1262>

7 Eski bir Fransız askeri Hutulara eğitim verdiğini 2005'te itiraf etmiştir.

FRANSA ve ABD’NİN LİBYA İŞGALİ

‘Arap Baharı’ sürecinin önemli ayaklarından biri olan Libya’da, Kaddafi’yi ele geçirme bahanesiyle gerekli müdahale zemini hazırlanmış ve Fransa’nın öncülüğünde Libya’ya askerî müdahale gerçekleştirilmiştir. Müdahalenin arkasında Avrupa’nın içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıların olduğu iddiası gündeme gelmiştir. Kaddafi’nin devrilmesinin ardından Ulusal Geçiş Konseyi ile yapılan anlaşmalarla Libya’nın zenginliklerinin sorunsuz bir şekilde Avrupa’ya akışının sağlanacak olması da bu iddiaları kuvvetlendirmiştir. Dünyanın en büyük 9. petrol rezervine sahip Libya’nın doğalgaz rezervlerindeki önemi de gözönüne alındığında, Avrupa’nın içinde bulunduğu darboğazdan çıkışı için eski sömürge bölgelerine döndüğü ve bu uğurda ‘insani müdahale’ bahanesiyle gerçekleşen katliamları meşrulaştırdığı dikkat çekmektedir. 50 bini aşkın insanın hayatına mal olan iç çatışma ve BM müdahalesinin, isyanların sadece petrol kaynakları ve Avrupalı yatırımcıları tehdit etmesi endişesi içinde gerçekleşmesi ise Batı’nın kalkınması için her yolun mubah olduğunu bir kez daha göstermiştir.

Yer	Libya
Tarih	2011
Fail	Fransa ve ABD
Ölü Sayısı	50 bin

BOP'tan Arap Baharı'na

George W. Bush döneminde başlatılan Büyük Ortadoğu Projesi¹ kapsamında Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da köklü bir değişim hedeflenmiş, ancak Bush sonrası proje gündemden düşmüştür. Ne var ki 2010 sonunda başlayan 'Arap Baharı' süreci 'BOP' ve Batı'nın bölgedeki emellerini akıllara getirmiştir. Zira 'Arap Baharı' adı verilen süreçte bölgede yeni bir düzenleme ABD adına daha zahmetsiz olarak gerçekleşmiştir. Son derece hassas bir bölgede aktörlerin değişimi, sömürgecilikten bu yana küresel güçlerin izledikleri klasik yolları da akıllara getirirken 'Arap Baharı' adıyla yaygınlaşan olaylar eski sömürgelerini diktatörlere bırakan güçlerin şimdi yeni, tersten bir hareketle kaybolmaya başlayan etkilerini canlandırmak olarak dikkat çekmiştir. Batı'nın içinde bulunduğu ekonomik krizlere paralel ilerleyen Afganistan, Irak ve Sudan gibi petrol bölgelerinde yaşananlar dikkate alındığında, yeni sömürgeciliğin demokrasi söylemi üzerinden yürütüldüğü söylenebilir. 'Arap Baharı' sürecinde yaşananlar tam olarak söz dinlemeyen diktatörlerden kurtulma ya da el değiştirmeye yüz tutan kaynakların yönetimini Batı'ya daha bağımlı hale getirme çabası olarak yorumlanırken desteklenen muhaliflerle ülkelerin yakılıp-yıkılması ve yağmalanması kolaylaştırılmış, böylelikle devrim sonrası kurulacak yeni yönetimin bir enkazla karşılaşması ve kendisine müşfik ellerini uzatan küresel güçlere bağımlı hale gelmesi sağlanmıştır.

17 Aralık 2010'da Tunus'ta başlayan olaylar, Mısır'ın ardından Libya'ya ulaştığında bu emeller daha da netlik kazanırken, Tunus ve Mısır örneklerindeki gibi Avrupa'nın tutumu, insiyatifi kaybetmek istemeyen güçlerin hem bu dalgayı kontrol etmesi hem de ayaklarına gelen fırsatı en kârlı şekilde değerlendirmesi imkanını doğurmuştur.

Libya Karışırken...

Arap Baharı etkisinin Libya'da gözlemlenmesi üzerine 2011 yılı içinde Kaddafi rejimi halkın yaşam standartlarını iyileştirmeye gitmiş,

---

1 ABD 43. Başkanı George W. Bush hükümeti tarafından 'Büyük Ortadoğu' adıyla duyurulan, en batıda Fas'ın Atlantik kıyılarından, en doğuda Pakistan'ın kuzeyindeki Karakurum yaylalarına, Kuzeyde Türkiye'nin Karadeniz kıyılarından Güneyde Aden ve Yemen'e kadar uzanan bölgede, Müslüman ülkelere demokrasi ihracını ve bu ülkelerin pazarlarının açılmasını amaçladığı açıklanan politik kuramdır.

özellikle konut yetersizliği ve yolsuzluklar nedeniyle artan şikayetler üzerine Ocak ayından itibaren başlayan gösterilerin önlenmesi adına hükümetin 24 milyar Dolar'lık bir yatırım paketi hazırlamıştır. Bu adım sayesinde ilk dalgalanmanın atlatılmasına karşılık 15 Şubat'ta Bingazi'de karakolun önünde başlayan ayaklanma², Libya'nın BM tarafından işgaline giden yolu hazırlamış, 17 Şubat'ta organize edilen 'Öfke Günü' ise dönüm noktasını oluşturmuştur. Libya gençlik hareketinin öncülüğünde başlayan isyan hareketi, daha sonra rejime karşı bir birliğin oluşurulması amacıyla muhaliflerin de katılımıyla 27 Şubat'ta Ulusal Geçiş Konseyi'nin (UGK) kurulmasını sağlamıştır.

UGK'nın hem ülke içinde, hem de ulusal alanda çalışmalar sürdürdüğü bilinirken Kaddafi'ye karşı bu hareketin en büyük destekçisi yine Kaddafi'nin uyguladığı şiddet olmuştur. Zira uluslararası haber ajansları katliamların Libya'yı kapladığını, bu nedenle çok sayıda insanın sınırlara dayandığını ifade ederek Libya'da tam bir insanlık dramının yaşandığını dünyaya lanse etmeye başlamışlardır. Ancak bu haberler Türkiye'den giden muhabirlerin ve yerel kaynakların açıklamalarıyla yalanlanmıştır. Daha sonraki süreçte de basın eliyle komplo teorilerinin üretildiği ve adeta BM müdahalesi için zemin hazırlanmaya çalışıldığı dikkatlerden kaçmamış, önceki benzerlerinde olduğu gibi medya eliyle işgal için zemin hazırlanmıştır. Kısaca Libya'da başlayan rejim değişikliği hareketinin bir iç savaştan daha farklı bir seyir izleyeceği şüphesi artmış, her an bir müdahalenin olacağı neredeyse kesinleşmiştir. Kaddafi'nin gücü ve muhaliflerin bu güçler karşısında herhangi bir başarı elde etmelerinin zorluğu düşünüldüğünde Saddam örneğinde olduğu gibi iç faktörlerin dışa yalan-yanlış yansıtılması sonucu BM birlikleri ve küresel güçler Libya'ya kurtarıcı edasıyla girerek yeni bir işgale başlamışlardır.³

'Mecnun Bedevi'

Ne zaman ne yapacağı belli olmayan, kendi halkına zulmetmekle, insan haklarını ihlal etmekle suçlanan 'Mecnun Bedevi' lakaplı Kad-

2 Ebu Selim Katliamı'nda hayatlarını kaybeden mahkûmların ailelerinin yaptığı gösteri.

3 Bazı uzmanlar Libya'da halkın sanılanın aksine refah içinde yaşadığını eğitim, sağlık gibi hizmetlerden ücretsiz yararlandığını, Merkez Bankası'nın kasasında 144 ton altın bulunduğunu ve kredilerin faizsiz verildiğini ifade etmişlerdir.

dafi'nin adeta kendi kurduğu bir sistemle Libya'yı yönettiği bilinmektedir. Kaddafi'nin hiçbir başkanlık sıfatı olmadan yerel ögeler olan aşiretler aracılığıyla kurduğu sistemde Libya'nın kaderinde tek söz sahibi olmasında kendisi de bir asker olmasına karşılık orduyu güçlü tutmaması gösterilebilir. Senelerce Batı'ya meydan okuyan söylemleriyle Batı'nın çok hoşlanmadığı ama menfaatleri icabı ilişki kurduğu Kaddafi, 'Arap Baharı' sonucunda BOP'un bir uzantısı olarak gözden çıkarılmıştır. Bunda Kaddafi'nin kendi halkına uyguladığı şiddet neden olarak gösterilirken asıl sebebin Avrupa'nın Kuzey Afrika üzerindeki emellerinin olduğu görülmektedir. Zira bunca yıldır başta ABD olmak üzere Batı'ya karşı hep sorunlu bir lider imajı çizen Kaddafi'nin daha önce terörist faaliyetlere destek verdiği de iddia edilmesine karşılık bugüne kadar dünya barışı için bir tehdit sayılmadığı, ancak ülkedeki petrol bölgelerinin direnişçilerin eline geçmesinden sonra bir tehdide dönüşmüş olması dikkat çekmiştir. Kaddafi isyancılara karşı tutumundan dolayı bir tehdit olarak algılanırken BM'nin ve onu yönlendirdiği bilinen 5 küresel gücün süreçte yaklaşımı Libya ve Kaddafi üzerinden başka bir niyetin olduğu şüphesini güçlendirmektedir.

Libya, BM İçin Dönüm Noktası mı?

Yaşanan süreç izlendiğinde bir halk ayaklanmasının adım adım rejim değişikliğine gittiği ancak bu ayaklanmanın BM'nin askerî müdahalesine zemin hazırladığı gerçeği beraberinde soru işaretlerini getirmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Kurul Başkanı Joseph Deiss, *"Libya, sadece orada bu durumdan dolayı acı çekenler için değil Birleşmiş Milletler için de bir o kadar önemli bir konu. Çünkü 2005'teki Birleşmiş Milletler zirvesinde 'koruma yükümlülüğü' prensibi kabul edildi ve Libya bu prensibin ilk uygulandığı yer oldu. Yani güvenlik konseyi bir karar çıkardı ve dedi ki, Libya hükümeti kendi halkını korumadığı ya da koruyamadığı için, ya da daha kötüsü kendi halkına zarar verdiği için, bizim uluslararası milletler toplumu olarak bu halka karşı ahlaki sorumluluğumuz var. Egemenlik prensibi ve iç işlerine karşmazlık prensibine rağmen Birleşmiş Milletler olarak dedik ki bu durumda, yerel hükümetin görevi olmasına rağmen onun yerine uluslararası toplum vatandaşları korumak zorundadır. Bence bu sadece Libya meselesi değil. Bu Birleşmiş Milletler'in bütün insanlar için daha önemli bir rol oynaması konusunda bir dönüm noktası."* ifadeleleriyle aslında süreci özetlemiştir.

NATO Genel Sekreteri Anders Fogh Rasmussen, “*Bazı insanlar neden NATO’nun örneğin Suriye’de değil de Libya’da harekete geçtiğini sorguladı. Bu soruya yanıtlım açık: Libya’da harekete geçtik çünkü Güvenlik Konseyi’nin verdiği güçlü yetki ve bölgedeki ülkelerin kesin desteği var. Daha önce hiçbir yerde bu ikisinin bir araya geldiğini görmemiştik*” diyerek bir ittifaktan bahsetse de, ittifakın çok da sağlam olmadığı müdahale sonrası Arap Birliği’nin “*Biz bomba değil uçuş yasağı istemiştik*” açıklamasıyla netlik kazanmıştır. Arap Birliği Genel Sekreteri Amr Musa’nın Batılı ülkelerin Libya’ya yönelik operasyonunun, amacının dışına çıktığını belirtmesiye, oluşan birliğin askerî bir müdahale amacını taşımadığını, ancak bu operasyon için bir kılıf olduğunu göstermiştir.

Herşey Sivil Halkı Korumak İçin mi?!

Osmanlı’nın son dönemlerinde ‘insanî müdahale’ kavramının ardına sığınıp büyük bir imparatorluğu parçalayarak yerine sorunlu bir bölge bırakan Batılı devletlerin, bu tanımlamayla Osmanlı içindeki gayrimüslimlerin haklarını koruma bahanesiyle sayısız sivil insanın hayatını kaybetmesine neden olduğu bilinmektedir. 21. yüzyılda ise benzer uygulamanın devam ediyor olması dikkatlerden kaçmazken birleşen güçler artık BM’nin şemsiyesi altında emellerini hukuka dayandırma-ya çalışıyorlar. Bunun son örneği Libya’da yaşanan müdahale olmuştur. Zira ‘insanî müdahale’ kavramının tanımsız ve küresel güçlerin menfaatlerine göre şekillenen askerî müdahaleler için bir kamuflaj olduğu Bahrein’de olduğu gibi eğer yönetim uluslararası sistemin işine geliyorsa hükümetin yanında yer alarak, eğer ülke yönetimi uluslararası sistemle problemlili ise muhaliflerin yanında yer alarak Libya’da olduğu gibi devletlerin içişlerine müdahaleye imkan sağlanmaktadır.⁴ Libya’ya yapılan saldırının ‘haçlı seferleri’ne benzediğini ifade eden Putin, ABD’nin sorun yaşanan ülkelere müdahale etmesinin alışkanlık haline geldiğini söyleyerek “*Burada ne utanma, ne de mantık var!*” eleştirisiyle ezeli rakibinin imajını sarsma yoluna gitmiştir. Son yıllarda özellikle ABD’nin sadece yönetimleriyle sorun yaşadığı halkları kurtarma telaşına düştüğü, yönetimlerinden memnun olduk-

4 1973 sayılı kararın “*BM üyesi devletler Libya’daki sivil halkı korumak için gerekli tüm önlemleri alabilir*” ifadesini içermesi belirsizliğin temeli olmuştur. Zira alınacak önlemlerin sınırları konusunda herhangi bir sınır çizilmemiştir.

larındaysa sivil halkın cezalandırılmasına destek verdiği gözlemlenmektedir.

Tek Çözüm Müdahale miydi?

Libya’da başlayan ve 50 bini aşkın sivilin ölümüyle sonuçlanan olaylar karşısında yaptırım yoluna gidilmesi dünyada şu ana kadar uygulanan yaptırımların sadece %34’ünün istenilen sonucu verdiği düşünüldüğünde ve ortada Irak, Kore gibi örnekleri varken ‘başka bir yol yok muydu?’ sorusunu akıllara getirmektedir. Özellikle Fransa’nın tutumu, imzaladığı anlaşmaların ve çıkarlarının peşinde olduğunu gösterirken Kaddafi ile her türlü diyalog yolunun kapatılmış olması başta Fransa olmak üzere küresel güçlerin siyasî bir pozisyon kaybına uğramak istemediklerini göstermiştir. Zira Türkiye’nin Libya konusunda müdahaleden başka bir yol arayışı, o süreçte çözüme yönelik adımlar ve BM müdahalesinin başlangıcında Kaddafi’nin ateşkes ilan edip bunu Türkiye’nin denetimine bırakma talebi göz ardı edilmiştir. Türkiye’nin böyle bir pozisyona geçmesi Fransa için ciddi bir kayıp anlamına geldiğinden alelacele bir kararla askerî müdahalenin yapılması Fransa’nın liderliğinde sağlanmıştır. Bu görüşün temelinde de her bir ülkenin kendi kurallarına göre hareket etmiş olması, ortak bir yaklaşımın gözükmemesi etkilidir. BM verdiği kararı ‘uluslararası barış ve güvenliğin tehdidi’ ilkesine dayandırırken bunun ne denli doğru olduğu da bu müdahalenin gerçekten gerekli olup olmadığını sorgulamıştır. 1994’teki Ruanda Soykırımı düşünüldüğünde BM’nin durum karşısında aldığı tavır, daimi üyelerin kontrolündeki BM’nin bu devletlerin çıkarlarına göre hareket ettiğini göstermiştir.

Silah ambargosunun sağlanmış olması ve uçuşa yasak bölgenin temin edilmesine karşılık, NATO güçlerinin silahlı müdahalede bulunması ve Kaddafi’ye bağlı güçlerin çekilmiş olmalarına rağmen üzerlerine bomba yağdırılması, bu askerî müdahalenin uluslararası hukuk açısından ihlaller taşıdığını ortaya koymaktadır. Zira sivillerin korunması gerekçesiyle 20 bin sortinin yapılmış olması oldukça dikkat çekiciyken pek çok hukukçu ve diplomat BM’nin bu kararının muhaliflerin rejimi değiştirmesine destek olduğu anlamına geldiğini ifade etmişlerdir. Kent Üniversitesi Hukuk Çalışmaları Direktörü Prof. Dr. Nicholas Grief, BM’nin kararı ve yetkisi dışında yapılan hava harekâtı nedeniyle komisyonun Uluslararası Adalet Divanı’na çıkabileceğini

söyleyerek bu müdahaleye dair en keskin dili kullanmıştır. Kısacası uluslararası hukuk açısından bu müdahale silahlı taraflardan birine destek mahiyetinde olup bir ülkenin içişlerine müdahale anlamını taşımaktadır. Bu da BM'nin yasakladığı bir durumdur. Ancak süreç içinde ihlaller devam etmiş, Kaddafi, NATO tarafından açık hedef haline getirilmiştir.

'Beş Devletin Patronajındaki BM!

Dünyada en çok tartışılan yapılardan olan BM, aldığı kararlarla Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesinin menfaatleri doğrultusunda bir seyir izlerken, Avrupa'nın içine girdiği ekonomik ve siyasî sıkıntılardan dolayı Ortadoğu başta olmak üzere Kuzey Afrika ve Kafkaslar'da rejimlerin ve coğrafyaların değişmesine neden olmaktadır. Ancak bu değişimin maalesef sömürgeciliğe üstü kapalı bir dönüş olduğu gözükmektedir. Bu uygulamalara imkân tanınması ve aldığı/almadığı kararlar nedeniyle güvenilirliği sorgulanan BM hakkında Libya-Türkiye Dostluk Derneği'nde görev yapan Mimar Sinan Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Görevlisi Prof. Dr. Süleyman Kızıltoprak, *"BM yapısı itibariyle gayri adil bir durumda. Beş devletin patronajına girmiş bir BM'den söz ediyoruz. Bu da dünyadaki dengelerin yanlış temsil edildiğini gösteriyor."* diyerek genel kanıyı ortaya koymaktadır. Zira eğer amaç iddia edildiği gibi insanların hayatlarını kurtarmak ve onları özgürleştirmekse, dünyanın pek çok bölgesinde halklar ezilmeye, asimile edilmeye devam ederken BM'nin bunları içişleri gerekçeyle sadece kınamakla yetinmesine karşılık sözkonusu 5 daimi üyesinin menfaatleri sözkonusu olduğunda askerî müdahale gerçekleştirmesi uyguladığı çiftestandartın göstergesidir.

19 Mart 2011 tarihinde BM üyelerinin Paris Zirvesi'nde aldıkları kararla başlattıkları müdahale Dr. Tahir Tamer Kumkale'nin, *"ABD güdümündeki Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde alınan Libya'ya askerî müdahale kararı Irak ve Afganistan örneklerinde olduğu gibi bir insanlık ayıbı olarak tarihteki yerini alacaktır."* ifadesiyle eleştirilirken BM kararının Fransa'nın aceleciliği ve ABD'nin kendini daha geride tutmasıyla yürütüldüğü gözükmiştir. Kararın 'insanî müdahale' olarak gösterilmesine karşılık Kaddafi'yle o güne kadarki imzalanan 10 milyar Euro'luk anlaşmaların geçerliliğini koruyabilmesi amacı güttüğü iddia edilmiştir. Zira ABD tarafından 'Şafak Yolcu-

luğu' adı verilen bu askerî müdahale başka örneklerde olduğu gibi Amerika, İngiltere ve Fransa'nın baskıları ile alınmıştır. Benzeri bir müdahalenin aynı süreçleri yaşayan Tunus ve Mısır'da da yapılmasının gündeme dahî getirilmediği dikkatlerden kaçmazken küresel güçlerin çıkarlarına etki edebilecek doğal kaynakları koruma altına alma çabasının sonucu olarak Libya'da BM eliyle halk, sahip olduğu petrolün bedelini ödemiştir.

Fransa'nın Prestij Savaşı

“Avrupa güçsüz, Afrika bizden kaçıyor, Akdeniz bizimle konuşmuyor, Çin bizi domine ediyor ve Washington bizi görmezden geliyor.” Le Monde gazetesinde 30 aktif ve emekli diplomatın rahatsızlığının belirtildiği bu mektup, Fransa'nın Libya müdahalesinde önplanda oluşunu ve bu kadar aceleci davranmasını izah etmektedir. Daha önce İtalyanlara karşı kaybettiği Libya'da Kaddafi sonrası bir prestij savaşı veren Fransa'nın aslında uzun süredir giderek Avrupa'da pasifleşmesine paralel olarak ABD karşısında bir güç elde etme çabasında olduğuna uzmanlar dikkat çekerken SETA Vakfı Genel Koordinatörü Taha Özhan bu duruma dair, *“Fransa, Irak'ta ABD'nin yaptığını Libya'da yapmak istiyor. Yani vazgeçilmez olmak istiyor. ABD Irak'ta şunu yaptı; Ortadoğu'daki bütün denklemin ortasına geldi oturdu. Bu yerleşme benim 'Amerikan vazgeçilmezliği' dediğim olayı ortaya çıkardı. Bakın ABD bugün Irak'ta nasıl vazgeçilmezse, bunu farkedene Fransa da kendine Libya'da aynı rolü biçmek istiyor.”* ifadelerini kullanmıştır.

Aralık 2007'de kırmızı halılarla Kaddafi'yi karşılayan Fransa'nın o gün Libyalıların durumunu hiç önemsemediği, derdinin sadece milyarlarca Dolar'lık silah satışı olduğu yine kendi içinden seslerle ortaya konmuştur. International Herald Tribune'de yayımlanan, *‘Kaddafi kaba olabilir ama oldukça zengin’* başlıklı haber Fransa'nın düşüncesini ortaya koyarken, 2007 seçimlerinde Sarkozy'nin Kaddafi tarafından finanse edildiği iddiası da düşünüldüğünde iki ülke arasında aslında oldukça sağlam bağlar olduğu görülmektedir. Ancak Fransızların geliştirdiği 12 milyarlık Dolar'lık uçak sistemi anlaşmasını Kaddafi'nin son anda iptal etmesi, Kaddafi'nin sonunu hazırlayan etmenlerden biri olmuştur. Dönemin Fransa İçişleri Bakanı Claude Gueant, *“Herkes Albay Kaddafi'nin yaptığı soykırımı görüyordu. Neyse ki*

Sarkozy BM kararının uygulanması için 'Haçlı Seferlerinin başını çekti.' Aynı şekilde Arap ve Afrika birliklerini de harekete geçirdi.” diyerek ekonomik çıkarların bittiği yerde Fransa'nın dostluğunun da bittiğini göstermiştir.

“Bir Damla Petrol, Bir Damla Kandan Daha Değerlidir!”

Libya AB için önemli bir enerji tedarikçisidir. AB'nin petrolünün %10'u, doğalgazının %3'ü bölgeden gelirken petrolde AB'nin en büyük 3. gazda ise 5. ortağı konumundaki Libya'nın ekonomisinin %70'i de AB'nin elinde bulunmaktadır. İç karışıklıklar ve enerji kaynaklarının el değiştirme ihtimali AB'nin harekete geçerek enerjinin güvenliğinin sağlanması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Petrol fiyatlarındaki ufak bir değişiklik ve hafif bir dalgalanmanın bile zor günler geçiren Avrupa için ciddi politik sorunlara yol açabileceği gerçeğinin yarattığı tehlike, Churchill'in, *“Bir damla petrol, bir damla kandan daha değerlidir”* sözünün etkisinin hala devam ettiğini göstermektedir.

Petrolünün %28'ini İtalya, %15'ini Fransa, %3'ünü de ABD'ye ihraç eden Libya'nın doğalgaz açısından da oldukça zengin kaynaklara sahip olması ve doğalgazın Avrupa'ya geçişinde önemli rolü olması da bölgeye müdahalenin altındaki sebeplerdendir. Kaddafi'nin ülke içinde doğalgaz kullanımını artırarak elektrik üretiminin %50'ye varan kısmını doğalgazdan sağladığı, ülke içinde petrol tüketimini düşürerek daha fazla petrol ihraç etme eyleminde olduğu bilinmektedir. Ancak bu ihtimaller BM müdahalesi sonrası ortadan kalkmıştır.

“Libya'ya Müdahale Pahalı; Ancak Bu Geleceğe Yatırım!”

Libya'nın yeni liderlerinden Abdülcelil'in, *“Fransa ve İngiltere'nin destekleyici rollerinin, gelecekte etkisi olacak. Şimdiye kadar kontrat imzalamadık ve önceki kontratlara bağlı kalacağız. Ancak dostlarımızın, Libya'yı desteklemedeki çabalarıyla orantılı rolleri olacak”* sözleri, Libya üzerinden süren pazarlıkların bir göstergesidir. Nitekim bir Fransız gazetesinde Fransa'nın Libya petrollerinin %35'ini işletmek üzere bir anlaşmaya varmış olduğu haberi yayımlanmıştır. Tepki alan bu haber üzerine Fransız Dışişleri Bakanı bunu yalanlasa da şunları söylemekten de çekinmemiştir:

“Ama bildiğim kadarıyla muhalifler, Libya’nın yeniden inşasına en çok destek veren ülkelere öncelik tanıyacaklarını açıklamıştı. Bu bana mantıklı ve adil geliyor. Ayrıca yalnız da değiliz; Amerikalılar, İtalyanlar var. Hepsi de ‘Libya’ya müdahale pahalı; ancak bu geleceğe yatırım’ dediler.”

Radikal gazetesinin bir haberine göre 6 savaş tekeli müdahalenin ilk ayında 2 milyar Dolar’ın üzerinde kâr elde etmiştir. ABD’li savaş tekeli Boeing’in hisselerinin bir haftada %6,1 artışla değerinin 54 milyar Dolar’ı bulduğu belirtilirken, müdahale kararında ilk sıralarda yeralan İtalya, Kanada, İngiltere ve Fransa menşeli savaş tekelleri de benzer şekilde kazançlarını arttırmışlardır. İlginç olan bu tekellerin daha kısa bir süre önce Kaddafi’ye silah satmalarına karşılık, bugün, emperyalist müdahale ile kasalarını doldurmalarıdır. Libya müdahalesinde de değişmeyen; savaş ne kadar uzun sürerse, bu tekellerin o kadar çok para kazanacağı gerçeği olmuştur.

Tüm Dünya İsrail’e Borçlansın!

Libya’ya gerçekleşen BM müdahalesinden sonra dile getirilen bir iddia dünyada Yahudi karşıtlığının yok edilmesi bunun için de tüm dünyanın ekonomik anlamda Yahudilere borçlandırılması olarak yorumlanmıştır. Bu iddiaya dayanak olarak ABD Generali Wesley Clark’ın 11 Eylül 2001’den 10 gün sonra kendisine Irak ile savaşa gireceğinin söylendiğini belirtmesi gösterilirken bu savaşın nedenini soran Clark’a; *“Bilmiyorum. Tahminime göre başka ne yapacaklarını bilmiyorlar.”* cevabına ek olarak ABD’nin 5 yılda 7 ülkeyi alma planı ifade edilmiştir. 5 yılda alınacak bu 7 ülkenin; Irak, Suriye, Lübnan, Libya, Somali, Sudan ve İran olduğunu söyleyen Clark’ın bu iddiasını Libya müdahalesi ve öncesinde Irak ve Sudan’da yaşananlar doğrulamaktadır. Bu ülkelerin ortak özelliği olarak merkez bankalarının bankası denilen BIS (Bank for International Settlements) altında listelenen 56 üye arasında yer almıyor oluşları bulunurken bu ülkelerin bankaları, üye olmadıklarından dolayı para piyasalarının İsviçre merkezli BIS tarafından kontrol imkânı bulunmamaktadır. Bu nedenle bu ülkelerin dünya ekonomisini elinde bulunduran İsrail’le yaşadıkları sorunlar düşünüldüğünde ortaya ‘İsrail ile sıfır sorun politikası’na karşı bir durum çıkmaktadır. Uzmanların tüm ülkelerin İsrail’e borçlandırılmak suretiyle bu politikanın sağlıklı yürütülmesinin hedeflendiğini belirtmeleri durumu netleştirirken, Sudan ve Irak’ta öncelikle

merkez bankalarında bir dönüşümün yaşanmış olması da ABD'nin 7 ülkeyi hedefleyerek İsrail'in çıkarları ve hedeflerine hizmet ettiği düşüncesini kuvvetlendirmiştir.

Hedefteki 7 Ülke ve Merkez Bankaları

Dünyada merkez bankacılığı temeline dayanmayan 7 ülke; Afganistan, Irak, İran, Kuzey Kore, Sudan, Küba ve Libya, herbiri başta ABD olmak üzere dünya tarafından potansiyel savaş bölgesi olarak görülüyor. Bu ülkelerden Irak ve Sudan'ın yaşadıklarının ardından şimdi Libya'da yaşananlar bu ortak noktayı daha da belirginleştirirken aslında uzmanlar, sadece parayı takip etmenin işgallerin kimin işine yaradığını anlamaya yeteceğini belirtiyorlar. Bu bağlamda Prof Dr. M. Gültekin Çetiner, Kaddafi gibi bir gücün kolay kolay içten yıkılmasının mümkün olmadığı gerçeğinin altını çizerek dış destekle Kaddafi'nin devrilmesinin ABD'nin bölgede en geniş ve süreklilik arz eden amacının Libya Merkez Bankası'nın dönüştürülmesi olduğunu belirtiyor. Çetiner'in, Saddam Hüseyin'in Irak'ın işgalinden önce petrol karşılığı Dolar yerine Euro istediğini hatırlatarak Kaddafi'nin daha ileri gidip Afrika'da altın dinar temelli bir ortak para birimi planının bu iki ülkenin işgallerine zemin hazırladığını ifade etmektedir. Examiner.com'da yazan Kenneth Schortgen da ABD'nin Libya'ya saldırısının arkasındaki gerçek niyete dair Çetiner'in görüşlerini paylaşarak işgalin altındaki asıl nedene dikkat çekiyor:

“ABD Saddam Hüseyin'i devirmek için Irak'a girmeden 6 ay önce bu petrol ülkesi petrol satarken Dolar yerine Avro kullanmak için adım attı. Bu bütün dünyayı küresel rezerv para birimi olarak domine eden Dolar için tehdit anlamına gelmekteydi.”

Amerika'nın Irak'ta gerçekleştirdiği işgalde ilk olarak Merkez Bankası'nın yağmalanması ve ardından ülkede ilk düzenlemenin yeni Merkez Bankası'nda yapılması her iki uzmanın görüşlerini doğrularken Libya'da ise isyancıların ilk olarak bir merkez bankası kurma çalışmaları dikkat çekmiştir. Zira devlet tecrübesi olmayan bir isyancı grubun ilk iş olarak Merkez Bankası'nı ele alması pek akla yatkın görünmemektedir. Bu noktaya dikkat çeken Robert Wenzel 'Economic Policy' dergisinde, *“Daha hareketin ilk haftalarında isyancı bir grup tarafından Merkez Bankasının kurulduğunu ilk defa duydum. Bu, karşımızda sıradan bir isyancı grubunun değil de çok karmaşık ve organize*

önemli etkiler olduğunun kanıtıdır.” diyerek işgal, desteklenen grup ve küresel güçler bağlamındaki denklemini çözmüş olmaktadır.

Kaddafi Küresel Finans Sistemi İçin mi Tehditti?

Libya'nın BM güçlerince işgalinde dünyayı en çok şaşırtan, aslında daha düne kadar bir diktatör olmasına karşılık Batı tarafından saraylarda ağırlanan Kaddafi'nin birden dünya barışı için tehdit olarak gösterilmesi olmuştur. Kaddafi'nin kendi halkına zarar verdiği yadsınmadan burada fikir babası olduğu 'tek Afrika para birimi, tek askeri güç ve tek pasaport' düşüncesinden dolayı küresel güçlerce birden dünya barışı adına tehdit olarak lanse edildiği ortadadır. Zira Kaddafi'nin bir Afrika Birliği fikri pek çok Arap ve Afrika ülkesi tarafından kabul edilirken ABD ve Avrupa Birliği tarafından bu fikre şiddetle karşı çıkmıştır. Yine aşırı hassasiyet gösteren Fransa'nın Eski Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy bu durumu Libya'nın küresel finans sisteminin güvenliğine karşı bir tehdit oluşturması olarak değerlendirmiştir.

Libya devlet bankasının %100 devlete bağlı olduğu ve kendi kaynaklarıyla ekonomik kaderini tayin eden bağımsız bir ülke olduğu uzmanlarca ifade edilirken aslında Sarkozy'nin çıkışı açıklanmış oluyor. Zira küresel bankacılık kartelleri için en büyük sıkıntı olan ülkeyle yapılacak ticarete Merkez Bankası'na ve onun parasına başvurma zorunluluğu bu bankanın ortadan kaldırılması için gerekli nedendir. Ayrıca petrolün dışında IMF'ye göre Libya Merkez Bankası kasalarında 144 ton altın olduğu belirtilirken bu durumda uzmanlar, bu gücün Libya'yı ulusal bankaların ve ekonomiyi yönlendirenlerin dışında bıraktığını kısaca IMF ya da BIS'in Libya'yı hiçbir bağlayıcılığının olmadığı söylemişlerdir. Bu da ortaya çıkarmaktadır ki bu bankanın dönüştürülmesi para, petrol ve su kaynaklarının her üçünün de kontrol altına alınması anlamına gelmektedir. Nitekim dönüşüm sonrası eski gücünü kaybeden Libya Merkez Bankası kendi Libya Dinarı'nı basmak için Mısır Merkez Bankası'ndan yardım talep etmek zorunda kalmıştır.

İşgal Sonrası

31 Ekim 2011'de NATO'nun operasyonlarının bittiği Libya'da Abdel Rahim el-Kıbbani yeni başkan seçilmiş ve Libya'da yeni bir dönem

başlamıştır. Ancak BM'nin müdahalesi sonrası Libya'da rejim değişikliğine gidilmesi başından itibaren müdahalenin rejime yönelik olduğu, yani içsavaş yaşayan bir ülkede NATO'nun silahlı bir grubu destekleyerek ülkenin iç işlerine karıştığı anlamını taşımaktadır. Zira daha önce Kaddafi'nin gücüne karşılık varlık göstermekte zorlanan direnişçilerin silahlandırması ihtimali küresel güçlerce dillendirilmiş, ABD'nin, Obama'nın emriyle Libya'daki muhalifleri desteklemek için gizli bir CIA görevlendirmesini imzaladığı ortaya çıkmıştır. Fransa tarafından da muhaliflere silah sağlandığı bilinmektedir. Bu silahlandırmaya kılıf olarak da Kaddafi'ye karşı sivillerin kendilerini korumalarının hedeflendiği açıklanmıştır. Ancak bu uygulama ile pek çok uluslararası hukuk kararı hiçe sayılmış, özellikle silahlandırma ile BM'nin 2/7 maddesi ihlal edilmiştir. Küresel güçlerin bir kara savaşına girmemek adına muhalifleri silahlandırdığı düşünülürken ortaya BM Güvenlik Kurulu kurallarının güçler adına genişletilerek kullanılması çıkmıştır.

"Ben Gidersem Siz Kendinizi Yönetemezsiniz!"

Kaddafi'nin ölümünden sonra muhalif gruplar arasında yeni hükümette yer alma çabası başlamış, meydana gelen çatışmalar UGK'nın otoritesinin sorgulanmasına neden olmuştur. Kurulan hükümetin de Kaddafi'yle çatışan muhaliflerin hepsini kapsamadığı iddiası, aralarında Türkiye'nin de olduğu devletlerce tanınmasına karşılık UGK'nın meşruluğunu sorgulatmıştır. Libya'da 'insanî müdahale'nin Kaddafi'nin öldürülmesiyle halk üzerinde Irak'takine benzer sevinç gösterilerine dönüştüğü gözlemlenirken pek çok kişi bu ölüm şeklinden ötürü Kaddafi'nin 'şehit' vasfını alacağından yola çıkarak UGK'ya karşı yeni bir oluşumun Kaddafi'nin oğullarından birinin etrafında toplanacağı ihtimaliyle Libya'nın yeni bir savaşa sürükleneceğini iddia etmiştir. Barış ve özgürlük getirmek için gelen küresel güçlerin istediklerini elde edip ülkeyi kaosa sürükledikten sonra her zamanki gibi ülkeyi kaderine bırakması beklenmektedir. Zira aşiretler arasında başlayan çatışmalarda insanlar ölmeye devam etmiş, ülkeden kaçmak isteyenlerin sınır bölgelerine akın ettiği gözlemlenmiştir.

Aşiretler ve topraklarından petrol çıkan bölgelerin daha fazla pay isteme yarışına girdiği Libya'da ülke petrollerinin %35'inin Fransa'ya verildiğinin ortaya çıkması da işleri karıştırmıştır. Zira halk petrolün küresel güçlere adeta dağıtılması sonrasında Kaddafi'nin neden dev-

rildiğini sorgulamaya başlamış, aynı zamanda Kaddafi'nin; *"Ben gidersem siz kendinizi yönetemezsiniz!"* sözünü düşünmeye başlamıştır.

Libya Bölünüyor mu?

İngiliz tarihçi Peter Jones, Libya'nın 1911'de İtalyanlar tarafından yaratıldığını, iki devletli çözümün en iyi çözüm olduğunu ileri sürerek aslında parçalanma tehdidi altındaki Libya için bunun normal bir süreç olduğunu iddia etmiştir. Kaddafi sonrası yaşanan sıkıntılar, ülkenin bir kısmının petrol bakımından zengin oluşu sorunları tırmandırmış ve Jones'ın ifadeleriyle bugünkü konum kabul edilebilir hale gelmiştir. Bir tarafta doğudaki bazı aşiretlerin federal bir yapı talebiyle ardarda toplantılar düzenlemesi tepkilere neden olurken, Bingazi'de "Sirenayka Halk Kongresi" adı altında toplanan federalizm yanlıları, merkezinde Bingazi'nin bulunduğu Sirenayka bölgesi özerkliğini ilan ederek Libya için beklenenleri doğrulamışlardır.

Reuters'e göre, federalizm yanlılarının toplantısında ayrıca, Libya'nın Trablus ve Fizan bölgelerinin de kendi özerkliklerini ilan etmeleri ve Libya'da federal bir sistemin kurulması çağrısı yapılırken Libya'nın petrol alanlarının çoğunluğunun yer aldığı Sirenayka bölgesinin özerkliğini savunanların ABD modelini örnek göstermeleri dikkatlerden kaçmamıştır. Zira özerklik kongresini organize eden ABD vatan-daşı Libyalı petrol mühendisi Muhammed Buysiyer; *"Tek Libya'ya inanıyoruz. Ama doğunun devletçe ihmal edilmesi sürerse bunu garanti edemem!"* sözleriyle bölünme ve ABD arasındaki bağıntıyı biraz daha netleştirmiştir. Sudan'ın da Batı'nın yoğun çabalarıyla ikiye bölündüğü düşünüldüğünde, ülkenin batısında devam eden çatışmalar ve doğudaki özerklik açıklamasının Libya'nın kesin bir dış destekli bölünme süreci içinde olduğunu göstermektedir. Doğunun özerklik talebinin ardından özellikle güneyde devam eden aşiret kavgaları da sivil halkın katledilmesine neden olmaktadır. Nitekim son aylarda gerçekleşen iç çatışmalarda yüzlerce kişi hayatını kaybetmiştir. Federal yapıyı savunanların yerel yönetimlere fırsat vermenin, bazı şehirlerin dışlanmasını engelleyeceğini ve dolayısıyla Libya şartlarına daha uygun olduğunu iddia etmelerine karşılık, karşıtları bunun Libya'yı bölünmeye götüreceğini ve dış güçlerin işine yarayacağını öne sürmektedirler.

KAYNAKÇA

- <http://haberrus.com/politika/7627-Putin-Libyaya-mudahale-ortacag-haclı-seferine-benzıyor---1---.html>
- <http://detay.gsu.edu.tr/Dergi.aspx?Tip=Yazi&No=142>
- http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=39971
- <http://www.kumkale.net/yazi.asp?id=691>
- <http://www.sadikcan.com/natonun-libyaya-mudahalesi-1.html>
- http://www.marksisttutum.org/kaddafi_sonrasi_libya_uzerine_pazarliklar.htm
- <http://www.dunyabulteni.net/?aType=yazarHaber&ArticleID=15700>
- <http://www.setav.org/ups/dosya/97622.pdf>
- <http://yenisafak.com.tr/Roportaj/?i=310652>
- <http://www.usakgundem.com/dosyalar/43Ho10KLAuP1BrInFiT1ELty nFInD3.pdf>
- <http://drcetiner.org/ekonomi/kaddafi-neden-devrildi.html>
- <http://www.timeturk.com/tr/makale/aslan-balci/kaddafi-sonrasi-libya.html>
- <http://www.hurriyet.com.tr/planet/20071192.asp>
- <http://www.yg.yenicaggazetesi.com.tr/yazargoster.php?haber=21970>
- http://www.iyibilgi.com/haber.php?haber_id=246847
- <http://www.sadikcan.com/natonun-libyaya-mudahalesi-1.html>
- <http://www.haksozhaber.net/egemenlik-mi-insani-mudahale-mi-20398yy.htm>
- <http://www.ntvmsnbc.com/id/25211187>
- http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2011325_orsam.libya.2.pdf
- <http://politikadergisi.com/okur-makale/son-yillarin-ekonomik-gelismeleri-parelelinde-libya-analizi>
- <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1110125&title=libyadaki-operasyon-ile-ilgili-tum-gelismeler&haberSayfa=1>
- <http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/ortadogu/1072-libyaya-mudahale-edildi>
- <http://www.dunyabulteni.net/?aType=yazarHaber&ArticleID=15773>

RUSYA'NIN KIRIM SÜRGÜNÜ

Çarlık Rusyasının hâkimiyeti altına girdiği 18. yüzyılın sonlarından itibaren asimilasyon ve sindirme politikalarına maruz kalan Kırım Tatarları, kitleler halinde göçe zorlanmış ve kendi vatanlarında azınlık durumuna düşürülmüştür. Bolşevik Devrimi'nden sonra da durum değişmemiş ve Rusya'nın Kırım politikası aynen devam etmiştir.

Yaşadıkları yerlerin isimleri değiştirilen, alfabeleri 10 yıl içerisinde iki kez değiştirilerek eğitim imkânları ellerinden alınan, kültür varlıkları tahrip edilen, vakıflarına elkonulan, ekonomik yaptırımlara maruz bırakılan, kendi topraklarında azınlık durumuna düşürülen Kırım'a son darbe, 18 Mayıs 1944'teki toplu sürgünle vurulmuş ve yaklaşık 250 bin masum sivil, insanlık dışı şartlarda haftalarca sürecektir. Ölümler yolculuğundan sonra, başta Özbekistan olmak üzere Sovyetler Birliği'nin çeşitli bölgelerine sürülmüştür. Zorlu sürgün koşulları nedeniyle yolculuk esnasında ve sürgünü takip eden ilk 18 ay içerisinde 100 binden fazla insan hayatını kaybetmiştir.

Sürgünden sonra Kırım halkı bir varoluş mücadelesine başlamış, bütün varlıklarına elkonularak komünist rejimin fabrikalarında çalışmaya zorlanmış, sürgün bölgesinden ayrılmaları da yasaklanmıştır. Dünyaya kamuoyundan gizlenen sürgünden sonra Kırım Tatarları yok sayılmaya devam edilmiş ve bir millet yok edilmeye çalışılmıştır. Ancak bütün olumsuz ve ağır şartlara rağmen Kırım halkı onurlu bir varoluş mücadelesi vermiş ve kısıtlı imkanlarla vatana dönüş sürecini bugüne kadar sürdürmüştür.

Yer	Kırım
Tarih	18 Mayıs 1944
Fail	Sovyet Rusya
Sürgün Edilenlerin Sayısı	Yaklaşık 250 bin
Ölü Sayısı	110 bin

SÜRGÜN ÖNCESİ KIRIM

Tarihsel Süreç İçerisinde Kırım

Tarih boyunca çeşitli devletlerin ve yerleşimcilerin idaresi altına giren Kırım, Karadeniz'in kuzeyinde bulunan, batı ve güneyden Karadeniz, doğu ve kuzeyden Azak Denizi ile çevrili, 26.140 km² genişliğinde bir yarımadadır.

Güzel iklimi, verimli toprakları, stratejik öneme sahip konumu ile pek çok devletin iştahını kabartan Kırım; milat öncesi yüzyıllardan bu yana Taurlar, Kimmerler, Antik Yunan Kolonileri, Gotlar, Hunlar, Bulgarlar, Hazarlar, Bizans Yunanlıları, Kıpçaklar, Venedikler, Cenevizler, Altın Orda (Moğollar) gibi birçok devlet ve boyun hâkimiyeti altına girmiş, Altın Orda Devleti'nin parçalanmasından sonra yine Cengiz Han soyundan gelen Hacı Giray tarafından 1441 yılında Kırım Hanlığı kurulmuştur.

1475'te Fatih Sultan Mehmet yönetimindeki Osmanlı Devleti'nin Kırım sahillerini hâkimiyet altına almasından sonra Kırım, 1783 senesine kadar yaklaşık 300 sene Osmanlı himayesi altında kalmış, fakat farklı bir statü ile Kırım Hanlığı tarafından yönetilmiştir.

1774'te Rusya ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra 1783'te tamamen Rusya'nın hâkimiyeti altına giren Kırım, 1917'deki Bolşevik Devrimi'ne kadar Çarlık Rusyası'nın hâkimiyeti altında kalmıştır.

Bu tarihten sonra 1. ve 2. Dünya Savaşı sırasında ve iki savaş arasındaki dönemde geçici yönetimler sözkonusu olmuş, özellikle savaşlar esnasındaki Alman işgalleri ile Kırım, Almanya'nın geçici hâkimiyeti altına girmişse de Almanya'nın her iki savaştan da mağlup ayrılması sebebiyle savaş sonrasında Ruslar, Kırım'ı yeniden kontrolleri altına almışlardır.

Çarlık Döneminde Rusya'nın Kırım Politikası

Yüzyıllar boyu devam eden 'sıcak sulara inme' planları çerçevesinde Kırım'a özel bir önem atfeden Rusya, Çarlık döneminde Kırım'ı bir Rus bölgesi haline dönüştürmek için yoğun çaba sarfetmiştir. Öncelikle bölgede yüzyıllardır varolan Türk-İslam kültürünün etkilerini silmeye çalışan Ruslar, bu amaçla yer isimlerini Yunanca kökenli

isimlerle değiştirmiş ve böylece Kırım’ın aslında Türklere değil, milat öncesi dönemlerde Kırım’da bulunan Antik Yunan yerleşimcilere ait olduğunu iddia etmişlerdir. Kurulan yeni idare biçimiyle de, Kırım’ı Rusya’nın bir parçası haline dönüştürmek ve Kırım’da tam bir Rus-Slav hâkimiyetini tesis etmek amaçlanmıştır. Prof. Dr. Hakan Kırımlı, bu süreçte Rusya’nın idarî yapılanma politikasını şöyle aktarmaktadır:

“1784 başlarında Kırım’da tam anlamıyla Rus idarî yapısı yerleştirildi. Bu tarihten Çarlık devrinin sonuna kadar Kırım Tatarları’na hiçbir şekilde ülkenin idarî yapısında yer verilmedi. Kırım’da kurulan Rus idarî yapısı ülkeyi idarî, coğrafi, demografik ve sosyal açılarından Rusya’nın diğer bölgelerinden farklı bir statüye ve görünüme sahip olmasını önlemeyi ve onu Rus bölgeleri içinde eritmeyi amaçlıyordu. Bu bakımdan Kırım, idarî açıdan kendi başına bir eyalet halinde tutulmayarak Rus nüfus çoğunluğunun bulunduğu başka arazilerle birleştirildi. 13 Şubat 1784’te teşkil edilen Tavrida bölgesi (oblastı) sadece Kırım’ı değil yarımadanın kuzeyindeki geniş step arazisini ve Taman bölgesini de içine almaktaydı. Yeni idarî birimde Kırım ibaresinin kullanılmasından özellikle kaçılmıştı. Bölge 1796’da çok daha geniş Yeni Rusya eyaletiyle (Novorossiyskaya guberniyası) birleştirildiyse de 1802’de tekrar ayrılarak Kırım yarımadasından ve kuzeydeki bazı geniş arazilerden oluşan Tavrida eyaleti oluşturuldu. Bu idarî yapı birtakım ufak değişikliklerle 1917’ye kadar varlığını sürdürdü.”

Böylece görmek istediği Kırım için gerekli idarî yapılanmayı tesis eden Çarlık rejimi, daha sonra Kırım’daki demografik yapıyı dönüştürmek için Rusya’nın diğer bölgelerinden Rus ve Slav kökenli yerleşimciler getirerek, müslüman Türk nüfusu önce azınlık durumuna düşürmeyi, ardından tamamen Kırım’dan ayrılmaya mecbur bırakmayı planlamıştır. Bu politikalar sonucunda gerçekleşen, Kırım Tatarlarının Osmanlı topraklarına toplu göçleriyle ilgili olarak Hakan Kırımlı şunları söylemektedir:

“Kırım Tatarları için çok daha büyük bir problem ise ülkeye yoğun bir şekilde Slav ve diğer gayrimüslim unsurların iskanı ve Kırım Tatar köylülerinin topraklarının ellerinden alınmasıydı. Gerek bu nüfus nakli ve ekonomik sıkıntılar gerekse yabancı bir toplumun baskısından kaynaklanan dinî, idarî ve psikolojik sıkıntılar, Kırım Tatarları’nın kitleler halinde ülkelerini terkederek Osmanlı Devleti’ne göç etmelerine yol açtı. Kırım’ın Rusya tarafından ilhakından başlayarak 150 yıl boyunca kesintisiz devam eden bu göçler özellikle XIX. yüz-

yılda zirveye ulaştı. XX. yüzyılda Kırım'dan göç eden Kırım Tatarları'nın sayısı Kırım'da kalanların kat kat üzerindeydi. Göçler her yıl devam etmekle birlikte 1812, 1828-1829, 1860-1861, 1874, 1890 ve 1902 yıllarında büyük kitle göçleri vuku buldu. Büyük göç dalgalarının çoğunun Osmanlı-Rus savaşlarının hemen sonrasında gerçekleşmesi tesadüfi değildi. Her Rus-Osmanlı savaşı patlak verdiğinde Osmanlılar'a yardım edecekleri ve Ruslar'ı arkadan vuracakları gerekçesiyle Kırım Tatarları büyük baskılar altına alınmaktaydı. Bilhas- sa 22 Haziran 1853'te başlayan ve Kırım harbi olarak tarihe geçen Osmanlı-Rus savaşı sırasında Rus idarecileri Kırım Tatarları'na karşı çok sert tedbirler aldı. Savaş esnasında Kırım Tatarları'nın Kırım'dan sürülmesi bile düşünüldü. Rusya, 1856'da imzalanan Paris Antlaşma- sı'nın ardından Kırım Tatarları'na daha büyük idarî ve iktisadî baskı- lar uygulamaya başladı. Toprakları ellerinden alınan ve Slav toprak sahiplerinin insafına terkedilen Kırım Tatar köylülerinin durumu dayanılmaz hale gelince 1860'ta büyük bir göç başladı. 200.000'e yakın Kırımlı malını mülkünü bırakarak Osmanlı Devleti'ne göç etmek zorunda kaldı. Bu olaydan sonra Kırım Tatarları Kırım'da nüfus olarak azınlık durumuna düştü. Kırım Tatarları'nın Kırım'dan ayrılması hemen her seferinde Rus idarecileri tarafından olumlu bir gelişme olarak görüldü ve hatta teşvik edildi. Kırım'dan göç eden Kırım Tatarları'nın tam sayısını tesbit etmek mümkün değilse de en az 1.800.000 Kırım Tatarı'nın Osmanlı Devleti'nin Rumeli ve Ana- dolu'daki topraklarına göçtüğü tahmin edilmektedir.”

Böylece Kırım'daki Çarlık yönetimi boyunca yer isimleri değiştirilmiş, Rusya'nın farklı coğrafyalarından getirilen Rus-Slav yerleşimciler sebebiyle Kırım halkı zor durumda bırakılmış, toprakları ellerinden alınarak yeni yerleşimcilere verilmiş, medreseleri kapatılarak eğitim hakları ellerinden alınmış, dinî eğitimde kullanılan metotlar değiştirilerek en ilkel eğitim metotları zorla benimsetilmiş, vakıf arazilerine elkonularak sosyal hizmetler rafa kaldırılmış, Türkçe yasaklanmış, cami, kütüphane gibi dinî ve kültürel yapılar yıktırılarak inanç hürri- yeti yok edilmiş, toplumun gelenek-göreneklerini uygulaması engel- lenmiş, esnaf ve sanatkârlar sürdürülen ekonomik politikalar netice- sinde zor durumda bırakılmış, kısacası bir millet yok edilmeye çalışılmıştır.

Bütün bu acımasız uygulamalara rağmen Kırım Tatarları, varlıklarını muhafaza etmeyi başarmış ve Gaspıralı İsmail Bey gibi isimlerin lider- liğinde kimliklerini korumayı bilmişlerdir.

Sovyet Rusya'nın Sürgün Politikası ile Vatanlarından Kopartılan Milyonlar

Acımasız uygulamalarıyla insanlık tarihinin en vahşi devlet başkanlarından biri olarak anılmayı hak eden Stalin yönetimindeki Rusya, özellikle 2. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında gerçekleştirdiği sürgünlerle, milyonlarca insanı vatanlarından ederken, yüzbinlerce insanın da hayatını kaybetmesine yol açtı. 1939'da, 1.5 milyon civarındaki nüfusunun yaklaşık 400 bini sürgün edilen Volga Almanları, 1943'te Rusya'nın çeşitli bölgelerine sürgün edilen yaklaşık 100 bin Kalmuk Türkü, aynı yıl sürgün edilen 60 binden fazla Karaçay Türkü, 1944'te yaklaşık 500 bin Çeçen-İnguş'un Kazakistan ve Kırgızistan'a sürülmesi, yine aynı yıl 150 bin civarında Ahıska Türkünün vatanlarından çıkartılarak zorunlu göçe maruz bırakılması, bu kapsamlı ve acımasız politikanın tarihteki acı örnekleridir. Bu zincirin en önemli halkalarından biri de 18 Mayıs 1944'te Sovyet Rusya'nın çeşitli bölgelerine dağıtılarak vatanlarından kopartılan 200 binden fazla Kırım Tatarının ve Kırım'da yaşayan diğer bazı unsurların sürgün edildiği hazin olaydır.

Kendisi için tehlike olarak gördüğü halkları bölüp parçalayan, uzun vadeli hedeflerine ulaşabilmek için stratejik öneme sahip bölgelerde yaşayan kendi vatandaşlarının hayatlarını hiçe sayan Rusya, öte yandan maden, sanayi, tarım gibi alanlarda komünist rejim için çalışacak yüzbinlerce yeni işçiye ihtiyaç duymaktaydı. Böylece sürgüne tâbî tuttuğu toplumların verimli topraklarına, jeostratejik ve jeoekonomik önem taşıyan vatanlarına elkoyan Rusya, hem buraları Rusya'nın diğer bölgelerinden getirdiği Rus ve Slav ırkından yeni yerleşmecilerle doldurmuş, hem de sürgüne tâbî tuttuğu milyonlarca insanı yeni fabrikalarda, tarım alanlarında ve maden ocaklarında çalışmaya zorlamıştır.

Böylece Stalin döneminde gerçekleştirilen sürgünler neticesinde vatanlarından edilen insan sayısı yaklaşık 3.5 milyondur. Neredeyse bugün küçük bir ülkenin nüfusuna denk düşen bu devasa rakamın büyük çoğunluğunu Türk ve Müslüman kökenli topluluklar oluşturmaktadır. Bu durumun en önemli sebebi, Rusya'nın kendi topraklarında yaşayan Türk ve Müslüman kökenli toplulukları potansiyel bir tehlike olarak görmesidir. Ancak sürgün kararları açıklanırken, özellikle 2. Dünya Savaşı'nda Alman birliklerine yardım edilmesi gösterilmişse de, tarihî gerçekler bu gerekçeleri haksız çıkartmaktadır. Öte yandan bu durumun gerçek olduğu varsayımı dahî, kadın-erkek,

genç-yaşlı ayırt etmeksizin milyonlarca kişinin insanlık dışı şartlarda – ki bu göçler esnasında yüzbinlerce insan yolculuk şartlarına dayanamayarak hayatını kaybetmiştir- sürgüne tâbî tutulmasını meşrulaştıramaz.

KIRIM SÜRGÜNÜ

Sürgünü Hazırlayan Süreç

1917'deki Bolşevik Devrimi sonrasında bir süre Almanya'nın kontrolünde kalan, ardından Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı'nı kaybetmesi ile yeniden Rusya'nın hâkimiyeti altına giren Kırım, Sovyet Rusya'nın, Çarlık rejiminden farkı olmayan uygulamaları altında her geçen gün biraz daha ezilmiştir. Sovyetler Birliği'nin Kırım'da 2. Dünya Savaşı'na kadar devam eden uygulamalarını Hakan Kırımlı şöyle özetlemektedir:

“1930’lu yılların sonuna kadar Kırım Tatar millî aydın sınıfının ve din adamlarının hemen tamamı doğrudan doğruya kurşuna dizilmek veya sürdürülmek suretiyle ortadan kaldırıldı. XX. yüzyılın ilk yarısındaki Kırım Tatar bilim, fikir, edebiyat, sanat ve basın tarihinin en önemli isimleri (...) öldürüldü. Bu dönemde hapse atılan veya çalışma kamplarına sürülenlerin sayısını tesbit etmek mümkün olmamakla birlikte çeşitli kaynaklarda, Kırım’daki Sovyet hakimiyetinin ilk yirmi yılında yaklaşık 150.000 civarında insanın yok edildiği belirtilmektedir. Terör rejimi Kırım Tatar kültürüne de çok büyük darbe vurdu. 1926-1928 yılları içinde Arap alfabesinden bir tür Latin alfabesine geçildi. 1938’de ise Kiril alfabesi mecbur kılındı. Ayrıca müze ve kütüphanelerdeki milli kültür mirasının pek çok eseri de ortadan kaldırıldı. Tarihi cami ve medreseler ya tamamen yerle bir edildi ya da minareleri yıktırılarak binalar başka amaçlarla kullanıldı. Resmen açık gözükken birkaç camiye ise gidebilmek fiilen mümkün değildi. Namaz, oruç, sünnet ve dini nikah gibi ibadet ve dini adetler ise kesinlikle yasaklanmıştı. Ancak büyük gizlilik altında yerine getirilebilmekteydi.”

2. Dünya Savaşı sırasında bir kez daha Almanlar tarafından işgal edilen Kırım, bir süre Almanya'nın kontrolünde kalmış, daha sonra Almanya'nın mağlubiyeti ile yeniden Sovyetler Birliği'nin hâkimiyeti altına girmiştir. Savaş sırasında Kırım halkı büyük zararlar görmüş,

binlerce insanını kaybetmiş ve yaşam alanları tahrip edilmiştir. Savaşın başlaması ile birlikte binlerce Kırım Tatarı, Kızıl Ordu'ya alınmış ve Rusya ile aynı saflarda savaşa sokulmuş, ilerleyen dönemlerde teşekkül eden küçük birliklerden bazıları Rusya'ya karşı Almanya'nın safinda yer alırken, bir kısmı da Sovyet Rusya'nın uygulamalarından farklı bir şey vaad etmeyen Almanya'ya karşı mücadele etmiştir. Sonuçta Almanlar Kırım topraklarını yakıp yıkarak geri çekilirken, yerlerine gelen Sovyet birlikleri de ilk olarak Kırım halkını cezalandırmış, bu esnada tecavüz, kurşuna dizme ve toplu katliamlarda binlerce masum sivil hayatını kaybetmiştir.

Tarihin Utanç Sayfalarından Biri: Kırım Sürgünü

18. Yüzyılın sonlarında başlattığı acımasız uygulamalardan sonra Rusya, Kırım Tatarlarına son darbeyi, onları toplu bir sürgünle vatanlarından ayırarak vurmuş, böylece daha önce de defalarca gündeme gelen toplu sürgün fikri 18 Mayıs 1944'te hayata geçirilmiştir. Zaten 150 yılı aşkın bir süre devam eden politikalar neticesinde milyonlarca insanın göç etmesiyle Kırım'da azınlık durumuna düşen Kırım Tatarları, savaş sonrasında uydurulan bir gerekçeyle Kırım'dan tamamen silinmiştir.

Nisan 1944'te sürgün hazırlıklarına başlayan Sovyet rejimi, SSCB İçişleri Halk Komiseri (Bakanı) Leonid Beriya'nın raporları doğrultusunda bir program hazırlamış ve bu program hayata geçirilmiştir. Beriya, Stalin'e sunduğu raporlarda Kırımlıların Sovyet rejimine ihanet ettiğini, dolayısıyla bir sınır bölgesinde kalmalarının doğru olmayacağını, tarım, sanayi ve ulaşım gibi alanlarda çalıştırılmak üzere Rusya'nın iç bölgelerine, özellikle Özbekistan SSC'ye sürülmeleri gerektiğini bildirmiş, bu fikrin kabul görmesi üzerine 18 Mayıs 1944'te sürgün başlatılmıştır.

18 Mayıs'ın ilk saatlerinde evlere yapılan baskınlarla uykularından uyandırılan Kırım halkı, karşılarında kendilerine birkaç dakika içerisinde hazırlanmalarını emreden Sovyet askerlerini bulmuştur. Talimatnamelerde ailelerin yanlarına alabileceği yük miktarı 500 kg olarak belirlenmiş olmasına karşın, buna uygulamalarda riayet edilmemiş ve sürgün edilen ailelerin büyük kısmı yanlarına sadece küçük bir bavul alabilmiş, bir kısmı ise hiçbir şey alamamıştır. Bu durum karşısında şoka uğrayan Kırım halkı hazırlıksız yakalandığı için mukavemet

gösterememiş ve yerleşim birimlerinin meydanlarında ve boş arazilerde toplanmış, kaçmaya çalışanlar öldürülmüştür.

Meydanlarda toplanan halk, ilerleyen saatlerde istasyonlara nakledilmiş ve akıl almaz şartlarda gerçekleştirilecek ölüm yolculuğu başlatılmıştır. Sovyet rejiminin insanların nakil esnasında can güvenliği, beslenme ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanması yönündeki kararlarının aksine, yüzbinlerce insan yük ve hayvan vagonlarına tıka basa doldurulmuştur. Daha önce gerçekleştirilen toplu sürgün tecrübelerinden hareketle bu işi daha ucuza getirmek için çaba sarfeden Sovyet Rusya, hayvan ve yük taşınan vagonları tercih etmiş, kâğıt üzerindeki günlük gıda istihkakı olarak gözüken ‘sıcak yemek, su, 500 gr ekmek, 70 gr et/balık, 60 gr bulgur ve 10 gr yağ’ yerine yalnızca günde bir kez sıcak yemek ve 300 gr ekmek verilmiştir. Sağlık hizmetlerinin karşılanması için her katarda bir doktor ve iki hemşire bulunması yönündeki karara da uyulmamış, sadece belirli istasyonlarda bulunan doktorlar ihtiyacı karşılamamış, bu esnada acil müdahaleye ihtiyaç duyan insanlar yolda hayatını kaybetmiştir.

İnsan taşımaya uygun olmayan vagonlar tıka basa doldurulmuş, değil yatmak, kıpırdayacak yerin dahî bulunmadığı vagonlarda insanlar hareketsiz bir şekilde haftalarca yolculuk etmek zorunda kalmış, böylece yorgunluk, salgın hastalık, açlık ve pislik sebebiyle yolculuğun her bir gününde binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Hayatta kalabilenlerin tamamı ise bu insanlık dışı şartlarda haftalarca süren yolculuk sebebiyle büyük bir travma yaşamış, binlerce insan aklî dengesini kaybetmiştir.

Yolculuk esnasında vagonların kapılarının açılmasına müsaade edilmemiş, uzun aralıklarla duran katarlarda insanlar, ölen yakınlarıyla bazen saatler, bazen günlerce birlikte yolculuk etmek durumunda kalmıştır. Havasızlık nedeniyle kokmaya başlayan cesetler salgın hastalıklara sebep olmuş ve yolculuk dayanılması imkânsız bir hal almıştır. İnsanlar hayatını kaybeden yakınlarını gömmeye fırsatını dahî çoğu zaman bulamamış ve verilen kısa aralarda cesetler istasyon kenarlarına bırakılmıştır.

Sürgünün Bilançosu

İnsanlık tarihinin en acı olaylarından biri olan Kırım Sürgünü, 18 Mayıs 1944’te başlamış ve Haziran ayı başlarında ilk gruplar sürgün yerlerine ulaşmıştır. Sürgünün tamamlanması ise Temmuz ayını bul-

muş, böylece yaklaşık 250 bin kişi başta Özbekistan olmak üzere Sovyet Rusya’nın çeşitli bölgelerine dağıtılmıştır.

Kırım Sürgünü’ne maruz kalan insan sayısı kesin olarak bilinmemekle birlikte, Sovyet rejimi tarafından hazırlanan raporlarda bu rakam 228 bin, 1966’da Kırım Türk Milli Hareketi tarafından yapılan araştırmalara göre ise 238 bindir. Ancak bu rakamı 420 bin olarak saptayan araştırmalar da bulunmaktadır.

Sürgünde yalnızca Türk kökenli insanlar bulunmamış, Kırım’da yaşayan diğer unsurlar da Kırım’dan sürülmüştür. Sovyet rejimi tarafından hazırlanan rapora göre, sürgün edilenlerin yaklaşık 185 binini Kırım Türkleri, 12 binini Bulgarlar, 15 binini Rumlar, 10 binini Ermeniler, 5 binini de diğer unsurlar teşkil etmiştir. Öte yandan Sovyet rejiminin sürgüne gerekçe olarak sunduğu ‘vatana ihanet’ ve ‘Almanlarla işbirliği’ suçlamalarına karşılık, sürgün edilen Kırım Türklerinin yaklaşık 8.995’inin Kızıl Ordu mensubu olması, bunlardan 524’ünün subay, 1392’sininse astsubay olması hayli ilginçtir. Benzer şekilde sürgün edilen diğer unsurların içinde de Kızıl Ordu mensupları bulunmaktadır. Bu istatistik sürgün için öne sürülen gerekçenin uydurma olduğunu ortaya koyarken, sürgün cezası verilen yüzbinlerce insanın içinden seçilen birkaç bin Kırım Türkünün askere alınması da uygulamanın tutarsızlığını gözler önüne sermektedir.

Haftalarca süren ölüm yolculuğunun ağır şartlarına dayanamayarak yolculuk ortasında hayatını kaybeden insan sayısı ise yaklaşık 10 bindir. Bu rakam, sürgünü takip eden yıllarda salgın hastalık, iklim şartları, açlık-yoksulluk gibi sürgüne bağlı nedenlerle hayatını kaybedenlerin sayısı yanında oldukça düşük kalmaktadır. Zira Kırım Türk Milleti Hareketi’nin yaptığı araştırmalara göre, sürgün sırasında ve sürgünü takip eden ilk 18 ay içerisinde, nüfusun yaklaşık % 46’sı, sözkonusu gerekçelerle hayatını kaybetmiştir ki bu da yaklaşık 110 bin insana tekabül etmektedir. Bu rakam Batılı araştırmacıların verdiği istatistiklerde 80 bin olarak geçmektedir.

SÜRGÜNÜN ARDINDAN

Sürgün Sonrası Kırım

Sovyet rejimi sürgünün ardından bir tören düzenleyerek bu insanlık dışı uygulamadan duydukları sevinçli kutlarken, sürgünde görev alanlara madalyalar dağıtılmıştır.

Kutlamalar esnasında, Kırım'ın bir sahil köyü olan Arabat halkının unutulduğu ve bu sebeple sürgüne dahil edilmediği haberinin ulaşması üzerine, iki saat içinde köyde tek bir Kırım Türkünün dahî kalmaması emri verilmiştir. Bunun üzerine harekete geçilmiş ve Arabat köyü sakinleri bir geminin mahsenine kapatılarak denize sürülmüş ve gemi batırılarak tüm köy halkı katledilmiştir.

Bütün bu süreç dünya kamuoyundan gizlenmiş ve tıpkı diğer toplu sürgünlerde olduğu gibi Kırım Sürgünü de ancak sürgünden 2 yıl sonra küçük bir haber olarak kamuoyuna duyurulmuştur.

Sürgünün ardından Kırım'da geriye kalan tüm binalar, tarım arazileri, büyük ve küçükbaş hayvanlar, kümes hayvanları ve ev eşyalarının tasnifi için binlerce insan görevlendirilmiş, haftalar süren bu tasniften ve bütün bu mallar sahiplerine geri verilecekmış gibi kayda geçirildikten sonra, bölgede kalan yerleşimciler tarafından gerçekleştirilen yağma ve işgaller engellenmemiştir. Elkoyma süreci bizzat Sovyet rejimi tarafından idare edilmiş, malların nasıl değerlendirileceği tartışıldıktan sonra bir kısmı belirlenen fiyatlar üzerinden satılmış, birçok kıymetli eşya ise üst düzey yöneticiler tarafından zimmete geçirilmiştir. Bunun yanı sıra özellikle evler ve ev eşyaları, Kırım'a Rusya'nın diğer bölgelerinden işgücü ihtiyacının karşılanması ve Kırım'ın Ruslaştırılması için getirilenlere tahsis edilmiştir.

Sovyet rejimi Kırım'ın sosyal, ekonomik ve kültürel hayatında önemli roller üstlenen 250 bine yakın Kırım Türkü'nün sürgün edilmesi üzerine oluşan büyük boşluğu, sürgün edilenlerin yerlerine getirmeyi planladığı Rus-Slav kökenli yeni yerleşimcilerle çözmeyi hedeflemiştir. Ancak, Kırım'a yerleşme konusunda istenilen ilginin oluşmaması üzerine zora başvuran yönetim, Kırım'a yerleşmeleri için yapılan teklifi reddedenlerin 'Almanlara hizmet etme' suçuyla cezalandırılacaklarını duyurmuş ve yerleşimci adaylarına cazip teklifler sunarak ilgiyi arttırmaya çalışmıştır. Ukrayna Kamu Düzeni Koruma Bakanlığı'nın 1967 yılında yayımladığı bir rapora göre bu tarihe kadar Kırım'a yerleşenlerin sayısı 400 bin civarındadır. Bu rakam ilerleyen yıllarda daha da artmıştır.

Sürgünün ardından Kırım'da yüzyıllar içerisinde oluşmuş olan medeniyet birikiminin de ortadan kaldırılması hedeflenmiş, bu amaçla öncelikle Türkçe yer isimleri değiştirilmiştir. Ardından Türk-İslam kültürünü simgeleyen yapılar tahrip edilmiş, kütüphanelerde bulunan

binlerce kıymetli eser ortadan kaldırılmış, mezar taşları yerlerinden sökülerek cesetler dışarı çıkartılmış, Türklerin Kırım'daki varlıklarının delili olan eserler yok edilerek yeni bir Kırım tarihi kurgulanmaya başlanmış, bu amaçla çeşitli sempozyumlar düzenlenmiştir. Bu kurgu tarih oluşturulurken Kırım Tatarları 'çalışmayı ve üretmeyi sevmeyen, medeniyetten uzak, bu coğrafyada geçici bir süre yaşamış haydut bir topluluk' olarak gösterilmiş, 'bölgenin asıl sahiplerinin Slavlar olduğu ve Slavların çok daha eski devirlerden bu yana orada bulundukları' iddia edilmiştir. Ayrıca sürgünden kısa bir süre sonra 1946 yılında Sovyet rejimi Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ni lağvederek Kırım yarımadasını bir vilayet statüsüne indirmiş, 1954 yılında da Kırım, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlanmıştır.

Sürgün Edilen Yüzbinlerin Dramı ve Hayatta Kalma Mücadelesi

Sürgün edilen yaklaşık 250 bin kişinin büyük çoğunluğu Özbekistan'a nakledilmiş, geri kalan kısmı ise Sovyet Rusya coğrafyasının çeşitli bölgelerine dağıtılmıştır. Burada da tıpkı sürgün yolculuğunda olduğu gibi insanlık dışı şartlarda ikamet etmeye mecbur bırakılan halk, kapısı ve camı dahi olmayan, insan yaşamı için gerekli sıhhi şartları taşımaktan çok uzak ve son derece küçük odalara yerleştirilmiştir. Öyle ki, küçük bir odaya 15-20 kişiyi bulan nüfuslarıyla 3-4 aile birden yerleştirilmiş, yiyecek, giyim eşyası, ev araç-gereçleri gibi temel yaşamsal ihtiyaçlara dahi sahip olmayan yüzbinlerce insan bu şartlarda ölüm-kalım savaşı içerisine girmiştir. Bütün bunlara farklı bir coğrafya ve iklimde bulunmanın getirdiği olumsuz etkiler de eklenince, kısa sürede açlık ve salgın hastalıklara dayanan toplu ölümler meydana gelmeye başlamıştır. Aileler en yakınlarını teker teker kaybederken, onları defnedecek imkânı bile bulamamış, bir taraftan da kendileri hayatta kalmak için mücadele etmek zorunda kalmışlardır.

Sovyet rejiminin planları doğrultusunda tarım, sanayi, inşaat ve ulaşım alanlarında çalışmaya zorlanan Kırım halkı, bu çabaları karşılığında ailelerinin hayatta kalması için gerekli asgarî kazançtan dahi mahrum bırakılmıştır. Barınma ve sağlık ihtiyaçları ile ilgili olarak Sovyet rejimi tarafından verilen sözler yerine getirilmemiş ve bu ağır şartlar altındaki yaşam mücadelesi yıllarca sürmüştür.

Kırımlılar, yeni yerleşim yerlerinde bulundukları yerden 5 km'den

fazla uzaklaşmamakla tehdit edilmiş, her ay düzenli olarak ilgili birimlere giderek imza vermekle yükümlü kılınmışlardır. Yerleşim yerlerini terk edenler Sibirya'ya yapılacak ikinci bir sürgünle tehdit edilmiştir. Buna karşın sürgünü takip eden ilk yıllarda yaklaşık 10 bin Kırım Türkü bulunduğu bölgeden firar etmiş, bunların bir kısmı yakalanarak cezalandırılmıştır.

Bu insanlık dışı uygulamalar neticesinde, sürgünden sonraki ilk 18 ay içerisinde yaklaşık 100 bin kişi hayatını kaybetmiştir ki bu rakam sürgün edilenlerin yaklaşık yarısına tekabül etmektedir. Bütün bunlara rağmen Kırım halkı çalışmaya mecbur bırakıldığı alanlarda zamanla uzmanlaşmış, özellikle Özbekistan'ın kalkınmasında önemli katkılar sunmuşlardır.

Kırım Tatarlarını yalnızca vatanlarından ayırmayı değil, aynı zamanda onları bir millet olarak yok etmeyi de amaçlayan bu sürgünle birlikte, yüzbinlerce insan hayatını kaybederken, hayatta kalabilenler de yok sayılmış ve dünya üzerinde bir millet olarak etkinliklerini kaybetmeleri için her türlü asimilasyon politikası uygulanmıştır. Önce 1928 yılında Arap alfabesinin yerine Latin alfabesinin, ardından 1938 yılında da Kiril alfabesinin getirilmesi ile 10 yıl içerisinde iki alfabe değişikliğine maruz bırakılan Kırımlılar, bütün bunlara sürgün edildikleri yerlerde eğitim dilinin Rusça olması da eklenince ciddi bir kültür bunalımı yaşamış, okuma-yazma oranı düşmüş, anadil unutturulmaya çalışılmıştır. En ufak bir yayın yapmaları dahî yasaklanan –zaten bu zorlu yaşam koşulları nedeniyle buna imkân bulmaları da mümkün olmayan- Kırım Tatarları, buna rağmen anadillerini muhafaza etme konusunda önemli bir irade göstermiş ve bu konuda önemli bir başarı sağlamıştır. Öte yandan sözkonusu asimilasyon politikaları çerçevesinde, 1989 yılına kadar Sovyet Rusya içerisinde yapılan nüfus sayımlarında ülkedeki bütün unsurlar yer almasına karşın, Kırım Tatarları sanki yokmuş gibi davranılmış ve nüfusları hesaplanmamıştır. 1989'da yapılan nüfus sayımında Sovyetler Birliği sınırları içerisindeki Kırım Türklerinin sayısı 271.715 olarak gösterilmişse de, bu rakamın gerçeği yansıtmadığı yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur. Buna göre gerçek rakamın, sunulandan çok daha fazla olduğu belirtilmiş fakat sağlıklı bir sayım yapmak mümkün olmadığı için 500 bin, 1 milyon, hatta 2 milyon gibi rakamlar telaffuz edilmiştir.

Stalin Sonrası Kırım Türklerinin Durumu ve Vatana Dönüş Mücadelesi

Kırım halkı da dâhil olmak üzere Sovyetler Birliği sınırları içerisindeki tüm unsurlara hayatı zindan eden Stalin'in 1953 yılında ölmesinin ardından, ülke çapında bir 'de-Stalinizasyon' politikası başlatılmış, bu kapsamda yıllardır devam eden katı uygulamalarda bir nebze iyileştirilmeye gidilmiş, önceki dönemin bütün suçu Stalin'e yüklenerek bir anlamda günah çıkartılmaya çalışılmıştır. Stalin'den sonra Sovyetler Birliği'nde devletin başına geçen Nikita Kruşçev, Şubat 1956'da, Komünist Parti'nin 20. Kongresi'nde, Stalin döneminde pek çok haksız sürgünün gerçekleştiğini ifade etmiş fakat bu konuşmasında Kırım Tatarlarını, Volga Almanları'nı ve Ahıska Türkleri'ni zikretmemiştir.

1950'li yılların ortasından itibaren, Stalin döneminde sürgün edilerek vatanlarından kopartılan milyonlarca insan esas yurtlarına geri dönmeye başlarken Kırım Tatarlarına bu hak tanınmamış, yalnızca belli bir bölgede kalma zorunluluğu kaldırılmıştır. Böylece kağıt üzerinde Sovyetler Birliği'nin her noktasında ikamet etme hakkı kazanmış görünen halk için Kırım coğrafyası hariç tutulmuştur. Bu süreçte özellikle dağılmış ve parçalanmış halde bulunan Kırım Türkleri Özbekistan'da toplanmaya başlamış ve bu birliktelik sayesinde ilerleyen yıllarda 'Kırım Tatar Milli Hareketi' adını alacak olan organize ve bilinçli bir hak arama süreci başlatılmıştır.

Öncelikle komünist rejimin kendilerini çalışmaya zorladıkları fabrikalardan ayrılarak geleneksel geçim kaynakları olan tarıma yönelen Kırımlılar, eğitim ve kültür alanında da atılımlar yaparak 1960'ların ortalarına kadar mücadelelerini tüm Sovyetler Birliği sathına yaymayı başarmışlardır. Vatana dönüş mücadelesini sindirmeyi başaramayan Sovyet yönetimi, 5 Eylül 1967'de Sovyetler Birliği Yüksek Sovyeti Prezidyumu tarafından yayımlanan bir kararname ile 'eski Kırım'da yaşamış Tatar milletinden yurttaşlar'ın Sovyetler Birliği'nin her yerinde yaşayabileceğini kabul etmek zorunda kalmış, yine de Kırım'a dönüşün önüne geçmek için her türlü engellemelere devam etmiştir.

Bu tarihten sonra Kırım Tatarlarının Kırım'a toplu dönüşleri başlamış ve gerek Sovyet rejiminin, gerek Kırım'daki yerleşimcilerin çeşitli baskı ve sindirme politikalarına rağmen devam etmiştir. Giderek daha organize bir mücadeleye dönüşen ve uluslararası bir boyut kazanan süreçte, 1980'lerin sonuna kadar Kırım'a dönenlerin sayısı 10 binler

civarında kalmış, fakat 1988'den itibaren kitleler halinde geri dönüşler başlamıştır.

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Ukrayna sınırları içerisinde kalan ve Ukrayna'ya bağlı özerk bir cumhuriyet statüsüne dönüştürülen Kırım'da, 1991 yılında kurulan Kırım Tatar Milli Meclisi'nin mücadeleleri olumlu sonuçlar vermiş, gerek siyasî alanda Kırım Türklerinin temsili, gerek eğitim, kültür ve ekonomi alanlarında atılan adımlar kısıtlı imkânlarla da olsa sürdürülmüştür.

1944 Sürgünü'nden sonra Kırım'a geri dönen Kırım Türklerinin sayısı bugün itibarıyla 300 bini bulmuştur. Bu sayı, bugün toplam Kırım nüfusunun yaklaşık % 12'sine tekabül etmektedir. Ancak sürgüne maruz kalan ve çoğunluğu Özbekistan'da bulunan 500 bin civarında insan hala vatanlarından uzakta yaşamaya devam etmektedir. Öte yandan, 18. yüzyılın sonlarından itibaren uygulanan politikalar neticesinde vatanlarından ayrılarak göç etmek zorunda kalan ve bugün başta Türkiye olmak üzere, Romanya, Bulgaristan, Almanya, ABD gibi dünyanın çeşitli ülkelerinde hayatlarına devam eden Kırım Tatarlarının sayısının da yaklaşık 4-5 milyon kişi olduğu tahmin edilmektedir.

2014 Olayları: Fillerin Arasında Kırım

2014 yılında Ukrayna açısından son derece çalkantılı bir yıl olarak balamış, ABD ve Avrupa devletleri tarafından desteklenen toplumsal olaylar giderek çığrından çıkmış ve süreç hükümetin düşmesi ile sonuçlanmıştır. Ukrayna ve özellikle Kırım Özerk Cumhuriyeti'ni kontrolü altında tutmak isteyen Rusya ise karşı bir hamle olarak Kırım'a müdahale etmiş ve Batı'nın Ukrayna'daki hamlesine Kırım'la cevap vermiştir.

Rusya Çarlık dönemi ve Sovyetler Birliği dönemlerinde uygulanan zorunlu göç politikalarıyla Tatarları Kırım'da azınlık konumuna düşürmüştür. Bugün Kırım'da 2.5 milyon civarındaki nüfusun yaklaşık %60'ını Ruslar, %25'ini Ukraynalılar ve %12'sini ise Kırım Tatarları oluşturmaktadır. Rusya Kırım'daki bu demografik tablodan da destek alarak Ukrayna'da yaşanan kaos sonrasında Kırım'a müdahale etmiş, Ukrayna sınırında çok geniş çaplı bir askeri tatbikat yaparak Batılı küresel aktörlere Kırım'dan vazgeçmeyeceğini açıkça göstermiş ve

nihayet Kırım Parlamentosu da 6 Mart 2014 tarihinde Kırım'ın Rusya'ya bağlanması noktasında kapalı oturumda karar almıştır. Mart 2014 sonunda gerçekleştirilmesi planlanan referandumun Kırım'ın geleceği açısından yeni gelişmeleri doğuracaktır. Ancak yaşanan bu süreçte bir tarafta Ukrayna'da 2004 yılında gerçekleşen Kadife Devrim'e destek veren ABD ve kıta Avrupası, diğer tarafta Rusya amansız bir iktidar mücadelesi verirken, arada kalan ve küresel güç odaklarının çıkar savaşlarına malzeme olan ve en çok zarar gören Kırım Tatarları olmaktadır.

'ÖLÜM YOLCULUĞU'NUN HİKÂYESİ

İnsanlık tarihine 'Ölüm Yolculuğu' olarak geçen Kırım Sürgünü'nün şahitlerinden Vasfiye İbrahim, Kırım Türklerinin mücadelesinin sesi olan Emel dergisinde yayımlanan tanıklığında, tahayyülü dahî yürek dağlayan gerçekleri şöyle anlatmaktadır:

“...

Bütün halkı Bahçesaray stadyumuna topladılar. İnsanların toplanması bittikten sonra oradan tren istasyonuna götürdüler. İnsanların arasında çeşitli söylentiler çıkmıştı. Kimi bizi götürüp toplu halde öldürecekler, kimi çalışmaya götürüyorlar, kimi bizi sürgüne götürüyorlar diyorlardı. Herkes bir şeyler söylüyordu. Ama hiç kimse nereye niçin gittiğini bilmiyordu. Rus askerleri bizi insan gibi değil, uzaydan yüzüne yeni gelmiş zararlı yaratıklar gibi görüyorlar, ağza alınmayacak küfürler ediyorlardı. İstasyonda, daha bir çok köyden tanıdık insanlarla karşılaşılıyorduk. Ben, çocuk aklımla köy mollasının mahşer yerini anlattığı günleri hatırlıyor, herhalde biz mahşer yerindeyiz diye düşünüyordum. Çünkü Molla efendinin dedikleri oluyor, hiç kimse-nin kimseye faydası dokunmadan başlarının çaresine bakıyorlardı. Rus askerleri ise gözüme cehennem zebanileri gibi gözüküyordu. Ama, bu kundaktaki bebeklerin ne günahı vardı diye düşünüyor, sonra da Allah'a, kötü şeyler düşündüm diye beni affetmesi için dua ediyordum. Tren geldi, yanımıza yanaştı. Vagonlarda daha önce hayvan veya mazot taşındığı, gübre ve mazot kokusundan belli oluyordu. Kara bahtlı halkımızı ite kaka hayvan ve yük vagonlarına balık istifler

gibi doldurdular. (...) vagonda ayak basmaya yer yoktu. Hepimiz bindikten sonra askerler vagonun kapısını kapattılar. İçeride, karanlıktan birbirimizin yüzünü tanıyamıyorduk. Ben annemin elini hiç bırakmadım. Kardeşim babamın yanında, teyzem ve çocukları da bizim aramızda duruyordu. Vagonun içi o kadar doluydu ki, herkes oturamıyor, güçlü olanlar sırasıyla ayağa kalkmak zorunda kalıyordu. Kemiklerimiz sertleşti, bütün gücümüz tükendi. Açlıktan ne yapacağımızı bilmiyorduk. Tuvalet ihtiyacımızı insanların üstüne basa basa vagonun bir köşesine gidip yapıyorduk. Artık hiç kimse kimseden utanmıyordu. Vagonumuzda kaç kişi öldü, artık sayamaz olmuştum. Ağlamalar, iniltiler, o iğrenç kokular arasında nasıl aklımı yitirmedim hala şaşıyorum.

Hiç durmadan iki gün mü, üç gün mü bilmiyorum; kaç gün gittik? Vakit kavramını kaybettiğimiz zaman tren durdu. Kapılarımız açıldığında yolculuk bitti zannettik. Ama bitmemiş... Askerler vagonların kapağını açtılar. Yemek pişireceğimizi, ama tren vagonuna zamanında binmezsek burada kalacağımızı bağırarak bildirdiler. Zavallı insanlar... Kimisi ölüsünü gömmeye çalışıyor, yetiştirirse yetiştiriyor, yetiştiremezse dağın başında kalıyordu. Analar babalar yavrularını kaybettiler. Günahsız yavrularının ölüsünü gömmeden, dağın başında kurtlara, kuşlara yem olarak bıraktılar. Bu böyle günlerce devam etti. Vagonumuz yolda kalan ve ölen insanlardan sonra nispeten boşalmıştı. İnsanlar bitlendi, kurtlandı... Zalim yolculuk bittiğinde, Özbekistan'ın Semerkand şehrine getirdiler. Suçumuz bitmemiş olacak ki, yeni işkence metodları burada başladı.

Önce bizi hamama yıkanmamız için götürdüler, sonra gece Putnik-Kaytaş'taki kömür ocağına çalışmak için getirdiler. Bir hafta, üstü açık çukurda yaşadık. Oradan da havuç tarlalarına götürdüler. Havuç tarlasında çadır kurmamız için 10 metre çadır bezi, iki adet demir çubuk verdiler. Özbek halkı ilk günlerde bizim yanımıza hiç yaklaşmıyor, veba hastalığı var gibi bizi gördükleri yerde kaçıyorlardı. Hem çadırdaki yaşıyor, hem çalışıp para kazanıyor, hem de ev yapmaya çalışıyorduk. (...) Bizim ev iki ay içinde bitti. Ama yaptığımız evin tavanı toprak olduğu için, bütün bir kış su içinde yaşadık. Topraktan, oturmak için sedirler yaptık. Bana iş elbisesi verdiler. O elbiseyi gündüz giyiyor, gece ise minder olarak kullanıyorduk. (...) Tarlalara gidiyor, toprak üstünde kalmış tek tek arpaları gizli gizli toplayarak kendimize

yiyecek bulmaya çalışıyorduk. (...)

Yaşadığımız yerde, isminizin bulunduğu bir deftere, her ay gidip imza attık. Eğer izinsiz bölgeden çıkacak olursak; ya da imzamız olmazsa ceza olarak 20-25 yıl Sibirya'ya tekrar sürgüne gönderiyorlardı. Onun için korkumuzdan muhakkak imzaya giderdik. Hastalansak, bir köyden diğer köydeki hastaneye gidecek olsak, izin almak için bir hafta sürünürdük.

Bu çölde yaşamak biz Kırım Tatarları için çok zor geliyordu. Kırım'ın bağına, bahçesine, taşına, dağına, beyaz toprağına, suyuna hasret çeker olmuştuk. Her günümüz Kırım yırlarıyla, maneleriyle, çınlarıyla geçer olmuştı. Elimize Kırım'dan gelen su geçtiğinde, çoluk-çocuk, genç-yaşlı hepimiz bir araya gelir sanki zenzem suyu gelmiş gibi, herkese yetsin diye yudum yudum içer ağlaşırdık.

Bu kadar şeylerden sonra, siz suçsuzmuşsunuz dediler. Sanki bir suçumuz varmış gibi... 1977 yılında Kırım'a geri döndük. Bizi Kırım'a sokmadılar. Büyük mücadeleden sonra nihayet Kırım'a girebilen şanslı ailelerden olduk. Fakat vatan, bizim vatan, Kırım Tatarları'nın vatanı, ama insan başka insan. Kendi evimize gittik, yıkılan yerlerini saymazsak bıraktığımız gibi duruyordu. İçinde Rus ailesi oturduğu için biz sadece uzaktan bakabildik. Camilerimiz yıkılmış, sanki Tatarlar gitti diye çaylar küsmüş kurumuş... Altı yıl Kırım'da kendi vatanımızda oturma izni alamadık. Yeni yaptığımız evi yıktılar. Yenisini yaptık. Yine yıktılar, yine yaptık. Elektriği kestiler, aylarca elektriksiz oturduk. Vurdular, yıktılar... Ama olsun her şeye rağmen vatanımızdaydık ya..."

KAYNAKÇA

- Fisher, Alan; Kırım Tatarları; Selenge Yayınları; İstanbul; 2009.
- Hablemitoğlu, Necip; Yüzbinlerin Sürgünü Kırım'da Türk Soykırımı; Toplumsal Dönüşüm Yayınları; İstanbul; 2004.
- Kırımlı, Hakan, vd.; “Kırım”; Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi; Türkiye Diyanet Vakfı; Cilt: 25; Sayfa: 447-465; Ankara; 2002.
- Özcan, Kemal; Kırım Türklerinin Varoluş Mücadelesi Kırım Dramı; Babıalı Kültür Yayıncılığı; İstanbul; 2010.
- Vasfiye İbrahim (Anlatan); “Sürgün Hatıralarından: Bitmeyen Çileli Yıllar”; Emel; Sayı: 208 (Mayıs-Haziran 1995); Sayfa: 29-32.

RUSYA'NIN AFGANİSTAN İŞGALI

Sovyetler Birliği'nin 1979'da Hafızullah Emin rejimini devirmesiyle başlayan işgal yeni lider Babrak Karmel'in ülkesine Sovyet askerlerini davet etmesi sonucu meşrulaştırılmıştır. Tüm dünyanın gözü önünde 10 yıllık bir süreçte Afgan halkı Sovyetleştirme politikalarına maruz kalırken 1,5 milyon insanın hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir. 10 yıllık süreç içinde 5 milyon Afganlı mülteci kamplarına sığınmıştır. İşgal sonrası yürütülen politikalar sonucunda ise Afganistan bir içsavaşın içine çekilmiş, işgal sırasında halkı için mücadele eden gruplar işgal sonrası birbirleriyle çatışmaya başlamıştır. Sonuç itibarıyla Afganistan 10 yıllık bir süreçte öncesi ve sonrası ile dünyanın gözü önünde bir soykırıma tâbî tutulmuştur.

Yer	Afganistan
Tarih	1979-1989
Fail	Sovyet Rusya
Ölü Sayısı	1.5 Milyon

İŞGALDEN ÖNCE

Etnik Yapı

1979'da yapılan nüfus sayımına göre 15 milyon nüfusa sahip olan Afganistan çok milletli yapısıyla bilinmektedir. Halkın büyük kısmını Peştunlar (%40) geri kalanını ise Tacik, Özbek, Türkmen ve Hazaralar oluşturmaktadır. Hazaraların dışındaki kısım Sünni iken ülkede çok az sayıdaki Hintlinin dışında gayrimüslim bulunmamaktadır. Peştu dili ve Farsça'nın değişik bir lehçesi olan Dari resmî dil olarak kabul edilmişse de Peştu dili, nüfusun büyük kısmı tarafından bilinmediğinden pek yaygın değildir. Ulus zihniyetinden çok bağlı olunan aşiret ve boy bilincinin yaygın olduğu Afganistan'da uzun yıllardır süren çatışmalar ve iç karışıklıklarda bu birbirinden kopuk etnik grupların kendi bağımsızlıklarına olan düşkünlükleri temel nedeni oluşturur. Ayrıca uzun yıllar krallar tarafından yönetilen Afganistan'da halkın eğitimi ihmal edilmiştir. Okuma-yazma oranının %10 olmasında eğitim kurumlarının birer beyin yıkama enstitülerine dönüşmesi de etkili olmuştur.

Krallıktan Cumhuriyete

1973'e kadar monarşi ile yönetilen Afganistan, saltanat ailesinden olmasına rağmen cumhuriyeti ilan ederek hanedanlık yönetimini değiştiren Davud Han tarafından komünist bir devrim ve Sovyet işgaline giden yola sürüklenmiştir. Sovyetler'i ülkesinden uzak tutma çabasındaki Muhammed Nadir Şah'ın oğlu olan Muhammed Zahir Şah'ın (1933-1973) krallığı döneminde onun kuzeni ve kayınbiraderi olarak başbakanlık yapan Davud Han, Kral Emanullah'tan sonra Sovyetler'e Afganistan'ın yaklaşmasına, hattâ adım adım Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal edebilmek için yürüttüğü çalışmalara zemin hazırlanmasına sebep olmuştur.

1950'lerde ABD'nin Afganistan politikasının da bu ülkenin Sovyetler Birliği'ne yaklaşmasına sebep olduğu bilinirken, Afganistan beklediği yardımları başta ABD olmak üzere çevre ülkelerden alamayınca Sovyetler'in himayesine girmiş olur. Sovyetler Birliği ise ilerideki emellerine uygun olarak bu dönemi iyi kullanmış, kredi ve yardımlarını kendi çıkarlarına uygun olarak düzenlemiştir. Özellikle Sovyet sınırı-

na yakın yerlerin imarı, yolların genişletilmesi, Kabil'in kuzeyindeki Bagram Hava Üssü gibi yatırımlar 30 yıllık bir hazırlık sonucu hayata geçirilmiştir. Ayrıca eğitilmeleri için binlerce Afgan subayı Çekoslovakya'ya gönderilmiş ve çoğu KGB ajanı olarak yetiştirilmiştir.

Afganistan Halk Partisi ve Komünist Liderleri

Davud Han'ı aşırı hırsı ve uygulamalarından ötürü görevden uzaklaştıran Kral Zahir Şah, 1964'te ülkede yeni bir demokrasi programı ilan eder. Bunun sonucu olarak 1 Ocak 1965'te kurulan Afganistan Demokratik Halk Partisi¹ ise işgal öncesi yapılan komünist devrim ve işgal süresince ülke kaderinde etkili olmuş, halkın yaşadığı pek çok ağır işkence ve katliamlar bu parti yetkilileri aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Özellikle kurulduktan sonra Halk (Taraki ve Emin) ve Parçam (Karmel) olmak üzere iki fraksiyona bölünen komünist oluşum kendi arasındaki ihtilaflardan ötürü de ülkenin işgale uğramasında etkili olmuştur. Partinin genel sekreteri olan Nurmuhammed Taraki, 1978 devriminden sonra Afganistan'ın ilk cumhurbaşkanı olurken halkı Sovyetleştirme hareketleri en yoğun şekilde onun döneminde yaşanmıştır. Komünist bir yönetici olması kadar entelektüel kişiliği ile de tanınan Taraki, 1952'de basın ateşesi olarak Washington'a hükümet tarafından gönderilmiş Mahmud Han'a olan sert eleştirileri ile tanınmıştır.

Partinin ikinci lideri ve aynı zamanda Taraki'nin sadık öğrencisi (Şagirdi Vefedar) olarak tanınan Hafızullah Emin ise oldukça ateşli bir öğrencilik dönemi geçirmiş, pek çok Afganlı öğrencinin komünizmi benimsemesinde etkili olmuştur. 1965'te Kabil Üniversitesi'ndeki öğretim üyeliği sırasında da çalışmalarını artırarak sürdüren Emin, Taraki'ye olan bağlılığı ile tanınmışken ülkenin ikinci cumhurbaşkanı olarak yerini aldığında Taraki'nin ölümünden sorumlu tutulmuştur.

Halk Partisi'nin üçüncü lideri ve Afganistan'ın Sovyet işgalindeki en önemli ismi ise Babrak Karmel'dir. 1960'lardan itibaren Sovyet elçiliği ile yakın ilişkileri olan Karmel, 1965'te milletvekili olarak parlamentoya girmiştir. Bu dönemde bir KGB ajanı olduğu sonradan öğrenilen Karmel, ülkenin üçüncü cumhurbaşkanı olurken aynı zamanda işgalcileri ülkesine davet eden lider olarak Afganistan tarihinde

---

1 Bu parti gerçekte komünist bir parti olmuş, devrim ve işgalde bu parti mensupları etkin rol oynamışlardır.

yerini almıştır.

Taraki, Emin ve Karmel'e göre daha geri alanda kalan Dr. Necibullah ise özellikle Karmel'in yönetimi sırasında Afgan gizli haber alma örgütü KHAD'ın müdürü olarak tanınır.² Komünist Afganistan'ın dördüncü ve son cumhurbaşkanı olan Necibullah, 1996'da Taliban tarafından asılarak öldürülmüştür.

Davud Han ve Batı Bloğuna Doğru

10 yıllık başbakanlık görevinin ardından yönetime tekrar gelebilmenin arayışı içindeki Davud Han, demokratikleşme hareketlerinin istenilen düzeyde gitmemesi ve Zahir Şah'ın uygulamalarını beğenmeyen subayların yardımı ile 1973'te Zahir Şah'ın İtalya'da olmasından istifade ederek ülke yönetimine elkoymuş, cumhuriyeti ilan ederek Afganistan'ı yeni bir döneme sürüklemiştir. Kendisi de bir kraliyet mensubu olmasına rağmen kraliyet ailesini yerden yere vurarak başladığı 17 Temmuz Devrimi'nde en büyük desteği komünistlerin Parçam kanadından alan Davud Han, ilk yıllarında Sovyet ve komünist bir çizgiye uygun adımlar atsa da, daha sonra İran ve Pakistan ile ilişkileri düzeltmiş, Parçamları giderek kendinden uzaklaştırarak Afganistan'ın Sovyet etkisinden uzaklaşıp Batı bloğuna yaklaşmasını sağlamıştır. Ancak bu uygulamaları Sovyetler'in Davud'u devirme çalışmalarını hızlandırmasına sebep olmuştur.

Mîr Ekber Hayber'in Ölümü

Davud yönetimindeki ülkede ekonomik ve siyasî anlamda bir istikrar yaşanmazken özellikle 1977'de işçilerin grevinin silah gücüyle dağıtılması, Burhaneddin Rabbani liderliğindeki müslümanlara yapılan baskınlar ve 1978 Şubatında solcu bakanların görevden uzaklaştırılmaları Davud Hükümeti'ne karşı yapılacak olan devrimin önünü açmış olur. İki fraksiyona ayrılan Halk Partisi de Sovyetler'in isteği ile birleşirken ordudaki solcu subaylar devrim için tatbikatlara başlarlar. Ancak tüm bu çalışmalarının önünü açan olay, Komünist Parti ileri gelenlerinden Mîr Ekber Hayber'in öldürülmesidir. 1978'de kaldırılan cenaze tam anlamıyla komünistlerin gövde gösterisine dönüşmüş, bu gösteriden tedirgin olan Davud Han paniğe kapılarak Komünist

---

2 Kabil'de onbinlerce masum insanın öldürülmesine sebep olduğundan 'Kabil Kasabı' olarak bilinmektedir.

Parti liderlerinin tutuklanma emrini vermiştir. Taraki ve Karmel hemen tutuklanırken tutuklanma sürecinin uzamasının fırsat bilen Emin, ordudaki solcu subayların hareketlenmesini sağlar. 27 Nisan 1978'de başlayan hareket ile Davud'un köşkü bombalanırken Taraki ve komünist liderler hapisten çıkarılarak ülkede iktidarın artık halkın eline geçtiği radyolardan duyurulur.

İnkılâb-ı Savr'dan Sovyet İşgaline

Nisan ayında yapılan devrim İnkılâb-ı Savr olarak anılırken bu devrimin yapılması halkın iktidarı ya da zaferi olmasından öte devrimde Sovyet askerlerinin kullanılmış olmasıyla da dikkatleri çekmiştir. Sovyet desteği ile gerçekleştiği belirtilen devrimde Taraki yeni lider ilan edilirken onun liderliği gölgede kalmış, tüm yetkiler Emin'in elinde olmuştur. Dünyaya Afgan halkının isteği olarak lanse edilen ve artık tarafsız bir politika izleneceğine dair olumlu mesajlar verilerek çizilen imaj, Sovyet etkisinin artması ve kendi halkının komünistleşmesi için halkı karşısına alan 'ya kabul edecekler ya da mecbur olacaklar' anlayışı sonucu kısa sürede bozulmuştur. En kanlı dönem olarak bilinen Taraki döneminde 200 bine yakın kişi ölmüştür.

Ülkenin ismini Afganistan Demokratik Cumhuriyeti olarak değiştiren hükümet, bayrak olarak ise Sovyetler Birliği'ninkine benzer kıvıll bir bayrağı kabul eder. Halkın inançları ve alışkanlıkları yok sayılırken ateistleştirme çalışmaları hız kazanmış, siyasî anlamda da tasfiye hareketleri sürmüş, Parçamiler başta Karmel olmak üzere görevlerinden uzaklaştırılmışlardır.

Puli Çerhi'den Çıkış Yok!

"Puli Çerhi etrafında kepçeyle çukurlar oluşturmakla görevliydim. Elleri arkadan bağll olan mahpuslar geceleri saat: 20.00'den sonra gelirlerdi. Üç subay, getirilen mahkûmların ayaklarını da kısa bir iple bağlardı. Ardından, çukurlara atarlar, ben de kepçe vasıtasıyla onların üzerini toprakla kapatarak diri diri defnederdim..." Pakistan'a kaçan bir askerin Puli Çerhi için sarfettiği bu cümleler kendi halkına hiçbir acıması kalmamış bir rejimin göstergesidir. Afgan kamuoyunda hâkim olan Puli Çerhi'ye girenin bir daha sağ çıkmayacağına dair genel kanı Karmel'in hapishaneyi boşaltmasıyla ortaya konmuş olur. 12 bini aşkın tutuklu bulunan hapishaneden 126 kişi sağ çıkarken buradaki görevli polis ve gardiyanların KGB ve Doğu Alman uzman-

ları tarafından özel olarak eğitildiği bilinmektedir. En yaygın işkence yöntemi olarak aç bırakma sözkonusuyken yapılan sayısız işkence sonucu Allah'ı inkâr eden tutuklulara ödül olarak biraz yiyecek verildiği ifade edilmiştir.

Afganistan Demokratik Kadınlar Örgütü'nün bir üyesi olan ve bu hapishaneye düşen binlerce kadından biri olan Ferde Ahmedi ise hapishane hakkında şunları söylemektedir:

“İşkence salonlarının perdeleri kanlar içinde. Hapishane girişindeki koridordaki masaların üzerinde kesilmiş parmak, kol, bacak ve çıkarılmış göz gibi vücut organları duruyor. Hapishaneye getirilen bütün tutuklular, bu koridordan geçmek zorunda. Bu korkunç manzarayı gören tutuklular, daha ilk günden kendilerini nasıl bir kaderin beklediğini anlıyorlar.”

Taraki'den Emin'e Emin'den İşgale

Taraki'nin halk arasında nefret uyandırdığı ve Kabil Üniversite'sinden başlayan İslami hareketin daha da kuvvetlenmesini sağladığı yönetimi Sovyetler'in dikkatinden kaçmazken Emin eliyle gerçekleştirilen ve halk arasında giderek kamplaşmalara yol açan bu duruma bir son vermek için Emin gözden çıkarılır. Durumun farkına varan Emin, Sovyet desteği ile kendisinden kurtulmak isteyen Taraki'yi kendine bağlı güçler ile ortadan kaldırırken Sovyetler'in tepkisini çeken bu iktidar değişikliği karşısında yalnız olduğunu bilen Emin, halkın desteğini almak ve Amerika'ya yakın olmak için çaba sarfetmiştir. Ancak beklediği destek ne halktan ne de Amerika'dan Emin'e gelmiştir. 1979 Aralık ayına kadar süren iktidarında herhangi bir devrim hareketine karşı son derece dikkatli davranan ve ülke içinde giderek artan isyanlara karşı sert önlemler alan Emin, Sovyetler'in, istifa etmesi ya da Sovyet ordusunu ülkesine davet etmesi yönündeki baskılarına karşı direnmiştir. Ancak Emin döneminde kısa süreli de olsa sinsi bir bekleyiş içine giren Sovyetler, artan isyanları bahane ederek 24 Aralık 1979 gecesi işgal hareketine (Fırtına 333) resmen başlamıştır.

Sovyetler'in 1979'un son günlerinde başlattığı işgali her ne kadar daha eskiye dayalı bir harekât olsa da Taraki ve Emin iktidarlarındaki gibi benzer kukla rejimlerden ziyade işgali tercih etmesinin altındaki asıl neden, ülke içinde giderek artan İslami direniş olmuştur. Bunu doğrulayan bir KGB ajanı, *“Polit Büroyu harekete geçiren, Afganis-*

tan'da Müslüman devrimin başarılı olması halinde Sovyetler Birliği'nin bu ülkeden tamamen sürülmesiydi. Prestijimize indirilecek böyle bir darbenin yankılarını önceden kestirmek mümkün değildi. Sovyetler Birliği böyle bir tehlikeyi göze alamazdı. Polit Büro Sovyetler Birliği'nin itilip kakılmayacağını bütün dost ülkelere gösterme kararı aldı.” diyerek Sovyetler'in emelini bir kez daha dile getirmiştir.

İŞGAL SIRASINDA

Karmel Aracılığıyla Halkı İkna Çabası

Siyasî çıkarları yanı sıra ekonomik nedenlerle de Afganistan'ı işgal eden Sovyetler Birliği, 27 Aralık 1979 gecesi Emin'in köşküne bir harekât düzenleyerek 28 Aralık sabahı uzunca bir sorgudan sonra Hafızullah Emin'i ortadan kaldırmıştır. Radyo aracılığıyla Babrak Karmel'in halka seslenmesiyle halk Emin zulmünün son bulduğu ve yeni bir dönemin başladığına dair ikna edilmeye çalışılmış, ancak 5 Aralık 1978'de Sovyetler Birliği ile Afganistan Arasında imzalanan Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması'na dayanarak ülkesine Sovyetler'i davet ettiğini bildiren Karmel, halk tarafından inandırıcı bulunmamıştır. Karmel, Emin'i CIA ajanı olmakla suçlamış, onun döneminde yapılan zulümlerin son bulduğunun altını çizmiştir.

Halkı ikna çalışmalarına hızla başlayan Karmel, öncelikle siyasî anlamda tabanını genişletmek için komünist olmayan eski bürokratları dahî kabineye alırken kendisinin ateist değil Müslüman olduğu noktasında halkı ikna edebilmek için çaba sarfetmiştir. 1980 yılı sonlarında Cephe-i Milli-i Peder Vatan (Ulusal Anavatan Cephesi) adıyla bir parti kurarak halkı Savr İnkılabı ile getirilen reformları gerçekleştirmek için katılıma çağırırsa da halk nezdinde gerekli ilgiyi bulamaz. Bir taraftan da komünistler arasında güç tabanını genişletmeye çalışır. Ancak bu konuda da başarılı olamamıştır. Halkilere tavsiye hareketini de bir taraftan sürdürmesi küçük sabotajlara uğramasına, ülke içindeki gerginliklerin artmasına sebep olmuştur. Karmel rejimini devirme hareketi içinde oldukları tesbit edilen Halkilerin ortaya çıkmasından sonra devlet dairelerindeki Halki görevliler uzaklaştırılırken resmî daireler boşaltılmış, yerlerine Sovyet görevliler getirilmiştir. 1986'da son bulan görev süresine kadar halkın da komünistlerin de tam desteğini alamayan Karmel, ülkesinin Sovyetler tarafından işgal edilmesin-

de ve hızla Afganistan'ın Sovyetleştirilmesi çalışmalarında aktif rol oynamıştır. Karmel, kendisini gerçek bir Müslüman olarak göstermek için gayret göstermiş, konuşmalarına Allah'ın adını anarak ve ayetlerden yola çıkarak Sovyet stratejisi için çalışmalarda bulunmuştur.

Afganistan Sovyetleştiriliyor

Halkilerden boşalan resmî dairelere getirilen Sovyet yetkililere ek olarak ülkenin pek çok kurumu Sovyet sistemine uygun biçimde yeniden düzenlenmiş, ülke ekonomisi %80 oranında Sovyetler Birliği'ne bağlı hale gelmiştir. Komünist rejim karşısında artan isyanlar ve halkın bir türlü istenileni kabul etmemesi ise eğitim maskesi altında çocukların ailelerinden zorla kopartılarak birer KGB ajanına dönüşmesine yol açmıştır. 1980'li yılların başından itibaren 7-15 yaş arasındaki çocukların SSCB'ye gönderilmesi suretiyle gerçekleştirilen kimliksizleştirme hareketinin perde arkası mimarı olarak Karmel'in eşi Menbuba Karmel gösterilmiştir. Bunun nedeni ise kendisinin müdürü olduğu Parverişgâh-i Vatan isimli yetiştirme yurdundaki öğrencilerin bir hapishaneyi andıran yurttan SSCB'ye eğitim için zorla gönderilmeleridir. Genellikle anne-babaları ölen ya da okullardan topladıkları çalışkan çocukları seçen yönetim bu çocukların daha rahat ve daha iyi bir gelecek için gönderildiğini söylese de bir öğrencinin anlattıkları yaşananları ortaya koymaktadır:

“...Ertesi gün bizi bir subaya götürdüler. Subay bize bir askerî kışlada olduğumuzu söyledi. Onun dediğine göre burada düşmanla savaşmayı öğrenecekmışız. Hemen eğitime başladık. Bize, nefesimizi tutmayı, yere sürünerek yürümeyi, zikzak yaparak koşmayı, saklanmayı, sessiz hareket etmeyi öğretiler.”

Naim Canburay'ın anlattıkları aldıkları eğitimin mahiyetini gösterirken 7-13 yaş arası bu çocuklara Afganistan halkı eşkiya ve öldürülmeleri gereken kişiler olarak tanıtılmıştır. Naim'in anlattıkları arasında çocuklara akşamları votka vermeleri ve bunu güçlenmeleri adına verdiklerini belirtmeleri de bulunurken amacın mücahidler ile baş edemeyen ve ağır kayıplar veren Sovyetlerin bu çocuklar aracılığıyla hem mücahidler arasındaki bağı çökertmek hem de yetişen yeni nesil aracılığıyla Afgan halkının Sovyetleşmesini hızlandırmak olduğu gözükmektedir. Ülke içindeki eğitim kurumlarında da komünist ideolojiye

uygun bir eğitim sistemi ile öğrenciler arasında ideolojik bir nesil yetiştirme çabası sürdürülmüştür.³

Karmel rejimine bağlı ordudaki kopmaların ve dağılmaların yaşanması üzerine köylerden topladıkları çocukları da askerî eğitim amaçlı Rusya'ya gönderen işgal, güçleri bu çocuklar üzerinden Sovyet ideolojisini yaymak ve benimsetmek için çalışmıştır. Muhammed Sahî ve Seyid Mazlum adlı iki gencin anlattıkları halkı Sovyetleştirme çalışmalarının eğitim maskesiyle sürdürüğünün kanıtıdır. Zorla askere alınmalarının ardından bir gün Rus bir subayın gelerek kendilerine söylediği sözler Afgan gençler üzerinden yürütülen politikanın bir göstergesidir:

“Sizi eğitmek için Rusya’ya götüreceğiz. Orada eğitildikten sonra tam asker olacak, hakikati öğreneceksiniz, gelip Afganistan’a hizmet edeceksiniz. İsyancıları temizleyecek, sosyalizmin adaletini öğreneceksiniz, göreceksiniz.”

KHAD = İşkence

‘Khedemat-i İttıla’at-i Davleti’ adlı komünist rejimin gizli haber alma örgütü Afgan halkı için işkence merkezine dönüşürken Moskova tarafından örgütlenen ve finanse edilen KHAD’ın başında işgal devrinin son lideri Dr. Necibullah bulunmuştur. ‘Her Afgan ailesinden bir üye edinmek’ gibi bir hedefi olan örgütün tam eleman sayısı bilinmese de Kabil’de 20 binin üzerinde elemanı olduğu tahmin edilmiştir. Ayrıca bu örgüt her 500 metreye koyduğu kontrol noktalarıyla halkın yaşamını daha da zorlaştırmıştır. Özellikle mücahidlerin Kabil’e sızmamaları için çok sıkı tedbirler alan örgüt gece baskınları düzenleyerek sık sık masum insanları rastgele tutuklamış, çeşitli işkenceler sonucu bu insanların hayatlarını kaybetmelerine neden olmuştur. Devrimden sonra işkencenin bir kurala dönüştüğü Afganistan’da işgalle birlikte hükümetin kamuoyuna açıklama yapma gereği duymadan işkencenin bir tür cezaî fonksiyona dönüştürüldüğü bilinmektedir.

---

3 Cenevre Antlaşması’nın 49. maddesinin 3. fıkrasına ters bir uygulama ile bu çalışma sürdürülmüştür.

Üniversite'den Başlayan 7 Cephe

Afganistan'da 1969 senesinden itibaren üniversite merkezli başlayan İslamî hareket Mısır'daki Müslüman Kardeşler'le bağlantılı olarak Cevanan-ı Müselman adıyla teşkilatlanmış, ancak 1973'te Davud Han tarafından yasaklanan teşkilatın aralarında Hikmetyar'ın da olduğu önderleri hapse atılmıştır. Daha sonra hapisten çıkan teşkilat liderleri Hikmetyar ve İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Rabbani, Pakistan'a giderek işgal sırasında kendilerine bağlı birlikler ile direniş göstermişlerdir. 1979 işgalinde Hikmetyar'ın diğerlerinden yolunu ayırarak yeni bir oluşumun içine girmesi ve ayaklanmaları başlatmasının ardından (Hizb-i İslami) oluşan diğer cephele ve komutanlar şunlardır:

CEPHELER	LİDERLERİ
Hizb-i İslami Afganistan	Mühendis Gülbeddin Hikmetyar
Cemiyet-i İslami Afganistan	Prof. Burhaneddin Rabbani
Cephe-i Milli İslami Afganistan	Sıbgatullah Müceddidi
Hareket-i İnkılabi İslami	Mevlevi Muhammed Nebi Muhammedi
Hizb-i İslami	Mevlevi Yunus Halis
İttihad-ı İslami Bara-i İslami Afganistan	Abdurrah Resul Sayyaf

Bu direniş hareketleri karşısında zamanla çözülmeye başlayan Sovyet ordusu dağılmaya başlamış, Sovyetlerin 1988'den sonraki çekilme hareketinde bu grupların büyük etkisi olmuştur.

Sovyet Ordusunun Enternasyonal Borcu

24 Aralık gecesi Sovyet askerlerine, komşuları Afgan halkının devrimini baltalamak isteyen emperyalist güçlere karşı yardım amaçlı gittikleri söylenirken Afgan işçilere yardım etmenin enternasyonal bir borç olduğu vurgulanan askerler kısa sürede Afgan topraklarına girdiklerinde halkı katliamdan geçirmişlerdir. Bu işgalin bir 'terör kampanyası' olduğunu söyleyen Garak Camalbekov adlı Sovyet askeri şunları anlatmaktadır:

"... Tanklar köylerdeki evlerin üzerinden geçerek, birçok evi yerle bir etti. Bir evin üzerinden tankla geçerken, ben tankın içinde olduğum

halde çocukların ve kadınların çılgınlıklarını çok net duyabiliyordum.”

Benzer uygulamaları zamanla askerlerin kaçmasına ya da saf değiştirerek mücahidler tarafına geçmesine neden olurken savaş suçu işleyen Sovyetler tüm bunları gerçekleştirmesine rağmen bugüne kadar hiçbir ceza almamıştır.

Silah Tatbik Alanı

85 bin askerle başlayan bu işgal hareketinde Sovyet ordusu çok ağır kayıplar vermiş olsa da itibarını her geçen gün kaybetmesine karşılık yenilgiye uğradığını kabullenmek istememiştir. Aynı zamanda yanıbaşında Müslüman bir devleti tanımak istemeyen Sovyet rejimi Afganistan'ın eski yüksek yargıcı Omar Babrakzay'a göre Afganistan'ı *“Sovyet ordusunun çeşitli taktik ve planlarını deneyebileceği bir tatbikat alanına”* çevirerek bölgeyi tüm silahları için test merkezi olarak kullanmıştır. Sovyetlerin bu işgal sırasında işlediği savaş suçlarının başında kimyasal silah kullanımı gelirken kanıtlanmış olan bu gerçeği eski Amerikan Başkan Yardımcısı Walter J. Soessel 1982'de Sovyetler'in hidrojen gazı, hardal gazı gibi kimyasalları kullandığını belirterek dile getirmiştir. Ancak bu suçlama karşısında ne BM ne de uluslararası kurumlar hiçbir adım atmamışlardır.

1979-1981 yılları arasında Afganistan'da 47 kimyasal saldırı gerçekleşmiş, bu saldırılarda 3 binin üzerinde insan hayatını kaybetmiştir. Muhammed Nabi isimindeki bir Afgan pilotu hava üslerindeki kimyasal madde depolarının olduğunu belirtirken Amerikalı Doktor Preston Darby, Sovyetlerin kullandığı kimyasal silahlardan birinin yapışkan ve aşırı derecede yakıcı bir madde olduğunu söylemiştir. 1984'ten itibaren kullanılmaya başlayan kimyasal silahların başında 'Sarı Yağmur' (Yellow Rain) ve 'Sıvı Ateş' denilen şok dalgalarıyla insanları öldüren 'sıvı bombalar' gelirken Sovyetler masum halkın ve çocukların kıyımına yönelik birtakım stratejiler de izlemişlerdir. Uçaklardan attıkları kalem, ağız mızıkaları, radyolar, kibrit kutuları v.s. gibi objeler dışında özellikle çocukların hoşuna giden oynar kanatlı kuşlar yüzünden sayısız çocuk hayatını kaybetmiştir. Çünkü radyoların düşmesi çevrildiğinde, mızıkalar çalındığında ve çocuklar kuşların kanadını oynattığında bu objeler infilak ederek aslî işlevini görmüş ve masum halkı katletmiştir.

İşgalin En Kanlı Yüzleri

85 bin kişilik bir orduyla havadan, karadan ve ağır silahlar ile başkenti ele geçirmesine rağmen ummadığı bir direniş ile karşılaşan Sovyet güçleri, halkı dizginleyebilmek ve mücahid gruplar ile mücadele edebilmek için sert tedbirler almışlardır. İşgalden sonraki ilk kanlı eylem 1980 Şubatındaki esnaf ve memurların ilan ettiği genel grevde gerçekleşmiş, kalabalığın üzerine ateş açan Afgan ve Sovyet birlikleri yüzlerce kişinin ölmesine sebep olmuştur. Afgan başkentindeki en büyük kanlı olay ise 1980 Nisanındaki öğrenci eylemidir. Öğrencilerin yaptığı eyleme halkın da katılımıyla giderek artan kalabalık karşısında açılan ateş sonucu yaşanan katliamın izleri başkent sokaklarından iki hafta boyunca silinmezken bu olay sonucu 2 bin öğrenci tutuklanarak Puli Çerhi Hapishanesi'ne gönderilmiştir. Başkentte daha çok okul eylemleri olarak ortaya çıkan işgal ve Sovyetleştirmeye yönelik tepkiler mücahidler eliyle Afganistan'ın diğer kesimlerinde daha sıcak ve kanlı çatışmalara sahne olmuş, özellikle mücahidler karşısında ülkede egemenlik sağlayamayan Sovyet güçleri köylere bomba yağdırarak sivil halkın katledilmesine sebep olmuştur.

'Lağman Katliamı' olarak tarihe geçen 1500 köylünün katledilmesi olayı ise Sovyet işgalindeki en acımasız katliamlardan biridir. 1984'te mücahidlerin bu bölgedeki askerî üsse saldırmasına misilleme olarak yapılan baskınla mücahidlere destek verdikleri gerekçesiyle 1500 köylü katledilmiştir. Benzer uygulamaları pek çok köyde gerçekleştiren Sovyet birliklerinin köylerdeki hayvanlara varıncaya kadar giriştikleri katliamlar yağma hareketine dönüşmüş, köylülerin sahip oldukları eşyalar yağmalanmıştır. Yapılan tesbitlere göre 10 yıllık süre içerisinde; 1.5 milyon kişi hayatını kaybetmiş, 350 bin kişi sakat kalmış, köylerin 1/3'ü haritadan silinmiştir. 5.5 milyon Afganlı iltica etmiş, 200 bin kişi ülke içinde yerinden olmuş, 200 bin hektarlık orman, 1.500 km asfalt yol, 600 km elektrik hattı, 114 sağlık merkezi, 28 hastane yok edilirken 100 bin eğitim görmüş Afganlı ülkeyi terk etmiştir. İşgalin maddi açıdan uğrattığı kayıp ise 100 milyar Dolar olmuştur.

Mülteci Kampları

Keyfi saldırılar karşısında hiçbir emniyeti olmayan halk yaşadığı köyleri terk etmek zorunda kalırken erkeklerin işgal güçlerine karşı savışması nedeniyle daha çok kadın ve çocuklardan oluşan mülteciler

Pakistan (3,5 milyon) ya da İran'a (1,5 milyon) giderken yollarda Sovyet askerlerinin hedefi haline gelmiştir. Rus pilotların 'nişan tahtası' olarak kullandıklarını belirttikleri mültecilerden sağ kalmayı başaranlar ise Pakistan ya da İran'a sığınmıştır. Pakistan'da 342 mülteci kampı oluşurken bunlardan kendilerini mülteci olarak kaydettirebilenler BM'den aylık yardım almışlar, ancak bu uygulama da pek çok yolsuzluğun yaşanmasına sebep olmuştur. Kendilerini mülteci olarak kaydettiremeyenler ise çok daha zor şartlar altında yaşamaya mahkûm edilmişlerdir. Afgan mültecilerin sayısının Pakistan'da artması bu ülke için ciddi bir sorun haline gelmiştir. Pakistanlılar bu sorunun çözümü için dış destek almışlarsa da işgalle birlikte savaştan kaçan halk bu kamplarda yine siyasî çıkarlar uğruna kullanılmışlardır. Özellikle Pakistan hükümeti mülteciler arasındaki gençleri askerî eğitimden geçirmiş ve bu gençler vur-kaç taktiğinde kullanılmışlardır. Bunun altında yatan en önemli nedense İngiltere marifetiyle Peştunistan yüzünden iki ülke arasında meydana gelen sorundur. Pakistan güçlü bir Afganistan ile bu sorunu er-geç yaşayacağını bilincinde çıkarları doğrultusunda aldığı Amerika desteği ile hareket etmiştir. Bir şekilde bu işgal Peştunistan sorunu nedeniyle Afganlıları Afganlılar eliyle kırdırma operasyonu olarak kullanılmıştır.

Çıkar Savaşları!

Afganistan'ın Sovyet ordusu tarafından işgali dünya üzerinde kınamadan öte bir tepkiye sahne olmamışsa da bugün ve işgal sırasında yaşananlar aslında Afganistan üzerinden ciddi bir oyunun oynandığı gerçeğini göstermektedir. Öyle ki Sovyetlerin işgalinin Amerika tarafından biliniyor olması ve çelişkili açıklamalar, Amerika'nın Pakistan'ı daha önde tutması, İngiltere'nin klasik sınır çizimi oyunları bölgede Müslüman bir gücün ve birliğin sağlanmamasında etkili olmuştur. İşgal sırasında Pakistan üzerinden mücahidlerin Sovyet ordusuna karşı Amerika tarafından desteklenmeleri bir taraftan halkın direnişine destekmiş gibi gözükse de, aslında dış müdahalelerin son bulmasıyla ülkeden çekileceğini belirten Sovyetlerin işine gelmiştir. Ayrıca Sovyetler açısından merkezî yönetimin güçsüz olması, sürekli yapılan baskınlar Sovyetlerin 1950'lerden itibaren ülkenin doğal kaynakları üzerine yaptığı incelemeleri daha rahat sürdürme imkânı vermiştir. Zira yapılan doğalgaz anlaşması ile Sovyetler, Afgan doğalgazını dünya standartlarının çok altında temin etme imkanı bulmuştur.

Adım Adım Çekilme

1979 sonunda başlayan işgal bir soykırım boyutuna dönüşmüşse de alınan ağır yenilginin acısı halktan çıkarılmıştır. Ama süreç içerisinde ekonomik anlamda ciddi bir kayıp yaşayan ve ordusunda çok büyük zayıf veren Sovyetler Birliği, 1985'te Mihail Gorbacov'un bu yükten en olumlu şekilde kurtulma arayışına girmesine sebep olmuştur. Sovyetler öncelikle Karmel'i gözden çıkarıp yeni politikalarını en iyi uygulayabilecek kişi olan Dr. Necibullah'ı iktidara getirmeye ardından koşulsuz bir geri çekilme Sovyet itibarını zedeleyeceğinden kademeli olarak ve ülkedeki komünist rejimin sürmesine yönelik bir politika izlemeye karar vermiştir.

Necibullah, kendini sağlama alma politikası güderken askerî alandaki zafiyetten ötürü 18-50 yaş arasındaki tüm erkeklerin askere alınması için yasa tasarısı hazırlamış, Sovyetlere öğrenci gönderilmesi ve işbirliği çalışmalarını ihmal etmemiştir. Sovyetler tarafından hazırlanan bir barış planı ile yeni bir anlayışla Afgan halkına saygılı bir politika yansıtmaya çalışmışsa da mücahidler tarafından Sovyet temeline dayalı bu oluşumlar, yeni bir Sovyet stratejisi olduğu düşüncesinden dolayı kabul görmemiştir. Kademeli bir Sovyet çekilişine dayalı bu anlaşmaya mücahidlerin karşı olmasının en temel nedeni Sovyetlerin savaş alanında alamadığını masa başında alma isteği olurken mücahidler kesin bir çekiliş istemişlerdir.

İŞGALDEN SONRA

Silahla Alamadığını Masada Alma Dönemi

1986'da sonra ABD'nin mücahidlere stinger füzelerini vermesi Sovyetlerin işgalden çekilmesinde etkili olurken 1988 yılı başlarında Sovyet Polit Büro'da işgalin devamı yolunda oy kullanan isimlerin ölmesi ya da emekliye ayrılmaları göreve geldiğinden beri işgali sonlandırmak isteyen Gorbacov'un işini kolaylaştırmıştır. 1988 Şubatında çekilme kararı verilirken Sovyetler Birliği bu çekilmeyle birlikte savaş ile elde edemediklerini savaş sonrası diplomasi ve entrikalar ile sürdürme yoluna gitmiştir. 4 madde halinde özetlenen bu süreci oldukça başarılı uygulayan Sovyetler işgal sonrasında Afganistan'ın bir daha siyasî bir birlik sağlayamaması ve yeni işgallere açık hale gelmesini sağlamıştır. Necibullah rejiminin askerî ve siyasî açıdan desteklenmesi, mücahidleri desteklediği için Pakistan'ın sabotajlar ve suikastlar ile

istikrarsızlığa sürüklenmesi⁴, Pakistan ve ABD'nin Cenevre Antlaşması'na aykırı davrandığı iddiasının yayılması ve mücahidler arasındaki iç çekişmelerin körüklenmesi temelindeki bu stratejide şüphesiz en büyük zararı mücahidler arası çekişmelerin körüklenmesi ve bunun diplomatik yollarla desteklenmesi vermiş, bu sayede Afganistan'ın işgal sonrasında daha ağır bir yıkım içine sürüklenmesi sağlanmıştır.

Sovyetlerin 15 Mayıs 1989'da geri çekileceğini açıklamasından sonra Pakistan, ABD ve Sovyetler Birliği masaya oturarak BM gözetiminde Afganistan'ın kaderini belirleyen antlaşmaları imzalamışlardır. Cenevre Antlaşmaları olarak bilinen bu antlaşmalardan ilki Afganistan-Pakistan arasında, ikincisi uluslararası garantilerle ilgili bildiri adında garantör ülkeler olarak ABD ve Sovyetler Birliği arasında, üçüncüsü Afgan mültecilerin ülkelerine dönmeleriyle ilgili, dördüncü ise Sovyetler Birliği'nin geri çekilmesiyle ilgili imzalanırken bu görüşmelere ne mücahidlerden ne de Pakistan'da yaşayan mültecilerden, temsilci çağrılmamış olması, bir ülkenin kaderinin garantörlere teslim edilmesi, aslında işgal biterken yeni bir işgalin masa başında başladığının göstergesidir.

Kabil Mücahidlerin Elinde!

15 Şubat 1989 tarihinde 10 yıllık işgal fiili olarak sona ererken Kabil bu işgalden sonra Necibullah iktidarının devrileceği ve başkentin silahlı güçlerce yağmalanacağı düşüncesindeki Batılı devletlerin elçiliklerini çekmeleriyle karşı karşıya kalmıştır. Türkiye'nin de aralarında olduğu birkaç ülke diplomatik temsilciliklerini devam ettirirken geri çekilmenin sadece görünüşte olması ve Sovyetlerin yeni politikası nedeniyle mücahidlerin başkente girmeleri hemen olmamıştır. Bunda idarî kadrolarda 10 yıllık sürede Marksizm ve Leninizm kamplarında yetiştirilen 50-60 bin civarındaki yeni ismin görev alması da etkili olurken işgal süresince uygulanan soykırımın işgal sonrası için bir temizlik operasyonu olduğu bir kez daha gözlemlenmiştir. Necibullah rejiminin devam etmesinde mücahidler arasındaki hizipleşme ve anlaşmazlık da etkili olmuştur. Ancak 1990'dan itibaren parçalanma sürecine giren Sovyetler'in iç sıkıntıları ve ABD ile yaptıkları Afganis-

---

4 Nitekim Ziya-ül Hak bir sabotaj sonucu Cenevre Antlaşması'ndan bir hafta sonra öldürülmüştür.

tan'a silah yardımını kesme antlaşması Necibullah rejiminin sonunu hazırlamıştır.

Sovyet desteğinin kesilmesi sonucu parçalanan Sovyetler'den ümidini kesen Necibullah, kendi güçlerini oluşturma yoluna giderken en büyük hatayı elinde çok büyük bir güç olarak bulunan ve 1989'da Celalabad'da mücahidlere karşı büyük bir başarı sergileyen General Abdurreşit Dostum'u etkisiz hale getirmeye çalışarak yapar. Zira durumu sezen Dostum mücahid komutanlardan Ahmed Şah Mesud ile irtibata geçerek onların safına geçmiş ve Kabil'e mücahidlerin girişini kolaylaştırmıştır. 1992 Nisanında mücahidlerin Kabil'de pek çok önemli noktayı ele geçirmesi sonucu istifa eden Necibullah, BM'ye sığınmış ve yurtdışına kaçmak istemiştir. Ancak yurtdışına çıkması engellenen Necibullah, 4 yıl BM sığınmacısı olarak yaşamıştır.

Mücahidlerin Geçici Hükümetleri

1989'da Sovyetlerin geri çekilmesiyle mücahid hükümetini kurmaya yönelik ilk hareket Peşaver'de olmuş, ancak Pakistan istihbaratının da etkisiyle anlaşmazlıkların yaşandığı bu şûrânın sonunda bir hükümet kurmak için oylama yapılmasına karar verilmiş ve en çok oyu alan Prof. Sebgetullah Müceddidi devlet başkanı seçilmiştir. Sayyaf'ın Başbakan, Hikmetyar'ın Dışişleri Bakanı, Muhammedi'nin Savunma Bakanı, Halis'in İçişleri Bakanı, Rabbani'nin İskan Bakanı, Geylani'nin de Adalet Bakanı olduğu bu geçici hükümet Pakistan dahil hiçbir devlet tarafından tanınmazken 1989'da Celalabad'a yönelik operasyonun başarısız olması mücahidlerin dış dünyada gözden düşmesine de neden olmuştur. Bu olay mücahid liderlerin kendi içinde birbirlerini suçlamalarına ve 'Fahhar Katliamı' dolayısıyla Hikmetyar'ın dışlanmasına sebep olmuştur.

Birlik Çalışmaları

16 Nisan itibariyle Kabil'e girmeye başlayan mücahidler General Dostum'un yardımıyla herhangi bir direnişle karşılaşmazken Ahmed Şah Mesud diğer grupları da Kabil'e davet ederek kurulan geçici hükümetin buraya taşınmasını sağlar. Peşaver'de oluşturulan geçici konsey Kabil'de Nisan sonunda göreve başladıktan sonra Devlet Başkanı sıfatıyla Müceddidi eski rejimin görevlileri için genel bir aftan bahsetmişse de mücahid gruplar arasındaki ilk ayrım bu karar üzerinden gerçekleşmiştir. İlerleyen süreçte mücahid gruplar arasındaki dış des-

tekli ayrılıklar nedeniyle Afganistan'da bir birlik sağlanmazken Sovyetler gerek Pakistan gerekse mücahidler üzerinden yürüttükleri strateji ile kesin bir düzenin oluşmasını engellemişlerdir. Müceddidi'den sonra 15 Haziran 1992'de kurulan Rabbani Hükümeti de iç karışıklıklarla uğraşmış, bu süreçte Afganistan'ın etnik farklılığını kullanarak gruplar arasında ayrışmaların yaşanması sağlanmıştır.

1993 Haziranında ise uzun zamandır ayrılık yaşanan Rabbani ve Hikmetyar arasında bir anlaşma yapılmışsa da bu birleşme de uzun sürmemiş, kısa süre sonra antlaşma bozulmuştur. Sovyet işgalinin bitmiş olmasına rağmen süren bu ayrılıklarda etnik yapılar da etkili olmuş özellikle Pakistan ve diğer güçlerin etnik kimlikleri kışkırtması sonucu öteden beri kendi bağımsızlıklarını elde etmek isteyen güçler işgal süresince gösterdikleri beraberliği gösterememişlerdir.

Taliban'ın Ortaya Çıkışı

Ülke genelinde iç kargaşaların giderek artması ve mücahid gruplar arasındaki etnik sıkıntılar 1994 senesinde Afganistan'ın kaderinde önemli bir dönüm noktası olan Taliban hareketini doğurmuştur. Bu hareketin ilk oluşumu Gucci Mücahid'in ismiyle anılan çetenin Kandahar çevresinde 29 Ekim 1994'te Pakistan'dan gelen konvoyu el koymasıyla başlamıştır. Konvoyda ISI'nın emekli subayı Sultan Emir'in de bulunması üzerine durumdan haberdar olan medrese öğrencileri konvoyu kurtarmak için harekete geçmiş, 100 kişilik bu grubun konvoyu kurtarmasının ardından Kandahar'ı da ele geçirmesi sonucu oluşan bu hareket medrese öğrencilerinden oluştuğundan 'tâlîb' kelimesinin çoğulu olan 'Taliban' olarak adlandırılmışlardır.

Taliban hareketinin Kandahar'ı ele geçirmesinden sonra suç oranlarının azalması, şehrin belli bir düzene kavuşması, sert kurallar uygulanmasına karşılık halk tarafından Taliban'ın benimsenmesini sağlar. Hikmetyar'dan umduğunu bulamayan Pakistan için ise bu hareket önemli olmuş Taliban hareketini destekleyerek hem mülteci sorunundan hem de bir barış ile petrol ve doğalgaz boru hattının Afganistan üzerinden çekilmesi amacını taşımışlardır. Bu hareket Suudi Arabistan tarafından da desteklenmiş kısa sürede ülke içinden ve dışından pek çok silahlı kuvvetin katımıyla giderek büyümüştür.

1996'da Kabil'i ele geçirerek şehri teslim alan Taliban'ın ilk icraatı Necibullah'ın öldürülmesi olmuştur. Bu ölümle ilgili olarak Necibullah'ın ölmeden önce Pakistan subaylarınca bazı kâğıtları imzalamaya

zorlandığı, direndiği için de öldürüldüğü belirtilirken Taliban'ın Pakistan destekli bir oluşum olduğu iddiası da Taliban rejiminin uygulamalarında sıkça tartışılmıştır. Zira Peştun olmayan azınlıklara karşı bir etnik taciz kampanyası yürütüldüğü bu iddianın temelini oluşturur.

KAYNAKÇA

- Afganistan Özel Sayısı; Maveria; Sayı: 62; Ankara; 1982.
- Ahmetbeyoğlu, Ali; Afganistan Üzerine Araştırmalar; TATAV Yayınları; İstanbul; 2002.
- Bayazıt, Erdem; İpek Yolundan Afganistan'a; Akabe Yayınları; İstanbul; 1985.
- Broxup, Marie; "Sovyetler Afganistan'da Bir İşgalin Anatomisi" (Çev.: Rasih Malyalı;) Central Asian Survey; Cilt:1; Sayı:4; Sayfa:83-108.
- Doğan, Süleyman; Cihadda İttifak, Koltukta İhtilâf Afganistan'da kim Kazandı?; Marifet Yayınları; İstanbul; 1995.
- Mohammad Ebrahim M. Esmail; Komünist İşgalinden Liberal İstilaya Trajik Afganistan; Tarih Düşünce Kitapları; İstanbul.
- Mutanoğlu, Metin; Moğol İstilasından Amerikan İşgaline; İlke Yayıncılık; İstanbul; 2006.
- Oğuz, Esedullah; Afganistan: Sovyet İşgalinden İç Savaşa; İstanbul; 1998.
- Osmanoglu, Mahmud; Afganistan Cihadın 10 yılı; Rehber Yayıncılık; Ankara; 1990.
- Uysal, Hasan; Adı Afganistan; Öteki Yayınevi; Ankara; 1996.

RUSYA'NIN ÇEÇENİSTAN İŞGALİ ve SOYKIRIMI

Yüzyıllar boyunca Kafkasya üzerindeki sömürgeci politikalarına devam eden Rusya, 20. yüzyılın sonlarında dünyanın gözü önünde Çeçen halkına karşı büyük bir soykırım hareketine girişti. Genç-yaşlı, kadın-erkek demeden yüzbinlerce sivili katlederken 'terörizmle mücadele' söyleminin arkasına sığınan Rusya, hayatta kalanların büyük kısmını da göçe zorladı. 1994 ve 1999'daki iki işgal sonrasında 1 milyona yakın Çeçen'in vatanını terk etmek zorunda kaldığı işgale, başta ABD ve İngiltere olmak üzere dünya siyasetine yön veren devletler politik, ekonomik ve askerî destek vererek ortak oldular. Barışın teminatı BM ise, yüzbinlerce insanın hayatını kaybettiği bu soykırıma sessiz kaldı.

Yer	Çeçenistan
Tarih	1994-1996, 1999-Günümüz
Fail	Rusya
Ölü Sayısı	1.5 Milyon
Ölü Sayısı	Yaklaşık 1 Milyon

RUSYA'NIN KAFKASYA'DAKİ KANLI GEÇMİŞİ

Yüzyıllardır Devam Eden Sömürgeleştirme Çabaları

Rusya'nın Kafkasya üzerindeki hâkimiyet kurma planları 10. yüzyıla kadar götürülmekle birlikte, ilk işgal girişimleri Rusların 1556'da Astrahan Hanlıklarını ele geçirmesiyle başladı. İşgal süreci 17. yüzyılın sonlarında Çar I. Petro'nun başa geçmesiyle hız kazanırken, ilerleyen dönemlerde Katerina'nın iktidarında da yayılmacı politikalara devam edilerek yerli halk baskı altına alındı. Bu yüzyıllar boyunca Ruslar Kafkas halklarına karşı sömürgeci uygulamaları hayata geçirdi. Müslüman halk Hristiyanlaştırılmaya çalışıldı, ibadethaneler kamulaştırıldı, yerli halkın kurduğu ve hayır işleri yapan vakıflara el konularak sosyal ve kültürel ihtiyaçların karşılanması engellendi.

İmamlar Dönemi

19. yüzyılda, içlerinde Kafkasların efsaneleşen lideri Şeyh Şamil'in de bulunduğu 'İmamlar Dönemi'nde Ruslara karşı çetin mücadeleler verildi. Bu süreçte onbinlerce insan çatışmalar esnasında hayatını kaybetti. Fakat kısıtlı imkânları ve az sayıdaki savaşçılarıyla çok geniş imkânlarla sahip büyük Rus ordusuna karşı yürütülen bu mücadele Rusların 19. yüzyılın son çeyreğinde bölgede tam bir hâkimiyet sağlaması ile bertaraf edildi. Bu süreç boyunca da, Rusların yalnızca Çeçen halkı üzerinde değil, tüm Kafkas halklarını hedef alan sömürgeci politikaları aralıksız devam etti.

Zorunlu Göç ve Ruslaştırma Politikası

Kafkas halkları 19. yüzyılın ortalarından itibaren zorunlu göç uygulamalarına maruz bırakıldı. Özellikle 1862-65 yıllarında artan göç dalgası, daha sonra 1887-88 Osmanlı-Rus Savaşı'nda ve 1890-1908 yılları arasında devam etti. Rusya'nın bu zorunlu göç politikasındaki amacı Kafkas topraklarını kendisine karşı mücadele veren etnik unsurlardan arındırarak Ruslaştırmaktı. Nitekim göçe zorlanan Kafkas halklarının yerine Ruslar, Ukraynalılar, Hristiyan Kazaklar ve Don Kazakları yerleştirildi. Bu süreçte göçe mecbur bırakılan insanların sayısının 1 ila 2 milyon civarında olduğu bilinmektedir. Bunların içinde yaklaşık 100 bin Çeçen de bulunmaktadır.

Stalin’in Sürgünü: Yüzbinlerce Çeçenin Ölüm Yolculuğu

Çeçen halkının serencamı Rusya’da vuku bulan önemli olaylara paralel bir seyir izledi. 1917’de Çarlık Rusyasının yıkılmasıyla birlikte Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti ilan edildi; ancak Sovyet rejiminin Kafkasya politikası Çarlık Rusyasından farklı olmadı. Nitekim yüzyılın sonlarında Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte bünyesindeki cumhuriyetler de teker teker bağımsızlığını ilan ederken, Çeçenistan’ın bağımsızlığı tanınmayacaktı.

Stalin yönetimindeki Sovyetler Birliği, 2. Dünya Savaşı sırasında Almanların Kafkasya’yı işgali sırasında Alman birliklerine destek verdiğini iddia ederek savaştan hemen sonra Çeçen-İnguş Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’ni feshetti ve yerine Grozni Oblastı’nı kurdu. Halkın tamamının da bölgeyi terk ederek Sibiry’a sürgün edilmesine karar verildiği açıklandı. Karara karşı çıkanlar sorgusuz sualsiz kurşuna dizildi. 23 Şubat 1944’te başlayan ve 3 gün süren sürgünde 500 ila 700 bin Çeçen ve İnguş son derece ağır şartlar altında yolculuğa zorlandı. Kendilerine ait her türlü mal varlığını bırakarak yanlarına yalnızca 20 kg yük almalarına izin verilen halkın %20’si hava koşulları ve açlık sebebiyle henüz yolculuk esnasında hayatını kaybetti. Takip eden ilk birkaç yıl içerisinde de bu ölümler devam etti ve özellikle iklim koşulları sebebiyle yüzbinlerce insan yaşamını yitirdi. Sürgün büyük bir gizlilik içerisinde gerçekleştirildi ve dünya kamuoyu bu ölüm yolculuğundan yıllar sonra haberdar oldu. Sürgün edilen halk Sibiry’a da rahat bırakılmadı. Her 10 kişiye 1 gözlemci verildi ve halk sıkı kontrol altında tutularak insanların bulundukları yerden 3 km’den fazla uzaklaşmaları dahi yasaklandı.

Çeçen ve İnguşlar, Stalin’in ölümünden sonra yönetime gelen Kuruşçev döneminde kendi topraklarına geri dönebildiler. Ancak sürgün sürecinde sahip oldukları topraklara farklı etnik unsurlar yerleştirildiği için, başta iskân olmak üzere pek çok konuda büyük sıkıntılar yaşandı. 1956-1960 tarihleri arasında yaklaşık 200 bin Çeçen ve İnguş’un sürgün bölgelerinden geri dönüş yaptığı belirtilmektedir. 1957’de Sovyetler Birliği Yüksek Şurası, 1944’te göçe zorlanan ve katledilen Çeçen-İnguşların yurtlarına dönmelerine izin vererek Çeçen-İnguşetya’nın yeniden Sovyetler Birliği’ne bağlı Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak kurulmasına karar verdi.

20. YÜZYILIN SONUNDA İŞLENEN ÇEÇEN SOYKIRIMI

Sovyetler Birliği'nin Dağılması ve Bağımsızlık İlanı

Mihail Gorbaçov yönetimindeki SSCB, 'Perestroyka' ve 'Glasnost' politikalarıyla zaten hiçbir zaman varolmayan Komünist rejimden tamamen vazgeçtiğini ve küresel kapitalist sisteme eklenmek istediğini ilan etmiş oluyordu. Böylece 90'lara gelindiğinde Soğuk Savaş da sona ermiş ve dünya ABD'nin hâkimiyetinde tek kutuplu bir yapıya tamamen evrilmişti. Rusya bu süreçte ABD ve AB ülkeleriyle giderek yakınlığa ve göz ardı edilemeyecek büyük bir ortak olarak küresel hegemonik sistemdeki yerini almak için politikalar üretmeye başladı.

Bu süreç doğal olarak Sovyetler Birliği'nin de sonunu getirdi ve birliği oluşturan devletler tek tek bağımsızlıklarını ilan etmeye başladılar. Kasım 1990'da Çeçen Ulusal Kongresi'nin başkanlığına Cevher Dudayev'in seçilmesinin ardından, Kongre'nin baskıları sonucu 27 Kasım 1990'da Çeçen-İnguş Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Meclisi egemenliğini ilan etti. Bağımsızlık yolunda yeni bir anayasa çıkartılması, demokratik seçimlerin yapılması ve bağımsız bir hükümetin kurulması öncelikli hedefler olarak belirlendi. Dönemin devlet başkanı Boris Yeltsin'in engellemelerine karşın 27 Ekim 1991'de uluslararası gözlemcilerin gözetiminde seçimler gerçekleştirildi ve Dudayev'in partisi Vaynah (Halkımız) seçimleri kazandı. Seçimlerden hemen sonra, 1 Kasım 1991'de de, Çeçenistan, SSCB'den ayrıldığı ve egemen bir devlet olduğunu ilan etti. Yeltsin, bu gelişmenin hemen ardından 8 Kasım'da Çeçen-İçkerya Cumhuriyeti'nde olağanüstü hal ilan etti ve Grozni'ye askerî birlikler gönderildi. Fakat yoğun direniş karşısında Rus birlikleri geri çekilmek zorunda kaldı.

8 Aralık 1991'de birliği oluşturan devletlerden Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya bir araya gelerek Bağımsız Devletler Topluluğu'nu oluşturdular. Bu durum Sovyetler Birliği'nin resmen sonu demekti. Daha sonra Sovyetler Birliği'ni oluşturan devletlerin büyük çoğunluğu da topluluğa katılmıştır. Öte yandan Rusya, SSCB'nin dağılmasından bir süre sonra geliştirdiği politikalar ve ilan edilen doktrinlerle, eski Sovyet topraklarındaki siyasal, kültürel, ekonomik etkinliğini sürdürmek niyetinde olduğunu ortaya koyuyordu. Özellikle 1993 yılında ilan edilen 'Yakın Çevre Doktrini', izlenecek bu siyasetin ilanı

niteliğindeydi. Birliğin dağılmasıyla bağımsızlıklarını ilan eden devletler de Sovyet rejimi sürecinde yalnızca birlik içinde ilişkiler kurmuş ve dünyaya kapalı bir anlayışa mahkûm bırakılmıştı. Altyapı bakımından da dünya ile ticaret yapma imkânına sahip olmayan bu yeni devletler, zarurî olarak Rusya’nın hâkimiyet sahasında kalmaya devam ettiler. Bu da Rusya’nın küresel kapitalist sisteme eklemlenirken elinde bulundurduğu en önemli koz oluyordu.

Çeçenistan’ın bağımsızlık ilanı, daha önce Sovyetler Birliği’ni oluşturan cumhuriyetlerle yapılan antlaşmalara ve uluslararası yasalara göre meşru olmasına karşın, Çeçenistan hiçbir devlet tarafından tanınmadı ve Rusya’nın siyasî, ekonomik ve askerî alandaki baskılarına maruz kaldı. ‘Rusya Federasyonu Antlaşması’nı imzalamamış olmasına karşın Rusya, Çeçenistan’ı federasyonun bir parçası gibi görmeye devam etti ve uluslararası camiada Çeçenistan’ı yalnızlaştırmak için baskıcı bir politika izledi. Hatta bu süreçte Rusya, Federasyon Konseyi’nde Çeçenistan’a ayırdığı iki sandalyeyi boş tuttu. Rusya böylece Sovyetler Birliği’nin dağılma sürecinde Baltık devletlerine tanıdığı hakkı Çeçenistan’a tanımadı ve Çeçenistan’ın bağımsızlığı dünya kamuoyunda kabul görmedi. Bu tablo Çeçenistan ve daha geniş ölçekte Kafkasya’nın Rusya için jeopolitik ve jeostratejik açıdan büyük önem taşıdığını gösteriyordu. Rusya’nın Çeçenistan üzerindeki bu politikalarının asıl nedeni, yüzyıllardır devam eden Kafkasya hâkimiyetini kaybetme ve Çeçenistan’ın federasyonu oluşturan diğer unsurlara örneklik teşkil edeceği endişesiydi.

Dünyanın Gözü Önünde Birinci İşgal (1994-1996)

Rusya, Çeçenistan’da olağanüstü hal, ambargo ve politik baskılar yoluyla izlediği bu uygulamalar sonuç vermeyince, önce Dudayev iktidarını devirmek için uğraştı, başarı sağlanamayınca da 11 Aralık 1994’te Çeçenistan’a askerî müdahale başlattı. Dönemin Rusya Savunma Bakanı Graçov, işgalin çok kısa süreceğini, Grozni’nin iki saatte, tüm Çeçenistan’ın ise 2 günde düşeceğini iddia etti. Ancak işgal sanıldığı gibi kolay olmadı ve 2 sene sürdü. Bu süreçte Amerikan gizli servisi NSA’nın uydu telefonunu dinleyerek tesbit ettiği Dudayev’in yeri ile ilgili bilgiyi Ruslara vermesinden sonra düzenlenen suikast sonucu Dudayev, 21 Nisan 1996’da hayatını kaybetti. 5 Ağustos 1996’da Çeçenler Grozni’yi yeniden ele geçirdiler ve Rusları antlaşmaya zorladılar. 31 Ağustos 1996’da imzalanan Hasavyurt Ant-

laşması ile Çeçenistan'ın statüsü meselesinin 31 Aralık 2001'den önce çözüme kavuşturulması karara bağlandı. Ocak 1997'de yapılan seçimleri Aslan Mashadov kazandı ve Çeçenistan'ın yeni cumhurbaşkanı oldu.

1994-1996 yılları arasında devam eden ilk savaşta yaklaşık 100 bin Çeçen hayatını kaybetti ve yaklaşık 400 bin Çeçen de mülteci konumuna düştü. Bu korkunç can kayıplarının dışında ülke de harap olmuş, bütün altyapı tesisleri, kamu binaları, yaşam alanları, ibadethaneler, eğitim kurumları ve doğal alanlar tahrip edilmişti. Nüfusu 1 milyon civarında olan bir ülke için bu tablo, ülkede savaştan etkilenmeyen, bir yakınını kaybetmeyen, evi zarar görmeyen tek bir kişi bile kalmadığını ortaya koymaya yetiyordu.

Uluslararası Hukuka Göre Bağımsız, Fakat Tanınmayarak Yoksayılan Bir Ülke

1997'de Aslan Mashadov'un seçimleri kazanmasının ardından 30 Ağustos 1996'da imzalanan ve Hasavyurt Sözleşmesi olarak da geçen 'Rusya Federasyonu ve Çeçen Cumhuriyeti Karşılıklı İlişkiler Temelini Belirleme Prensipleri Antlaşması' gereğince 12 Mayıs 1997'de 'Rusya Federasyonu ve İçkeriya Çeçenya Cumhuriyeti Arasında Barış ve Karşılıklı İlişkiler Hakkında Antlaşma' imzalandı. Çeçen tarafı bu antlaşmanın uluslararası hukuk ve uygulamalara göre Rusya'nın aslında Çeçenistan'ı bağımsız bir millî devlet olarak tanıdığını kanıtladığını ileri sürdü. Ancak Afganistan dışında hiçbir devlet ya da uluslararası kuruluş Çeçenistan'ı bağımsız bir devlet olarak tanımadı.

Rusya 1998'de bazı şeriat uygulamalarını ve adam kaçırma olaylarını gerekçe göstererek Çeçenistan'ın bazı bölgelerini vurmakla tehdit etti, ancak yine de Çeçenistan'a federasyonun üyesi olması için teklif götürüldü. Bu süreçte Çeçenistan'da bağımsız bir İslam devleti kurulması ihtimalinin Rusya'yı oldukça tedirgin ettiği ve bu duruma önlem almaya ittiği söylenebilir. Zira Orta Asya'da Tacikistan ve Özbekistan'daki İslamî hareketin giderek güçlenmesi ve başarılı bir Çeçenistan deneyiminin bu hareketlere ilham verebileceği kuşkusunu, Rusya'nın, Çeçenistan'ın bağımsızlığını tanımamasının en önemli nedenlerinden biridir.

Bir Çeşit 11 Eylül Senaryosu: Çeçenistan'ı İkinci Kez İşgal Hazırlıkları

Rusya, 31 Ağustos 1999'da Moskova, 16 Eylül 1999'da Volgondonsk'ta gerçekleşen ve 293 kişinin hayatını kaybettiği patlamaları ve

Şamil Basayev komutasındaki güçlerin Dağıstan’a girmesini gerekçe göstererek önce Dağıstan’a ardından Çeçenistan’a saldırdı. Ancak kısa süre sonra patlamaların Rus askerî istihbarat servisi GRU ile işbirliği içinde olan Rus Güvenlik Servisi FSB tarafından gerçekleştirildiği ortaya çıktı. Bu tablo 11 Eylül olayları ile büyük benzerlikler içermektedir. Bu konuda Alev Erkilet şunları söylemektedir:

“Her iki olayda da faillerin İslamcı militanlar olduğu öne sürülmüş; her ikisi de kendisini İslam devleti olarak tanımlayan devletlerin (Çeçenistan ve Afganistan) saldırıya uğraması ve işgali ile sonuçlanmıştır. Her ikisi de geniş kapsamlı emperyalist temizlik operasyonlarının gerekçesi haline getirilmiştir.”

Bu iki patlamadan sonra, 22 Eylül’de Moskova’nın güney bölgesindeki bir apartmanın bodrum katında şüpheli bir durumla karşılaşıldı. Mahalle sakinleri durumu polise ihbar ettiler. Polis şüpheli üç kişiyi gözaltına aldı ve apartmanın bodrum katında bomba düzenekleriyle karşılaşıldı. Birkaç saat sonra durum netleşti ve bombayı yerleştirenlerin FSB ajanı olduğu ortaya çıktı. Bu durum diğer güçlü kanıtlarla birlikte, Moskova ve Volgodonosk’taki patlamaların da ‘terörist İslamcılarının’ değil Çeçenistan’ı bir kez daha işgal etmek için senaryo hazırlayan Rusya’nın işi olduğunu kanıtlıyordu. Nitekim resmî ağzardan verilen bilgilere göre Rusya, Çeçenistan’ı işgal hazırlıklarına Ağustos ve Eylül 1999’da gerçekleşen olaylardan 6 ay kadar önce zaten başlamıştı.

Rus Karşılaştırmalı Politika Enstitüsü üyesi Boris Kagarlitsky olaydan sonra konuyla ilgili olarak şu çarpıcı açıklamayı yaptı:

“FSB ajanları bombayı yerleştirirken suçüstü yakalanmışlardır. Zanlılar polis tarafından tutuklanmışlar, fakat ellerindeki FSB kimliklerini göstererek kurtulmaya çalışmışlardır.”

Daha da ilginç olan, polis tarafından tutuklanmış olmalarına karşın üç FSB ajanının, ertesi gün gizli servisin girişimleriyle salıverilmeleriydi. Yapılan açıklamada; ‘apartmanın bodrumunda bomba olmadığı, sadece bir eğitim tatbikatı yapıldığı’ söylendi.

Bir Milleti Kökten Yoketme Operasyonu: İkinci İşgal (1999)

22 Eylül 1999’da Çeçenistan bombalanmaya başladı. Bir ay içerisinde onbinlerce kişi, hedef gözetilmeksizin ve aralıksız sürdürülen hava

bombardımanları sebebiyle hayatını kaybetti. Kasım ayına gelindiğinde zorlu kış şartları altında bombalardan kaçarak hayatını kurtarmak isteyen yaklaşık 200 bin Çeçen sınırlara birikti. Özellikle komşu İnguşetya'ya iltica etmek için şiddetli yağmur altında uzun kuyruklar oluştu. Uluslararası haber ajanslarının verdiği bilgilere göre, Nisan 2000'e gelindiğinde 40 bin Çeçen hava bombardımanları sebebiyle hayatını kaybetmişti. Bütün bu yapılanlar, Çeçen halkının kökünün kazınmak istendiğine ve tam bir soykırıma işaret etmektedir.

İkinci işgal öncesindeki sürecin başından itibaren uyguladığı şiddet yanlısı politika ile Rus kamuoyunda popülaritesini yükselten Vladimir Putin, Çeçenistan'daki ikinci işgal sürecinin de mimarı oldu. Bu süreçte Yeltsin hakkında çıkan yolsuzluk iddiaları da Putin'in işin kolaylaştırdı ve Mayıs 2000'de yapılan seçimlerden galip ayrılan Putin, Rusya'nın yeni devlet başkanı oldu. Devlet yönetiminin başına geçtikten sonra da soykırım politikasını sürdüren Putin; "*Silahını teslim etmeyen herkes terörist sayılacak*" diyecek kadar ileri gitmişti. Bu acımasız politikalarına rağmen Putin uluslararası camiada hiçbir tepkiye maruz kalmadı, bilakis takdir gördü. Bill Clinton, Putin'in Rusya'yı kurtardığını söylüyor, dönemin ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright, Putin'i 'liberal bir reformcu' olarak tanımlıyordu.

Öte yandan işgal devam ederken 2001 yılında ABD'de gerçekleşen 11 Eylül olayları Rusya için çok önemli bir bahane oldu. 11 Eylül 2001'de ABD'deki Dünya Ticaret Merkezi'ne düzenlenen saldırıdan sonra ABD'nin terörizmle mücadele söylemini Rusya da kullandı ve Çeçenistan üzerindeki politikalarını dünya kamuoyunda bu söylemle meşrulaştırmaya çalıştı. Uluslararası medya organlarının ve ABD, İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerinin tam desteği ile bir süre sonra bu imaj dünya kamuoyunda kabul gördü; 'Çeçenistan'ın tam bir terör yuvası olduğu ve operasyonların Rusya'nın güvenliği için gerekli olduğu' söylemi ile işgal ve soykırım uygulamaları meşrulaştırılmaya çalışıldı.

Çeçenistan'daki bu ikinci işgal sırasında yaklaşık 150 bin Çeçen hayatını kaybetti. Toplam 424 köyden 270'i kullanılamaz hale geldi. Bu işgalle birlikte toplam mülteci sayısı 500 bini geçmiştir. Çeçen mülteciler bugün başta çevre bölgeler olmak üzere dünyanın birçok ülkesine dağılmış bir şekilde ve zor şartlar altında hayatta kalma mücadelesi vermeye devam etmektedir.

Üretilen Son Çözüm: Zorunlu İşbirliği

İkinci işgalle birlikte özellikle 2000 yılından itibaren Çeçenistan’da kontrolü ele geçiren Rusya, konvansiyonel savaştan sivillerin hedef alındığı kirli bir savaşa geçiş yaptı. Bu süreçte onbinlerce insan hukkukdışı yollarla gözaltına alındı ve birçoğu gözaltındayken kayboldu, bir kısmının da cesedine ulaşılabildi. Rusya bu süreçte dünya kamuoyunda savaşın bittiği ve her şeyin normale döndüğü, yalnızca savaş esnasında Çeçenlere liderlik eden birkaç kişinin yakalanması için küçük operasyonlar düzenlendiği imajını oluşturmaya çalıştı. Moskova yanlısı Ahmed Kadirov’a 2000 yılında kurdurulan hükümet halk tarafından tanınmadı ve Çeçen halkı Aslan Mashadov’a bağlılığını sürdürdü.

2003 yılında anayasa, başkanlık ve parlamento seçimleri gibi konularda göstermelik bir referandum düzenleyen Rus yönetimi, daha sonra şaibeli bir seçimle Ahmed Kadirov’un seçimi kazandığını açıkladı. Ancak Kadirov kısa süre sonra 9 Mayıs 2004’te Grozni Stadyumu’ndaki bir kutlama esnasında gerçekleşen patlamada hayatını kaybetti. Bunun üzerine yine Rus yanlısı Ali Alhanov devlet başkanı seçildi, fakat yönetim fiilen Ahmed Kadirov’un oğlu Ramzan Kadirov’un elindeydi. 2007 yılında resmen devlet yönetiminin başına geçen Kadirov yönetiminde bugüne kadar gelinmiştir. Rusya’nın bu dönemde Kadirov yönetimine destek verdiği, sosyal ve ekonomik alanda bazı iyileştirmelerin yapılmasına destek vererek Çeçenistan’daki muhalif grupları bertaraf ettiği görülmektedir. Ancak yaşanan bu sürecin, işgal sürecindeki acıları unutturması ve hayatın normale dönmesi pek kolay gözükmemektedir.

SOYKIRIMIN ARKAPLANI

Rusya’nın Küresel Kapitalist Sisteme Eklemlenmesi

Rusya’nın 20. yüzyılın sonlarında dünyanın gözü önünde işlediği soykırımın görmezden gelinmesinin en önemli nedeninin, Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte küresel kapitalist sisteme eklemlenme sürecine giren Rusya’nın, bu süreçte yalnız bırakılmaması ve desteklenmek istenmesidir. Bu süreci Alev Erkilet şöyle özetler:

“İlginç olan nokta, Çeçen-İşkerya Cumhuriyeti’nin BM ilkelerine, uluslararası hukuka ve kapitalist dünya-sistemin ürünü olan ulus-

devlet modeline uygun olarak kurulduğu ve önüne çok-partili demokratik bir devlete ulaşma hedefi koyduğu halde, kapitalist dünya-sistem tarafından tümüyle göz ardı edilmiş olmasıdır. Dünya-sistem ile onun ilkelerini gerçekleştirmek üzere kurulmuş ulus-üstü örgütlerin en büyüğü, en kapsayıcısı olan Birleşmiş Milletler Teşkilatı, kısaca 'gelişme hakkını' kullanma iradesi olarak adlandırılabilir bu ulus-devletleşme sürecini, kendi vazettikleri ilkelerle ters düşmek pahasına yoksaymışlardır. Bunun temel nedeni, 1990'lara gelindiğinde Rusya'nın sosyalist idealleri tümüyle terk ederek, kapitalist dünya-sisteme eklemlenme sürecine girmiş olmasıdır. Çeçenistan'ın BM'de temsil edilemeyen ülkelerden biri olması ve Afganistan dışında hiçbir ülke tarafından tanınmaması bundandır."

Aslında bu sürecin çok daha önceden başlamış olduğunu ileri süren Erkilet, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte küresel kapitalist sistemin, karşısındaki tek aykırı ses olan İslamî hareketlere yöneldiğini belirterek şunları söyler:

"1990 sonrasında kapitalist dünya-sisteme eklemlenmiş olan Rusya Federasyonu'nun tohumlarının daha 1917'lerden itibaren Rusya'da mevcut olduğunu söyleyebiliriz. 1990 sonrasındaki bütünsel eklemlenmeyle birlikte Rusya artık 'öteki' kategorisine ya da İkinci Dünya'ya itelenmez oldu; bu dönemde Üçüncü Dünya'nın sonunun gelip gelmediği bile tartışma konusu edildi. Kapitalist dünya-sistemin yer-yüzüne yayılımını tamamladığı noktada, sosyalist devrimci karşımerkez yitti. Rusya sistemin bir parçası haline geldi ancak ikinci sınıf bir ortak olarak. Çünkü finans problemleri vardı, sanayisi sıkıntıdaydı, temel beslenme maddelerinin temini bile sorun oluştuyordu. Ancak bu ikinci sınıf ortak, yeraltı ve üstü zenginliklere sahip, görece büyük bir ortak olduğundan arkalandı. Bu arkalamanın somut göstergeleri 1990 sonrasında Çeçenya'da görüldü. Fiziksel bakımdan gerçekten global ölçekte kendini yayan kapitalist sistem, geriye kalan tek aykırı sese, İslami hareketlere yöneldi ve bu süreçte Rus-Amerikan-İngiliz hükümetleri arasındaki dayanışma mali, siyasi ve uluslararası alana dek uzandı."

ABD ve AB Ülkelerinin Soykırım Karşısındaki Tutumları

Gerek birinci, gerek ikinci işgal sürecinde ABD ve Avrupa ülkelerinin tutumu, tam bir karartmaya ve ikiye bölünmüşlüğü işaret etmektedir. Bir

tarafından dünyada barışın, adaletin, huzurun teminatı olduğunu iddia eden ve gerektiğinde münferit olaylarda dahi dünyayı ayağa kaldıran bu devletler, yüzbinlerce insanın öldüğü ve bir milletin topyekûn yok edilmeye çalışıldığı bu işgaller karşısında dehşet verici açıklamalarda bulundular.

Rusya’nın Çeçenistan’ı işgali üzerine bir açıklama yapan dönemin ABD Başkanı Bill Clinton: *“Bu bir iç meseledir, düzenin en az kan ve şiddetle tekrar sağlanacağını umuyoruz!”* dedi. Dönemin ABD Devlet Bakanı Warren Christopher ise ‘durumu Yeltsin’in kararına bırakmanın en iyisi olduğunu, Rusya’nın parçalandığını görmek istemediklerini, Yeltsin’in başka alternatifi kalmadığı için böyle bir şey yaptığından emin olduğunu’ ifade etti. ABD Eski Dışişleri Bakanı Lawrence Beagleburger Çeçenler için *“Çok hoş bir millet değildir!”* diyerek, Rusya’nın soykırım hareketine örtülü destek veriyordu.

Clinton döneminde ABD’nin Rusya’ya Çeçenistan konusundaki desteği en üst seviyede idi. Zira Rusya’nın Çeçenistan’daki hâkimiyeti ABD çıkarlarına ters değildi. Dünyanın farklı bölgelerinde Rusya’nın hâkimiyet kurmasına izin vermeyen ABD, Çeçenistan’da çıkarları doğrultusunda Rusya’ya destek vermişti. Hatta bu destek mâlî seviyede çok büyük rakamlara ulaşmış, 11 milyar Dolar’ı bulmuştu.

Clinton daha da ileri giderek, Rusya’nın Çeçenistan’daki işgalini Amerikan içsavaşına, Boris Yeltsin’i de Abraham Lincoln’e benzetmişti. Clinton, Avrupa devletlerinin de katıldığı uluslararası bir toplantıda; *“Rusya’nın terörizm ve kanunsuzluk belasının üstesinden gelmesini istediğimizi söylerken, burada hazır bulunan herkes adına konuştuğumdan eminim... Biz Rusya’nın toprak bütünlüğünü savunmasının bu ülkenin sadece hakkı değil, aynı zamanda yükümlülüğü olduğuna da inanıyoruz.”* diyerek Avrupa devletlerine de takınmaları gereken tavır hakkında talimat veriyordu.

Toronto Sun gazetesinden Eric Margolis’in iddiasına göre Clinton, Pentagon’un Moskova’ya, Kafkasya’daki asilere karşı kullanılan Rus helikopterleri için, teknolojinin son harikası olan gece görüş ve haberleşme malzemelerinin hemen gönderilmesini emretmişti. Görüldüğü gibi, ABD, Rusya’ya hem politik, hem ekonomik, hem de askerî destek sağlıyordu. 1996 yılında Çeçenistan devletinin kurucusu ve ilk cumhurbaşkanı Cevher Dudayev’in yerini tesbit ederek Rusya’ya bildiren ve suikaste kurban gitmesini sağlayan da yine ABD’ydi.

Nitekim İngiltere’nin Çeçenistan konusundaki tavrı ABD’ninkiyle

birebir örtüşüyordu. Dönemin İngiltere Başbakanı Tony Blair; *“Rusya, Çeçenistan nedeniyle dışlanamayacak veya tecrit edilemeyecek kadar önemli bir ülkedir.”* şeklindeki açıklamasıyla, yeni dönemde Rusya’nın küresel kapitalist sistemde gözetilen bir ülke olduğunu işaret ediyordu. İngiltere Eski Dışişleri Bakanı Robin Cook ise 1999’da başlayan ikinci işgal için; *“Bu, Rusya açısından teröristlere karşı bir askeri harekettir.”* şeklindeki açıklamayla Rusya’nın söylemi-ne ortak oluyordu.

AB devletlerinin işgale yaklaşımında ABD’ninkinden pek farklı olmadı. AB devletleri de Çeçenistan’da yaşananları Rusya’nın iç sorunu olarak gördüler ve altına imza attıkları pek çok antlaşma ve yıllardır dünya kamuoyunda sürdürdükleri söylemlere ters düşen uygulamalarda bulundular. Zaman zaman cılız birtakım itirazlar ve uyarılar geliyorsa da, bunlar da Çeçen halkına karşı işlenen soykırımdan duyulan rahatsızlık sebebiyle değil, süreç içerisinde Rusya ile devam eden ilişkileri dengelemek adına yapılıyordu.

ABD ve Rusya dünya üzerinde sürdürdükleri işgalleri birer pazarlık malzemesi haline getirerek karşılıklı antlaşmalar yapmaktan da çekinmedi. Bu antlaşmalardan biri 18 Kasım 1999’da Türkiye’de gerçekleşen bir toplantıda, dönemin Rusya Dışişleri Bakanı Igor Ivanov’un, dönemin ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright’a verdiği bir mektupla resmîleşmiş oldu. Önerilen antlaşmaya göre, BM Güvenlik Konseyi Daimi Temsilcisi olan iki ülke karşılıklı olarak birbirlerinin Çeçenistan ve Irak’ta sürdürdükleri işgal ve soykırımlara göz yumacaklardı. Böylece özellikle 11 Eylül sonrasında ayyuka çıkan ve bugün hala dünyanın dört bir tarafında masum insanların öldürülmesine sebep olan ‘terörizmle mücadele’ söylemi üzerinde ağız birliği edilmiş oluyordu.

Uluslararası Kuruluşların Çeçenistan’daki Soykırıma Yaklaşımı

Tıpkı küresel güce sahip devletler gibi, onlar tarafından kurulan ve yönetilen uluslararası kurumlar da Çeçenistan’da yaşanan insanlık dramına karşı son derece duyarsız kaldılar. Dünya barışının teminatı olduğu iddiasındaki BM ve Soğuk Savaş döneminde ‘dünyayı komünist Sovyet rejiminin şerrinden korumak için’ kurulan NATO, yaşananlar karşısında göstermelik tepkiler vermeyi tercih ettiler. Nitekim BM, Çeçenistan’ı 10 yıl içerisinde 2 kez işgal eden ve dünyanın gözü

önünde yüzbinlerce insanın ölümüne sebep olan Rusya'ya hiçbir yaptırımında bulunmadı, 'kınama' ve 'uyarı' gibi bazı sembolik tepkiler dışında sürece müdahil olunmadı. Böylece BM bir kez daha bağımsızlığı, tarafsızlığı, samimiyeti ve işlevselliği ile ilgili bir sınavdan daha kalmış oldu.

Rusya, önceleri Çeçenistan'da yaşananları gözlemlemeleri için bağımsız komisyonlar kurulmasına istekli olduğunu söylüyordu. Fakat BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Mary Robinson'un Mart 2000'de gerçekleştirdiği ziyaret tam bir karartma ve kandırmacadan ibaretti. Ziyaret esnasında Robinson'un gözlem yapmak sebebiyle gitmek istediği pek çok yere götürülmediği daha sonra ortaya çıktı, fakat Rusya bu iddiayı reddetti. Öte yandan Robinson'un üst düzey yetkililerle görüşme talepleri de hava muhalefeti nedeniyle iptal edildi. Fakat Rusya tarafından uygulanan bu diplomatik manevralara BM'nin hiçbir yanıtının olmaması daha büyük bir fiyasko olarak kayıtlara geçti.

İşgalin Gerekçeleri

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra pek çok ülkenin bağımsızlığını ilan ettiği bir dönemde Çeçenistan'ın bağımsızlığının hem Rusya tarafından, hem de dünya kamuoyu tarafından kabul görmemesinin ve Rusya'nın Çeçenistan'ı işgal ederek 20. yüzyılın en büyük soykırımlarından birini gerçekleştirmesinin birkaç önemli sebebi bulunmaktadır.

Bunların ilki, hiç kuşkusuz Kafkasya coğrafyasının Rusya için tarih boyunca taşıdığı büyük önemdir. Çeçenistan da Kafkasya coğrafyasının çok önemli bir noktasında jeopolitik ve jeostratejik önemi bulunan bir devlettir. Böylesine kritik bir bölgede, Rusya'nın yüzyıllardır görmek istemediği bir devletin kurulması fikri Rusya'ya hiçbir zaman kabul edilebilir gelmemiştir. Öte yandan Rusya, güney sınırlarını kontrol altında tutmak için de Çeçenistan'a büyük önem veriyordu. Özellikle aynı coğrafyada bulunan ve Sovyetler'den ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Gürcistan ve Azerbaycan gibi ülkelerle benzer sorunlar yaşamak istemiyordu.

Çeçenistan işgalinin ikinci nedeni ise ekonomiktir. Zira Çeçenistan önemli bir petrol üreticisidir ve kritik bir güzergâh üzerinde boru hatlarına sahiptir. Savaş öncesi dönemde yılda 22 milyon ton petrolün

çıkartıldığı Çeçenistan'da, Azerbaycan ve Kazakistan'dan gelen önemli boru hatları da bulunmaktadır. Rusya'nın petrol ihracında üç boru hattı alternatifi bulunmaktadır: Bunlardan birincisi Azerbaycan-İran ve Türkiye üzerinden Akdeniz'e ulaşan Bakü-Ceyhan Boru Hattı, ikincisi Gürcistan üzerinden Karadeniz'e taşıma yapılması, üçüncüsü ise petrolün Çeçenistan üzerinden Karadeniz'de Rusya sınırları içerisinde bulunan Novorosisk Limanı'na ulaştırılmasıdır. Bu alternatiflerden Rusya için en düşük maliyetli ve en yüksek kar getirecek olanı üçüncüsüdür. Ancak bu ihtimalin hayata geçirilebilmesi için de Çeçenistan'daki Rus hâkimiyetinin sağlanması gerektiği açıktır. Rusya'nın Çeçenistan'ı yalnızca sahip olduğu petrol rezervleri için değil, petrol taşımacılığındaki kritik konumu sebebiyle de önemseydiği söylenebilir.

İşgalin ve soykırımın bir diğer önemli sebebi ise Çeçenistan'da varolan İslamî dinamiklerin giderek güçlenmesi ve bölgedeki diğer unsurlar için örneklik teşkil etmesi ihtimalidir. Nitekim bu coğrafyada gerçekleşecek başarılı bir Çeçenistan örneğinin, Kafkasya ve Orta Asya'da yer alan diğer devletler ya da hareketler için örneklik teşkil etmesi kuvvetle muhtemeldir. Böyle bir durumun Rusya'nın uzun vadede bölgesel ve küresel aktörlüğüne önemli sıkıntılar doğuracağı açıktır. Çeçenistan halkının köklü bir İslamî bilince sahip olduğunu, İslami bir yaşam tarzının yerleşik olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Buna rağmen hamâsî duygularla motive olan, işgal sırasında Rusya'nın soykırım uygulamalarıyla İslamiyet'e daha çok sarılan Çeçen halkının bölgede bir dinamizm yaratma ihtimali Rusya'ya her zaman tedirginlik vermiştir.

Öte yandan Rusya iç politikada Çeçenistan'da sürdürdüğü işgali her zaman kullanıyordu. İlk işgal Boris Yeltsin'in prestijini arttırmaya ve yeniden başkan seçilmesine yararken, ikinci işgal Yeltsin'in veliahtı olarak kabul edilen Vladimir Putin'in sahne alarak kısa süre sonra gerçekleştirilecek seçimleri kazanması sağlamıştır. Bu konuda Dr. Aslanbeg Kadıyev şu yorumu yapmaktadır:

“Birinci Çeçen savaşının siyasal amacı, Boris Yeltsin'in popülerliğini arttırmak ve onu 1996'da tekrar başkan seçtirmektir. Bu ikinci savaşın nedeniyse, eski bir KGB ajanı ve başkan Yeltsin'in veliahtı olan başbakan Vladimir Putin'in gelecek seçimlerde başkan olmasını sağlamaktır. Bu yılın başlarında Rus kentlerinde bombalanan apartmanlar Rus işgalini haklı göstermek amacıyla kullanılmıştır.”

Gerçek Bir Soykırım Hareketi

Dünya devletlerinin ‘Rusya’nın iç sorunu’ olarak görmeyi tercih ettiği, uluslararası kuruluşların görmezden gelerek zemin hazırladığı, Rusya’nın da ‘terörle mücadele’ söylemiyle meşrulaştırmaya çalıştığı işgal sürecinin aslında tam bir soykırım olduğu açıkça ortadadır.

İşgal sürecinde Çeçenistan’da bulunan Amerikalı gazeteci Thomas Goltz, gözlemlerinden hareketle kaleme aldığı ‘Chechnya Diary/Çeçenistan Günlüğü’ adlı eserinde bu konudaki düşüncelerini şu sözlerle dile getirmektedir:

“Aslında, pek çok Çeçen ‘birinci’ ve ‘ikinci’ savaşlar arasında herhangi bir ayrım gözetmez. 1991’de Sovyetler Birliği’nin dağılmasından bugüne kadarki dönemin tamamına Rusya’yla nicedir devam eden soğuk, serin, ılık ve sıcak çatışma gözüyle bakar, Çeçenleri yeryüzünden silme girişiminin, neredeyse her 50 yılda bir tekrarlanan, en son halkası olarak tanımlarlar. Tek kelimeyle soykırım. Bu bakış açısına katılıp katılmadığımdan emin değilim, ama çoğu Çeçen’in inandığı budur. Hem 100,000’in üzerinde sivil ve savaşçının öldüğü hem de hayatta kalanların tamamının mülteci olmaya zorlandığı veya viraneye çevrilmiş kentlerinin, kasabalarının ve köylerinin harabelerinde münzevi bir hayat yaşamaya mecbur bırakıldıkları, geçen on yıl içerisindeki toplumsal tecrübelerine bakacak olursak, böyle bir şeye inandıkları için onları suçlamak haksızlık olur.”

Fatma Tunç Yaşar ise yaşanan sürecin bir milletin varoluş mücadelesi olduğunu vurgulayarak şunları söyler:

“Çeçenistan’da yaşananlar, değişen uluslararası konjonktür ile bağlantılı olarak farklı şekillerde algılanmıştır. Oysa Çeçenistan sorunu ne milliyetçilik akımlarının etkisiyle ortaya çıkmış etnik bir çatışma, ne de 11 Eylül sonrası ifade edildiği şekliyle bir terörle mücadele operasyonudur. Tarihsel süreç Çeçenistan’daki sorunun; din, dil, etnisite ve coğrafi aidiyet unsurlarını bir arada barındıran bir var oluş mücadelesi olduğunu göstermektedir.”

Rusya’nın Çeçenistan’da gerçekleştirdiği soykırımı farklı boyutlarıyla tanımlayan Haleddin İbrahimli, soykırım olgusunun yalnızca insanları katletmek anlamına gelmediğini hatırlatır:

“Soykırım, ahalinin yalnız fiziki olarak yok edilmesi değildir. Eğer bir halk kendi toplu, geleneksel yaşama imkanlarını kaybediyor, toplu

şekilde öldürülüyor, etnodemografik facialara sürükleniyorsa, demek ki soykırıma mahkum edilmiştir. Çeçenler artık eski yerleşim birimlerini, normal yaşam koşullarını kaybetmişler, Rusya bu halk sanki kuş gibi ağaçta, balık gibi suda yaşamayı teklif ediyor. Onların dağıttıklarını onarmak isteği ve gücü ise yoktur. Mevcut durum, Çeçen varlığının ortadan kaldırılmasını, maksimum derecede azaltılmasını, bir milletin kökünün kurutulmasını ortaya koyan acı bir gerçektir. Bu, gerçek bir jenosittir”

Kimyasal Silah, Keyfi Tutuklamalar, Toplama Kampları ve İşkence

Rusya, kuruluş amacını ‘teröristleri sivillerden ayıklamak’ olarak tanımladığı toplama kampları kurdu ve bu kamplarda binlerce insanı toplayarak sistematik işkenceye tâbî tuttu. Bu insanların pek çoğu işkence ve tecavüze maruz kaldıktan sonra öldürüldü. Oysa bu insanların pek azı silahlı mücadeleye katılmıştı. Örneğin en büyük kamp olan Çernokovo’da yaklaşık 1000 tutuklunun yalnızca 7 tanesi savaşa katılmıştı.

Rusya’nın Çeçenistan işgali sırasında yaptığı haberler ve röportajlar nedeniyle tutuklanan ve toplama kampına gönderilen Rus-Amerikan gazeteci Andrew Babitski şunları söylüyor:

“Ben de istisnasız herkes gibi aynı davranışla karşılaştım. Yani coplarla dövüldüm. Kamptayken bir kadına ‘işkence’ ettiler. Başka bir sözcük bulamadığım için ‘işkence’ diyorum. (...) Stalin dönemindeki kampları hepimiz okumuşuzdur, Alman kamplarını da biliriz, işte buradaki kamplarda da aynı şeyler vardı.”

İnsan hakları örgütleri, Çeçenistan’da yaşanan bu dram karşısında gözlem yapmak, bölge insanına insanî yardım ulaştırmak ya da raporlama faaliyetinde bulunmak istediklerinde Rusya’nın sert ve olumsuz müdahalesiyle, bürokratik ve hukukî engellemelerle karşılaştılar. Yardım malzemelerinin pek çoğuna el konuldu, sivil toplum kuruluşu yetkilileri tutuklandı ve hatta işkence gördü. Yine de bu şartlar altında yapılan çalışmalar neticesinde hazırlanan raporlarda, keyfi tutuklamaların yapıldığı, insanların gözaltındayken kaybolduğu, tecavüz ve işkence olaylarının korkutucu boyutlara ulaştığı belirtilmektedir.

Öte yandan Rusya, Çeçenistan’da uluslararası hukuka göre kullanılması yasak olan pek çok silahı Çeçen sivillere karşı kullanmaktan da

çekinmedi. Bunların başında kimyasal silahlar gelmektedir. Vakum, napalm, yangın bombaları, hava yakıt patlayıcıları ve scut füzeleri de Çeçen sivilleri hedef alarak binlerce kişinin ölümüne neden olan ve uluslararası hukukta kullanılması yasak olan silahlardan bazılarıdır.

İşgalle Dağılan Bir Ülke: 500 Bin Mülteci

Rusya’nın Çeçenistan’da sürdürdüğü işgal ve soykırım hareketinin en acı sonuçlarından biri de sayıları 1 milyona yaklaşan mülteciler oldu. Her iki işgal sürecinde de sivil halk, kendilerini hedef alan ve can güvenliklerini ortadan kaldıran saldırılardan kaçmak ve hayatta kalamak için çareyi göç etmekte buldular. Murat Yılmaz bu konuda şu çarpıcı tesbitleri yapıyor:

“1994-96 savaşı boyunca ve hala devam etmekte olan savaşta göç eden insanların sayısı ayrı ayrı 500 bini bulmaktadır. Bu insanlar saatte dört binden fazla patlamanın yaşandığı Çeçen kentlerinden, daha emin olarak gördükleri komşu ülkelere ve bölgelere göç edebildikleri için kendilerini şanslı saymaktadırlar. (...) Özellikle son 10 yıl içerisinde¹, Çeçenistan’da yaşayan birçok kişi için göç çoğu zaman tek çıkış yolu olmuştur. Bu baskı çemberinde insanlar yoğun bombardıman neticesinde hayatını kaybetme ya da yaralanıp sakat kalma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Kaçırılma, yağmalama, tecavüz vakaları, toplama kampları gerçeği ile yaygın işkence olayları ve ‘temizleme operasyonları’ adı altında gece yarısı baskınlarının getirdiği derin psikolojik izler, insanların yaşamla ölüm arasında bir tercih yapmaya zorlamakta ve göç tek çıkış yolu olmaktadır. Rusya’nın taraf olduğu Cenevre Sözleşmesi’ni ihlal ederek her iki savaşta da hastaneleri, doğumevlerini, pazarları, yerleşim yerlerini ve mülteci konvoylarını hedef alması insanların endişelerini haklı çıkarmaktadır. (...) Kayıtların düzenli tutul(a)maması ve kayıt dışı mülteciliğin yaygınlığı sebebiyle net rakamlara ulaşmak, çoğu zaman mümkün olmamıştır. Bu verilere göre mültecilerin sayısı savaş boyunca 400 bin ila 800 bin arasında değişmiştir. Ayrıca Çeçenistan içerisinde yerinden edilen 240 bin insandan bahsedilmektedir.”

İşgal ve soykırım sebebiyle evlerini ve yaşadıkları toprakları terk ederek göç etmek zorunda kalan mülteciler, öncelikle Kafkasya coğrafya-

---

1 1995-2005

sındaki bölgeleri tercih ettiler. Özellikle komşu İnguşetya'ya iltica eden ve derme-çatma çadırlarda konaklayarak hayatta kalma mücadelesi veren yüzbinlerce Çeçen mülteci, Rusya ve İnguşetya yönetimlerinin baskılarıyla ülkelerine geri dönmeye zorlandılar ve ölümün kucağına terk edildiler.

Çeçen mülteciler İnguşetya dışında Azerbaycan, Gürcistan, Dağıstan gibi bölgedeki diğer devletlere, Türkiye gibi akrabalık bağlarının bulunduğu ülkelere ve dünyanın dört bir tarafındaki onlarca ülkeye dağıldılar.

Kendi topraklarından kaçmak zorunda kalan pasaport ve vize işlemleri için aylarca oyalanan ve göç etmeleri dahi zorlaştırılan Çeçen mülteciler elbette gittikleri ülkelerde kolay kolay kabul edilmediler. Özellikle Avrupa ülkeleri iltica başvurularını reddetti ve göz yumdukları soykırımdan kaçan insanların hayatta kalma mücadelelerine sırt çevirdi. Çeçenler mülteci olarak kabul edildikleri ya da sınırları içinde bulunmalarına göz yumulan ülkelerde de, ailelerinden, evlerinden, yaşadıkları coğrafyadan, maddî ve manevî varlıklarından uzak bir hayatın içine hapsedildiler. Öte yandan Çeçen halktan boşalan yerlere yüksek maaşlar teklif edilerek getirilen Rus ve diğer etnik kökene sahip insanlar, ilerleyen yıllarda bölgede çeşitli gruplaşmalar yaşanmasına ve ülkesine dönmek isteyen Çeçen halkının yeni bir sorunla karşı karşıya kalmasına sebep oldular.

KAYNAKÇA

- Ahmetbeyoğlu, Ali vd. (Yay. Haz.); Kafkas Dosyası; Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları; İstanbul; 2006.
- Erkilet Başer, Alev; Ele Geçirilemeyen Toprak Kuzey Kafkasya; Fecr Yayınevi; Ankara; 2002.
- Goltz, Thomas; Çeçenistan Günlüğü Bir Savaş Muhabirinin İzlenimleri; İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; İstanbul; 2005.
- İbrahimli, Haleddin; Değişen Avrasya’da Kafkasya; ASAM Yayınları; Ankara; 2001.
- Kutlu, Tarık Cemal; Çeçen Direniş Tarihi; Anka Yayınları; İstanbul; 2005.
- Özen, Özcan & Akınhay, Osman (Der.); Çeçenistan: Yok Sayılan Ülke; Everest Yayınları; İstanbul; 2002.
- Tunç Yaşar, Fatma (Ed.); Çeçenistan Yasak Ülke Kayıp Vicdan; İlke Yayıncılık; İstanbul; 2005.

ÇİN'İN TİBET İŞGALI

Dünyaya Çin tarafından kasıtlı olarak bir devrim olarak tanıtılan Tibet işgali, 1949'daki Çin devriminden sonra Çin'in bölge üzerindeki hâkimiyetini güçlendirmek ve yerel halkları ortadan kaldırıp Güney Asya'ya komünist düşüncüyü yaymak için gerçekleştirilmiş bir işgaldir. Her fırsatta bir bağımsızlık değil gerçek bir özerklik istediğini belirten Tibet halkının direnişini ayrımcılık ve bölücülük olarak yorumlayan Çin yönetimi, ayaklanmaları halkın yok edilmesi için fırsat olarak görmüştür. Yaklaşık 1.5 milyon kişinin hayatını kaybettiği bu işgalde Tibet halkının kültürüne yönelik düzenlenen operasyonlar ise Budizm'e açılmış bir savaş olarak gözükmektedir. Çin, yürüttüğü politikalarla bir halkı olduğu kadar bir inancı da kendi himayesinde ve kontrolünde sürdürmek, menfaatleri uğruna kullanmak istemektedir.

Yer	Tibet
Tarih	1950-...
Fail	Çin
Ölü Sayısı	Yüzbinlerce

Pö'den Tibet'e

Kendi halkı tarafından 'Pö' olarak adlandırılan Tibet, yüzyıllardır Çin'in baskısı ve sömürgeci uygulamalarına maruz kalmaktadır. 1750'de Çin temsilcisinin öldürülmesi olayını bahane ederek Tibet'e asker sokan Çin, öldürülen temsilci yerine iki temsilci göndererek Tibet'in iç işlerine daha fazla müdahil olmaya başlamıştır. Özellikle ruhanî liderler olan Dalai Lamaların varlığından rahatsız olan Çin, sömürü politikasının önünde en büyük engel olarak gördüğü Dalai Lamalara karşı suikast girişimleri düzenlemiş, genç yaşta öldürülmelerine sebep olmuştur. 20. asrın başlarında ise bölgede Rusların emellerini bahane eden İngiliz güçleri Tibet topraklarına zorla hâkim olmaya çalışmışlardır. İngilizlerin çekilmelerinin ardından Tibet 1907 yılında Çin ile olan ilişkilerini, dış politikada 'merkeze bağımlı özerklik' olarak tanımlamıştır. Ancak Çin İmparatorluğu'nun çöküşüyle beraber Tibet, 1913 yılında Dalai Lama'nın yayımladığı bir beyannameyle bağımsızlığını ilan etmiş, bu tarihten itibaren 36 yıl sürecek bir bağımsızlık dönemi yaşanmıştır.

Tibet Çin'in Ayrılmaz Parçası mı?

24 Kasım 1949'da Pançen Lama'nın¹ ricasıyla Tibet'i kurtarmak(!) için Tibet topraklarına girdiğini iddia eden Çin, herhangi bir direnişle karşılaşmamış ancak giderek artan inanca yönelik tutumlarından dolayı Tibet halkının bir arayışa girmesine neden olmuştur. Bir sulh arayışı içine giren Tibetliler için öncelikle Hindistan devreye girmişse de Çin'in tutumu karşısında geri çekilmek zorunda kalmıştır. En büyük desteğini yitiren Tibet, 30 Eylül 1950'de Çu En Lay'ın Tibet'in kesin olarak Çin'e ilhak edileceğine dair açıklamasıyla toprakları üzerinde Çin baskısını biraz daha fazla hissetmeye başlamıştır. 7 Ekim'de başlayan Çin kışkırtmalarından sonra 19 Ekim'deki Çamdo bölgesinin işgalinde 4 bin Tibetlinin öldüğü belirtilmiştir. Bundan

---

1 Dalai Lamalar 'Yaşayan Buda' olarak birer tanrı sıfatı taşıırken 5. Dalai Lama, Tibet hükümdarı olduktan sonra sırf dini işlerle meşgul olmak üzere kendisinin ihtiyar öğretmeni olan bir Lama'yı tayin etmiş ve ona Pançen Ripoçi unvanını vermiştir. Pançen Lama olarak anılan bu kişiler, ikinci derecedeki tanrı vasfını taşırlar. Son Panchen Lama'nın Çin'i desteklediği Çin hükümetinin Dalai Lama'ya karşı dinî otorite olarak Panchen Lama'yı bir müddet kullandığı bilinmektedir.

sonra harekete geçen Çin, “Üç milyon Tibet halkını emperyalizm baskısından kurtarmak(!) ve Çin’in batı sınırında milli müdafaayı sağlamlaştırmak üzere Çin kuvvetlerinin Tibet içerisine doğru ilerlemesi için izin verilmiştir.” açıklamasının ardından Tibet içindeki işgalini kökleştirmeye başlamıştır (1950).

7 Kasım 1960’da Tibet halkı yaşadıklarından dolayı son çare olarak BM’ye başvurmuşsa da BM, ‘Çin ile Tibet’in bu işi sulh ile halledeceklerini ümit ettiklerini’ belirterek Tibet halkını Çin zulmüne teslim etmiştir. 20. asırdaki bu işgal ve gerçekleştirilecek sömürü BM tarafından onay aldıktan sonra hızla devam ederken Çin’in bölgede tek güç olmasına ve bugünkü konumuna erişmesine imkân sağlanmıştır. Tibet BM’nin bu kararından sonra tek çare olarak 15 yaşındaki Dalai Lama’yı henüz rüşde ermemesine rağmen yönetimin başına geçirmek zorunda kalmıştır.

İşgal ettiği toprakların adını ve yapısını değiştirerek bölgeyi Çinlileştirme hareketine başlayan Çin’in Tibet’i işgalinin ardından 3 vilayet üzerine kurulmuş olan Tibet’i 5 vilayete böldüğü bilinmektedir. Tibet’in doğu topraklarının yarısının Çin’in Çinghai, Yunan, Gansu ve Sichuan vilayetlerine katıldığı da bilinirken 1965’te Tibet Özerk Bölgesi ilan edilmiş olmasına rağmen bu sözde bir özerklik olmuş, Tibet halkına bir fayda sağlamamıştır.

‘Çin’le Birleşik Kalmak’

Çin’in 1950’lilerden itibaren başlayan Tibet işgalinde Tibetliler tam bir bağımsızlık değil sadece inançlarına saygı beklerken bu yaklaşımda Tibet’in dinî lideri Dalai Lama’nın ‘Orta Yol’² yaklaşımı etkilidir. Tibetlilerin gerçek bir özerklik istediği Dalai Lama’nın temsilcisinin; “Ortak bir kültür ve dili paylaşan 6 milyonluk Tibet nüfusu, Çinle birleşik kalmayı yürekten istemektedir.” sözleriyle de ortaya konmaktadır. Ancak kendi menfaatleri için başkalarının haklarını görmezden gelen Çin, ancak asimile olmaları şartıyla Tibetlilere haklar tanıyacağını icraatlarıyla kanıtlamaktadır.

İşgalin başlarında Çin’e karşı durmanın anlamsızlığı düşüncesindeki Tibetliler, 1951’deki görüşmeler sonunda 17 maddelik bir antlaşmay-

---

2 Bu yaklaşım ile Çin’den bağımsızlık değil Çin anayasasına bağlı bir özerklik istenmektedir.

la bağımsızlıktan çok özerklik taleplerini belirtmişlerdir. Ancak bu antlaşma Çin menfaatlerine hizmet etmekten öte bir anlam taşımamış, bir müddet sonra Tibet'e yeterince yerleşen Çin, bu antlaşmaya bile uyma ihtiyacı duymadan Tibetliler üzerindeki baskı politikalarını devam ettirmiştir. Bu antlaşma gereğince 1952'de Tibet'te bir Çin askerî bölgesi kurulmasından sonra Lhasa'da Çin bankasının şubesi açılarak bu şubeler bir yıl içinde diğer şehirlerde yayılmış ve Tibet'in ekonomisi Çin hâkimiyeti altına alınmıştır. 17 maddelik antlaşmanın üzerinden bir yıl geçmeden Tibet'in bütün kilit noktaları Çinlilerin askerî istilasına uğramıştır.

Tibet'i ekonomik anlamda bir kıskacın içinde bırakmaya yönelik çalışmalar hızla sürdürülürken 'zirâî kalkındırma' sloganıyla münbit araziler halkın elinden alınmış, sadece Doğu Tibet bölgesinde 4 bin hektar alanın gasp edilmiştir. Uygulanan bu politika nedeniyle halk giderek yoksullaşırken Tibetli yerel kaynaklara göre 1959'da ve 1962-1963 arasında 70 bin Tibetli açlıktan ölmüştür. Çin, emellerine devam etmek adına 28 Mart 1959'da bir tebliğ yayımlayarak bu sulh antlaşmasının Tibet tarafından bozulduğunu iddia etmiş ve antlaşmayı fesh etmiştir.

Tibet'i Çinlileştirme

Tibet halkının barışçıl yapısına ve bölgede tam bir bağımsızlık talep etmemesine rağmen Çin'in uyguladığı politikalar sonucu halkın Çin'e karşı ayaklandığı bilinirken bu tepkilerin oluşmasında Çin'in asimilasyon çabalarının bir sonucu olarak bölgeye Han Çinlilerini göç ettirmesi en büyük etkidir. Zira bu uygulama ile yerel halk topraklarından sürülmekte, sömürgeci uygulamalar sebebiyle iş olanaklarından mahrum kalmakta, aynı zamanda da Han Çinlilerinin her türlü konforuna yönelik uygulamalarla kendi topraklarında ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmektedir. Halâ eski mahallelerde yaşamlarını sürdürmeye çalışan Tibet halkına karşılık Çinli nüfusun yaşam standartlarını yükseltmek için Çin hükümetinin büyük rakamlar harcadığı görülürken iki halk arasındaki bu farklılık bir milletin asimile edilmesi için psikolojik bir savaşın yaşandığını da gözler önüne sermektedir. Bu politikaya dikkat çeken Avustralyalı diplomat ve akademisyenler 2008'de Sdney'de Morning Herald New'in yayımladığı haberle Tibet'te yaşananlara ilişkin Çin hükümetinden Han göçmenlerine akan

paranın geride kızgın, işsiz Tibetlileri bıraktığını belirtmişlerdir. Aynı zamanda ÇKP'nin (Çin Komünist Partisi) genel sekreteri Hu Yaobang'ın da 1980'de Lhasa'yı ziyareti sırasında gördüğü tablo karşısında Tibetliler ve Çinli göçmenlerin hayat standartları arasındaki uçurumdan dolayı 'katıksız haldeki sömürgecilikten' bahsettiği söylenmiştir.

3,5 milyon nüfusu olan Tibet'e 10 milyon Çinli yerleştirildiği ve halkın tahrik edildiği bilinirken 2006'da açılan Qinghair Tibet demiryolunun bu akışı hızlandırmak için kullanıldığı da belirtilmiştir. Tibet topraklarında Çin nüfusunu artırarak Tibetlileri azınlık durumuna düşüren bu göç politikası, en son 2008'de yaşanan protesto ve sonrasında yaşanan sert müdahale ile gündeme gelmiş 'Çin'in' politikası tepki almıştır. Pekin merkezli hukukçular organizasyonu ve think-tank kuruluşu Gongman (Açık Anayasa Girişimi)'ın hazırladığı rapor da bu ayaklanmalarının sebebi olarak Çin hükümetinin uyguladığı yanlış politikaları göstermiştir.

Tibet halkı göçmenlerden dolayı işsizlik sorunu yaşarken bölge halkının işsiz kalmasında bir diğer etken de eğitim dilinin Çince olmasıdır. Tibetli gençlerin asimile olmaları için komünist eğitim merkezlerinin açıldığı Tibet'te, okullarda gençlere zorla komünist düşünceleri benimsemeleri için baskı yapıldığı ve Tibetli gençlerin komünist düşüncelere uygun yetiştirildiği belirtilmektedir. 1953'ten itibaren bu amaçla açılan eğitim kurumları için yüzlerce komünist idareci ve propagandacının maden arama ve askerî eğitim grupları adı altında Tibet'e yerleştirildiği de iddia edilmiştir.

Kolektifleştirmeye Gelen Katliamlar

1956'da dönemin Çin başbakan yardımcısı Chen-Yi'nin "*Tibet ekonomisi tamamıyla kolektive edilecektir.*" sözleri her ne kadar Tibet'in kalkınmasına yönelik bir hareket gibi sunulmuşsa da, süreç Tibet'in komünistleştirilmesi ve millî varlığının ortadan kaldırılmasına dönüşmüştür. Tibet'e giren Çin askerlerinin halkın ziraat alanlarına, hayvan sürülerine ve mahsullerine çeşitli bahanelerle el koyduğu, bazı kişilerin mahsullerini göstermelik fiyatlarla aldığı ancak bu fiyatlandırmanın dahi halkı mağdur edecek şekilde yapıldığına dikkat çekilmiştir. Tüccar ve çiftçinin mallarına çok düşük fiyatlarla el konulmasıyla halk yoksullaştırılırken Tibet'in ekonomisi her yönden Çinlilerin ihtiyaçlarını gidermek için zayıflatılmaya çalışılmıştır. Her sömürgeci

güç gibi Çin de Tibet işgalini Tibet'e medeniyet getirmek, ekonomisini ıslah etmek gibi gerekçeler sunarak meşrulaştırmaya çalışmış, kendi çıkarlarına uygun hareket edip bölgeyi asimile etmek için çaba sarfetmiştir. 1950'li yılların ortasından itibaren artan kolektifleştirmeyle birlikte gerginliklerin artmasının ardından ayaklanmaların başladığı Tibet'te özellikle Hampa gerillalarının ayaklanmaları karşısında halk görülmedik gaddarlıklar ile karşılaşmıştır. Artan baskılar karşısında 1956'da başlayan Tibet isyanı sonucunda Dalai Lama'nın ağabeyinin Hindistan başbakanı Nehru'ya yazdığı mektuba göre Doğu Tibet'in Litang bölgesi Çinliler tarafından bombalanmış ve 4 bin kişinin ölümüne neden olunmuştur. Çin, ilk ayaklanmalar karşısında kısmî bir gerilemeye gitmişse de çete halindeki faaliyetleri sert müdahalelerle bastırma yoluna gitmiş, bu ayaklanmalar karşısında havadan yüksek patlayıcılar ve zehirli gaz bombaları kullanılmıştır.

1959'daki Büyük Han Ayaklanması, dönemin en karanlık olayı olarak nitelenirken Lhasa'nın ele geçirilmesiyle sonuçlanan bu ayaklanma sonunda 2 bin ila 10 bin kişinin hayatını kaybettiği bilinmektedir. Bu sırada hedef alınan Ramoşe Tapınağı ve Patala, önemli ölçüde harap olmuştur. Tibet'te benzeri ayaklanmalar ve özellikle Hampa gerillalarının ayaklanmaları, 1989'daki sıkıyönetimin ilanına kadar sürmüştür. Çin daha sonraki tüm protesto girişimlerini de bu çerçevede değerlendirerek sert tedbirler almıştır. 2008'de rahip-rahibe, öğrenci ve sıradan insanlardan oluşan bir grubun ayrımcılığın son bulması için yaptıkları gösteri kanlı bir şekilde bastırılmış, protestocular T-90 zırhlı personel taşıyıcı ve T-92 zırhlı araçlar ile dağıtılmıştır. Bu ayaklanma sonucunda 6.500'den fazla kişi yaralanırken 200'den fazla insanın da hayatını kaybettiği bildirilmiştir. Çin, bu ve benzeri tüm ayaklanmaları Çin'i bölmek için, dış destekli eylemler olarak göstermekle kendisinin bölgenin kalkınması için çaba sarfettiğini iddia etmektedir. BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinden biri olan Çin'in bu uygulamaları, ABD, Fransa, İngiltere, Rusya gibi devletler tarafından, kendilerinin de benzer uygulamaları gerçekleştiriyor olmaları sebebiyle görmezden gelinmiştir.

Toplama Kampları

1950 ve 1960'lı yıllarda her 10 Tibetliden birinin toplama kamplarına kapatıldığı belirtilirken varolan 166 kamptan dışarı çıkabilenler ise sadece %2'lik bir oranı oluşturmaktadır. 1984'te 173 bin kişinin haya-

tını kaybettiği, özellikle Manastır topluluklarının hep beraber kömür ocaklarına gönderildikleri bunun da inancı kırmaya yönelik olduğu ifade edilmiştir. Ağır hapis koşullarında; soğuk, yüksek dereceli sıcaklık gibi unsurlara açlığın da eklendiği, bundan dolayı mahkûmlar arasında yamyamlık olaylarının yaşandığı da dile getirilmiştir. Bu, insanlık dışı uygulamaların vardığı son noktayı ifade etmektedir. Genellikle tutuklamak için çok hafif bahaneleri bile kullanan Çin, erkeklerin ¼'ünün Lama olduğu Tibet'te bunu potansiyel suç olarak saymış aynı zamanda her 6 kişiden birini de 'sağcı' olmakla suçlamıştır. Hapishane koşulları, kamplardaki işkenceler ve halkı potansiyel bir suçlu gören Çin soykırımı karşısında Dalai Lama'nın halkının yaşadıklarına dair şu sözleri oldukça etkilidir ve yaşananları ortaya koymaktadır:

"(Tibetliler) yalnız kurşunlanmakla kalmadı; öldüresiye dövüldüler, çarmıha gerildiler, canlı canlı yakıldılar, boğuldular, parçalandılar, açlıktan öldürüldüler, boğazlandılar, asıldılar, haşlandılar, canlı olarak toprağa gömüldüler, kollarından bacaklarından gerilerek parçalandılar ya da kafaları koparıldı."

Tibet halkına karşı yapılan bu hukuksuz uygulamalar karşısında Pancen Lama'nın 1962'de bir rapor hazırlayarak yaşanan baskı ve kıtlıktan şikâyet etmesi ise onun da hapsedilmesine sebep olmuştur. 1977'ye kadar ev hapsinde tutulan Pancen Lama'nın cezası ancak 1988'de kaldırılmıştır.

Hedef: Budizm'i Yok Etmek!

1949'da 2000 yıllık Çin İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla komünist bir yönetimin hâkimiyetine giren Çin, en büyük düşman olarak 'din'i görmüştür. Mao'nun felsefesi gereğince hareket eden Çin'deki bu din düşmanlığı, işgal ettiği yerlerde inanan insanlara yönelik bir soykırıma dönüşmüştür. Bu düşmanlıktan dolayı da Budizm'in merkezi olan Tibet, Çin yönetimi için büyük bir sorun olarak görülmüştür. Bu kapsamda Tibet halkının lider olarak gördüğü Dalai Lamalarla ilgili özel tedbirler alma yoluna giden Çin'in ilk önceleri farklı yöntemler denediği bilinirken³ özellikle 2007'den sonra reenkarnasyonla geldiğine inanılan Lamalar için farklı bir uygulamaya gidilmiş ve Lamalar

3 11. Reenkarnasyon ile geldiğine inanılan Pancen Lama'nın 1995'te 6 yaşındayken ailesi ile birlikte tutuklandığı ve dünyadaki en genç siyasi suçlu unvanını aldığı bilinmektedir.

için hükümet onayı zorunlu kılınmıştır. Onay almayanları ‘yasadışı’ ilan eden Çin, bu yöntem ile hem Lamaların eğitimi ve seçimini kontrol altında tutmayı hem de Budist Tibet kültürünün ‘resmî velisi’ olma sıfatını güçlendirmeyi hedeflemiştir.

Rahiplerin ve Lamaların çeşitli işkenceler gördüğü Tibet’te özellikle tapınaklara karşı yapılan saldırılar bir yağmalamaya dönüşmüştür. Çok sayıda insanın hayatını kaybetmesine neden olan bu saldırılardan en dikkat çekici olanı 1956’da Tibet’in yeni yıl şenlikleri sırasında Batang’daki büyük Çode Gaden Phendeling Manastırının havadan bombalanması olayıdır. Bombalama sonrası en az 2 bin keşiş ve hacının öldürüldüğü iddia edilmiştir. Dine yönelik baskılar arasında caydırma hareketlerinin de sıklıkla sürdürüldüğü bilinirken rahiplerin bazıları işçilik yapmaya, bazıları evlendirilmeye veya Çin’e gitmeye zorlanmış, manastırlara çok ağır vergiler konarak manastır topluluklarının dağıtılması hedeflenmiş, aynı zamanda yiyecek stoklarından manastırlar mahrum bırakılmışlardır.

Kültürel Bir Soykırım

Çin’in sömürgeci bir güç olarak bölgede tek güç olma politikasının sonucu işgal ettiği Tibet’te diğer bir işgal bölgesi Doğu Türkistan’dan biraz daha yumuşak bir politika izlediği dikkatlerden kaçmazken Çin’in işgal ettiği topraklardaki halkın kültürüne yönelik asimilasyon ve soykırım Tibetliler tarafından sıklıkla dile getirilmektedir. Özellikle kültür devriminin (1966) ardından tam bir yok etme ve halkı kimliksizleştirip Çinileştirmeye dönüşen uygulamalar Tibet halkının tepkisine yol açmış, yaşanan pek çok ayaklanma ve katliamlar da bu kültürel asimilasyon ve soykırımdan dolayı olmuştur. Devrimin ertesi günü Budist tapınaklarını hedef alan harekâtın sonucunda 6.259 ibadet yerinden geriye sadece 13 tanesi kalırken kışlaya, ambara, cezaevine çevrilen ibadet yerlerinin de yağmalandığı, özellikle değerli madenlerden yapılan heykellerin talan edildiği bilinmektedir. Bu yıkım sonucunda 1973 senesine kadar Pekin’de bir dökümhanede bu yağmalanan eserlerin işlendiği toplam 600 ton Tibet yontusunun başka işlerde kullanıldığı saptanmıştır. 1983’te ise Tibet’ten gelen bir heyetin Pekin’de 13.537 heykelden oluşan Tibet mabedlerine ait kutsal emanetleri ortaya çıkardığı bilinmektedir.

Kültürel bir soykırım olarak adlandırılan politikanın tamamen Budist

geleneği ortadan kaldırmaya yönelik olduğunun bir diğer kanıtı olarak da Tibetli yeni doğan çocuklara Çinli adlar koyulması zorunluluğu karşımıza çıkmaktadır. 1979'a kadar okullarda çocuklara Çin'in Mandarin lehçesinin zorla okutulduğu, halkın kılık-kıyafetine müdahale edilerek saç örgülerinin kesildiği ve Çinliler gibi giyinmeye zorlandıkları da bilinmektedir. Yaşanan baskı ve insan hakları ihlallerini Tibet Ruhanî Lideri Dalai Lama'nın temsilcisi Tseten Samdup Chhoekeya şöyle açıklamaktadır:

"Tibet bugün tarihi boyunca yaşadığı en zor dönemlerden birinden geçmektedir. Çin hükümeti dinimize, kültürümüze, dilimize ve yaşam biçimimize zarar vermeye yönelik politikalar uygulamaktadır."

Çinliler, kendileri için tehdit olarak gördükleri milliyetçi şahsiyetler üzerindeki ortadan kaldırma hareketlerini de çeşitli ziyafetler tertip ederek, halkın saygısını kazanmış bu şahsiyetleri alıkoymak ya da yemekte zehirlemek suretiyle etkisiz hale getirmek şeklinde yürütmüşlerdir. Tibet'in lideri Dalai Lama da böyle bir tertiple bir konsere çağrılmış ancak halkın yoğun isteği üzerine bu davete katılmamıştır. Halkın Dalai Lama'ya karşı yapılabilecek bir saldırıya karşı evinin önündeki bekleyişi bir direniş hareketine dönüşünce Çin müdahalesi gerçekleşmiştir. Yaşanan olaylardan sonra Dalai Lama Hindistan'a 10 bine yakın soydaşı ile göçmek zorunda kalmıştır. (1959) Dalai Lama'nın ayrılmasından sonra yaşanan ayaklanma ve Çin müdahalelerinden dolayı 15 binin üstünde insanın öldürüldüğü belirtilmiştir.

Su Üzerinden Siyaset

Ekonomik olarak dünyanın en büyük gücü olma yolunda ilerleyen Çin'in, gücünü, sömürdüğü halkların kaynaklarından sağladığı bilinirken Çin'in Tibet üzerindeki en büyük planının Tibet'in su kaynaklarını ele geçirmek olduğu belirtilmektedir.⁴ Çin'in Güney Asya'nın su kaynakları bakımından can damarı olan Tibet'in bu özelliği ile hem kendi su problemini çözmeyi, hem de bölgedeki su politikalarına yön vermeyi hedeflediği öne sürülmektedir. Bu düşüncüyü destekleyen Yeni Delhi Politik Araştırmalar Merkezi'nden uluslararası ilişkiler uzmanı Brahma Chellaney, *"Tibet stratejik bir bölge. Tibet'in kontro-*

4 Asya'nın belli başlı nehirleri olan İndus, Mekong, Yangzi, Sarı Irmak, Nu, Brahmaputra ve Sutlej gibi nehirleri Tibet platosunda doğmaktadır.

lû Çin'e buradaki zengin maden ve su yataklarına el koyma imkânı da veriyor. Tibet hâkimiyeti, Asya'daki su sıkıntısıyla beraber Çin'in suyu politik bir silah olarak kullanmasını sağlıyor." derken Çin'in Tibet'e uyguladığı baskının sebebini de ortaya koymuş oluyor. Tibet'ten çıkan su kaynaklarından üçte birinin Çin topraklarından geçtiği bilinirken Çin'in katlanarak büyüyen sanayisine paralel olarak kendi kaynaklarının çevre kirliliğinden zarar gördüğü ve daha çok üretime yönelik tarım politikasından dolayı daha fazla kaynağa ihtiyaç duyduğu ifade edilmektedir.

Çin, bölge hâkimiyeti adına tüm doğal kaynakları sömürmeye; yerel halkın elinden alarak bu kaynakları birer silaha dönüştürmeyi sürdürürken Çin'in Tibet'te uyguladığı politikaların asıl sebebi Pasifik Çevre, Güvenlik ve Gelişme Araştırmaları Enstitüsü uzmanı Dr. Peter Gleick dikkat çekiyor: *"Çin'in Tibet'e duyduğu ilginin anahtar sebeplerinden birinin su olduğu çok açık. Buradaki su kaynakları üzerinde kontrol imkânını riske atmak istemiyorlar."*

Tibet üzerinden yürütülen politika ile Güney Asya hakimiyeti için sürdürülen işgalin ne kadar süreceği bilinmezken Tibetlilerin istedikleri özerkliğe kavuşmalarının da dünyanın ekolojik anlamda yaşadığı sorunlar göz önünde bulundurulduğunda pek mümkün olmadığı gözüküyor. Komünist Çin idaresinin bölgedeki emellerine dair ilk araştırmaları yapan George Ginsburg ve Michael Mathos'un 1964'lerde dile getirdikleri bu gerçeğe karşın BM ve Avrupa devletlerinin umursamaz tavrı Çin'in yaptıklarını meşru görmesini sağlamaktadır. Ancak Ginsburg ve Mathos'un, *"Tibet'e hâkim olan güç, Himalaya Dağları'nı kontrol eder; Himalayalar'a hâkim olan Güney Asya'yı kontrol eder; Güney Asya'ya hâkim olansa tüm Asya'yı kontrol eder."* sözleri Güney ve Doğu Asya'nın kontrol anahtarı olarak değerlendirilen Tibet sularından dolayı günümüzde sadece Asya değil tüm dünyanın Çin tehdidiyle karşı karşıya olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Buğra, Mehmet Emin; Delhi Konferansı ve Tibet; Doğu Matbaası; Ankara; 1960.
- Buğra, Mehmet Emin; Tibet ve Doğu Türkistan Hakkında Bilinmeyen Siyasî Konular; Ayyıldız Matbaası; Ankara; 1959.
- Hür Doğu Türkistan Sempozyumu; İHH Araştırma Yayınlar Birimi; İstanbul; 2010
- Komünizmin Kara Kitabı; Doğan Kitap; İstanbul; 2000.
- http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1671:tibet-sorunu-ve-uluslararası-sistem&catid=173:analizler-uzakdogu
- <http://www.yeniaktuel.com.tr/dun107,182@2100.html>

ÇİN'İN DOĞU TÜRKİSTAN'DA SÜRDÜRDÜĞÜ ASİMİLASYON ve SOYKIRIM

Yaklaşık yarım asırdır devam eden bir soykırım, Doğu Türkistan topraklarının yaşadığı. Bir zamanların kültür başkenti verimli topraklar Çin'in görülmemiş işkenceleri ile inlerken doğal kaynakları sömürülüyor; insanlar köklerinden kopartılıyor, bir millet tüm dünyanın gözü önünde sessizce asimile ediliyor. Ölü ve yaralı sayısının dahî bilinmediği bu toprakların kendi adıyla anılması bile yasaklanırken, bölgede bir Türk hâkimiyetini istemeyen İngiltere ve Rusya'nın da çabalarıyla Türkistan ismi de artık anılmıyor. Doğu Türkistan halkının varlığını ve toprak bütünlüğünü reddeden Çin; 1995'ten itibaren 'Sincan-Uygur Özerk Bölgesi' diyerek dünyanın gözünü boyamaya çalışsa da Doğu Türkistan toprakları gerçek bir özerklikten bile mahrum. 21. yüzyılda BM Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesinden birinin baskısı altında asimile olmaya, belli periyotlarla toplu katliamlar yaşanmaya devam ediyor. 11 Eylül'den sonra 'ayrılıkçı ve terörist Müslümanlar' olarak nitelenen Doğu Türkistan halkının yaşadıkları özellikle 2009'daki olaylardan sonra daha yakından takip edilmesine ve Uluslararası Af Örgütü ile İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün her yıl yayımladıkları raporlara rağmen nedense yaşanan vahşet dünyadaki hiçbir kurum tarafından ciddi bir eleştiriye ya da Çin üzerinde bir yaptırıma dönüşmüyor. Çünkü bölgenin küresel ekonomik dengeleri değiştirecek potansiyeli hiç bir emperyalist gücün gözden çıkaramayacağı büyüklükte. Kısacası Doğu Türkistan toprakları stratejik, ekonomik ve siyasî konumundan ötürü belli periyotlarla soykırıma tâbi tutulmaya devam ediyor.

Yer	Doğu Türkistan
Tarih	1949-...
Fail	Çin
Ölü Sayısı	Yüzbinlerce

TÜRKİSTAN TOPRAKLARININ AKİBETİ

Avrupalıların 'Pivot of Asia' yani 'Asya'nın Mihveri' olarak tanımladıkları, İpek Yolu'nun odak noktası olan Doğu Türkistan; gözlerden uzakta, yüksek dağlar ve çöllerle çevrili olması nedeniyle doğal bir savunma ve saldırı merkezi olarak nitelenmiş ve insanlık tarihi boyunca bir kültür medeniyetinin merkezi olarak komşu güçlerin hattâ uzak güçlerin bile dikkatinden kaçmamıştır. Tarihin en eski medeniyetlerine ev sahipliği yapmış bölgede çok eski zamanlardan itibaren Türk hâkimiyeti olduğu pek çok kaynakta yer alırken komşu Çin saldırıları ve entrikaları ile bölgede yaşanan Rus müdahalesi de yine tarihî kaynaklarda yer almaktadır.¹

İdikut Uygur Devleti, Karahanlı Devleti, Çağatay Devleti, Sadiye Yarkıt Hanlığı'na ev sahipliği yapmış bölgede 17. yüzyıldan itibaren 'Hocalar Dönemi' yaşanmış, ancak bu dönemde merkezî otoritenin zayıflamasının önüne geçilememiş, ardından Çin istilası gerçekleşmiştir. Ancak kısa süre sonra Yakup Bey tarafından Kaşgar Hanlığı² kurularak Doğu Türkistan için yeni bir umut süreci başlamış, 1868'de kurulan devlet, Yakup Bey'in ölümüne kadar bölgede istikrarı sağlamıştır. Ne var ki bu güçlü devletin varlığı özellikle İngiltere ve Rusya'nın menfaatlerine ters düştüğünden Yakup Bey'in ölümünden sonra Çin'e verilen dış destekle kısa sürede parçalanmış ve istilacı Çin, Yakup Bey'in cesedini mezarından çıkararak yakmıştır. Ölmüş devlet adamına bile saygısı olmayan Çinliler 1878'den itibaren halk üzerinde soykırım ve asimilasyona başlamışlardır. Bu tarihten sonra işgal altında 1933 ve 1944'te iki Doğu Türkistan devleti kurulmuşsa da birinci devlet Rusların desteği, ikinci devletse Çin'in 1949'daki işgali ile sonlandırılmış, ardından büyük bir tehcir başlatılmış ve göçe zorlananla-

- 1 İtalyan seyyah Marco Polo, bölgeyi ziyaretinden sonra 'Büyük Türkiye' ifadesini kullanmakta ve pek çok kaynakta, eski çağlardan beri bölgede Türklerin yaşadığı bildirilmektedir.
- 2 İngiltere, Rusya, Afganistan ve Osmanlı Devleti tarafından tanınan Kaşgar Hanlığı daha sonra Osmanlı'ya tâbî olduğunu Sultan Abdülaziz Han adına para bastırarak ve hutbe okutarak göstermiş, ancak Panislamizm ve Panturanizm korkusu nedeniyle Rusya ve İngiltere, Osmanlı'nın bölgeye yardımını engelleyerek Çin'e verdikleri destekle devletin çöküşünü sağlamıştır. Çin bugün bölgede Türk nüfusun olmadığını savunmaktadır.

rın çoğu yollarda hayatını kaybetmiştir.

Bölgede uzun süre Rus hâkimiyetinin ve zulmünün yaşandığı bilinirken, Rusya, Batı Türkistan topraklarından ötürü bağımsız bir Doğu Türkistan'ı hiçbir zaman istememiş, bunun kendi topraklarındaki Türkleri de ayaklandırmamasından ve bölgenin tekrar Türkistan olarak bağımsızlaşmasından çekinmiştir. Bu nedenle Çin'in İngiltere'yle birlikte en büyük destekçisi olmuş, 1944'de kurulan devletin lideri Ali Töre'yi kaçırarak 1976'ya kadar Taşkent yakınlarında gözaltında bulundurma cüretini göstermiştir.³ İngiltere'nin de Hindistan'dan dolayı bölgenin bağımsızlığını istemediği bilinirken her iki devlet Osmanlı toprakları konusundaki çıkarları nedeniyle bölgeyi Çin'e bırakmayı ve uzaktan kontrolü uygun görmüşlerdir.

63 Yıldır Süren İşgal

18. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar yoğun bir asimilasyon ve soykırımın yaşandığı Doğu Türkistan toprakları ilk olarak 1759'da Çin Mançu İmparatorluğu tarafından işgal edilmiş, günümüze kadar bu işgali kırabilmek için pek çok ayaklanma meydana gelmiştir. 1949 yılında 'Sincan'a yardım' sloganıyla gelen Çin ordusu ülke genelinde bir asimilasyon ve soykırım başlatarak bu topraklarda dinî ve kültürel baskılar ile yepyeni bir topluluk inşasına başlamıştır. 1945'te %3 oranındaki Doğu Türkistan'daki Çin nüfusunun 1965'ten sonra %40'ların üzerine çıktığı bilinirken, bölgenin kökeni ve yapısı tamıyla değiştirilip gerçek nüfusu yok etmeye yönelik sürdürülen 63 yıllık harekât dünya kamuoyuna 2009'da yaşanan bazı ayaklanmalar ile taşınsa da, Çinli yetkililer bu ayaklanmaları bir milletin sömürüye karşı başkaldırısı değil, Çin'i parçalamak isteyen dış destekli ayaklanmalar olarak lanse etmiştir. Ancak hangi büyük devletin kendi halkı üzerinde nükleer denemeler yaptığı, çıkardığı doğal kaynakları başka bölgelere aktararak halkın sefil düşmesine sebep olduğu düşünülmelidir. Dünyanın pek çok yerinde insanlar kendi devletlerine karşı doğgal hakları olarak tepkilerini gösterirken, Doğu Türkistan halkı, 63 yıldır başka bir gücün hem de BM Güvenlik Konseyi Daimi Üyesi olan ve dünya üzerindeki hâkimiyetini her gün biraz daha artıran bir

3 İkinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde Doğu Türkistan'da 50 bin kadar Rus askerinin olduğu bilinmektedir.

gücün baskısı ve zulmü ile yaşamaktadır. Nüfusu giderek azalan, dünyanın sağır/kör kalmayı tercih ettiği Doğu Türkistan halkının nasıl bir soykırıma tâbî tutulduklarıysa istatistikî verilerle kanıtlanmaktadır. Komünist Çin'in uyguladığı soykırımın karşısında Batı'nın ilgisizliği ve uluslararası kuruluşların Ortadoğu'ya olan ilgilerinin onda biri bir ilgiyi bile göstermemeleri düşündürücüdür.

Doğu Türkistan mı Sinkiang mı?

Çinli kaynaklardan alınan bilgilere göre 1884'lere kadar 'Batı bölgesi' olarak adlandırılan Doğu Türkistan, 18 Kasım 1884 tarihinden itibaren Çin'in 19. vilayeti olarak kabul edilmiş 'Yeni Cephe' anlamına gelen Xinjiang (Sinkiang); 'yeni kazanılan', 'yeni hudut' anlamında adlandırılmıştır. Amerikalı araştırmacı Owen Lattimore sözkonusu isimle ilgili Çinlilerden yardım aldıktan sonra kelimenin anlam itibarıyla 'yeni sömürge' anlamına geldiğini belirtirken Çinliler bu ad değişikliği ile bölgedeki Türk varlığını yok saymayı hedeflemektedir. Ancak Çin Seddi dahi onları yalanlamaktadır; zira Doğu Türkistan toprakları, Çin'i korumak için yapılan Çin Seddi'nin dışında kalmaktadır. Buna rağmen 'Doğu Türkistan' tanımlamasının yasak olduğu topraklarda yüzlerce insanın kendi yurtlarının adını kullandıkları için infaz edildiği bilinmektedir.

Çin'in isim değişikliği üzerinden yapmak istediği bölgenin Türklüğünü inkâr etmektir. 'Böl ve yönet!' taktiği çerçevesinde Doğu Türkistan'da yaşayan halkı 13 millete ayırarak bunlar için 10 ayrı muhtar bölge oluşturan Çin; Uygur, Kazak, Kırgız, Tatar ve Özbekleri ayrı milletler olarak tanımlamıştır. Bölgeye 'Sincan-Uygur Özerk Bölgesi' denmesine karşılık Doğu Türkistan kendi kaynaklarının Çin anakarasına taşınmasına engel olamamaktadır. Uygur Özerk Bölgesi Komünist Parti komitesinin yürütme organı daimi komitesinin 15 üyesinden sadece 3'ü Uygurken bu üyelerin idarî yetkileri yoktur.

Dünyanın En Zengin Topraklarının En Fakir Halkı

Çin topraklarının 1/6'sına tekbaül eden geniş yüzölçümü ve verimli topraklarıyla Doğu Türkistan, Çin'in geleceği için çok önemli ekonomik bir unsurdur. Uyguladığı 'Açık Kapı' politikası gereğince hem kıyı bölgesinin endüstrileşmesinde hem de ihraç etmek üzere ham madde tedarikçisi olarak bölgeyi kullanan Çin, işgalin ardından Doğu

Türkistan'ın kaynaklarını sömürmeye başlamıştır. İlk olarak Doğu Türkistan tahılı Çin anakarasına götürülerek yerel halk açlığa mahkûm edilmiştir. Bu sürecin sonunda 20 bin insanın açlıktan öldüğü bilinirken kaynakların sömürülmesi sonucu bölgede açlık ve işsizlik sorunu başgöstermiştir. Nüfusun %85'inden fazlasının çiftçilikle uğraştığı ve toplam nüfusun nerdeyse %85'inin yoksulluk sınırının altında yaşadığı Doğu Türkistan'da eski usulle yapılan tarım, istenilen ürünün yetiştirilememesine yol açmakta ve 'hashar' olarak bilinen yılda iki aylık ücretsiz çalıştırma da bölge halkının ekonomik olarak zorlanmasına hattâ toprağını kaybetmesine sebep olmaktadır.

Dünyanın en zengin bölgesinde fakirliğe mahkûm edilen halkın bu durumunda Çin'in asimilasyon politikasının bir sonucu olarak bölgeye yerleştirdiği Çinli halk da etkili olmuştur. Zira sanayi kuruluşlarında çalışanların %90'ını, petrol tesislerinde çalışanların %99'unu Çinliler oluşturmakta, halkın zenginliklerden doğrudan ya da dolaylı olarak faydalanması engellenmektedir. 2004'te Sincan eyalet hükûmeti tarafından yayımlanan bir rapora göre, Çinli nüfusun ortalama gelirinin Uygurların genelinden 4 kat daha fazla olduğu belirtilmiştir. 2000'den beri uygulanan 'Batı Kalkınma Planı' kapsamında Doğu Türkistan'a Çinli akınında halk sahip olduklarını da kaybederken iş bulmak ya da 'hashar'dan kaçmak için Çin'in iç bölgelerine gitmeye mecbur bırakılmıştır. Giderek zorlaşan hayat şartları ve gördükleri insanlık dışı muamele nedeniyle hiçbir emniyetleri olmayan ve iş bulabilmek için genellikle rüşvet vermek zorunda kalan yerel halka son birkaç yıldır da Çince bilmek mecburiyeti getirilmiştir. Tüm Uygur işçilerin hafta sonları Uygurlar için 'politik dersleri öğrenme' programına katılma zorunluluğu da yürütülen asimilasyonun bir parçasıdır. Tüm bu zorluklar devam ederken 2003'ten itibaren 'işgücü fazlası' olduğu öne sürülerek Uygur gençleri -ki bunların çoğunluğunu genç kızlar oluşturmaktadır-⁴ Çin'in iç bölgelerine sürülerek ucuz işgücü olarak ağır şartlarda çalıştırılmaktadır. Günde ortalama 15 saat çalıştı-

---

4 Bu genç kızların akıbetleri bilinmezken çoğunun karın tokluğuna çalıştığı, uzun süre ailesiyle irtibata geçemediği bilinmektedir. Ancak asıl endişeye sebebiyet veren iki kızı olan ailenin bir kızını muhakkak vermekle zorunlu olduğu bölgede 16-25 yaş arasında hiç evlenmemiş ve çocuğu olmayan kızların evlenmek için kadın bulamayan Çinlilere veya kadın ticareti yapanlara satılıyor olmasıdır. 2009'a kadar bölgeden zorla götürülen kızların sayısının 200 bini geçmiş olduğu bildiriliyor.

rılmalarına karşılık aylık 500 Yuan (110 TL) alan bu gençlere karşılık aynı işte çalışan Çinli işçilerin 3.000 Yuan'ın (670 TL) üzerinde maaş aldığı bilinmektedir.

Sömürülen Yeraltı Zenginlikleri

Petrol, wolfram, altın, kömür, uranyum gibi önemli kaynaklara sahip olan Doğu Türkistan'ın doğal zenginliği ile ilgili The Muslim World adlı derginin 28 Ekim 1972'de yaptığı haber dikkat çekicidir. Habere göre bölgedeki petrol rezervinin İran ve Irak'ın 10 misli büyüklüğünde olduğu belirtilirken Çin'in gücü, bu kaynakları sömürerek elde ettiği bir gerçektir. 600 noktada kıymetli maden rezervine rastlanılan Doğu Türkistan'da 118 çeşit maden tesbit edilmiştir; ancak Çin'in bölgeye dair uyguladığı politikadan dolayı kesin rezerv miktarları bilinmemektedir. 56 yerleşim biriminde 270 noktadan altın çıkarken tuz rezervinin bütün dünyanın tuz ihtiyacını 1000 yıl süreyle karşılayacak büyüklükte olduğu tahmin edilmektedir. 500 bölgeden petrol, 30 bölgeden doğalgaz çıktığı, 8 milyar ton petrol rezervinin olduğu da tahminler arasındadır. 150 bin km²'lik tarım arazisine ve bir o kadar da ekilebilir araziye sahip toprakların Çin nüfusunun %25'ini beslediği bilinirken bu topraklardan yerel halka sadece %10'luk pay ayrılmaktadır.

Çin'in sahip olduğu maden ocaklarının %85'i Doğu Türkistan topraklarında bulunurken Çinli yöneticiler Çin'in hammadde zenginliklerinin %85'ini Doğu Türkistan topraklarından elde ettiğini kabul etmektedirler. Örneğin, 1989 senesinin ilk üç ayında Doğu Türkistan'dan Çin'e 8 milyon varil ham petrol, 906 bin ton kömür ve 444 bin ton tuz taşınmıştır. 1990'da üretilen pamuğun %70'i ise Şanghay, Şian ve Pekin'e taşınmıştır. Bu durum ilerleyen yıllarda da benzer şekilde devam ederek günümüze kadar ulaşmıştır.

Türk Nüfusa Yönelik Politikalar

1949'da Doğu Türkistan topraklarındaki azınlıklar, nüfusun %6'sını teşkil ederken (çoğu Çinli, Mançur, Şive, Moğol) daha sonra uyguladığı politikalarla Çin, bölgeyi Türklerden arındırma çalışmalarını giderek hızlandırmış, Çinli sayısının artmasını sağlamıştır. Böylelikle Urumçi, Aksu, Kuça gibi şehirlerde Çin nüfusu %80'i aşmış aynı zamanda Doğu Türkistan halkına kentte yaşam hakkı tanınmamış,

nüfusu 1 milyonu geçen Çin şehirleri kurulmuştur. Çin'in Türkler üzerinde asimilasyon uygulamasının bir sonucu olarak meydana çıkan nüfus değişiminde Çinlilerin batıya yani Doğu Türkistan topraklarına özendirilmeleri, yerli halkın da Çin'in güneyine ve batısına gönderilerek sosyal ve kültürel olarak bir erime sağlanması etkili olmuştur. Resmî olarak 56 etnik gruptan oluştuğunu söyleyen Çin nüfusunun %92'sini oluşturan Han milletin sayısını artırılarak özellikle Doğu Türkistan topraklarından Türk nüfusu tamamıyla silinmeye çalışılmıştır. 1963'teki bir araştırmaya göre Doğu Türkistan'da Türk nüfus %23 artarken Çin nüfusunun %800 arttığı belirtilmiştir. Çin yönetimi doğum kontrolü adı altında yapılan kısırlaştırmalar, kürtağlar, özellikle kızları hedef alan zorunlu göçler ve hashar politikası ile⁵ Çin içinde Türk nüfusun eritmeyi amaçlamış tam karşı olarak gerçekleştirilen göçle de Çinli sayısı Doğu Türkistan'da arttırılmıştır.

Müslümanların evlenme adetlerine karşı da katı uygulamalar söz konusuysen özellikle karma evlilikler teşvik edilmekte Müslümanların kendi aralarında yaptıkları evliliklerde katı tedbirler alınarak evlenmek için başvuran bir çiftte 5 yıl çocuk yapma yasağı getirilmektedir.

Aydınların Soykırımı Halkın Cahilleştirilmesi

Çin ordusu 1949 yılında 'Şincan'a Yardım!' sloganıyla gelerek Doğu Türkistan'ın sahip olduğu 40 bin kişilik ordunun da etkisiyle halka karşı önceleri çok dikkatli olmuştur. Ancak teknik eleman eksikliği ve bölgeyi kalkındırmak bahanesiyle bir taraftan Çinli göçmenleri bölgeye yerleştirirken bir taraftan da Doğu Türkistan'ın okumuş, bilgili ve birikimli şahsiyetleri üzerinden bir soykırımı girişmiştir. Halkın cahil bırakılmasını sağlamak ve asimilasyonu kolaylaştırmak için 1959'dan itibaren başlatılan bu yöntem nedeniyle çok sayıda aydın hayatını kaybetmiştir. Özellikle 1966'daki 'Kültür Devrimi' sırasında pek çok aydının öldürüldüğü bilinirken 1970'lerde de aydınlar ve üniversite öğrencileri hedef alınmıştır. 1990'da yaşanan ve tüm dünyaya Doğu Türkistan'ı tanıtan 'Barın Ayaklanması' da aydın kesime yönelik bir soykırımı dönüşmüştür. Bu ayaklanmayı da halkı cahilleştirmek için

---

5 Bu kızlardan bir daha haber alınamazken Uluslararası Çalışma Örgütü verilerine göre her yıl Çin'de 20 bin civarında insan satılmakta, bu kişilerin %90'ını kadın ve çocuklar oluşturmaktadır.

fırsat olarak gören Çin güçleri, isyanın geçtiği yer olan Aktu ilçesinde gereksiz denilerek 50 camiyi kapatmış bütün imamlardan bağlılıklarına dair birer mektup isteyerek yetkililer tarafından onaylanmayan dinî liderlere yasaklamalar getirmiştir.

Asimilasyon için kendi müfredatını zorunlu kılarak Uygurların dilini yok etmeye yönelik çalışmalar da sürdüren Çin, Uygurlara ait okullara getirdiği yasaklar ve eğitimdeki zorlaştırmalar ile öğrencilerin Çin okullarına mecbur kalmalarını sağlamaya çalışmıştır. 2009'da resmî okullarda ve resmî dairelerde Uygur dilinin yasaklanmasından sonra kimlik kartlarındaki isim ve unvanlar da Çince yazılmaya başlanmıştır. Ateizmin ilkelerinin öğrencilere zorunlu olarak öğretilmekte olduğu okullarda dine ve Uygur tarihine ait her şey yasakken üniversiteye girişler de Doğu Türkistanlı öğrenciler için zorlaştırılmış ve yüksek eğitim ücretleriyle eğitim hakları ellerinden alınmıştır. Eğitim alanındaki ihlallerle Türk halkının cahil kalması için çaba sarfeden Çin uygulamalarının bir sonucu olarak Urumçi Üniversitesi'ndeki öğrenci oranı gösterilebilir. Üniversitede okuyanların sadece %20'si Uygur iken %80'inin Çinli olduğu üniversitede psikolojik baskılarla Uygur öğrenciler yıpratılmakta asimile olmaları için her türlü çaba gösterilmektedir. Bütün kütüphanelerin devlet gözetimi altında tutulduğu bilinirken binlerce eser Çin kültür politikasına aykırı olduğu gerekçeyle imha edilmiş, 1950'lerden sonra Doğu Türkistan üniversitelerinin ismi değiştirilmiş, bu üniversitelerden mezun olanlar fişlenerek baskı altında yaşamak zorunda bırakılmışlardır.

Halkın %50'sinin Uygur Türkçesi ile konuşmasına karşılık Türkçe isimlerin yasak olduğu, üniversitelerde eğitim dilinin zorunlu olarak Çinceye çevrildiği Doğu Türkistan'da yaşanan asimilasyonun önüne geçilememesi durumunda Uygur halkının tarihten silinmesi muhtemeldir. Ancak BM'nin tüm bu uygulamalar ve gerçekler karşısında dünyanın diğer bölgelerindeki azınlıklara olan ilgisini burada bir hal-kın yok edilmesi karşısında göstermemesi düşündürücüdür.

Bebeklerin Yaşama Hakkı Yok mu?

Doğu Türkistan'da halkın tamamen ortadan kalkması için her yolu deneyen Çin'in özellikle kadınları hedef alan ve sayısız kadının yaşamını yitirmesine sebep olan uygulaması 'doğum kontrolü' adı altında gerçekleşen zorunlu ve toplu kürtajlardır. Doğum kontrolünü Çin'in

modernizasyonu ve gıda güvenliği olarak aklamaya çalışan Çinliler bölgenin doğal zenginliklerini sömürüden vazgeçmeleri halinde yerel halka yeteceğini dünyadan saklamaktadırlar. Bu nedenle açlık bahanesi ile 1979'dan beri zorunlu olan uygulama ile Müslüman halka şehirlerde tek çocuk, kırsal kesimde ise ilk çocuğun kız olması şartıyla ikinci çocuk izni verilmektedir. Uluslararası Af Örgütü'nün de tesbitleriyle kota fazlası doğan bebeklerin görevlilerin baskısı sonucu öldürüldüğü tesbit edilmişken Çin, bir bebeğin yaşam hakkını ya sıcak suda boğarak ya da zehirli iğne ile sonlandırmaktadır. Yasağa uymayan kadınlar ise çocuklarının öldürülmelerine tanık olmakta, eğer doğum gerçekleşmeden yakalanırlarsa 8-9 aylık bir hamilelik bile zorla sonlandırılırken annenin sağlığı da hiçe sayılmaktadır. 1992'de bu kural dışı doğumları önlemek ve anne adaylarını takip etmek için 432 Çinli memurun bölgeye gönderildiği bilinmektedir. Azınlıklar için iki çocuk politikasının dışına çıkan ailelere 8-10 bin Yuan arasında para cezası kesilirken normal bir çiftçinin hasadın iyi olduğu bir yılda ancak 5.000 Yuan kazanabildiği bilinmektedir. Anne adaylarına yönelik kürtajların dışında uygulanan bir diğer politika da zorla yapılan ameliyatlardır ki 1991'de Hoten vilayetine bağlı Karakaş ilçesinde 18.700 Müslüman anne adayı zorla ameliyat edilerek kısırlaştırılmıştır. Bu sayının bu ilçedeki anne adaylarının tamamına yakın olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca bölgede anne-babalar çocuklarını yalnız sokağa çıkaramamaktadırlar çünkü 7-8 yaşlarındaki çocukların yalnız kaldıklarında kayboldukları, ortaya çıktıklarında ise çocukların kısırlaştırılmış olduğu anlaşılmıştır. Kota fazlası doğan ve bir şekilde (genellikle rüşvetlerle) hayatta kalan çocuklar ise Çin tarafından 'yok' hükmünde sayılmakta bu çocuklara kimlik verilmemektedir. Böylelikle yetişkin olduklarında tutuklanmalarının önü açılmaktadır.

Organ Ticaretinin Ana Kaynağı: Tutuklular!

İşgal altındaki Doğu Türkistan halkının sürekli olarak maruz kaldığı tutuklamalar ise adeta yok edilme operasyonlarına dönüşmüş, tarlalarda ya da tuğla fabrikalarında ağır şartlar altında çalıştırılan tutuklulara hukuksuz uygulamalar yapılmıştır. Hapishanelerin birer işkencehaneye dönüştüğü; gizlice ibadet etmeye çalışanlara işkence yapıldığı ve ağır cezalara çarptırıldıkları bilinirken Doğu Türkistanlılar işkenceler sonunda genellikle hayatını kaybetmekte ya da ciddi sağlık so-

runları yaşamaktadır. Başa vurarak dövme, vücudun çeşitli yerlerine elektrik verme, havada uçak pozisyonunda tutma, direğe asma ve daha pek çok acımasız uygulama keyfi tutuklamaların sıklıkla yaşandığı Doğu Türkistan'da artık sıradan hale gelmişken gözaltındakilerin çoğunun ya aklî dengesini yitirdiği ya da işkenceler karşısından başını duvarlara vurarak hayatını sonlandığı anlatılmaktadır. Kendilerini savunma hakkı olmayan ve şüpheler doğrultusunda sürekli suçlanan Uygur Türkleri hakkında çok kısa sürede alınan idam kararları da Çin adaletsizliğinin bir başka boyutudur. 1999-2000 arasında mahkemelerin ölüm cezasına çarptırdığı ya da işkence sonucu ölen kişi sayısının 2.500 civarında olduğu belirtilmektedir.

Keyfi tutuklamalar ile halk caydırılmaya, sindirilmeye çalışılırken yaşanan örnekler sürekli başka ülkelerdeki azınlık sorunlarını kendilerine dert edinen Batılı kurumların neden bu bölgede ilköğrencilerine kadar uzanan tutuklamalar ve işkenceler karşısında harekete geçmediği sorusunu akıllara getirmektedir. Öyle ki 1999'da bir ortaokul öğrencisi sadece el yazısı duvardaki yazıya benzediği, bir ilköğrencisi de kitabındaki Mao'nun resmini yırttığı gerekçesiyle tutuklanarak cezaevine gönderilmiştir. Tutuklananların çoğunun işkenceye dayanamayıp öldüğü Doğu Türkistan'da bu ölümlerle ilgili herhangi bir işlemin yapılmadığı da bilinmektedir. 2006'da bir Uygur gencinin sorgulama sırasında ölümünü araştıran ailesi herhangi bir sonuç alamazken 2008'de bir gece baskını ile evinden alınan Müellif Hacı isimli bir esnafın cesedi iki ay sonra olayı kimseye anlatmamaları şartıyla teslim edilmiştir. Çin'in Uygur Türklerine bakış açısının en güzel örneğini ise 2009'da bir grup Çinli'nin *"bir Çinli'ye iğne batırdı"* diyerek suçladıkları Uygur gencinin 8 yıla mahkûm edilmesi ve ardından ailenin konuyu araştırmaya kalkması durumunda oğullarına verilen cezanın 12 yıla çıkacağı tehdidi oluşturmaktadır.

Uluslararası Af Örgütü'nün dile getirdiği gerçek ise tutuklananların akıbeti ve sorgulananlara uygulanan ağır baskının nedenini ele vermektedir. Af Örgütü'ne göre ülkedeki organ naklinin temel kaynağı olarak infaz edilen mahkûmlar gösterilirken, Çin'de ölüm cezasının yaygınlığı ile hastanelerdeki organ naklinden sağlanan kâr arasında ilişki olduğu belirtilmektedir. Böbrek nakli için gereken organların %90'ının Doğu Türkistanlı mahkûmlardan elde edildiği bilinmektedir. 27 Haziran 2001 tarihli The Washington Post gazetesinin haberine göre mahkûmlardan organ alma operasyonlarına katılan bir doktorun anlattıkları yaşanan vahşeti gözler önüne sererken mahkûmların

derilerinden kornealarına kadar tüm organları fahiş fiyatlarla satılmıştır. Çin'in başın arkasından tek kurşunla gerçekleştirdiği infazlar, organ nakline imkân verirken doktorların anlattığına göre kimi zaman mahkûmların ölmesi bile beklenmeden organları alınmakta ve yarı ölü bedenler çöp torbaları ile atılmaktadır.

Nükleer Deneme Alanı

Doğu Türkistan halkını yok etmeye kurulmuş bir silah gibi hareket eden Çin, bölgeyi bir nükleer deneme alanına çevirerek 1964'ten bu yana çok sayıda deney yapmış, bunların Hiroşima'nın 10 katı büyüklüğünde hasarlara yol açtığı iddia edilmiştir. Nükleer denemelerin insan ırkına yönelik tehditlerinin yanında bölgenin yeraltı ve yerüstü kaynaklarına da ciddi zarar verdiği, çevre kirliliğine yol açtığı bilinmektedir. Pek çok Batılı devlet Çin'den ihraç ettiği ürünlerden Doğu Türkistan menşeli olanların alımını durdurmuştur.

Her konuda olduğu gibi Lop Nor'daki nükleer uygulamalar hakkın-da da bilgilendirme yapmayan Çin, Doğu Türkistan'da 210 bin insanın öldüğü ve nüfusun %10'unun karaciğer, akciğer ve deri kanserine yakalandığı gerçeğini görmezden gelmektedir. Kadınların %70'inin rahim kanseri olduğu Doğu Türkistan'da Dünya Sağlık Örgütü ve pek çok kuruluşun yaptığı açıklamalara göre bilinmeyen hastalıklardan artan ölümler, 'bozuk' olarak tanımlanan doğumlar artarken, yaşam süresi kısalmış ve ortalama insan ömrü 40-45 yıla kadar düşmüştür. 1984'teki bir denemenin sonunda Kaşgar'da 5 bin kadar gencin hemen hemen aynı zamanda kör veya felç oldukları tesbit edilmiş, Richter ölçeğine göre 6.8 şiddetinde bir sarsıntıya yol açan nükleer denemeyi İsveçli uzmanlar Hiroşima'dan 6 veya 8 kat güçlü olarak tanımlamışlardır. Tüm bunlara rağmen Çin Teknoloji ve Bilim Komitesi Başkanı Wu Shing; Çin'in nükleer deneme konusunda geri olduğunu ve kendini geliştirmek zorunda olduğunu söylemektedir. Oysa nükleer denemelerin etkisiyle sarılık vebasına, deri kanserine yakalanan 122 bin kişinin %54'ünün öldüğü 1988'de çıkan bir yayında ifade edilmiştir.

Her yıl yüzlerce Türk'ün kobay olarak laboratuvarlarda ve hastanelerde denenmekte olduğu iddiası da zaten Çinli doktorların hâkimiyetindeki hastanelerde tam tedavi edilmeyen halkın yaşadığı bir başka insanlık suçudur. Hiçbir yaşam hakkına saygısı olmayan Çin, Doğu Türkistan topraklarını ve halkını kendinden bir parça olarak sayması-

na karşılık bu bölgeyi ülkede üretilen ilaçların test merkezi olarak kullanmakta ve Uygur Türklerini canlı kobaylara dönüştürmektedir.

Camiye Kimler Girebilir?

1949'daki işgalden sonra Doğu Türkistan topraklarında dine yönelik komünist tutum halkın direncini kırmayı amaçlamış, ibadetler ve dine ait her şey yasaklanırken insanların inançlarından vazgeçmeleri için maddî ve manevî baskılar uygulanmıştır. Medreselerin, ibadethanelerin kapatılması ve dinî kitapların yok edilmesine din adamlarının toplu katliamları eklenmiş, caydırıcılığın daha etkili olması için bazı din adamları toplumun önünde Allah'ı inkâra zorlanmıştır. 1952'de çoğu din adamlarından oluşan 120 bin kişinin öldürüldüğü bilinirken Çinli yetkililer bölgenin istikrarı için dinî faaliyetlerin tamamen yasaklanması ve devlet kontrolünde gerçekleştirilmesini hedeflemiş Çin'in istikrarı için de Doğu Türkistan halkının asimile edilip soykırımdan geçirilmelerini uygun bulmuştur. Çin yetkilileri İslam inancını halkın asimile edilmesinde en büyük engel olarak görürken İslam ülkeleriyle olan münasebetler ve dünyaya karşı olumlu bir imaj için büyük şehirlere birkaç camii yaptırılmış, hacca sınırlı sayıda insanın gidebilmesine izin vermiştir.⁶

1949-1976 Mao Zedung devrinde yasaklanan İslam dinine karşı 'Kur'an Öğretilerinden Vazgeçin!' sloganıyla bir savaş açılmışsa da yaşananlar ancak Soğuk Savaş'ın bitimi ve Sovyetler Birliği'nin parçalanmasının ardından ortaya çıkmaya başlamış, ne var ki küresel güçler Doğu Türkistan'da yaşanan dinî baskıları görmek istememişlerdir. Dünyada ilk kez 18 yaşından küçüklerin camiye girişinin yasaklanması, cami kapılarında memurlar, işçiler, emekliler, belediye görevlileri, kadınlar ve parti mensupları listedeki yerlerini almış camiler halka adeta kapatılmıştır. Camilere emekli Çinlilerin ajan olarak yerleştirildiği Doğu Türkistan'da bir cami cemaatinin başka bir camiye gitmesi de suç sayılmaktadır. Bölgede dinî kitaplar, Kuran-ı Kerim mushafları, bölgenin geçmişine dair kitaplar, dinî bayramlar radikallik olarak adlandırılmaktadır. Dinini öğrenme ve öğretmenin yasak olduğu Doğu Türkistan'da yakalananlar tutuklanırken yaş sınırı gözetilmemektedir. 1999'da Kuran okumayı öğrenen 12 yaşındaki 5 çocuğun

6 Doğu Türkistan halkının seyahat özgürlüğü olmadığından Hac kabilelerinin başında Komünist yetkililer yer almaktadır. Seyahat hakkı sadece Çin dışında değil Çin'in içine de engellenmektedir.

hapsedildiği, kaçan bir çocuk gelene kadar ailesinin gözaltında işkence gördüğü bilinmektedir.

Gulca Katliamı

1996'da alınan çok gizli kararlar ile özellikle devlet dairelerinde çalışan Müslümanlara pek çok ağır yasaklar getirilirken halk dinî kısıtlamalarla ayaklanmaya zorlanmıştır. Bunun bir sonucu olarak 1997'de bir kadir gecesi camiye gelen kadın ve gençlerin girişi engellenmiş halkın isyanı sonucunda Çin ordusu duruma müdahale ederek kanlı bir katliama neden olmuştur. 300 Müslüman ölmüş, 10 bin Müslüman tutuklanmış, ülke genelinde devam eden tutuklamalar sonucu resmî rakamlara göre 17 bin kişi Halk Kurtuluş Ordusu'na ait inşaat ve çalışma kamplarına gönderilmiştir.⁷ Olaylardan sonra 8 bin insanın kaybolduğu belirtilirken, Gulca'da her üç Türk erkeğinden birinin tutuklandığı, tutuklulara inanılmaz işkencelerin uygulandığı anlatılmıştır. Çin'in o gece yaşananları her ayaklanmada olduğu gibi önceden hazırladığı ve halkı tahrik ederek toplu bir katliam yaptığı gözlemlenirken olayların başka yerlere sıçramaması için önlemler alan Çin yönetimi şehri iki hafta süreyle abluka altına almıştır. Olaylar hakkında halkın kendi arasında konuşması bile yasaklanırken şehre giriş ve çıkışlar da yasaklanmıştır. Olaylardan aylar sonra bölgeye giden gazeteciler bile tutuklanarak yaşananlar hakkında dünya kamuoyuna en ufak bir haberin sızması için çaba sarfedilmiştir.

Dine karşı yapılan bir katliam olan Gulca Ayaklanması sonucunda 21 Haziran 1997 tarihli Sincan resmî gazetesinin haberine göre sadece Hoten'in Karakaş kasabasında 133 cami yıkılmış 1054 İslamî okul kapatılmıştır. Hocalar ve bu merkezlerin müdavimleri tutuklanmış açık hava kamplarına gönderilmiştir. Bu soykırım niteliğindeki baskılar ve bir milleti tamamen ortadan kaldırmaya yönelik katliamlar ise ilk kez 2005 tarihinde İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün hazırladığı bir rapora girebilmiştir. 'Yıkıcı Darbeler: Sincan'da Uygurlara Karşı Dini Baskılar' başlığı ile 12 Nisan 2005'te yayımlanan raporda ulaşılan belgeler ve Çin'de yapılan röportaj sonuçlarına göre Uygurların yaşadıkları gözler önüne serilmiştir.

---

7 Görgü tanıklarına göre o gece tutuklananlar şehir meydanında toplanmış tazyikli su püskürtüldükten sonra -20 derecede iki saat bekletilip ardından hapishanelere götürülmüştür. Bu olayda en az 400 kişinin donarak öldüğü bilinmektedir.

Şanghay Antlaşması

Çin'in uyguladığı asimilasyon ve soykırım politikasının bir uzantısı olarak 1996'da oluşturulan Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ile Doğu Türkistan halkının komşu devletlere sığınmasının önüne geçmeyi hedefleyen Çin, bu antlaşma kapsamında Orta Asya ülkelerindeki Uygurların sınır dışı edilmelerini sağlamıştır. ŞİÖ aracılığıyla Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan gibi ülkelerdeki Uygur diasporasının Doğu Türkistan konusundaki faaliyetlerini kuşatma altına aldığı bilinirken 5 Temmuz 2009 olayları sonrası ŞİÖ, yapılan ortak açıklamayla 'yaşananları Çin'in içişleri olarak gördüğünü ve hükümetin yaklaşımını onayladığını' deklare etmiştir.

Kendi topraklarında hiçbir güvencesi kalmayan halk, çoğu zaman yasadışı yollarla ülkeyi terk ederken, Çin devleti bu kişileri terörist olarak tanımlamakta ve gittikleri yerlerde sınırdışı edilmelerini sağlamaktadır. Çin'e dönmeye mecbur olan bu kişiler sorgusuz sualsiz idam edilirken kimi Uygurların gittikleri ülkenin vatandaşlığına geçmeleri bile onların güvenliğini sağlamamakta, bu kişiler Çin topraklarına girdikleri andan itibaren tutuklanma ve öldürülme tehdidi altında bulunmaktadır. Avrupa'daki Doğu Türkistanlı aktivistlerin komşu ülkelere sığınanlardan biraz daha şanslı olduğu söylenebilir. Bu şekilde Avrupa ülkelerine göç etmek zorunda kalan Doğu Türkistanlı aktivistler bağımsızlık faaliyetlerinin yurtdışı ayağını oluşturmuştur. Bu yönde ilk adım 1949'da kaçmak zorunda kalan Mehmet Emin Buğra ve İsa Yusuf Alptekin tarafından atılmıştır. 1949 öncesi Milliyetçi Çin Partisi'nin kongresinde milletvekili olarak yeralan bu aydınlar Doğu Türkistan yerel hükümetinde çeşitli görevlerde bulunmuşlardır.

Sürgünde kendi hükümetlerini ilan eden Uygurlar 2004'te Almanya'da diasporadaki tüm Uygur teşkilatlarını tek bir çatı altında toplamış ve böylece Dünya Uygur Kurultayı (WUC) kurulmuştur. Doğu Türkistanlı kadın aktivist Rabia Kadir 2006 yılından beyi kurultayın başkanlığı yürütmektedir.

11 EYLÜL'ÜN ARDINDAN

11 Eylül'e kadar 'ayrılıkçılar' ya da 'aşırılıkçılar' olarak nitelenen Uygur Türkleri, 11 Eylül'den sonra 'terörist' olarak nitelenmiştir. Amerika'nın 'uluslararası terörle mücadele' kampanyasına katılan Çin,

böylelikle bölgedeki ayaklanmaları artık dünya adına bölgenin terörizmden korunmasına yönelik çalışmalar olarak yürütmüştür. Özellikle 2002'de yayımlanan 'Beyaz Kitap' ile Uygurlar terörizmle yaftalanırken tarihî süreç reddedilmiş ve bölgede Müslüman tarihçiler, eski sömürgeciler olarak tanımlanmıştır. 11 Eylül sonrası bulduğu fırsatı iyi değerlendiren Çin, kendini haklı çıkaracak propaganda söylemleri ve materyalleri hazırlayarak dağıtmış, Uygurlara karşı yürüttüğü soykırımını 'terörle mücadele' olarak yansıtmaya ve 1990'lardan itibaren dünyadan aldığı tepkiler karşısında kendini aklamaya çalışmıştır. Bu çabalarının neticesinde 2002'de Doğu Türkistan İslami Hareketi BM'nin terörist listesine alınmıştır. Bazı Uygur Türklerinin Guantamo'da radikal İslamcı terörist olarak tutuklanmış olmaları da Çin'e asimilasyon ve soykırımın devamında istediği zemini hazırlamıştır.

5 Temmuz'da Yaşananlar

26 Haziran 2009 tarihinde Çin'in Guangdong eyaletinin Shaoguan şehrindeki Hurui oyuncak fabrikasında 5 binden fazla Çinli işçinin Uygurlu işçilere yönelik saldırısının sonucunda meydana gelen kargaşa ve 60'ın üzerinde Uygur'un hayatını kaybetmesi uzun yıllardır Çin'in uyguladığı etnik ayrımcılık politikasının bir sonucu olarak meydana gelmiştir. Her dönem ve her koşulda Uygur halkını ortadan kaldırmak için fırsat arayan Çin hükümeti, yaşananlar hakkında hükümetin bir açıklama yapmasını isteyen ve 5 Temmuz günü durumlarını bir yürüyüşle ortaya koyan halka karşı bu yürüyüşü bir fırsat bilerek halkın gösteri hakkını bir katliama dönüştürmüştür. Katliamdan sonra Uygurlulara cenazeleri için merasim düzenleme hakkı dahi tanımayan Çin Hükümeti bu yaşananları dünyaya bölücülerin, devlet güvenliğini hedef alanların bir saldırısı olarak göstermeye çalışırken 2 binin üzerindeki ölü sayısı çok uzun süre 146 olarak gösterilmiş, yaralanan Çinlilerin görüntüleri kullanılmış, kısacası dünya yanıltılmaya çalışılmıştır. Olaylarının bastırılması sırasında Komünist Parti yetkilisi Genel Vali Wang Leguen'in polise; "*Kafasını kaldıran Uygur Türkünü vurun!*" emrini verdiği belirtilirken olaylardan sonra tarihî Kaşgar şehrinin yıkımına başlanılmış Cengiz Han'dan sonra şehir ikinci kez yıkılmıştır. The New York Times'ın haberine göre 900 aile evlerinin yıkılmasında dolayı göçe zorlanmıştır.

5 Temmuz olayları sırasında rastgele açılan ateş çok sayıda insanın ölmesine neden olurken ölümlerin daha sonra çöp kamyonları ile top-

landığı, yakılarak çöpler arasına karıştırıldığı belirtilmiştir. Düzenlenen gece baskınlarında ise çok sayıda tutuklama gerçekleşirken o gece götürülenlerden kimse evine dönememiş, çoğunun ölüsüne bile ulaşamamıştır. İşkenceler sonucu bir gecede 830 kişinin öldürüldüğü tahmin edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Hocaloğlu, Yücel (Haz.); 21. Asra Girerken Doğu Türkistan; Türk Yurdu Yayınları; Ankara;1995.
- Asena, G. Ahmetcan; İpek Yolu-1/Çin-Doğu Türkistan; Pan Yayıncılık; İstanbul; 2009.
- Dillon, Michael; Doğu Türkistan Çin Orta Asya'sında Etnik Ayrımcılık ve Kontrol; Türk Dünyası Platformu Yayınları; İstanbul; 2001.
- Hür Doğu Türkistan Sempozyumu; İHH Araştırma Yayınlar Birimi; İstanbul; 2010.
- Hüzün Coğrafyası Doğu Türkistan; Boğaziçi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Kulübü Türk Dünyası Yayınları; İstanbul; 1997.
- Türköz, Ahmet; Doğu Türkistan'da İnsan Hakları; Doğu Kütüphanesi; İstanbul; 2010.

BM ve NATO'NUN GÖZ YUMDUĞU BOSNA-HERSEK İŞGALİ ve SREBRENİCA SOYKIRIMI

Soğuk Savaş sonrasında küresel aktörlerin Balkanlar üzerindeki güç mücadelesi, Avrupa'nın ortasında ve dünyanın gözü önünde işlenen bir soykırıma sebep oldu. Bir tarafta Soğuk Savaş yıllarından bu yana dış politikasını kritik bölgelerde Rusya'yı safdışı etmek üzerine kurgulayan ve Yugoslavya sonrası süreçte bölgede doğacak boşluğu doldurmak isteyen ABD, bir tarafta tek dinli, tek kültürlü bir Avrupa hayali kuran AB ülkeleri, bir tarafta tarih boyunca hayalini kurduğu Balkanlar üzerindeki hesaplarını, 'Büyük Sırbistan' hayali kuran ırkçı Sırpı destekleyerek gerçekleştirmeye çalışan Rusya... Ve diğer tarafta adım adım yok edilmeye çalışılan bir ülke... Önce uluslararası kuruluşlar tarafından koruma altına alınarak savunmasız terkedilen, ardından gözü dönmüş canilerin eline bırakılan masum bir halk... Her tarafın hesabında gözden çıkartılan ilk piyon...

Yer	Bosna-Hersek
Tarih	1992-1995
Fail	Sırbistan
Göz Yuman ve Destekleyenler	BM, NATO, ABD ve Avrupa devletleri
Ölü Sayısı	Üç yıl süren işgal boyunca yaklaşık 250 bin, Srebrenica Soykırımı'nda en az 8.372 masum insan...

SOYKIRIMI HAZIRLAYAN SÜREÇ

Soğuk Savaş Sonrası 'Yeni Dünya Düzeni'

1990'ların başında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Soğuk Savaş dönemi sona ererken, dünyada dengeler yeniden şekillenmeye başlamıştı. Özellikle Balkanlar, Kafkasya, Ortadoğu gibi jeopolitik ve jeostratejik açıdan büyük önem taşıyan bölgeler, küresel güçlerin yeni hâkimiyet alanları oluşturmak adına karşı karşıya geldiği bölgeler oldu. Soğuk Savaş döneminde Yugoslavya'yı uzun yıllar idare eden ve Sovyetler'le mesafeli bir ilişki kurarak yüzünü Batı'ya dönen Tito'nun 1980 yılında ölmesi, Yugoslavya'nın dağılma sürecini başlatıyordu. Federasyon ancak 90'ların başlarına kadar yaşayabildi ve dağıldı.

Balkanlarda Yugoslavya sonrası süreçte rol almak isteyen küresel aktörler, 80'li yıllardan itibaren planlarını uygulamaya başladılar. Rus yanlısı Sırp lider Slobodan Milosevic'in Yugoslavya'da devlet başkanı olmasının ardından yönetimde Rus yanlısı isimler önemli görevler almaya başladılar. Rusya, 'Büyük Sırbistan' hayali içindeki Sırp kadroları kullanarak Balkanlar'a yerleşmek istiyordu. Balkanlar, Rusya'nın hem Avrupa devletleri ile olan ilişkileri, hem de Akdeniz ve Kuzey Afrika üzerindeki planları için hayati önem taşıyordu. Bu dönemde Sovyetler Birliği de parçalanınca Ruslar bir süre kendi ülkelerindeki sorunlarla boğuşmak zorunda kaldılarsa da, Rusya'nın Balkanlar'a olan ilgisi devam etti.

Öte yandan Soğuk Savaş yıllarından bu yana dış politikasını Rusya'yı kritik bölgelerde saf dışı bırakmak üzerine kurgulayan ABD ve Avrupa devletleri de Balkanlar'da Yugoslavya sonrası süreç için planlar yapıyorlardı. En büyük hedef Rusya'nın bölgedeki nüfuzunu kırmak ve böylece bölgede doğacak boşluğu doldurmaktı. İkinci büyük hedef ise, Yugoslavya'nın dağılmasından sonra, Avrupa'nın ortasında Bosna-Hersek gibi Müslüman bir devletin oluşmasını engelleyerek tek dinli, tek kültürlü yapıyı sürdürmektir. Bu hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için öncelikle Rus yanlısı Sırp kadrolarının tasfiye edilmesi gerekiyordu.

Küresel güçlerin NATO ve BM'nin büyük desteğiyle, Balkanlar'da Rusya'yı nüfuz sahibi yapacak Sırp kadroları tasfiye etmek amacıyla hazırladığı planın ilk adımı, Sırp'ların suç işleminin sağlanması, ikinci adım ise bu suçlar gerekçe gösterilerek Rus yanlısı Milosevic ve

ekibinin tasfiye edilmesini öngörüyordu. Böylece Balkanlar'daki Müslüman nüfus da bu sayede Sırlara kındırılmış olacaktı. Nitekim öyle de oldu. Bu plan başarılı bir şekilde işledi. Batı ülkeleri yöneticileri ve BM, NATO gibi uluslararası kurumların yetkilileri 1992-1995 yılları arasında dünyanın gözü önünde işlenen soykırım sürecinde Slobodan Milosevic, Radovan Karadzic gibi Sırp yöneticilerle yaptıkları görüşmelerde, kendilerini büyük bir misyonu ifa ettikleri için tebrik ediyor ve herhangi bir müdahalede bulunmayacakları izlenimini vererek Sırları daha da cesaretlendiriyorlardı. Nitekim bu gizli görüşme ve pazarlıklar, daha sonra tutuklanarak Lahey'deki Savaş Suçları Mahkemesi'nde yargılanan Slobodan Miloseviç tarafından dile getirilmiştir.

Soykırım sürecinde, daha sonra yapılacak müdahalelerin gerekçesini hazırlamak adına, daha dramatik tabloların yaşanması için Boşnak halkının BM tarafından 'güvenli bölge' ilan edilerek koruma altına alınan bölgelere nakledilmesi sağlandı ve daha sonra bu bölgeler korunmayarak daha büyük katliamlara davetiye çıkarıldı. Bu katliamlardan en büyüğü ise, Temmuz 1995'de gerçekleştirilen ve binlerce insanın birkaç gün içinde hayatını kaybetmesine sebep olan 'Srebrenica Soykırımı'ydı.

Balkanlar'da Körüklenen Etnik Kıyım

Yugoslavya'nın dağılmasından sonra federasyonu oluşturan ögeler tek tek bağımsızlığını ilan etmeye başladılar. Bunlardan Slovenya'nın bağımsızlık kararı uluslararası kuruluşlar ve pek çok dünya devleti tarafından hemen kabul görürken, Hırvatistan Sırbistan'ın saldırısıyla karşı karşıya kalarak 1 yıl mücadele etmek zorunda kaldı. Makedonya bağımsızlığını ilan etmesinin ardından Yunanistan'a karşı diplomatik alanda mücadele verdi. Bosna-Hersek ise 6 Şubat 1992'de bağımsızlığını ilan etmesinin hemen ardından, birçok devlet ve uluslararası kuruluş tarafından tanınmasına karşın Sırp saldırısına maruz kaldı.

Miloseviç liderliğindeki Sırp yönetimi, bu süreçte izlenecek yol haritasını şöyle çizdiler:

- Yugoslavya'nın dağılmasını önlemek ve Yugoslavya'yı meydana getiren cumhuriyetlerin yönetimini ele geçirmek,
- Bağımsızlık ilanları ile cumhuriyetlerin ayrılması önlenemez ise Yugoslavya hükümeti olarak bağımsızlıkların tanınmama-

sı için uluslararası lobi faaliyetlerine başlamak ve ordunun devreye sokulması ile denetimi elde tutmak,

- Bağımsızlık ilan edecek cumhuriyetlerde bulunan Sırları silahlandırarak, bu ülkelerin en önemli şehir ve kasabalarını ele geçirmek suretiyle egemenlik ve bağımsızlıklarını engellemek,
- Tüm girişimlere rağmen bağımsızlık ilanları engellenemiyor ise bu cumhuriyetlerde başlatılacak içsavaşlarla elde edilecek topraklar üzerinde ayrı birer Sırp Cumhuriyeti ilan ettirmek,
- İlan edilen cumhuriyetlerin bağımsızlıkları kabul görmediği takdirde bu cumhuriyetlerin Sırbistan'a ilhakını sağlamak.

Sırlar 'Büyük Sırbistan' planı çerçevesinde en büyük düşman olarak Müslüman Boşnakları görüyorlardı. Onlara göre Müslüman Arnavutlar ve Katolik Hırvatlar daha sonra geliyordu. Zira Sırlara göre Boşnaklar, Osmanlı döneminde topluca İslam'ı kabul ederek Türkleşmiş hain Sırlardı. Bu anlayışın yanısıra, coğrafi olarak da Büyük Sırbistan planının uygulamaya konulabilmesi için öncelikle Bosna-Hersek topraklarının alınması şarttı.

1989 yılında, yani Sırların Osmanlı'ya karşı kaybettiği 1389 Kosova Meydan Savaşı'nın 600. Yılında, Kosova'da yaklaşık 1 milyon Sırp'a hitaben yaptığı konuşmasında Sırp lider Miloseviç, bu süreçte nasıl bir politika izleyeceğinin sinyallerini verdi. İntikam duygularıyla ve hesaplaşma arzusuyla dolu konuşmasıyla Miloseviç, Sırp halkını galeyana getirmeyi başardı.

Tıpkı Sırlar gibi Hırvatlar da Balkanlar'da kurulacak bir 'Büyük Hırvatistan'ın hayalini taşıyorlardı. Bu doğrultuda, topraklarını Sırlara kaptırmamak için önce Boşnaklarla işbirliği yapan Hırvatlar, kendi topraklarını geri kazanma noktasında elde edilen başarıların ardından, özellikle Almanya'dan aldığı desteğe güvenerek Bosna tarafıyla yaptığı antlaşmayı bozdu. Bununla da yetinmeyen Hırvatlar, kısa süre öncesine kadar işbirliği yaptığı Boşnaklara karşı, Sırlarla birlikte katliamlara katıldılar ve Bosna-Hersek topraklarında Hersek Hırvat Cumhuriyeti'ni kurdurdular.

Bu süreçte önce Hırvatistan'a ve Slovenya'ya saldıran Sırbistan, bir taraftan da yıllardır bir arada yaşadıkları ve azınlık oldukları halde hiçbir ayrımcılığa muhatap olmadan barış içinde yaşayabildikleri Boşnak bölgelerinde örgütlenmeye başladılar. Bu süreçte Sırların aşırı

milliyetçi grubu Çetnikler halkı galeyana getirirken, eli silah tutan Sırp gençlere el altından silah verildi ve askerî eğitim almaları sağlandı. Kiliseler de halkı Boşnaklara karşı kışkırtıyor ve nefret duyguları uyandıracak vaazlarla Boşnaklara karşı psikolojik baskı uyguluyorlardı. Bosna-Hersek’teki Sırpların partisi SDS (Sırp Demokrat Partisi) Başkanı Radovan Karadzic de bağımsızlık referandumu için toplanan mecliste, *“Referandumdan ‘evet’ çıkarsa siz Boşnaklar yok olacaksınız”* gibi tehditkar ifadeler kullanıyor ve ilerleyen aylarda başlayacak olan soykırım hareketinin sinyallerini veriyordu.

Dünyanın Gözü Önünde Bir Milleti Yoketme Operasyonu

Bosna-Hersek’te 20. yüzyılın ortasında yaşanan soykırım, aslında Sırpların tarihî ‘Büyük Sırbistan’ projesinin bir devamı niteliğindedir. Bu plana göre Drina havzasının Sırplaştırılması ve bölgedeki Müslüman varlığının sonlandırılması gerekiyordu. Bölgede yaşayan Müslüman Boşnaklar özellikle 1. ve 2. Dünya Savaşı yıllarında Sırplar tarafından gerçekleştirilen çok sayıda katliama maruz kalmışlardı. Ancak 20. yüzyılın sonlarında gerçekleştirilen bu soykırım hepsinden daha büyük acılara sahne oldu ve tüm dünyanın gözü önünde gerçekleştirildi.

Sırpların 1992 yılında başlayan ve 3 yıldan uzun bir süre devam eden soykırımına giden yolda Sırp liderlerin açıklamaları olacaklara işaret ediyordu. Miloseviç, *“Tanrı bazı milletleri üstün ve seçkin yaratmıştır. Bazılarını değersiz ve üstün olana itaat eden bir konumda yaratmıştır. Hristiyan Avrupa’nın en dindar ırkı olan Sırpların, Müslümanlardan daha üstün oldukları bir gerçektir. Müslümanlar yok olmaktan kurtulmak istiyorlarsa, üstün olana itaat etmeye mecburlar.”* diyordu. Bosna Sırplarının lideri Radovan Karadzic ise, *“Biz tek din ve tek kültürlü bir Avrupa için savaşıyoruz. Amacımız Balkanlardaki İslam kalıntılarını yok etmek ve Anadolu’ya kadar sürmektir. Bu büyük mücadelemizde Avrupa ve Batı dünyası bizi tam olarak desteklemeli!”* diyerek yapacaklarının ne anlama geldiğini ifade ediyordu.

Böyle bir ortamda, bağımsızlığı dünya tarafından kabul görmüş bir ülkenin topraklarını işgal eden Sırplar tarafından 1992-1995 yılları arasında gerçekleştirilen soykırımında, 250 bine yakın insan hayatını kaybetti, 2 milyondan fazla insan göç etmek zorunda bırakıldı, 170 bin kişi soykırım sürecinde gerçekleştirilen saldırılar sonucunda sakat

kaldı, 50 bin kadın tecavüze uğradı ve 1000'e yakın cami, medrese ve tarihî eser yok edildi.

Prof. Dr. Tanıl Bora soykırım süreci devam ederken kaleme aldığı 'Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası' adlı eserinde şunları söylüyordu:

"Bosna-Hersek'teki savaş, Soğuk Savaş sonrasında dünya düzeninin başındaki en büyük dert. Sadece 'Yeni Dünya Düzeni'nce çözülemediği için değil, o düzenin mahiyetinin en çıplak ifadesi olduğu için. Bosna-Hersek'teki kıyım, çapıyla ve şiddetiyle değil ama 'anlamıyla', (post-)modern zamanların en feci olaylarından birisi. Çünkü 'çağ'ını tamamen 'temsil ediyor'. Naklen yayımlanıyor, bütün dünyada 'izleniyor' ve bir görsel horror-show (korku gösterisi) halinde rutinleşiyor."

Bir başka siyasetbilimci Prof. Dr. Fuat Keyman ise, modernist kimlik anlayışının etnisite boyutunda hareket ettiğini öne sürerek şunları söylüyordu:

"Bu söylem ulus-devletin en güçlü ideolojisi olan modern uluslararası ilişkiler anlayışı tarafından kuruluyor. Uluslararası ilişkileri devletlerarası ilişkilere indirgeyerek ulus-devleti modern (uluslararası) toplumun ayrıcalıklı aktörü ve tanımlayıcı kimliği yapan bu anlayış Avrupa'nın ve uluslararası toplumun (ve BM'nin) Yugoslavya'nın trajik ölümüne seyirci kalmasına ve yaşanan bir etnik kıyımı 'etnik savaş' olarak kurgulamasına neden oluyor."

Dünya devletleri ve sorumluluğu altındaki bölgeleri korumayarak soykırımın en büyük suçlularından olan uluslararası kuruluşlar BM ve NATO'nun seyirci kaldığı bu kanlı süreç, planın bir parçası olarak Aralık 1995'te zorla imzalatırılan Dayton Antlaşması ile sona erdirilirken, Bosna-Hersek topraklarının %49'u Sırp yönetimine verilecek, %51'inde ise Hırvat-Boşnak Federasyonu kurularak aslında ülke fiilen üçe bölünecekti.

SREBRENİCA SOYKIRIMI

Büyük Soykırıma Kadar Srebrenica'da Yaşanan Süreç

'Gümüş' anlamına gelen Srebrenica kenti Bosna-Hersek'in doğusunda Sırbistan sınırına 10 km uzaklıktadır. Savaşın önce 27 bin civarında olan nüfusun %64'ünü Boşnaklar, %28'ini Sırp'lar oluşturuyordu. Srebrenica hem Sırbistan sınırında olması hem de 'Büyük Sırbistan' planı bakımından kritik bir konumda olduğu için Sırp'lar açısından büyük önem taşıyordu.

Nisan 1992'de Srebrenica'yı ele geçiren ve yoğun bombardımana tâbî tutan Sırp birlikleri, sivil halka karşı toplu katliamlara başladılar. Kuşatma altındaki halk arasında açlık ve salgın hastalık her geçen gün daha tehlikeli boyutlara ulaşıyordu. Mayıs 1992'de Naser Oric komutasındaki Boşnak birlikleri Sırp kuşatmasını yararak Srebrenica'ya girdi ve kasabanın kontrolünü yeniden ele geçirdi. Daha önce burada yaşayan Sırpların kalmasına ve silahlı askerlerin silahlarını bırakarak kasabayı terk etmesine izin verildi. Bu tarihten sonra bombardımandan ve kuşatmadan kaçan Boşnaklar güvenli olduğu gerekçesi ile Srebrenica'ya göçmeye başladılar. Bu göçlerle birlikte nüfus artmaya başladı. Etrafı Sırp kuşatması altında olduğundan açlık ve hastalık had safhaya çıktı, üretim ve tedavi imkanları ilkel şartlarda sürdürülebildi. Aylar boyunca devam eden yoğun bombardıman ve kuşatmaların ardından geriye toplu mezarlar, işkence izleriyle dolu parçalanmış cesetler, tecavüze uğratıldıktan sonra öldürülen kadınlar, tedavi imkanlarından yoksun yaralılar ve anne-babalarını yitirmiş öksüz ve yetim binlerce çocuk kalmıştı.

Dünya kamuoyu, gözleri önünde işlenen bu drama seyirci kalıyor, bölgede bulunan BM Barışgücü UNPROFOR (The United Nations Protection Force) hiçbir müdahalede bulunmuyordu. Dünyada barışın teminatı olduğu iddiasındaki küresel güçlerin tepkileri ise göstermelikti. Başta ABD olmak üzere, Fransa, İngiltere, Almanya, Rusya, Çin gibi ülkeler, Sırpların uyguladığı bu sistematik soykırımı sırtını dönüyordu.

Bosna-Hersek Cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegović'in dünya kamuoyunu ve uluslararası kurumları göreve çağıran açıklamaları, Bosna-Hersek halkının can güvenliğinin kalmadığını, BM ve NATO'nun duruma müdahale etmesi gerektiğini ortaya koyuyordu. Bosna BM Gücü Komutanı Fransız General Philippe Morillon'un Bosna'daki Sırpların komutanı General Ratko Mladic ile yaptığı görüşmeden sonra Nisan 1993'te ateşkes ilan edildi. Mladic'in bu görüşmeyle ilgili olarak, Morillon'un kendisine 'daha ileri giderlerse NATO'nun müdahale etmek zorunda kalacağını, her şeyi zamana bırakmaları gerektiğini' söylediği iddia edildi.

BM Güvenlik Konseyi, 16 Nisan 1993'te yaptığı toplantıda, Saraybosna, Tuzla, Jepa, Gorajde ve Bihac ile birlikte Srebrenica'yı da 'Güvenli Bölge' ilan etti. BM Güvenlik Konseyi'nin Srebrenica'yı

güvenli bölge ilan etmesinin ardından, nüfus Bijeljina, Brutunaç ve Zvornik gibi komşu bölgelerden kaçan onbinlerce insanın buraya sığınmasıyla 60 bine kadar çıktı.

Bu tarihten sonra Srebrenica'da Boşnak birliklerinin elinde bulunan silahlar toplanmaya başlandı ve 'gerektiği takdirde' bölgede bulunan BM gücüne bağlı Kanada birliğinin Boşnakları savunacağı sözü verildi. İngiltere Hükümeti de Srebrenica'yı savunma görevini üstlenen Kanada birliğinin zor durumda kalması halinde gerekirse kuvvet kullanabileceğini deklare etti. Uluslararası kurumlar ve küresel güçler tarafından verilen bu taahhütler, yalnızca Bosna-Hersek halkını kandırmaya ve elindeki silahları toplamaya yaradı.

BM Barışgücü UNPROFOR'un soykırım sürecindeki uygulamaları insanlık tarihine kara bir leke olarak geçecek türdendi. Sırp kuşatmalarının ve katliamlarının tüm hızıyla sürdüğü yıllarda, BM askerleri, güvenliğini korumakla yükümlü olduğu Boşnak halkına karşı Sırplarla birlikte hareket etti. Açlıktan kıvranan halkın mağduriyeti kullanılarak, halka dağıtılmak üzere bölgeye yollanan erzak paketleri karşılığında kadınlardan cinsel ilişki talep edildi, Sırp askerleri ile ortak ziyafetler düzenlendi.

Bosna-Hersek'teki BM Barışgücü'nün pasif konumunu belgeleyen çarpıcı örneklerden biri, 9 Ocak 1993'te Bosna-Hersek Başbakan Yardımcısı Hakkıya Turaylıç'ın dönemin Türkiye Devlet Bakanı Orhan Kılıçoğlu ile gerçekleştirdiği görüşmeden dönerken Saraybosna'daki havaalanında bindiği BM Barışgücü aracından Sırp milislerce indirilerek Fransız komutanın yanbaşıyla öldürülmesidir.

Aralık 1994'te Bosna'daki Sırp Yönetimi'nin daveti üzerine ABD tarafından gönüllü arabulucu sıfatıyla gönderilen ABD Eski Başkanı Jimmy Carter, Sırp Cumhuriyeti'nin başkenti Pale'de Radovan Karadzic ile yaptığı görüşmeden sonra Sırp tarafının barış istediğini ve barış için gerekli şartları yerine getirdiğini ileri sürdü. 31 Aralık 1994'te 4 aylık bir süre için imzalanan ateşkes antlaşmasına ihanet eden daha önceki kararlarda olduğu gibi Sırp'lar oldu, ancak ilk saldırıların Boşnaklar tarafından gerçekleştirildiği iddia edildi. Karadzic, Mart 1995'te Srebrenica ve Zepa kentlerinin dış dünyayla bağlantılarının kesilmesi emrini verdi ve 'Krivaja 95' adı verilen ve birkaç gün içinde onbinlerce insanın acımasızca katledildiği kirli operasyonun hazırlıklarına başlandı.

Ve Srebrenica Soykırımı...

1995 yazında, üç yıldır süren işgal sebebiyle artık tükenme noktasına gelen Boşnak halkını tamamen ortadan kaldırmak niyetinde olan Sırp lar, 6 Temmuz günü BM tarafından 'Güvenli Bölge' ilan edilen Srebrenica'yı bombalamaya başladılar.

6 Temmuz günü başlayan bombardımandan sonra Bosna tarafı, BM Barışgücü UNPROFOR'a bağlı Hollanda birliğinin komutanı General Thom Karremans'tan güvenliklerini korumaları için yardım talebinde bulundu. Ancak Karremans'ın, durumu BM'ye bildiren mesajına, 'ateşkes görüşmelerinin sürdüğü bir süreçte böyle bir müdahalenin barış görüşmelerini olumsuz etkileyeceği, bu yüzden durumun idare edilmesi gerektiği' şeklinde yanıt geldi. Yani görüşmeler bahane edilerek müdahale talebi reddediliyordu.

7 Temmuz'da yoğun sağanak yağış sebebiyle bombardıman olmadı. İnsanlar yoğun yağış altında elleriyle molozların altından ölü ve yaralıları çıkartmaya çalışıyorlardı. Hiçbir tıbbî malzemenin de olmadığı kentte yaralılar ahırlara doldurulmuştu. 8 ve 9 Temmuz'da bombardıman devam etti.

Dönemin Bosna-Hersek Cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegovic 'Tarihe Tanıklığım' adlı eserinde bu süreci şöyle özetliyor:

"Srebrenica'ya yönelik nihai saldırı 6 Temmuzda başladı fakat ilk başta o da, önceki bütün o sınırlı çaptaki saldırıları andırıyordu. Bunun kasabaya yönelik kitlesel bir saldırı olduğu sonucuna ulaşılabilmesi ancak 8 ve 9 Temmuzda mümkün olabildi. NATO hava kuvvetleri tarafından hareket yapılmasını talep ettik. Uluslararası topluluğun, UNPROFOR askerlerinin ve bir güvenli sahanın çığnenmesine izin vermedeğine inanıyorduk."

9 Temmuz'da Sırp birlikleri BM Barışgücü'nü temsil eden Hollanda gözetleme mevzilerine saldırıda bulundu ve 30 Hollanda askerini rehin aldı. Bütün bunlar dahî BM ve uluslararası güçleri müdahaleye sevketmedi. Hatta General Karremans, Boşnak komutan Ramiz Bećirović'ten yardım istedi ve isterlerse daha önce teslim alınan Boşnaklara ait mühimmatın geri verilmesini teklif etti. Bu teklif kabul edilmedi; zira artık çember iyice daralmıştı ve savunma yapma ihtimali ortadan kalkmıştı. Aynı gün UNPROFOR'un Bosna-Hersek'teki komutanı Bernard Janvier ve BM Özel Temsilcisi Yasushi Akashi'den göstermelik açıklamalar geldi.

Katliama seyirci kalarak yaşanan sürecin en büyük müsebbibi konu-

mundaki BM'yi temsil eden Janvier ve Akashi, yaptıkları açıklamalarda geline durumdan Boşnakları sorumlu tutuyorlardı. Basın açıklamasında Janvier şunları söyledi:

“Herkes bir kez daha hatırlatmak isterim ki Bosna Hükümet Ordusu birlikleri kendilerini savunacak güce sahiptir. Hem Srebrenica’ya yönelik bir müdahalede bulunmamız da Boşnaklar tarafından istenmemektedir. Oradaki durum 1993’teki gibi değil. Aldığım bilgilere göre Boşnak askerler Srebrenica yolu üzerindeki Hollanda askerlerine ateş etmekte ve Srebrenica üzerinde uçan NATO uçaklarına saldırılmaktadır. Müslümanlar bizi arzulamadığımız bir yola çekmeye çalışmaktadırlar.”

BM Yugoslavya Özel Temsilcisi Yasushi Akashi ise, *“Saldırıları Müslümanlar başlatıyor. Sonra da BM ve uluslararası gücü yanlış kararlarına ortak etmeye çalışıyorlar”* diyerek, dünyanın gözü önünde ve kendi sorumlulukları altındaki bir bölgede işlenen insanlık tarihini en acı soykırımlarından birine çanak tutuyordu. Her iki üst düzey yetkilinin açıklamasında da sivil Boşnak halkının ‘Müslümanlar’ şeklinde tanımlanması, sürecin evrensel insanî ve vicdanî değerlerden uzak, etnik ve dini ayrımcılıkla ele alındığını ortaya koymaktadır.

Aynı gün Boşnak halkını temsilen BM karargahına görüşmeye gelen Nesip Mancic ve İbo Mehmedovic, şok edici bir manzarayla karşılaştılar. Karargahta UNPROFOR’un bölgedeki komutanı Hollandalı General Thom Karremans, Sırp Çetniklerin lideri General Ratko Mladic ile birlikte kadeh tokuşturmaktaydı. Ratko Mladic, Boşnak temsilcilere şehrin 5 saat içinde teslim edilmesini istedi. Boşnak temsilciler Karremans’a kendi güvenliklerinden sorumlu olduklarını hatırlattıklarında, Karremans’tan; *“Aranızda anlaşın, çok kan akmasın!”* yanıtı aldılar.

Aliya İzzetbegovic, 9 Temmuz günü dönemin ABD Başkanı Bill Clinton’a mesaj yollayarak BM Güvenlik Konseyi kararlarının uygulanması ve acilen müdahale edilmesi için çağrıda bulundu. 9 Temmuz gecesi UNPROFOR Komutanı General Rupert Smith, Sırp mevzilerine yönelik NATO hava saldırılarının emrinin verildiğini ve gecikme olmaksızın başlayacağını Aliya’ya ilettiler. Ancak İtalya’daki üslerden havalanan NATO uçakları yarı yoldan geri döndüler. Daha üst kademedeki bir yetkili müdahaleyi engellemişti. Aliya bu kişinin BM Genel Sekreteri Boutros Ghali olabileceğini söylemiştir. Aliya, bu

kanaatini bir zamanlar UNPROFOR'un komutanlığını yapmış olan Fransız General Jean Cot'un Le Monde'a verdiği bir beyanata dayandırmaktadır. General Cot, pek çok kez hava saldırıları için Boutros Ghali'den izin istenildiğini fakat Genel Sekreter'in bunu reddettiğini açıklamıştır.

10 Temmuz'da gerçekleştirilen bombardımanlar göstermelik iki NATO bombasıyla karşılandı. Mladic'in elindeki Hollandalı rehinelere öldürme tehdidi karşısında NATO müdahalesi durdu ve Sırp'ların bombardımanı devam etti. Gün sonunda Sırp'lar nabız yokluyordu. Uluslararası kamuoyundan, ABD, İngiltere, Fransa gibi küresel güçlerden, BM ve NATO gibi uluslararası kurumlardan gelecek tepkiyi ölçtüler. Birkaç kınama ve uyarı dışında hiçbir tepki yoktu. Bunun üzerine savunmasız sivillere asıl darbeyi indirmek ve Srebrenica'yı ele geçirmek için 11 Temmuz günü harekete geçildi. Mladic 11 Temmuz sabahı Srebrenica'da kayda alınan konuşmasında *'Türklerden intikam alma vaktinin geldiğini, Srebrenica'yı Sırp halkına armağan edeceklerini'* söylüyordu.

Belgrad'dan gelen emirle harekete geçen Sırp birlikleri, savunmasız kenti yakıp yıkıyor, genç-yaşlı, kadın-erkek, önüne gelen herkesi öldürüyordu. Evler, içindeki insanlarla birlikte ateşe veriliyor, insanların bir kısmı da otobüslere bindirilerek infaz edilmeye götürülüyordu. Bölgeyi savunmakla görevli BM Barışgücü UNPROFOR ortada yoktu, NATO uçakları da gitmişti ve onbinlerce masum sivil savunmasız kalmıştı. Bunu sonuna kadar kullanan Sırp Çetnikler her türlü vahşeti uygulayarak binlerce insanı acımasızca katletti.

Bunların yaşandığı sırada BM Genel Sekreteri Boutros Ghali, Atina'da 'barışa yaptığı katkılardan dolayı' Onasis Ödülü alırken, Avrupa 'faşizme karşı zaferin' 50. yılını kutluyordu.

Katliamdan bir şekilde sağ kurtulan Boşnak sivillerin ve katliamı gerçekleştiren Sırp askerlerinin Lahey Savaş Suçları Mahkemesi'ndeki ifadeleri, katliamların işkence ve tecavüz sonrasında gerçekleştirildiğini ortaya koyuyor. Kadınlar ailelerinin gözleri önünde tecavüze uğratıldıktan sonra öldürülürken, erkekler işkenceye tâbî tutularak ve planlı bir şekilde öldürülmüşlerdi. 20. yüzyılın bu en vahşi soykırımında şu ana kadar 8372 kişinin cesedine ulaşıldı. Yapılan incelemelerde, bir insana ait kemiklerin farklı birkaç noktadan çıktığı tesbit edildi. Ayrıca pek çok cesedin kemiklerinin birbirine karışmış

olması cesetlerin toplu şekilde çukurlara atıldığını, bazılarının yakıldığını gösteriyor. Bazı kadın cesetlerine yapışık olarak bulunan bebek cesetleriye hamile kadınların dahî acımasızca katledildiğini ortaya koyuyor.

Bütün bunlara karşın, katliam sonrasında BM Temsilcisi Yasushi Akashi tarafından yapılan şu açıklama BM'nin olaya bakış açısını ortaya koyması bakımından önem taşıyor: *“Fiziksel işkenceye dair izler yok. İnsanların kendi istekleriyle mi yoksa zorla mı yerlerinden edildiğini henüz bilmiyoruz.”*

Katliamdan sonra BM ile Sırp birlikleri arasında gerçekleştirilen müzakerelerden sonra, Hollandalı askerlerin her türlü mühimmat, gıda maddesi ve tıbbî malzemeyi bırakarak Srebrenica'yı terk etmesine izin verildi. Bu ucuz komedide, küresel askerî güce sahip olan ABD, Fransa, İngiltere, Rusya, Çin, Almanya, Japonya, Kanada ve daha pek çok ülkenin söz sahibi olduğu bir kurumun, Sırp birlikleri karşısında yetersiz kaldığına inanılması isteniyordu.

Günlerce devam eden vahşi katliamdan sonra şehir Sırpların eline geçti. Fakat Boşnak birliklerine bağlı askerlerden ve yetişkin erkeklerden oluşan yaklaşık 15 bin kişilik bir grup Sırp kuşatmasını yararak Bosna birliklerine katılmak için yola çıktı. Açlık, yorgunluk ve hastalıkla geçen zorlu yolculukta, pusuya düşürülme ve mayın tehlikesi de vardı. Dağlık ve ormanlık alanda devam eden bu ölüm yolculuğu Sırpların bombardımanlarıyla bölündü ve binlerce insan bu şekilde hayatını kaybetti. Geriye kalanların bir kısmı Jadar Nehri'ni geçmeye zorlandıkları için boğularak ve mayına basarak hayatını kaybetti. Böylece 15 bin kişilik bu gruptan çok az bir kısmı kuşatmayı yararak Boşnak kontrolündeki bölgeye ulaşabildi.

SOYKIRIMDAN SONRA

Uluslararası Kuruluşların ve Küresel Aktörlerin Büyük İhaneti

Dünyada barışın, huzurun ve adaletin teminatı olduğu iddiasındaki Birleşmiş Milletler'in, Srebrenica'da yaşanan bu insanlık dışı süreçte, katliamı gerçekleştiren Sırp askerleri kadar suçlu oldukları anlaşılıyor. Bağımsız bir ülkenin topraklarında ve dünyanın gözü önünde yapılan bu soykırımın, BM ve NATO'nun sorumluluğu altındaki 'Güvenli

Bölge'de vuku bulması da, bu kuruluşların ne ölçüde güvenilir oldukları ve hangi amaçlar doğrultusunda hareket ettikleri hususunda önemli ipuçları veriyor.

1992'de başlayan ve 3 yıldan fazla süren işgal ve soykırım sürecinde bölgede güvenliği sağlamak amacıyla bulunan BM askerleri, Sırp saldırılarını durdurmak ve Boşnak halkını korumak adına hiçbir şey yapmadı, aksine Boşnak halkının mağduriyetini kullanarak BM depolarında bulunan insanî yardım malzemelerini isteyen halktan gayri-ahlakî taleplerde bulundular. Öte yandan işgal sürecinde bölgede bulunan çeşitli ülkelere mensup BM askerlerinin, korumakla yükümlü oldukları Boşnak halkının değil Sırp askerlerinin yanında saf tuttuğu biliniyor.

Üst düzey BM yetkilileri ise, işgal süresince müdahaleyi gerektirecek durumlarda yaşananları görmezden gelmeyi, dünya kamuoyuna yanlış bilgi vermeyi ve yanıltıcı raporlar hazırlayarak Sırp tarafını daha da cesaretlendirecek yaklaşımlar sergilemeyi tercih ettiler.

Benzer şekilde NATO da hava müdahalesi gerektiren birçok durumda göz boyayıcı birkaç isabetsiz atış yapmanın ötesine geçmedi ve daha sonra gerçekleştirilecek müdahalenin şartlarının oluşması için daha fazla masum insanın yaşamını yitirmesine göz yumdu.

Oya Akgönenç Mughisuddin, Bosna'da yaşanan süreçte uluslararası kuruluşların ve Batı devletlerinin yanlış uygulamalarını şöyle sıralıyor:

- *“Uluslararası hukukun ihlali olan bir davranışın düzeltilmesi yerine saldırgan tarafın yatıştırılması veya yumuşatılması politikalarına öncelik verilmiş olması,*
- *Sırpların agresiv bir şekilde ele geçirdikleri ve bağımsız bir ülkeye ait olan toprakların terk edilmesini sağlamak yerine, topraklarını haksız işgalle Sırlara kaybeden Boşnakları daha toleranslı olmaya zorlayan bir uluslararası baskı mekanizmasının yürürlükte olması,*
- *Yapılan insan hakları ihlallerine karşın yeterince önlem alınmayışı ve Sırlara baskıyı sağlayacak yol ve metodların kullanılmamış olması,*
- *Uluslararası girişimlerle tam 65 defa ateş-kes ilan edilmiş ve her seferinde Sırp baskılarından vazgeçerek sıcak savaşa dönmüşlerdir. Yani 1003 günlük savaş sürecini esas alırsak, her 15.5 günde bir ateş-kes ilan edilip, ihlal edilmiştir. Bu tutum*

ciddi bir niyetten uzak olup, adeta yoruldukça dinlenmek ve ya strateji değiştirmek için ara vermek ve ondan sonra daha avantajlı bir noktadan harekete geçmekten başka bir şey değildir.

- *Batı devletleri Bosna'da sürekli uluslararası kaide ve hukuku ihlal eden ve saldırgan durumda olan Sırları durdurmak ve caydırmak amacı ile tam 22 kere NATO kuvvetleri ile vurma tehdit etmiş; birkaç tane çok sınırlı vuruş hariç, bu operasyonlardan son anda vazgeçilmiştir. Böylece, Batılı devletlerin ellerinde her türlü imkan bulunmasına rağmen, Sırları durdurmakta etkili olamamışlar ve inanırlıklarını kaybetmişlerdir.”*

Bosna'daki soykırım sürecinde, sözde bölgenin güvenliğini sağlamak adına orada bulunan BM Barışgücü UNPROFOR'da 13 ülkenin birliği bulunuyordu. Birimlerin herbiri görünüşte tek bir komuta altında olmasına karşın, direkt olarak kendi ülkesine bağlıydı. Örneğin Saraybosna bölgesi Fransız kontrolü altındaydı ve emirlerini Paris'ten alıyordu. Aliya İzzetbegoviç, dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac ile yaptığı görüşmelerde Chirac'ın bu durumu kendisinden saklamaya gerek görmediğini aktarmaktadır.

ABD'de askerî konularda araştırma yapan BASIC adlı kuruluş tarafından hazırlanan bir rapora göre, dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac, Srebrenica katliamının planlandığını biliyordu. UNPROFOR'un Bosna-Hersek'teki komutanı Fransız General Bernard Janvier, 24 Mayıs 1995'te yapılan bir toplantıda güvenli bölge ilan edilen Srebrenica, Zepa ve Gorajde'nin Sırlara karşı savunulmaması fikrini ortaya atmıştı. Bir süre sonra Fransız istihbaratı Sırların katliam hazırlığından haberdar oldu. 5-11 Temmuz tarihleri arasında UNPROFOR'un bölgedeki temsilcisi konumundaki Hollanda birliği, Janvier'den 5 kez NATO'nun duruma müdahale etmesi için talepte bulunmasına karşın, Janvier bu talepleri geri çevirmişti. Raporda, Janvier'in Paris'ten aldığı emir doğrultusunda bu yaklaşımı sergilediği belirtiliyor. Nitekim, dönemin BM Genel Sekreteri Boutros Ghali, UNPROFOR kuvvetlerinin kendi emirlerini dinlemediklerini ve talimatları direkt olarak kendi ülkelerinden aldığını itiraf etmişti.

Srebrenica'daki UNPROFOR birliğinin komutanı Hollandalı Gene-

ral Thom Karremans, yıllar sonra bir televizyon kanalına verdiği röportajda, kendilerinin en az sorumlu olduğunu, destek taleplerine yanıt verilmediğini, Mladic'le sivilere zarar gelmeyeceği konusunda anlaştıklarını ancak bu sözün tutulmadığını, asıl sorumlunun buraları güvenli bölge ilan edenler, daha sonra üst düzey BM UNPROFOR yetkilileri ve en son kendileri olduğunu, bütün bunların bir plan dahilinde yapıldığını anladığını ve kendilerinin de farkında olmadan bu oyuna alet edildiklerini söyledi. Ancak Mladic'le şampanya içerken çekilmiş fotoğraflarına kaçamak cevaplar verdi. Ayrıca bölgede görev alan Hollandalı askerlerle yapılmış mülakatlar da soykırımı göz yumulduğunu belgeliyor. Daha sonra soykırımı belgeleyen her türlü bilgi, belge, ses ve görüntü kaydının da bizzat Hollandalı bir başka General Hans Couzy'nin emriyle imha edildiği ortaya çıktı. Couzy, BM'ye bağlı olarak Hollanda'nın Lahey kentinde kurulan mahkemede, Sırpların bu belgeleri imha etmek için kendilerini tehdit ettiğini söyledi ve askerlerinin güvenliği için böyle bir şey yaptığını söyledi. Sırplar tarafından çekilmiş ve daha sonra ele geçirilen, Boşnak sivillerin cinsiyetlerine göre ayrıldığı ve Sırp askerlerin erkekleri alıp götürürken Hollandalı askerlerin hiçbir müdahalede bulunmadığı bir başka görüntüyü soran hâkime, Couzy, sadece kendilerine verilen emirleri yerine getirdiklerini söyleyerek bütün yaşananların büyük bir planın parçası olduğunu itiraf ediyor.

Soykırıda sorumluluğu olanlar, katliamların üzerinden yıllar geçtikten sonra suçu birbirlerine atmaya başladılar. Dönemin ABD Başkanı Bill Clinton, görev süresini tamamlamasının ardından yayımladığı hatıratında, dönemin Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterand'ın Balkanlarda Müslüman idaresindeki birleşmiş bir Bosna devletine sıcak bakmadığını ve soykırımı desteklediğini itiraf etti.

Üç Yıl Geciken Müdahale

NATO'nun, Srebrenica Soykırımı'nda binlerce, bütün işgal boyunca yaklaşık 250 bin insan hayatını yitirdikten sonra başlattığı ve kısa sürede Sırp birliklerini mağlup ederek tarafları Dayton'da masaya oturtmak zorunda bıraktıkları hava saldırısının zamanlaması oldukça ilginçtir. Dünyanın gözü önünde insanlar ölürken seyirci kalan BM, NATO ve dünya siyasetine yön veren devletlerin, bir anda müdahale kararı alması, sürecin bir plan dahilinde işletildiği yargısını kuvvet-

lendiriyor. Bu konuda Aliya İzzetbegovic kendisiyle yapılan bir mülakatla, BM'nin Bosna Misyonunun Sivil İşlerden Sorumlu Başkanı David Harland'ın, “UNPROFOR'un önceden bunu yapmamış olduğu halde, 29 Ağustos 1995'te NATO'nun büyük hava saldırıları için çağrıda bulunmuş olma nedeni nedir? Bosna-Hersek Cumhuriyeti yetkililerinin kanaatine göre, bu tür hava saldırılarının, eğer Ağustos 1993'te (İgman), Şubat 1994'te (Saraybosna), Nisan 1994'te (Gorazde) ya da Temmuz 1995'te (Srebrenica ve Zepa) başvurulmuş olsaydı daha büyük bir askeri ve siyasi yararı olacak mıydı?” şeklindeki sorusuna şu yanıtı vermiştir:

“1995 Ağustos sonunda gerçekleşen saldırıların en az üç yıl gecikmiş olduğunda herkes, gerek Bosna-Hersek'te yaşayan bizler, gerekse ülke dışındaki sorumluluk sahibi kişiler mutabıktır. Peki, neden sonunda hava saldırıları noktasına gelinmiştir. Evet öyle görünüyor ki, yaşananlar bardağı taşıran son damla olmuştu. Dünya, ne olursa olsun, kayıtsızca izlemeye daha fazla devam edemezdi. Bu, nedenlerden birisidir. Bir diğeri ise, barışa uzlaşma temelinde ulaşmanın hala muhtemel olduğuna dair değerlendirme olmuş olabilir. Ne galiplerin ne de kaybedenlerin olduğu bir barış uluslararası cemaate uyardı. Bu türden bir barış 1995 güzünde hala olasıydı. Ertesi yıl, sonuna kadar gitmeye karar vermiş olabilirdik. Bu dünyanın işine gelmedi. Onun için de, askeri ve siyasi harekattan yana tercih kullandılar.”

Rus Yanlısı Sırp Kadroların Tasfiyesi

Soğuk Savaş sonrası dönemde Balkanlar üzerinde sürdürülen iktidar mücadelesinde Boşnak halkı feda edilirken, üç yıl süren soykırım sürecinden sonra Rus yanlısı Sırp kadrolar tasfiye edildi. Pek çok esrarengiz ölümün gerçekleştiği bu süre sonunda, Sırbistan; ABD ve AB'nin himayesi altına alındı, savaş sürecinde çöken Sırbistan ekonomisini kurtarmak adına Sırbistan'a büyük yardımlar yapıldı. Avrupa ülkeleri ve ABD yöneticileri uluslararası kamuoyunda Sırbistan'ı refere edecek açıklamalarda bulunarak soykırım sürecinde Sırbistan üzerinde oluşan olumsuz bakış açısının silinmesine yardımcı oldular. Milosevic ve ekibinin tasfiye sürecinde BM'ye bağlı olarak Lahey'de kurulan ICTY (International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia/Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi) etkin olarak kullanıldı. Nitekim Slobodan Milosevic de Lahey'de yargılanırken

2006 yılında hücrelerinde ölü bulundu. Ölümüyle ilgili olarak pek çok spekülasyon yapılırken, ailesi Milosevic’in açıklayacağı gerçekler sebebiyle öldürüldüğünü iddia etti.

Sırbistan İçişleri Eski Bakanı Stojilovic 11 Nisan 2002’de parlamento önünde intihar etti. Sırbistan Eski Başbakanı Zoran Djindjic, Mart 2003’te gerçekleştirilen bir suikastle öldürüldü. Sırbistan Sağlık ve Sosyal İşler Eski Bakanı Miodrag Kovac, Madrid’te bir otel odasında asılmış olarak bulundu. Milosevic’in yakın adamlarından biri olan Sırbistan Eski Başbakanı Milan Milutinovic, Yugoslavya Genel Kurmay Eski Başkanı Dragoljub Ojdanic, Sırbistan Başbakan Eski Yardımcısı Nikola Sainovic ve 20 istihbarat elemanı, ordu mensubu ve siyasetçi tutuklanarak ICTY’ye teslim edildi. Milosevic’in karanlık işlerini yürüten ve Bosna’da sürdürülen soykırım sürecinde binlerce kişinin katledilmesinde etkin rol oynayan, ‘Aslanlar’ ve ‘Akrepler’ adlı paramiliter suç örgütlerinin liderliğini yürüten Zeljko Raznatovic ise 2000 yılında bir suikast sonucu öldürüldü. Hırvatistan’daki ayrılıkçı Sırpı örgütleyen Milan Babic de yargılanması devam ederken hücrelerinde asılmış olarak bulundu.

Bu konuda, kendisiyle yapılan bir röportajda Boşnak halkının piyon olarak kullanıldığını ileri süren Aliya İzzetbegovic, şunları söylemiştir: *“Rus yanlısı Sırp egemen kadrosu üzerinden bizi piyon olarak yedirip Rusları Balkanlar’da şah-mat yaptılar. Rus yanlısı faşist Sırp milliyetçi kadrolarının tasfiye edilerek Rusya’nın balkanlardan kovulmasını biz de istiyorduk. Ancak bizim üzerimizden ve bu şekilde değil.”*

Soykırım sürecinde Boşnak birliklerinin en önemli komutanlarından biri olan Naser Oric ise Balkanlar uzmanı ve yazar Ayhan Demir’in, *“Karadzic, tıpkı ölmeden önce Milosevic’in yaptığı gibi kendisine bazı sözler veren Batılı devletleri ve Amerika’yı suçluyor. Bu durum katliamların asıl suçlusu hakkında bize bir fikir verebilir mi?”* sorusuna, *“Burada aslında iki blok; NATO ve Varşova Paktı ya da Amerika ve Rusya arasında bir savaştan söz edebiliriz. Balkan toprakları üzerine bir savaş olduğu çok açıktır. Bu savaşta Milosevic genelde Rusya için çalıştı ve Amerika’nın sözünü dinlemedi. En büyük destekçileri olan Rusya, Sırpılara ‘Büyük Sırbistan’ vaadinde bulundu. Dolayısıyla Amerika, Rusya ile olan hesabını Milosevic üzerinden kapatmış oldu.”* şeklinde yanıt vermiştir.

Soykırım Var, Ceza Yok!

BM'ye bağlı olarak Hollanda'nın Lahey kentinde kurulan, yargılama süreci ve alınan kararlara bakıldığında Boşnak halkı için adaletin sağlanmasından çok küresel aktörlerin bölge üzerindeki planlarının hayata geçirilmesine hizmet ettiği anlaşılan ICTY, uzun yıllar süren bir yargılama süreci sonunda Srebrenica'da yaşananların bir 'Soykırım' olduğuna hükmetti. Ancak bu soykırım sebebiyle yalnızca şahıslar yargılandı; soykırımı gerçekleştiren Bosna'daki Sırp yönetiminin bir devlet olmadığı için yargılanamayacağına ve kararın verildiği tarihteki adıyla Sırbistan-Karadağ devleti soykırımın sorumlusu olmadığı için yargılanması gerekmediğine karar verildi.

Soykırımda yakınlarını kaybeden aileler tarafından BM aleyhinde dava açılması için yapılan girişimler, BM'nin dokunulmazlığı sebebiyle sonuçsuz kalırken, Srebrenica'yı korumakla görevli olduğu halde hiçbir müdahalede bulunmayan Hollanda birlikleri sebebiyle Hollanda aleyhinde açılan dava da takipsizlik kararıyla sonuçlandı.

Böylece tarihte eşi görülmemiş bir karara imza atılmış oldu. Soykırım kabul edildi; ancak topyekün bir milleti yok etmek üzere olan bu büyük soykırımın sorumluluğu yalnızca birkaç kişiye yüklendi. Söz konusu bu şahıslar da yıllarca aranıyormuş gibi yapılarak serbestçe yaşamalarını sürdürdüler.

Milosevic, 2001 yılında büyük pazarlıklar sonucunda teslim olmasının ardından Lahey'de çıkarıldığı mahkemeyi tanımadığını, bu mahkemenin NATO'nun suçlarını örtbas etmek için kurulduğunu söyledi. Batılı ülke temsilcilerinin soykırım sürecinde kendisiyle yaptığı görüşmeleri ve kendisine verilen vaadleri açıklamakla tehdit etti. Ailesi, Milosevic'le yaptığı görüşmeden sonra kendisinin öldürülmekten korktuğunu söylediğini açıkladı. Milosevic ölü olarak bulunmasından kısa süre önce ABD ve Avrupa ülkelerinin Balkanlar'daki planlarını ifşa edeceğini iddia ettiği bir kitap hazırlığı içerisindeydi. Kitap Nisan 2006'da Independent Publisher Group tarafından yayımlanacaktı. Bütün bu bilgiler ve açıklamalar Milosevic'in öldürülmüş olabileceği ihtimalini kuvvetlendiriyor. Nitekim Milosevic'in 11 Mart 2006'da ölümüyle birlikte dava düştü ve pek çok sır da deşifre edilemeden üstü örtülmüş oldu.

KAYNAKÇA

- Akgönenç Mughisuddin, Oya; “Kuvvet Politikasının Yeniden Doğuşu: Bosna-Hersek Uygulaması”; Yeni Türkiye; Sayı: 2 (Ocak-Şubat 1995); Sayfa: 93-101.
- Bora, Tanıl; Yeni Dünya Düzeni’nin Av Sahası; Birikim Yayınları; İstanbul; 1994.
- Çubukçu, Mete; “Bosna’da Savaş Bitti mi?”; Birikim; Sayı: 85 (Mayıs 1996); Sayfa: 80-83.
- Demir, Ayhan; "Naser Oric, Srebrenitsa'da Olsaydı, Sırplar Saldırmaya Cesaret Edemezdi"; Milli Gazete; 03 Temmuz 2009.
- Gutman, Roy; Bosna’da Soykırım Günlüğü; Pınar Yayınları; İstanbul; 1994.
- İzzetbegoviç, Aliya; Bosna Mucizesi; Yöneliş Yayınları; İstanbul; 2003.
- İzzetbegoviç, Aliya; Tarihe Tanıklığım; Klasik Yayınları; İstanbul; 2003.
- Karatay, Osman; Ba’de Harâbi’l Bosna; İz Yayıncılık; İstanbul; 1997.
- Keyman, E. Fuat; “Herculine Barbin’in ve Yugoslavya’nın Trajik Ölüm-leri: Bosna ve Uluslararası İlişkilerde “Etik” Sorunu”; Birikim; Sayı: 83 (Mart 1996) ; Sayfa: 68-75.
- Koçak, Mehmet; İnsanlık Tarihinde Kara Bir Leke Srebrenica Soykırımı; Batu Yayıncılık; İstanbul; 2010.

KÜRESEL SİSTEMİN YENİ STRATEJİSİ

“NEOEMPERYALİZM”

BM, NATO, UCM, AİHM, IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası kurumların da desteğiyle küresel aktörler, dünya üzerindeki politikalarını özellikle son dönemde neoemperyal yöntemlerle sürdürüyorlar. Özellikle Afrika ve Ortadoğu coğrafyasında din, mezhep, etnik köken ve aşiret farklılıklarını öne çıkartarak içsavaş ortamı hazırlayan küresel sistem, oluşan kaos ortamını bahane ederek gerçekleştirdiği müdahalelerle hem bu bölgede siyasi istikrarın oluşmasını engelliyor, hem de bu kaotik ortamı kendi çıkarları doğrultusunda kullanıyor.

Suriye

“Arap Baharı” sürecinde en büyük yarayı kuşkusuz Suriye aldı. 2011 yılının Mart ayında başlayan olaylar giderek içsavaşa dönüşürken, ülke derin bir krize sürüklendi. Hala sürmekte olan içsavaş yüzbinlerce ölü, milyonlarca mülteci ve harap olmuş bir ülkeye mal oldu. Kürel aktörlerin çıkar çatışmaları ve başta BM olmak üzere uluslararası kurum ve kuruluşların olaylara seyirci kalması, İslam dünyasının çözüm üretmekten uzak pasif yaklaşımı sebebiyle Suriye yok olmanın eşiğine sürükleniyor.

Suriye’deki ilk gösteriler 2011 yılının Mart ayında başladı. Der’a kentinde duvarlara rejim karşıtı slogan yazdıkları gerekçesiyle gözaltına alınan 18 yaşının altında 15 çocuğun işkence görmesi ve devlet mercilerinin konu ile ilgili gerekli işlemleri başlatmaması üzerine gösteriler daha da hareketlendi. Bu süreçte Beşşar Esed, 7 Mart ve 31 Mayıs 2011 tarihlerinde iki kez af kararı vermiş, 19 Nisan 2011’de Olağanüstü Hal Yasası’nı kaldırılmış ve Devlet Yüksek Güvenlik Mahkemesi ilga edilmişse de şiddet içermeyen gösterilere katılan sivil halka ateş açılması ve ölümlerin yaşanması sebebiyle ülke içindeki kaos ortamı giderek derinleşti ve nihayet bir içsavaş halini aldı.

İçsavaşta geride kalan yaklaşık 3 yıllık süre zarfında, onbinlerce kişi tutuklandı ve insanlık dışı muamelelere maruz kaldı. Kadın-erkek, genç-yaşlı onbinlerce insan işkenceye maruz kalırken, bu sistematik işkencenin aynı zamanda bir devlet politikası olarak uygulandığı ifade ediliyor. Uluslararası Af Örgütü’nün yayımladığı rapora göre muhaliflerin maruz kaldıkları işkence türlerinin sayısı 30’u geçiyor. Yoğun hakaret, işkence ve tecavüz olayının yaşandığı gözaltı merkezlerinde, bugüne kadar binlerce insanın işkence sonucu yaşamını yitirdiği biliniyor.

Suriye’de komşu ülkelere sığınanların sayısı 2 milyonu aşarken, 4 milyonun üzerinde insan ülke içinde yer değiştirmek durumunda kaldı. 9 milyon kişi ise yardıma muhtaç hale geldi. 2014 yılı başı itibarıyla içsavaşta yaşamını yitirenlerin sayısının yaklaşık 200 bin olduğu tahmin ediliyor.

Uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından hazırlanan raporlar, içsavaş esnasında yaşamını yitiren ve ülkesini terk edenlerin sayısının katlanarak arttığını gösteriyor. Örneğin 2012 sonlarında yaklaşık 300

bin olan mülteci sayısı, 2014 yılı itibarıyla 2.5 milyona ulaşmış bulunuyor. Bununla birlikte Suriye’de her gün yaklaşık 5 bin kişi ülkesini terk etmeye devam ediyor. 2014 yılı itibarıyla, yaklaşık rakamlarla Türkiye’de 800 bin, Lübnan’da 600 bin, Ürdün’de 500 bin, Irak’ta 200 bin, Mısır’da 100 bin Suriyeli bulunuyor. Ülkesini terketmek zorunda kalan Suriyelilerin yaklaşık yarısını ise çocuklar oluşturuyor. Evlerini, işlerini, eğitim hayatlarını ve sahip oldukları maddi manevi varlıklarını ülkesinde bırakmak zorunda kalan milyonlarca insan, sığındıkları ülkelerde son derece zor koşullar altında yaşam mücadelesi veriyor. Mültecilerin önemli bir bölümü konteynir ve çadır kentlerde barınırken, yaşamlarını devam ettirebilmek için gerekli olan zaruri ihtiyaçları da genellikle devletler ve sivil toplum kuruluşları tarafından yapılan yardımlarla karşılayabiliyorlar.

Öte yandan içsavaş sebebiyle zor duruma düşen milyonlarca insan, organ çeteleri, insan tacirleri ve fuhuş sektörünün kurbanı haline geliyor. Örneğin Lübnan’da son iki yıl içerisinde çocuk yaştaki Suriyeli kızların fuhuş bataklığına düştüğü, organ ve insan ticaretinde sahipsiz kalan Suriyeli çocukların kullanıldığı biliniyor.

Bütün bu yaşananlara bakıldığında Suriye’nin harabe bir ülkeye dönüştüğü, milyonlarca insanın ülkesini terk etmek zorunda kaldığı, yüzbinlerce insanın yaşamını yitirdiği, savaş sebebiyle çocuk ve gençlerin fuhuş, organ ve insan ticaretinin kurbanı olduğu, zengin kültürel ve tarihi mirasın yok edildiği bir ortamda Suriye’de içsavaşın kimin işine yaradığı açıkça görülüyor. Ancak buna rağmen barış için ulusal, bölgesel ve küresel ölçekte ciddi bir adım atılmıyor. BM tarafından 2014 başlarında sürdürülen Cenevre sürecinden de bu kötü gidişatı durduracak bir sonuç çıkmadı. Öte yandan gerçekten barışı, kanın ve ölümlerin durmasını isteyenlerin bu talepleri de provoke ediliyor. 2014 yılı itibarıyla Suriye’de yaşanan kanlı süreç ve kaos her geçen gün daha da derinleşerek devam ediyor.

Orta Afrika Cumhuriyeti

Seleka adlı silahlı hareket tarafından Orta Afrika’da François Bozizé’nin idaresindeki hükümetin Mart 2013’te düşürülmesinin ardından geçici bir hükümet kurulmuş, devlet başkanlığına hareketin komutanlarından Michel Djotodia getirilmiş ve ülkenin 18 ay içerisinde

seçime götürülmesi, Djotodia ve Seleka üyelerinin seçimde aday olmaması konusunda mutabakat sağlanmıştı. Geçici hükümette Müslüman ve Hristiyan bakanlar yer alırken başbakanlık görevi de Hristiyan dinine mensup Nicolas Tiangaye'ye verilmişti. Bu süreçten sonra da Seleka tasfiye edilmişti.

Ancak devrik başkan Bozize'ye bağlı Balaka adlı çete tarafından 2013 yılı Aralık ayında ülkede şiddet eylemleri gerçekleştirilmeye başlandı ve önce tasfiye edilen Seleka örgütünün üyelerini ardından Müslüman halkı hedef alan infazlar gerçekleştirilmeye başlandı. Ülkede tırmanan şiddet olaylarını bahane eden Fransa ise hızlı bir şekilde BM Güvenlik Konseyi'nden karar çıkartarak ülkede bulunan askerlerinin sayısını arttırmaya başladı. Afrika Birliği Askerleri de BM ve Fransa askerlerine eşlik etti. Bu süreçte tek taraflı bir silahsızlandırma uygulaması başlatılarak, daha önce bir örneği Srebrenica'da sergilenen senaryo sahneye konuldu. Silahsızlandırılarak savunmasız bırakılan Müslüman topluluklar, Balaka üyelerini cesaretlendirirken, katliamların sayısı da her geçen gün arttı.

Ülkede yaşanan çatışma ortamı siyaset ve medya organlarının da yanlış yaklaşımlarıyla gün geçtikçe dini bir hüviyete büründü. Bugüne kadar bir arada yaşan Hristiyan ve Müslüman topluluklar arasında suni bir gerilim oluşturularak ülkedeki Müslüman nüfus baskı altına alındı. Batılı siyasetçilerin demeçleri ve uluslararası medya organlarının yayınlarında, ülkedeki Müslümanların komşu ülkelerden gelen yabancılar olduğu, ülkenin asıl sahibinin Hristiyanlar olduğu ve şiddet olaylarını tırmandıranların Müslümanlar olduğu gibi gerçeği yansıtmayan söylemler sürekli olarak vurgulandı. Öte yandan geçici hükümette her iki dine mensup bakanlar da bulunmasına ve başbakanın Hristiyan dinine mensup olmasına karşın, devlet başkanının Müslüman olması üzerinden bir söylem geliştirildi ve Hristiyan bir ülkenin Müslümanlar tarafından yönetildiği öne sürüldü.

2014 yılının ilk aylarında tüm dünyanın görmezden geldiği insani bir krize dönüşen olaylar, maalesef kamuoyuna da yansıtılmıyor. Ceset dolu camiler, ölülerini gömecek yer bulamayan Müslümanlar, kapanan okul, banka ve kamu kurumları, Orta Afrika Cumhuriyeti'nde 4.5 milyonluk nüfusun yaklaşık yarısına mensup olan Müslümanlar açısından derin bir krize işaret ediyor. Kitleler halinde gerçekleşen

Müslüman göçleri de üstü örtüü bir politikaya işaret ediyor. Zira özellikle uluslararası kuruluşların oyalayıcı yaklaşımı sebebiyle göçler hızla artarken, bugün ülkesini terkeden Müslüman nüfusun ilerleyen dönemlerde tekrar geri dönmesi ihtimali son derece zayıf gözüküyor. Böylece demografik yapı ile oynanarak ülkedeki nüfus dengesinin Müslümanlar aleyhine bozulması öngörülüyor.

Son yıllarda Afrika politikasını güncelleyen Fransa, önce Mali'ye ardından Orta Afrika Cumhuriyetine müdahale etti. Silah lobisi ve iş dünyasının da etkisiyle Afrika'da daha agresif bir tutum içerisine giren Fransa, İngiltere'nin Afrika'daki başarısını yakalamak adına hamleler yapıyor. Zira Afrika'nın genel GSMH'sinin %19'u eski Fransız kolonilerinden çıkarken, %47'si (Güney Afrika hariç) eski İngiliz kolonilerinden çıkıyor. Bu sebeple Fransa eski kolonilerindeki varlığını koruyarak güçlendirmek ve bir taraftan da Afrika'da yeni pazarlara açılmak adına politikalar geliştiriyor. Nitekim Fransa Borsası'nda (CAC 40) işlem gören küresel şirketlerden 300 kadarının Afrika ile bağlantılı olması Fransa ekonomisinin Afrika'ya ne kadar büyük bir ihtiyaç duyduğunu kanıtlamaya yetiyor.

Öte yandan ülkede son yıllarda tesbit edilen zengin maden rezervleri, küresel güçlerin iştahını kabartıyor. ABD'nin özellikle uranyum yataklarının keşfinden sonra büyükelçiliğini büyüterek diplomatik temaslarını hızlandırması, Çin'in Orta Afrika ile ticari ilişkilerini güçlendirmesi ve ülkeye ABD'nin yaptığı gibi bazı krediler vermesi, İngiltere ve Kanada menşeli şirketlerin yatırımları ve buna benzer gelişmeler Fransa'yı Orta Afrika konusunda daha agresif bir tavır sergilemeye itiyor. 2010 yılında başlatılan ve bugüne kadar 200 milyon Euro'nun üzerinde yatırım yapılan nükleer tesisin tamamlanması durumunda Fransa'nın Orta Afrika Cumhuriyeti ekonomisindeki payı %17'den %74'e çıkacak. Bu da Orta Afrika Cumhuriyeti ekonomisini tamamen Fransa'ya bağlayacak.

Ülkede 1965 yılından bu yana çıkartılan altın madeninden elde edilen gelir halka yansımıyor. Geçici hükümetin öncelikle hedeflerinden birinin maden gelirlerinin halka paylaştırılması olduğu düşünülecek olursa, son dönemde yaşanan kriz ve Fransız müdahalesine dair daha sağlıklı bir okuma yapma imkanı olacaktır.

Mısır

Hüsnü Mübarek Sonrası

“Arap Baharı” olarak adlandırılan sürecin kuşkusuz en önemli durağı Mısır... Gerek tarihi, gerek Arap ve İslam dünyası üzerindeki etkileri, gerek jeopolitik ve jeostratejik önemi bakımından Mısır, sadece bölgesel değil küresel ölçekte büyük önem taşıyor. Tunus’ta başlayan olayların ardından Kahire’deki Tahrir Meydanı da benzer talepleri seslendiren farklı görüşlere mensup yüzbinlerce insan tarafından doldurulmuş, protestolar 11 Şubat 2011’de Hüsnü Mübarek’in devrilmesiyle sonuçlanmış ve Mısır için ne getireceği kestirilemeyen yeni bir süreç başlamıştı.

Hüsnü Mübarek’in devrilmesinin ardından yapılan parlamento ve cumhurbaşkanlığı seçimleri Mısır için demokratik ortamda yapılan ilk seçimler olma özelliği taşıyordu. Parlamento seçimlerini Müslüman Kardeşler’in partisi Hürriyet ve Adalet, cumhurbaşkanlığı seçimlerini ise yine Müslüman Kardeşler’in adayı Muhammed Mursi kazandı. Ancak uzun yıllar devam eden diktatörlük kadroları, yönetimi Mısır halkının tercihleri doğrultusunda işbaşına gelen Mursi’ye ve meclise bırakmak istemedi. Böylece Mısır, tehlikelerle dolu bir yola girmiş oldu.

Yüksek Askeri Konsey, cumhurbaşkanlığı seçimlerini Muhammed Mursi’nin kazanacağı netleşince, henüz ikinci turda oy verme işlemleri sürerken cumhurbaşkanının yetkilerini sınırlandırdığını açıkladı. Buna göre yasama yetkisi generallerin eline geçiyordu. Zaten seçimden kısa süre önce, halk tarafından seçilen milletvekillerinden oluşan “Devrim Meclisi” Anayasa Mahkemesi tarafından feshedilmişti. 30 Haziran 2012’de göreve başlayan Mursi, yaklaşık bir ay sonra sözkonusu fesih kararını iptal etti, Yüksek Askeri Konsey Başkanı General Tantavi’yi azletti, seçim sonuçlarını geçerli ve meclisi meşru kabul etti; fakat statükonun kontrolündeki kanallar da bu süreçte boş durmadı.

Kısa bir süre sonra Mursi, Yüksek Askeri Konsey’i siyasetin dışında bırakan kararlar aldı. Böylece yasama yetkilerini Yüksek Askeri Konsey’den devralan Mursi, Başsavcı Abdülmecid Mahmud’u da görevden alarak Vatikan Büyükelçiliği’ne atadı.

Bütün bunlar olurken, yeni bir anayasa hazırlamak için çalışma yapan birinci komisyon idari mahkeme tarafından feshedildi ve ikinci komisyon çalışmalarını 2012 Kasım ayı başlarında tamamlayarak halka sunulacak hale getirdi. Anayasa referandumunun bir ay içerisinde yapılması beklenirken, yargı erki bir kez daha harekete geçerek ikinci komisyonu da feshetmek için girişimlerde bulundu. Mursi'nin, Şura Meclisi'nin feshedilme ihtimaline karşı, bu yetkiyi Anayasa Mahkemesi'nden alarak Cumhurbaşkanlığı uhdesinde toplaması, cumhurbaşkanının kararlarının iptal edilemeyeceği kararını alması, Mısır halkının bir bölümünde “Yeni bir diktatör mü doğuyor?” sorusunu gündeme getirdi. Her ne kadar Mursi, bu yetkileri referandum sürecinden sonra devredeceğini ifade ettiyse de, yıllardır Hüsnü Mübarek'in uhdesinde olan bu yetkilerin ani kararlarla Cumhurbaşkanı Mursi'de toplanması, muhalifler tarafından şiddetle eleştirilmişti. Nitekim Mursi 9 Aralık 2012 tarihinde gerçekleştirilen bir diyalog toplantısıyla sözkonusu yetkileri kendisine veren kararnameyi iptal etti.

Mısır'da yaşanan bu gelişmeler, Türkiye'nin bundan 15 yıl önce 28 Şubat sürecinde yaşadıklarıyla önemli benzerlikler taşıyordu. Uzun yıllar devam eden asker-yargı vesayetinin toplum nezdinde meşruiyetini kaybettiği ve halkın demokratik talepleri karşısında statükonun baskıcı uygulamalarının zirveye çıktığı 28 Şubat Postmodern Darbe sürecinin bürokratik uygulamalarıyla, Mısır'daki statükocu uygulamalar arasında bağlantılar kurulabilir. Öte yandan anayasa referandumu sürecinde Mısır'da yeni anayasa taraftarları ile muhalifleri arasında yaşananların da Türkiye'nin 12 Eylül 2010 Referandumu öncesi yaşadığı süreçle benzerlikler taşıdığı söylenebilir.

Ordu ve Yargı Erki

Yarım yüzyıldan uzun bir süre askeri diktatörlüklerle yönetilen Mısır'da ordu, ülkede oldukça baskın bir etki gücüne sahip bulunuyor. Cemal Abdünnasır, Enver Sedat ve Hüsnü Mübarek dönemlerinde nüfuzunu giderek arttıran ordu; sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan büyük ayrıcalıklara sahip oldukları dönemlerin kazanımlarından yeni dönemde vazgeçmek istemedi. Bu da Mursi yönetiminin dolayısıyla halkın karşısındaki en önemli güçlerden biri olarak ordunun çıkmasına sebebiyet verdi.

Mısır'da ordunun gücü gerçekten de ürkütücü boyutlara ulaşmış durumda. Fehim Taştekin'in verdiği bilgiler, bu gerçeği gözler önüne seriyor:

“Ekmek ve süt üretiminden petrole kadar hemen hemen bütün sektörlerde el atmış ‘Ordu AŞ’ ekonominin yüzde 17’sine hükmediyor. İhvan’ın serbest piyasa ve özel mülkiyeti teşvik eden ‘rönesans projesi’ eninden sonunda ‘Ordu AŞ’nin dışlılarına takılacak.

Taştekin, bir başka yazısında ise ordunun Mısır'da ekonominin en büyük patronu olduğunu şu cümlelerle ifade ediyor:

“Mısır’da siyaset ve bürokrasinin değil, ekonominin de en büyük patronu ordu. Her sıradan Mısırlının günlük yaşamından bildiği bu gerçek, prizmanın düşmesiyle tüm çıplaklığıyla sırtır hale geldi. MediaLine’a göre Kahire’de bir telefon satıcısı gelirinin yüzde 20’sini ‘yer sahibi’ bir generale veriyor. Bu, zeytinyağı, ekmek, süt ve su fabrikalarından petrol istasyonları ve rafinerilere, lokantacılıktan turizm ve inşaat sektörüne kadar kurumsal iş ağının ötesinde askerin sokağa yansıyan kollarından biri. Ordunun Cherokee ve Wrangler üretmek üzere Jeep ile ortak olduğu da söyleniyor.”

Mısır'da statükoyu temsil eden bir diğer yapı ise yargı. Uzun yıllardır hukuk dışı yetkiler ve ayrıcalıklarla donatılan yargı erki, hem elinde bulundurduğu bu ayrıcalıklardan vazgeçmek istemedi, hem de sahip olduğu hukuk dışı yetkileri kullanarak halkın demokratik tercihleri doğrultusunda oluşan tabloya müdahale etti. Mısırdaki yargı erkinin sahip olduğu ayrıcalıklar korkunç boyutlara ulaşmış bulunuyor. Gazeteci Abdullah Aydoğan Kalabalık konuyla ilgili olarak şu bilgiler veriyor:

“Yargı, Mısır’da yıllardan beri yargıçların çiftliği gibi kullanılmakta. Bir yargıç ailesinden 10 kişiyi savcı, hakim ve müsteşar olarak atayabilmekte. Bu üç grubun maaşları, en az 25 bin Mısır Gini’si (4166 ABD doları). Çalışma süreleri ise çok daha ilginç. Haftada 1 gün veya ayda bir hafta çalışırlar. Dahası Körfez ülkelerine gidip istedikleri kadar ortalama 20 bin dolar maaşla çalışmakta, köşeyi dönüp gelmekte. Tabii bu arada ülkedeki kadrolarını da muhafaza edebilmekte. ...”

Demokratikleşme sürecinde halkın taleplerini daha rahat ve daha güçlü bir şekilde dile getirmesiyle, yıllardır Mısır halkının haklarını sömürerek elde ettikleri kazanımları tehlikeye düşen yapıların, bu

süreci baltalamak adına elinden geleni yapacağı aşıkardı. Nitekim ütöpic yetkilerle donatılmış yargı mercileri, Hüsnü Mübarek sonrası yaşanan süreçte statükoyu korumak adına hukuk dışı kararlara ve uygulamalara imza attılar. Bu çerçevede seçimi geçersiz saymaktan parlamentoyu feshetmeye, yeni anayasa hazırlama çalışmalarını baltalamaktan referandum sürecini boykot etmeye kadar pek çok yola başvuruldu.

Anayasa Referandumu

Mısır'da uzun süren tartışmaların ve yaşanan sıkıntılı sürecin sonunda anayasa referandumu iki tur halinde gerçekleştirildi. Hâkimler Odası referandumda görev yapmayı boykot ettiğinden, seçimler iki aşamalı olarak yapıldı. Çünkü Mısır'da kanun gereği her seçim sandığında mutlaka bir yargı mensubunun bulunması gerekiyordu. Bu sebeple, boykota katılmayan yargı mensupları ile bu referandum yapılmak zorunda kalındı. 15 Aralık 2012'de gerçekleştirilen ilk tur sonunda, değişikliğe "Evet" diyenlerin oranı %56,5, "Hayır" diyenlerin oranı ise %43,5 olarak gerçekleşti. 22 Aralık 2012'de gerçekleştirilen ikinci tur sonucunda ise "Evet" oyları %71, "Hayır" oyları %29 olarak gerçekleşti. İki tur sonunda ülke genelindeki "Evet" oylarının oranı %64, "Hayır" oylarının oranı ise %36 olarak gerçekleşti. Böylece iki aşamada tamamlanan referandumda toplam 10 milyon 655 bin 332 Mısırlı 'Evet', 6 milyon 29 bin 617 kişi 'Hayır' oyu kullandı. 17 ilde yapılan referanduma, 104 seçim merkezinde 6 bin 724 sandıkta 7 bin 291 yargı mensubu gözlemci olarak katıldı. 80 milyon nüfusa ve 50 milyonun üzerinde seçmene sahip olan Mısır'da, anayasa referandumuna katılım %30 oranında kaldı.

Mısır'daki yargı erkinin süreci olumsuz etkileyen girişimlerinin yanı sıra, Batı'nın yaklaşımı da ülkedeki demokratikleşme sürecini krize dönüştürme amacı güdüyordu. Nitekim Avrupa Birliği, Mısır'daki referandumu şaibeli bulduğu ve anayasa maddelerini demokratik bulmadığı için temsilci göndermeyi reddetti. "Arap Baharı" sürecini yakından takip eden ve Mısır'daki demokratikleşme sürecini memnuniyetle karşıladığını her fırsatta dile getiren ABD de, Mısır'daki referandum sürecine olumsuz yaklaştı. ABD Savunma Bakanlığı Sözcüsü George Little, Mısır'da anayasaya getirilen düzenlemelere dair derin kaygı duyduklarını dile getirirken, Temsilciler Meclisi Dış

İlişkiler Komitesi Başkanı Ileana Ros-Lehtinen “*Referandum sonucu Mısır halkı için bir yenilgi. Otokratik bir rejimin İslami diktatörlükle takas edilmesini kabul edemeyiz*” dedi.

Benzer bir tavır da uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu Standard&Poor's (S&P)'tan geldi. S&P, Mısır'ın uzun vadeli kredi notunu bir basamak indirerek “B”den “B-“ye çekti, not görünümünü de “negatif” olarak belirledi. S&P'den yapılan açıklamada, son gelişmelerin ülkenin kurumsal çerçevesini zayıflattığı kaydedildi, not indiriminin ülkedeki siyasî ve toplumsal gerginlikleri yansıttığı belirtildi.

Mısır'daki referandum süreci ile ilgili yaşanan bütün bu gelişmeler, Batı'nın Mısır'da yeni sürece çeşitli vesilelerle müdahale edeceğini ortaya koyuyordu. Nitekim 3 Temmuz 2013 tarihinde gerçekleştirilen askerî darbe ve sonrasında yaşanan kanlı süreç Batılı devletler ve uluslararası medya organları tarafından görmezden gelindi.¹

Askerî Darbe ve Bugün Geline Nokta

Muhammed Mursi yönetiminin Mısır halkının menfaatlerini önceleyen, uzun yıllardır Mısır'ın imkanlarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanan belirli kesimlerin haksız uygulamalarını frenlemeyi hedefleyen uygulamalarına daha fazla tahammül edemeyen statükocu anlayış, küresel sistemin desteğini de arkasına alarak 3 Temmuz 2013'te askerî darbeyi gerçekleştirdi ve Muhammed Mursi görevinden alınarak cezaevine konuldu.

Bu hukuk dışı uygulama Mısır halkını sokaklara dökerek, şiddete başvurmayan darbe karşıtı eylemler askerî rejimin sert müdahalesiyle karşılaştı. Gösterilere katılan sivil halkın canlı hedef haline getirilmesi sebebiyle, darbe sonrası süreçte yüzlerce insan yaşamını yitirdi.

Mısır'da halkın oylarıyla seçilmiş bir cumhurbaşkanı askerî yönetim tarafından alaşağı edilip demokrasi rafa kaldırılırken, her fırsatta Ortadoğu'ya demokrasi götürme iddiasını dillendiren Batı, bu hukuk dışı uygulamaya karşı Mısır'da demokratik yollarla seçilen Cumhurbaşkanı Mursi'nin yanında durmadığı gibi, darbeyi de görmezden gelmeyi tercih etti. ABD ve Avrupalı siyasiler ve uluslararası medya

1 “Anayasa Referandumu Sürecinde Mısır”, Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi (Ocak 2013): http://uhim.org/raporlar_uhim_detay.php?rid=23&cid=

organları hem askeri darbeyi hem de darbe sonrasında yaşanan kanlı sürece karşı büyük bir karartma uyguladılar. Ayrıca Mursi'nin iktidarda olduğu dönem boyunca Mısır'a her fırsatta zorluk çıkartan uluslararası finans kurumları ve Arap sermayesi, darbe sonrası oluşan askeri yönetime büyük finansa destekler vererek adeta darbe düzenini kalıcı hale getirmek için çaba sarfetti.

Darbe sürecinde Nobel Barış Ödülü sahibi iki ismin rolü üzerinde özellikle durmak gerekiyor. 2005 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görülen Muhammed Baradei'nin üstlendiği rol bunun en bariz örneği oldu. Ülkesinde vatandaşların oylarıyla seçilmiş, halkın büyük desteğini alan bir devlet adamının silah zoruyla görevinden uzaklaştırılması sürecinde aktif rol alan Baradei, darbenin açıklandığı basın toplantısında Mısır Genelkurmay Başkanı Abdülfettah El-Sisi'nin hemen yanındaydı. Darbeden sonra önce başbakan olarak görevlendirilen, ardından "dış ilişkilerden sorumlu cumhurbaşkanı yardımcısı" yapılan Baradei, darbe için Batılı ülke yöneticilerini ve BM yetkililerini ikna ettiğini itiraf etmekten de çekinmedi.

Mısır'da darbeyi hazırlayan süreçte aktif rol alan bir diğer isimse, Arap Baharı sürecinde oynadığı rolle 2011 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görülen Yemenli Müslüman aktivist Tevekkül Karman oldu. Darbeye kadar Mısır'daki Mursi karşıtı gösterilere destek veren Yemenli Nobel Barış Ödüllü aktivist Tevekkül Karman, Mısır'da cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin ordu tarafından alaşağı edilmesi ile neticelenen gösteriler hakkında yaptığı destek açıklamalarından ötürü özür dileyerek, Mısır'da olanların bir "darbe" olduğunu, kendisinin ise daha önceki tavrıyla aldandığını söyledi.

Yemen'de diktatör Ali Abdullah Salih'e karşı yapılan halk gösterilerinde öncü bir rol oynayan ve bu nedenle "Demir Kadın" ve "Devrimin Anası" isimlendirmeleri ile anılan Karman, Facebook sayfasından paylaştığı mesajında "Boyutlarını bilmediğim büyük bir komploya kurban gittim" dedi. "Mısır'ın demokratik yolla seçilen ilk cumhurbaşkanının istifasını talep etmeye katıldığım için bütün özgür dünyadan özür dilerim" ifadelerini kullandı. Karman, Mursi'yi deviren 3 Temmuz darbesinden bir gün önce attığı bir tweet'inde "Tahrir Meydanı okyanus gibidir, her zaman saf kalacaktır" yazmıştı.

Cumhurbaşkanı Mursi darbeden dört ay kadar sonra yargılanmak üzere hakim karşısına çıkartılırken, kendisinin meşru cumhurbaşkanı

olduğunu, halk tarafından referandumla kabul edilmiş olan yürürlükteki Mısır 2012 Anayasasına göre, kendisini sadece Mısır Halk Meclisi'nin yargılayabileceğini ifade etti.

Öte yandan askeri yönetim esnasında yeniden hazırlanan anayasa taslağı 14 Ocak 2014'te yapılan yeni bir referandumla kabul edildi ve demokratik bir yönetim tarafından hazırlanan ve referandumda halk tarafından kabul gören anayasa yeniden değiştirilmiş oldu.

Özgürlük alanlarını genişleten, demokratik yapıyı güçlendirmeyi hedefleyen, askeri vesayetin yetkilerini sınırlayan 2012 anayasası, yerini askeri vesayeti yeniden tahkim eden 2014 yasasına bıraktı.

Yeni anayasada en fazla oy alan partinin başkanının hükümeti kurması gibi bir kısıtlama bulunmuyor. Savunma bakanı ise Yüksek Askeri Konsey tarafından ve iki cumhurbaşkanlığı süresi için seçilecek. Ayrıca başbakan ya da cumhurbaşkanı savunma bakanını görevden alamayacak. Yeni anayasa silahlı kuvvetlere de önemli yetkiler veriyor. Yüksek Askeri Konsey üyeleri savunma bakanı ve genelkurmay başkanı tarafından, savunma bakanı ise Yüksek Askeri Konsey'in onayı ile 8 yıllığına seçilecek. Öte yandan yeni anayasa ile sivillerin askeri mahkemelerde yargılanmasının yolu da açılmış oldu.

Mısır'daki geçici hükümet tarafından Müslüman Kardeşler cemiyetinin “terör örgütü” ilan edilmesi de darbe sonrası sürecin en kritik hamlelerinden biri olarak değerlendiriliyor. Bu kararla birlikte Müslüman Kardeşler'in ülke siyasetindeki ağırlığının azaltılması hedefleniyor. Mısır'daki Ceza Kanunu gereği terör faaliyetleri gösterenler idam ediliyor veya ağır hapis cezasına çarptırılıyor. Mısır kanunlarına göre terör örgütü yöneticisi olmak da idamı gerektiriyor. Böylece İhvan yöneticileri “terör örgütü yöneticisi oldukları” gerekçesiyle idam edilebilecekler.

İhvan'ın organize ettiği gösterilere katılan sıradan eylemciler en az 5 yıl hapis cezasına çarptırılacak. Söz konusu eylemlere müdahale ise, “gösteri kanunu” değil “terörle mücadele” kanunu gereği yapılacak. İhvan'ın Arap ülkelerindeki bağlantıları da koparılmak isteniyor. Bu çerçevede 1998 yılında Arap Birliği'nde imzalanan “terörle mücadelede işbirliği” antlaşmasına imza atan ülkelere İhvan'ın terör listesine alındığı bildirilecek ve gerekenin yapılması istenecek.

Libya

Arap Baharı sürecinde içsavaş için gerekli altyapıyı sağlayarak ülkeyi kaos ortamına çeviren, ardından Kaddafi'yi yakalamak bahanesiyle askeri operasyon düzenleyen küresel sistem, milyar Dolar'lık antlaşmalarla ülkenin tüm kaynaklarını kendilerine bağlarken, geriye harap olmuş bir ülke ve siyasi bir kaos bıraktılar. Libya'ya askeri müdahale sürecinde Türkiye'nin arabuluculuk rolünü teklif etmesi ve bunun Kaddafi tarafından da kabul edilmesine karşın uluslararası aktörler bu öneriyi kabul etmeyerek askeri operasyonu gerçekleştirdiler.

Libya'ya karşı Fransa'nın başını çektiği uluslararası bir askeri müdahale Afrika için son derece tehlikeli bir sürecin de başlangıcı anlamına geliyordu. Nitekim Libya operasyonundan birkaç ay sonra Mali'de darbeye görevinden uzaklaştırılan eski devlet başkanı Amadou Toumani Toure, Libya'ya saldırı sürecinin planlandığı günlerde, "Böyle bir şey olamaz, bu Afrika'nın mevcut durumunun sonu olur!" şeklindeki açıklamayla Libya'nın kıtadaki kilit rolüne vurgu yapmıştı.

Libya'da 7 Temmuz 2012 seçimlerinin ardından oluşan Milli Genel Kongre'nin (MGK) 9 Ağustos 2012'de başkanlığına seçilen Muhammed Yusuf Magarif, 5 Mayıs 2013'te MGK'nin kabul ettiği Siyasi Tecrit Yasası'nın (STY) ardından 28 Mayıs'ta istifa etti. Magarif'in istifası üzerine boşalan MGK ve Devlet Başkanlığı'na MGK'da 25 Haziran 2013'te yapılan oylama sonucunda, Nuri Ali Ebusehmen seçildi. Ebusehmen'in seçilmesinde Müslüman Kardeşler Hareketi'nin (MKH) siyasi kanadı Adalet ve İnşa Partisi'nin (AİP) desteği kilit rol oynadı. Ayrıca Ebusehmen'in yaklaşık bir asır boyunca Libya'da liderlik pozisyonuna seçilen ilk Berberi olma özelliği taşıyor.

Ancak Kaddafi sonrasında oluşan kaotik ortam devam ediyor. Ülkede ciddi bir güvenlik zaafiyeti yaşanıyor. Kaddafi'nin devrilmesini hazırlayan süreçte silahlandırılan yüzbinlerce insan, Kaddafi sonrası süreçte silahsızlanmayı kabul etmiyor. Milis güçleri, Arap Baharı sürecinde edindikleri kazanımlardan vazgeçmek istemezken, bu durum siyasi, ekonomik ve toplumsal açıdan derin bir kriz anlamına geliyor. Tabi bu zemini hazırlayan küresel sistem, oluşan bu kaos ortamından besleniyor.

Geçici hükümette milislerin komutanlarına çeşitli bakanlıklar verildi, gündelik hayata dönmeleri ve iş kurabilmeleri için destek fonları ve eğitim programları oluşturuldu. En çok da kurulacak yeni düzenli

orduya katılmaları desteklendi. Milis gruplar arasındaki çıkar ve iktidar kavgaları da ülkeyi hala çatışma ikliminde tutmaya yetiyor.

Hükümet, milisleri kontrol altında tutabilmek için eski isyancıları maaşa bağlamıştı. Pek çok isyancı, hükümetin alternatif olarak sunduğu meslek gruplarında faaliyet göstermek yerine prestijli isyancı kimliğini koruyarak maaş almaya devam etmeyi tercih etti. Buna ek olarak hükümetin maaş politikası, Kaddafi güçlerine karşı savaşmayan pek çok kişinin de milis güçlerine katılmasına neden oldu. Diğer yandan bazı milisler isyan sırasında sağladıkları otoritelerini ticaret yollarının denetiminde ve özel mülk edinme gibi yasa dışı faaliyetlerde kullanmayı seçerek bu ayrıcalıklarını kaybetmemek için silah bırakmayı reddedebiliyor. Kaddafi gibi bir figürü devirmenin verdiği sınırsız ve kontrolsüz özgüven milislerin akılcı hareket etmesini engelliyor. Ülke ekonomisinin dibe vurmasına razı olmak pahasına petrol rafinerileri milisler tarafından denetim altında tutuluyor, ihracat engelleniyor, ülkenin seçilmiş başbakanı kaçırılıyor, sokaklarda hukuki dayanak olmaksızın kontrol noktaları oluşturuluyor, keyfi uygulamalar yapılıyor. Söz konusu psikolojik travmanın en büyük göstergesi olarak da, bir zamanlar Kaddafi'ye karşı özgürleştirmek uğruna korudukları halka Kaddafi'nin yaptığı gibi ağır silahlarla saldırılıyor. Bu durum Libya halkı tarafından "Önceden bir Kaddafimiz vardı, bugün yüzlerce" cümlesiyle özetleniyor.

Mali

Mali'nin kuzeyinde 2012 yılının Ocak ayında başlayan isyan, Mart ayındaki askeri darbenin sebep olduğu otorite boşluğuyla büyüdü. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Fransa'nın yoğun çabaları sonucu Afrika ülkelerinin ortak askeri gücünün kuzeydeki gruplara müdahale etmesi için yetki verdi. Ancak Eylül ayında yapılması beklenen müdahaleden önce Fransa, Mali hükümetinin çağrısı üzerine 12 Ocak 2013'te hava saldırılarına başladı. Son yıllarda küresel aktörlerin arkasına sığındığı 'terör' bahanesi Mali'ye karşı düzenlenen askeri operasyon için de kalkan olarak kullanıldı. Operasyonda binlerce sivil hayatını kaybederken, yüzbinlerce insan yaşadığı yeri terk etmek zorunda kaldı. Fransa operasyonun kısa süreceğini ve askerlerinin en kısa sürede Mali'den çekileceğini deklare etmesine karşın, Fransa askerleri hala Mali'de bulunuyor.

Fransa Mali'de Neden Askeri Operasyon Düzenledi?

Fransa'nın Mali'ye askeri operasyon düzenlemekle neyi amaçladığına dair yapılan analizlerde, Fransa'nın bu operasyonla bölgeden siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda büyük çıkarlar elde edeceği ifade ediliyor. Afrika uzmanı Serhat Orakçı, "Fransız Askerleri Neden Mali'de?" başlıklı yazısında bu konuda şunları söylüyor:

"Böylesi bir operasyon ile Fransa neyi amaçlıyor? Bu soruya birden çok cevap vermek mümkün. Elbette her şeyi bir sebebe bağlamak imkansız. Fransa'nın farklı siyasi, ekonomik ve askeri beklentileri olmalı. Batı Afrika içinde merkezi bir konuma sahip bu bölgenin kontrol altına alınması çevre ülkelere nüfuz etme noktasında avantaj sağlayabilir heleki burada kalıcı askeri üsler tesis edilirse. Mali'nin kuzeyi Burkina Faso, Cezayir, Moritanya ve Nijer ile komşu. Bölgede zengin uranyum, altın, petrol ve fosfat yataklarının olduğu tezini de göz ardı edemeyiz elbette. Nijer'in kuzeyinde uranyum işleyen Fransa nükleer bir güce sahip. Reaktörleri için uranyum ihtiyacı var. Elektrik üretiminin %70'ini nükleer santrallerden karşılıyor.

Mali'nin kuzeyi Sahra çölü içinde yer alıyor. Bizim tek çöl olarak gördüğümüz Sahra orada yaşayan insanlara göre birden fazla çölden oluşuyor. Dünyanın en büyük çölü Sahra'nın altı ise tam anlamıyla bir deniz. Afrika çok zengin yer altı sularına sahip. Öyle ki yerüstündeki- nin 100 katı daha fazla tatlı su kaynağı yeraltında (<http://www.bbc.co.uk/news/science-environment-17775211>). Sahra tatlı suya erişimde bu yüzden oldukça önemli bir saha. İnsan yaşamını zorlayan Sahra aynı zamanda tam bir güneş enerjisi deposu. Buraya düşen güneşin %0,03'ü tüm Avrupa'nın bir yıllık elektrik enerjisini karşılayabiliyor. Sahrada dev güneş panelleri ile deneyler zaten uzun zamandır yapılıyordu. Bu deneylere nükleer deneyleri de eklemek gerek. 1960'larda Fransa'nın bu coğrafyalarda yaptığı nükleer deneyler oldukça meşhur. Bu deneylerden elde edilen sonuçlar İsrail'in nükleer güce kavuşmasında da başrolü oynamış. Deney demişken bir de tarım deneyleri var elbette. Bugün Fransa'nın Sahra çölünde tarımsal üretim yapmak için deneyler yaptığı biliniyor.

Fransa bu operasyon ile başka kazanımlar da elde etmeyi istiyor elbette. Eski sömürgeleri üzerinde daha güçlü etki oluşturma, kurtarıcılık rolü ile Afrika ile ilişkilerini düzeltme ve Afrika halklarının sempatisini kazanma gibi. Bölge üzerinden İslami hareketleri kontrol etme ve

zamanında muhtemel iktidar değişikliklerinin önüne geçebilmesi mümkün. Kuzey Afrika'da yaşanan Arap Baharı atmosferini düşünürsek mesele daha net anlaşılır. Kuzey Afrika'yı kontrol edecek gücün hem Akdeniz üzerinde hem de sahra üzerinde etkinliği olması gerekir. İşte tüm bunlar Fransa'nın elde edebileceği kazanımlar. Bu yüzden Fransa Mali'de."

Afrika Ülkeleri Operasyona Destek Veriyor

Fransa'nın Mali'ye askerî müdahalesiyle birlikte Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (BADEİT) ülkeleri de yollayacakları asker sayılarını açıkladı. Senegal, Nijer ve Burkina Faso her biri 500 asker yollayacaklarını duyurdu. Ayrıca Nijerya 600 kişilik askerî birlik yollayacağını bildirdi.

Öte yandan Afrika Birliği Başkanı Thomas Boni Yayi, Kanada'nın Montreal kentinde basına yaptığı açıklamada, Fransa'nın Mali'de silahlı grupları püskürtmek ve Mali ordusuna destek için askerî müdahale kararından çok memnun olduğunu belirtti. Yayi, "Mali'deki ve Batı Afrika'daki durumun ciddiyetini anlayan Fransa'ya, Fransa Cumhurbaşkanı'na, hükümetine ve tüm Fransız halkına kıta adına minnettarlığımı ifade etmek isterim" dedi.

Mali Operasyonu Örtülü Bir NATO Operasyonu mu?

Uzmanlar Mali'ye düzenlenen askeri operasyonun bir NATO operasyonu olabileceğine işaret ediyor. NATO'nun, Mali'deki askeri müdahale konusunda 'açık kapı' siyaseti uyguladığına dikkati çeken Mısırlı siyasi analist Tevfik Ganim, "Kuzey Afrika'da sömürge geçmişine sahip Fransa, coğrafi ve tarihî açıdan Afrika'ya en yakın devlettir ve NATO'nun bölgede izlediği 'açık kapı' siyaseti çerçevesinde, doğrudan askerî müdahaleyi üstlenmiştir. Diğer NATO'ya üyeleri ise, askerî ve lojistik destek sağlayarak, 'doğrudan olmayan müdahale' siyaseti gütmektedir" görüşüne yer veriyor. Öte yandan müdahale öncesi BM Güvenlik Konseyi'ni toplantıya çağıran Fransa, konsey üyelerini bilgilendirdi. AB ise dışişleri bakanlarını Mali gündemiyle olağanüstü toplantıya çağırdı. Fransa'nın Mali işgalini değerlendiren Batılı uzmanlar, "Mali ya Somali gibi istikrarsızlaşacak ya da Sudan gibi bölünecek" diyor.

Mali Operasyonu ile Aslında Sahel Coğrafyası mı Hedefleniyor?

Batı Afrika ülkelerinden Mali'nin işgal edilmesinin 'Fransa'ya ait bir savaş' olmadığını açıklayan ABD Savunma Bakanı Leon Panetta, Cezayir'deki rehine krizine değindiği konuşmasında, “*NATO, El Kaide üzerindeki baskıyı arttırmalı. Bunun için de Kuzey Afrika'da daha etkin bir şekilde görev almalı. Teröristlere bir karış yer bırakılmamalı*” çağrısında bulundu. Panetta'dan sonra İngiltere Başbakanı David Cameron da Cezayir ve Mali'deki krizlerin bölge ülkelerine yayılma eğilimini hatırlatarak, Batılı ülkelerin birlikte hareket etmesi gerektiğini kaydetti.

Washington ve Londra'dan gelen eşzamanlı bu çağrılar dünya medyasında akıllara ABD'nin 7 Kasım 2002'de devreye soktuğu Pan-Sahel Girişimi projesini getirdi. Terörle savaş kapsamında oluşturulan Pan-Sahel Girişimi'nin amacı “Eritre, Sudan, Çad, Nijer, Moritanya, Senegal, Libya, Cezayir ve Fas'a uzanan Müslüman Afrika coğrafyasının El Kaide Mağrib ve diğer İslami örgütlerden temizlenmesi” olarak açıklanıyor. Dünya medyasında yapılan yorumlarda da Fransa'nın 'terör bahanesiyle' Mali'yi işgali, bu projenin hayata geçirilmesinin ilk adımı olarak görülüyor. Nitekim 2004 yılında Afrika'daki ülkelere müdahale etmeyi amaçlayan 'AFRICOM' ordusunu kuran ABD, 2013 yılında 35 Afrika ülkesine asker göndereceğini açıkladı.

Mali Operasyonunda Maaşlar Nobel Barış Ödüllü AB'den!

Mali'yi “terör” bahanesiyle işgal eden Fransa'nın savaş masraflarının, geçen yıl Nobel Barış Ödülü'ne layık görülen Avrupa Birliği (AB) tarafından finanse edileceği ortaya çıktı. Afrika ülkeleri, ABD, İngiltere ve Rusya'nın askerî ve lojistik desteğinden sonra Avrupa Birliği de, ekonomik krizde olmasına rağmen Fransa'ya mali destek sözü verdi. AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton yaptığı açıklamada, AB'nin Mali'deki krizin çözümünde ve Fransa'nın finansal olarak desteklenmesinde aktif rol oynamak istediğini söyledi. AB'nin Mali'ye verilmek üzere geçen yıl ayırdığı 111 milyon Euro'luk yardımın Afrikalı askerlerin maaş ve masraflarına harcanacağı ileri sürüldü.

Askerler Fransa'dan, Paralar Japonya'dan

Mali'de Fransa ve Afrika Birliği öncülüğünde askerî operasyonu yürüten koalisyona en büyük mali destek Japonya'dan geliyor. Japonya, Mali'deki askerî operasyonlara 120 milyon Dolar maddî yardımla

ilk sırada yer alırken, ikinci sırada 96 milyon Dolar'la ABD bulunuyor. Almanya öncülüğündeki Avrupa Birliği'nin mali yardımı ise 67 milyon Dolar.

Operasyon Telafisi Mümkün Olmayan Acı Sonuçlar Doğuruyor

Operasyondan 700 Bin Çocuk Etkilendi: BM Çocuklara Yardım Fonu UNICEF, 15,5 milyon nüfuslu ülkede yaklaşık 700 bin çocuğun krizden etkilendiğini belirtti. UNICEF, bu çocuklardan 200 bin kadarının okula gidemediğini, Ocak 2012'den bu yana ülkenin kuzeyindeki 115 okulun kapalı, yağmalanmış ya da yıkılmış olduğunu, bazılarında ise patlamamış bombaların bulunduğunu vurguladı. Kuzeyde birçok öğretmenin bölgeyi terk ettiği, kuzeydeki evini terk eden çocukların da gelmesiyle güneydeki okullara öğrenci akını olduğu kaydedildi.

Yarım Milyon İnsan Yerinden Edildi: BM İnsani İşler Koordinasyon Bürosu Direktörü John Ging, Mali'deki temaslarının ardından döndüğü New York'ta basın toplantısı düzenledi. Ging, Mali'de krizin başından bu yana 170 binden fazla insanın komşu ülkelere kaçtığını, 260 bini aşkın kişinin de ülkede evlerini terk etmek zorunda kaldığını belirterek, yerlerinden ayrılmak zorunda kalanların sayısının 430 bini geçtiğini söyledi. Mali'nin kuzeyinde yaşanan açlık ve güvenlik sorunlarına işaret eden Ging, 585 binden fazla kişinin acil yiyecek yardımına ihtiyaç duyduğunu belirtti. Ging, bu bölgelere yeterli yardım ulaştıramadıklarını dile getirerek, söz konusu yardımlar için acilen 153 milyon Dolar'a ihtiyaç olduğunu ancak bugüne kadar bu rakamın sadece 17 milyon Dolar'ının taahhüt edildiğini bildirdi. John Ging, krizin en çok çocukları etkilediğine de değinerek, birçok öğrencinin eğitiminin yarım kaldığını, sağlık koşullarının da kötüye gittiğini kaydetti.

Fransa Bölgeye Yeniden Yerleşiyor: 2013 yılının ilk ayında başlatılan askeri operasyonun kısa süreceği ve Fransa'nın bölgeden hemen çekileceği en yetkili ağızlardan dile getirilmiş olmasına karşın Mali'deki Fransa varlığı devam ediyor. Öte yandan 2013 yılı sonlarında Fransa'nın Orta Afrika Cumhuriyeti'ne de bir askeri operasyon hazırlığına girişmesi, Fransa'nın Afrika'daki sömürgelerine geri döndüğünü gösteriyor.

KAYNAKÇA

- Baştürk, Levent; “Yeni Libya’nın Müslüman Kardeşler Destekli Berberi Başkanı”;
- (<http://www.dunyabulteni.net/haber-analiz/265171/yeni-libyanin-musluman-kardesler-destekli-berberi-baskani>)
- Güçtürk, Yavuz; “İnsanlığın Kaybı Suriye’deki İç Savaşın Boyutu”; SETA; 2014.
- Kalabalık, Abdullah Aydoğan; “İhvan Yöneticilerinin İdamının Önü Açıldı”;
- (<http://www.dunyabulteni.net/haber-analiz/284455/ihvan-yoneticilerinin-idaminin-onu-acildi>)
- Kalabalık, Abdullah Aydoğan; “Mısır’da İki Anayasa Farkı”;
- (<http://www.dunyabulteni.net/haber-analiz/286647/misirda-iki-anayasa-farki>)
- Kalabalık, Abdullah Aydoğan; “Mısır’da İki Anayasa Farkı”;
- (<http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=279042>)
- Orakçı, Serhat; “Orta Afrika’da Din Savaşları”;
- (<http://www.dunyabulteni.net/haber-analiz/284778/orta-afrikada-din-savaslari>)
- Özdemir, Sinan; “Afrikalı Hollande”;
- (<http://www.dunyabulteni.net/haber-analiz/281892/afrikali-hollande>)
- “Suriye Raporu”; İHH; Haziran 2013:
- (<http://www.ihh.org.tr/fotograf/yayinlar/dokumanlar/174-suriye-raporu-mayis-2011-haziran-2013-suriye-raporu.pdf>)
- Taştekin, Fehim; “Mursi’nin Netameli Yolu: Telaşa Mahal Yok Hazret”;
- Radikal; 17.07.2012:
- (<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalYazar&ArticleID=1094373&Yazar=FEHIM-TASTEKIN&CategoryID=100>)
- Taştekin, Fehim; “Tahrir’in Asıl Verdiği Savaş Orduya Karşı”;
- Radikal; 26.01.2012:
- (<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalYazar&ArticleID=1076800&Yazar=FEHIM-TASTEKIN&CategoryID=100>)
- Ziya, Saliha; “Kaddafileşme Sendromu”
- (<http://www.dunyabulteni.net/haber-analiz/282353/kaddafilesme-sendromu>)

- “Anayasa Referandumu Sürecinde Mısır”; Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi (Ocak 2013):
- (http://uhim.org/raporlar_uhim_detay.php?rid=23&cid=)
- <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=236737>
- <http://www.trthaber.com/haber/dunya/fransa-malide-ne-yapiyor-71140.html>
- http://www.zaman.com.tr/dunya_bati-afrika-ulkeleri-maliye-asker-gonderiyor_2040293.html
- <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=242525>
- <http://yenisafak.com.tr/dunya-haber/ortulu-nato-operasyonu-15.01.2013-455897>
- <http://yenisafak.com.tr/dunya-haber/hedef-sahel-mali-bahane-19.01.2013-459214>
- <http://yenisafak.com.tr/dunya-haber/bu-ne-perhiz-24.01.2013-460802>
- <http://www.haber7.com/afrika/haber/984187-maliye-asker-fransadan-para-japonyadan>
- <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=248765>
- <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=249125>
- <http://www.dunyabulteni.net/dunya/288894/orta-afrikada-ic-savasi-madenler-cikardi>
- <http://www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haber&ArticleID=266676&q=nobel>